

ΤΑ ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

ΗΡ. & Ρ. ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗ

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

ΑΡΘΡΑ: 'Ηρακλή και Ρένου 'Αποστολίδη: Τὰ προδικασμένα.- Γιάννη 'Αποστολάκη-Φώτου Πολίτη: Κάποια επίκαιρα λόγια.— ΠΟΙΗΜΑΤΑ: 'Ελένης Βακαλό: *Οί Κυριακές μου*. Παύλου Κριναίου: *Τὸ ἐμβατήριο τῶν ζιζικιῶν*.- Νίτσα Παπαζαχαρίου: *Λιανοτάγονδα*. Μίλτου Σαχτούρη: *Τοῦ θηρίου*, *Σάββατο*.- Δόντιας Στεφάνου: *Ύδρα*.— ΜΕΛΕΤΗ: Χαρίλαου Σακελλαριάδη: *Τὰ δημοτικά τραγούδια καὶ δ' κ' Ἄγρις Θέρος*.— ΑΡΧΑΙΟΙ ΚΛΑΣΙΚΟΙ: *Ἀπὸ τὸ τεῦχος τοῦτο ἀρχίζουν οἱ «Τρωάδες» τοῦ Εὐριπίδου ἀπὸ ἐμμετρῆ μετάφραση τῆς Ἐφης Μπασιῆ*.— Η ΞΕΝΗ ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ: *Δυὸ σκοτεινὰ λαϊκὰ τραγούδια τοῦ 14^{ου} αἰῶνα, μεταφρασμένα ἀπὸ τὸν Βασίλη Ρῶτα στὰ ἴδια τὰ μέτρα καὶ τὸ ρυθμὸ τους*. 'Ο σὲρ Πάτρικ Σπένς, *Ἡ ὄρα* *Ἐλέν*.— ΕΚΛΕΚΤΑ ΞΕΝΑ ΚΕΙΜΕΝΑ: Rainer Maria Rilke: *Οἱ σημειώσεις τοῦ Μάλτε Λάουρις Μπρίγκε*. ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ: Βασ. Ρῶτα, *Ἐφης Μπασιῆ*, Β. Φ.— ΑΝΘΟΛΟΓΙΕΣ ΗΡ. Ν. ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗ: *Ποιητικὴ*. (*Ἀν-*

θολογῶνται οἱ Π. Γρανίτας, Γιάννης Δάλλας, Ἄντωνης Δεκαβάλλε, Π. Δεκαλῆς, Μηνᾶς Δημάκης). Πεζοῦ λόγου. (*Διηγήματα τῶν: Ἄντρα Καρκαβίτσα: Ἡ θάλασσα*.- Θράσου Καστανάκη: *Ὁ Ρασκάγιας*.- Γιῶργη Κτισσόπουλου: *Οἱ παρομοιώσεις*).— ΚΡΙΤΙΚΕΣ: Βιβλίου ἀπὸ τὸν Φαῖδρο Μπαρλά: *Ἡ «Πυραμίδα 67» τοῦ Ρένου Ἀποστολίδη*.- Θεάτρου ἀπὸ τὸν Αἰμίλιο Χουρμούζιο: *Θέατρο καὶ μὴ θέατρο*.- Ἀπαγγελίας ἀπὸ τὸν Γιάννη Ἀγγυρόπουλο: *Οἱ ποιητικὲς ἀπογευματινὲς τοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου*.- Μουσικῆς ἀπὸ τὸν Φοῖβο Ἀνωγειανάκη: *Τὰ «Παιδικὰ κομᾶτια γιὰ πιάνο» τοῦ Γ. Κωνσταντινίδη*.- Ὁ Κράους καὶ τὸ πρόβλημα τῆς Κραυκῆς μας Ὁρχήστρας— ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ: *Ἄνοιχτὴ ἐπιστολὴ τοῦ Ρένου Ἀποστολίδη στοὺς ἀφθαρμένους* καὶ *στοὺς νέους*. ΤΑ ΞΕΝΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ἀπὸ τὸν Θ. Δ. Φραγκόπουλο: *Ἡ «πολεμικὴ» λογοτεχνία*. Τὰ μυθιστορήματα *«Karutt» τοῦ Malaparte*, *«The Wall» τοῦ John Hersey*, *«Stalingrad» τοῦ Theodor Phevier*.— ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ— ΕΝΤΥΠΑ

Ἐκυκλοφόρησε
Θ. ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ
ΑΝΑΤΟΜΙΑ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Θεωρητική και ιστορική ἀνάλυσις
τῆς δυναμικῆς τοῦ κομμουνισμοῦ

ΜΕΡΟΣ Α' *Ἡ παγκόσμιος ἐπανάστασις*

1. Τὸ φάντασμα τοῦ 1848
2. Αἱ φάσεις τοῦ μπολσεβικισμοῦ
3. Ἡ σταλινικὴ αὐτοκρατορία
4. Σταλινισμὸς καὶ σοσιαλισμὸς
5. Ὁ χαρακτήρ τοῦ μπολσεβικισμοῦ

ΜΕΡΟΣ Β' *Θεωρία καὶ πρακτικὴ τῶν ἐπαναστάσεων*

1. Τὸ ἀνθρώπινον στοιχεῖον εἰς τὴν ἐπανάστασιν
2. Αἱ κλασικοῦ τύπου ἐπαναστάσεις
3. Ὁ ἀντάρτικος τύπος ἐξεγέρσεως

ΜΕΡΟΣ Γ' *Ἡ ἐπανάστασις εἰς τὴν Ἑλλάδα*

1. Ἡ «προεπαναστατικὴ» περίοδος
2. Ὁ «πρῶτος γῦρος»
3. Ἡ δεκεμβριανὴ ἐπανάστασις
4. Ἡ προπαρασκευὴ τοῦ «τρίτου γίγρου»
5. Αἱ ἀντίπαλοι δυνάμεις
6. Ἡ συντριβὴ τῆς ἐπαναστάσεως

Πλουσία βιβλιογραφία.—Σελίδες 268.—Πωλεῖται εἰς ὅλα τὰ

Βιβλιοπωλεῖα

ΤΑ ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΗΡ. ΚΑΙ Ρ. ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗ

ΤΟΜΟΣ Α'

Ἀθήναι, 1 Ἰουλίου 1952

ΤΕΥΧΟΣ 7

*Επιστολές, ὅλη συνεργασία, βιβλία, ἐμβάσματα, συνδρομές κ.λ.: Ρ. Ἀποστολίδην, Τήνου 16. — Χειρόγραφα δὲν ἐπιστρέφονται. — Συνδρομές (ἐτήσιες) ἐσωτερικοῦ: 60.000. Ἐξωτερικοῦ: Ἀγγλίας: λῖρ. 2. Αἰγύπτου: λῖρ. 2. Ἀμερικής: δολ. 8. Γαλλίας: φρ. 2000. Ἰταλίας: λῖρ. 4. Καναδά: δολ. 7. Νοτ. Ἀφρικής: λῖρ. 5. Τουρκίας: λῖρ. 12. *Υπεύθυνος συντάξεως: Ἡρ. Ἀποστολίδης, Ἀραχῶβης 61. Τυπογραφείου (Ἀφῶν Γ. Ρόδη, Κεραμεικοῦ 42): Χαρίλαος Μαυρομάτης, Κορυζή 11. — Συνδρομές: Τήνου 16.

Κυκλοφορεῖ κάθε πρώτη τοῦ μηνός. Τιμὴ τεύχους: δραχ. 5000

ΤΑ ΠΡΟΔΙΚΑΣΜΕΝΑ

Ὡρα γιὰ ἓνα μικρὸ ἀπολογισμό. Ἔτσι, ἔξω ἀπ' τὰ ἦθη τῶν πολεμιστῶν, πού, φανατικοὶ καὶ μονόχρωτοι, δὲ σταματοῦν ποτὲ πάνω στὴν ἄψη τῆς μάχης νὰ ζυγιάσουν καὶ νὰ κρίνουν - νὰ συμπεράνουν. Ἔμεῖς ὁμως, ἐνόψει τοῦ πνεύματος καὶ μόνο γιὰ χάρη του, γινήκαμε πολεμιστές. Ἀλλὰ ὄχι φανατικοὶ καὶ μονόχρωτοι, μήτε γιὰ χάρη του. Μάλιστα ἀφοῦ εἴμαστε βέβαιοι γιὰ τὴν ἔκβαση, ὅσο γιὰ τὸν ἑαυτό μας.

Ὅλα ἐτοιμάστηκαν σωστά, γίνονται σωστά, πορεύονται ὑπάκουα τὸ δρόμο τους τὸ χαραγμένο, κ' ἡ νίκη σιμώνει, μαθηματικὰ προσδιορισμένη. Κι ὄχι μόνο σ' ἐτοῦτα. Καὶ σὲ ἄλλα - σὲ ὅλα! Μποροῦμε λοιπὸν νὰ τὴν ἀφήσουμε γιὰ λίγο τῆς μάχης στὴν προδικασμένη της πορεία, κ' ἐμεῖς, σὰν ἤρμεμοι, σὰν θαυροαλέοι, σὰν ἀφέντες τῶν πραγμάτων πού εἴμαστε, νὰ συλλογιστοῦμε τὰ πρὶν καὶ τὰ παρατέρα.

Ποῦ εἶναι, λοιπὸν, τώρα τὸ τέλμα; Πρὶν ἑπτὰ μῆνες ὅλα ἦταν «καλὰ καὶ

Ἄθριο, Τετάρτη, 2^α Ἰουλίου δικάζονται στὸ πρῶτο μονομελὲς Πλημμελειοδικεῖο Ἀθηνῶν οἱ μηνύσεις τῶν κ. κ. Καραγάτση καὶ Καρανικόλα κατὰ τῶν διευθυντῶν «Τῶν Νέων Ἑλληνικῶν» καὶ ἐρήμην αὐτῶν. Οἱ μηνυόμενοι ὅτι εἶχαν νὰ ποῦν, τὸ ἔγραψαν, τὸ τύπωσαν, τὸ ξανατύπωσαν, καὶ κρίθησαν ἀπ' τοὺς φυσικοὺς τῶν κριτῶν. Ἄς ποῦν τώρα κ' οἱ μηνυτέες μὲ τοὺς μάρτυρές τους στὸ Δικαστήριο τὰ δικά τους. Ἔμεῖς δὲ θὰ τοὺς κάνουμε τὴ χάρη νὰ τ' ἀκούσουμε. Γραφιάδες εἶναι κι ἄς τάγραψαν. Οἱ δικασταί, βέβαια, θὰ τοὺς ὑποστούν ἐκ καθήκοντος. Κι ὅσα θὰ δοῦν καὶ θ' ἀκούσουν, θὰ εἶναι ἀρκετὰ γιὰ νὰ μορφώσουν γνώμη καὶ νὰ κρίνουν. Ἄν πάλι δὲν εἶναι, δὲ θὰ ἦταν μήτε ἂν λέγαμε καὶ προφορικὰ ὅσα γράψαμε καὶ δημοσιεύσαμε.

ἄγια», ὅλα ἦταν ἄριστα «τακτοποιημένα» γιὰ τοὺς ὠχρούς καὶ ὀλίγους εὐνούχους τῆς «κατεστημένης» μας πνευματικῆς ἀθλιότητος. Φωνὴ βοῶντος καμιά. Ὅλες οἱ φωνές ρυθμισμένες στὸν αἶνο καὶ στὸν ὕμνο τῶν «θεῶν». Κι ἂν κάποιοι, δειλοὶ καὶ περιτρομοὶ, ψιθύριζαν στὰ μουλωχτὰ λόγια «ιερόσυλα», ποιὸς τοὺς λογάριζε; Ποιὸς τοὺς λογάρισε ποτὲ τοὺς ἀνίσχυρους, τοὺς ἀφώνους, τοὺς δειλοὺς;

Ἦρθε ἡ ὥρα νὰ ποῦμε σ' ἐκείνους πού δὲν ἔδειξαν βε-

βαιότητα ἀπόφαση και τόλμη, και στέκαν σκεπτικοί: Ποῦ εἶναι τώρα οἱ ἀτάραχοι, οἱ ὀλύμπια ψύχραιμοι «θεοί» μας, πού, ὅ τι κι ἂν λεγόταν, ὅ τι κι ἂν γραφόταν, ὅ τι κι ἂν στηλιτευόταν, δὲ θὰ χάναν τὴ «μακαριότητά» τους και δὲ θάβγαινε τίποτα; Ἐδῶ δὲ προλάβουμε καλὰ - καλὰ ν' ἀρχίσουμε, κι αὐτοὶ τὴ χάσαν, ὅχι μόνο τὴν «ψυχραιμία» και τὴ «μακαριότητά» τους, παρὰ και τὴ λίγη νοημοσύνη πού τοὺς ἀπόμεινε - τὴν κοντόφθαλμη ἐξυπνάδα τους! Και πόσες φωνές παράλληλες, ἔστω και παράτονες, δὲ σηκώθηκαν κιόλας! Σαρῶθηκαν αὐτοστιγμει τὰ χάρτινα φράγματά τους τῆς σιωπῆς και τῆς «ὑψηλῆς ἀδιαφορίας», και τοὺς πῆρε τὸ κύμα στὴ δίνη του. Τώρα εἶν' ἔρμαια τῶν πραγμάτων. Τώρα, ὅ τι κι ἂν κάνουν, ὅπως κι ἂν ἀντιδράσουν— ἢ δὲν κάνουν και δὲν ἀντιδράσουν—, βρίσκονται στ' αὐλάκι πού τοὺς ετοίμασαμε και κυλοῦν για δειὰ πού τοὺς ὄρισαιμε. Μὰ ὅ τι κι ἂν κάνουν! Κι ὅσο περισσότερο σφαιδάζουν, κι ἀφρίζουν, και λυσοῦν, τόσο γοργότερα κυλοῦν για κεὶ πού τοὺς πρέπει, και τόσο ἐνεργότερα μᾶς βοηθοῦν νὰ τελειώνουμε μιὰ ὥρα ἀρχήτερα τὸ ἐξυγιαντικὸ μας ἔργο. Νά, τώρα - τώρα, τὸ κατάφεραν νὰ εὐρύνουν μόνοι τους, ἀκόμα περισσότερο, τὸν κύκλο τῆς φωνῆς μας - νὰ ἐξασφαλίσουν μὲ τοὺς φαιδρὸς λεονταρισμούς τους τὴν πλατύτερη δυνατὴ ἐξακτίνωση τοῦ λόγου μας. «*Μωραίνει Κύριος ὃν βούλεται ἀπωλέσαι...*»

Και πού νὰ ἤξεραν τί τοὺς μέλει! Ποῦ νὰ ἐνιωθαν πόσο πολὺ στὴν ἀρχὴ βρίσκονται ἀκόμα! Και τί τοὺς ἔχουμε κιόλας ετοίμασει!.. Ἄλλὰ γιατί νὰ τοὺς τὸ κρύβουμε; Ἐβδομαδιαία ἐφημερίδα - ὅχι τίποτε ἄλλο. Ὁργανωμένη ἄρτια, πάνοπλη κ' ετοίμη νὰ μπεῖ μπροστὰ μόλις «Τὰ Νέα Ἑλληνικά» κρίνουν ὅτι τοὺς πάει πολὺ τῶν ἐχθρῶν τοῦ πνεύματος ἢ πέρα ἀπ' τὸ πρόπον θυσιά πολῦτιμου μνηγιάου χώρου.

Αὐτὰ μονάχα για τὴν ὥρα.

ΚΑΠΟΙΑ ΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΓΙΑΝΝΗ ΑΠΟΣΤΟΛΑΚΗ

«Νὰ σκεφθεῖς πόσο τελευταία πληθαίνουν ὀλοένα και περισσότερο οἱ ὁμαδικές πνευματικὲς ἀναγεννήσεις. Πῶς και πῶς κυνηγοῦν οἱ μορφωμένοι τὴν περίσταση ὁμαδικῆς διαμαρτυρίας ὃ και τὸ μεγάλο πανηγύρι, ὅταν ἡ ὁμαδικὴ διαμαρτυρία φουσκώσει και ξεσπάσει σὲ δίκη: βαρκαριὲς τότε βαφτίζονται και πνευματικὰ ξαναγεννιοῦνται. Ἐδῶ και λίγα χρόνια πρὶν εἶχαμε μιὰ τέτια δίκη, ὅπου ὅλοι οἱ ἐν χρήσει τότε πολιτικοί, λόγιοι και ἐπιστήμονες βαφτισθήκανε. Στις ἡμέρες μας πάλι ἀκούσαμε για ἄλλη πνευματικὴ δίκη τῶν τόνων, ὅπου καινούργια πρόσωπα πήρανε τὸ πνευματικὸ χρίσμα και μέλλουν νὰ περᾶσουν στὴν καθημερινὴ χρῆση τῶν ἐ-

φημερίδων και τοῦ τόπου για λόγιοι, για μορφωμένοι και για ἄνθρωποι τῆς προόδου. Ἀκόμη και πρόσωπα, βαφτισμένα στὴν πρώτη δίκη, δὲ βαρέθηκαν, παρὰ, χαρούμενα, πῆγαν νὰ ξαναβαφτιστοῦν και νὰ ξαναγιώσουν και, ὅπως πᾶνε τὰ πράματα, μὲ τὴ μεγάλη πέραση πού ὑπάρχει τῶν ἀνέργων ἀνθρώπων, φοβᾶμαι πολὺ, οἱ δίκαιες ὀλοένα θὰ πληθαίνουν. Θὰ δικαζόμαστε, λοιπόν, ἐμεῖς ὅλον τὸν καιρὸ για τὴν ἐλευθερία τῆς σκέψης, και σκέψη δὲν θὰ ὑπάρχει, θὰ τραγώμαστε σὲ δίκαιες για τὴν ὁμορφιά τῆς γλώσσας, και ὁμορφιά και γλώσσα θὰ φεύγουν ὀλοένα μακρύτερα.»*

* Τὸ κλέφτικο τραγοῦδι, ὑπόσ. τῆς. σ. 23.

Ε Λ Ε Ν Η Β Α Κ Α Λ Ο

Οἱ Κυριακές μου

Οἱ Κυριακές μου δὲν εἶχανε νὰ ζηλέφουν τίποτα
ἢ μία τὴν ἄλλη.

Ἦταν στρωμένες ὅλες λιὰ τραπεζομάντιλα
ποὺ κάποτε ἦταν δλάσπρα θυμᾶμαι.

Τώρα ἔχουν μόνο μία γραμμή,
κίτρινη ἢ γαλάζια
στὴν ἄκρη.

Λ Υ Ν Τ Ι Α Σ Τ Ε Φ Α Ν Ο Υ

Ἦδρα

Γεράνια, βέλη συνωμοτικά πάνω στὴν πέτρα.
Μονοπάτι φωτιᾶς στὴν ἴδια πάντα ἀπόσταση.
Κάθε φορὰ ἀπ' τὴν ἀρχὴ ν' ἀνεβαίνεις τὸν ἥλιο.
Φεύγεις,
πρὶν νὰ σοῦ στείλω ἐπιτάφιους ἀνέμους μὲ βιολέτες,
γυρίζεις,
μὲ μιὰ ἀστραπὴ κίτρινες μαργαρίτες πρὶν σὲ ζητήσω.
Νύχτα νὰ ξεκινᾷς, μὲς ἀπ' τὶς πασχαλιές,
ὀλοκληρώνοντας τὴ μνήμη, δένοντας τὴ σάρκα
σὲ μιὰ θερμὴ πανσέληνο·
τότε γελᾷς, δίνεις μιὰ νέα κίνηση στὸν ἄνεμο,
μιὰ κραυγὴ σὶς ἄσπρες ἀγγελικὲς καὶ σὶς ἀκακίες.
Ἀφήνεις μόνο νὰ σὲ μαντεύουμε,
πρὶν ἀπ' τὴ σύναξη τῶν γεωμετρικῶν νεφῶν,
πέρα ἀπ' τὴν ἐξοδο τῆς καταιγίδας.
Ὅταν ἔκλαιγες, ναί, ὅταν γελοῦσες μὲ λυγμοὺς
ἀνάστησες μιὰ πικροδάφνη,
μιὰ θάλασσα ἀρμυρῆ σὰ θάλασσα, κι ὄχι
νανάγια καραβιῶν, ἴχνη προσδιορισμῶν, ὑπονοούμενα.

— Χῶμα τῶν παρελθόντων θερισμῶν,
θὰ σὲ πλαγιάσω μὲς στὸ βράχο,
θὰ σὲ ἀφανίσω μὲς στὸ βράχο,
μίλησε πιά!

ΔΥΟ ΣΚΩΤΣΕΖΙΚΑ ΛΑΪΚΑ

μεταφρασμένα ἀπὸ τὸν ΒΑΣΙΛΗ ΡΩΤΑ

Ὁ Σὲρ Πάτρικ Σπένς

Ὁ βασιλιάς στὸ Ντάνφερμλαϊν
πίνει γλυκὸ κρασί.

—Ποῦ θάβρω θαλασσόλυκον
γι' αὐτό μ' τὸ νιὸ σκαρί;

Γέρος ἱππότης σκάνεται,
γονάτισε μπροστά.

—Εἶν' ἕνας, ὁ σὲρ Πάτρικ Σπένς,
μὰ ναύτης μιὰ φορά.

Ὁ ρήγας γράφει μιὰ γραφή,
τὴ βούλα του πατάει,
τὴ στέλνει τοῦ σὲρ Πάτρικ Σπένς,
στὸν μόλο περπατάει :

«Στὴ Νορβηγιά, στὴ Νορβηγιά,
στὸ πέλαο τ' ἀφριστό,
τοῦ βασιλιά τοῦ Νορβηγοῦ
τὴν κόρη φέρτε ἐδώ.»

Διαβάζει μιὰ ὁ σὲρ Πάτρικ Σπένς,
γέλασε δυνατά,
διαβάζει πάλι, ἐδάκρισε,
τὰ μάτια του θολά.

—Ποιὸς τόκανε καὶ μίλησε
γιὰ μὲ στὸν βασιλιά;
Μᾶς στέλνει τέτιαν ἔποχῃ
νὰ κάνουμε πανιά;

Μ' ἀγέρα, κρύο, βροχὴ, χιονιά,
θὲ ν' ἀρμενίσουμε,
μὲ ρηγοπούλα Νορβηγιά
θὲ νὰ γυρίσουμε.

Δευτέρα κάμανε πανιά
κι ἀρμενίσαν μὲ βιά,
τὴν Πέφτη οἶξαν ἄγκυρα
πέρα στὴ Νορβηγιά.

—Νὰ τοιμαστεῖτε, λεβεντιές,
μισεύουμε ταχύ.

—Φοβᾶμαι, καπετάνιο μου,
γιὰ μπόρα τὴν αὐγῆ:

εἶδα τὸ νιὸ φεγγάρι ἀργά
καὶ κράταε τὸ παλιό,
φοβᾶμαι ν' ἀρμενίσουμε
μὴν πάθουμε κακό.

Δὲν εἶχαν μίλι ξανοιχτεῖ
δὲν εἶχαν μίλια δυό,
πίσα οὐρανός, βογγᾶ ὁ βοριάς,
ἢ θάλασσα βουνό.

Σπάει τὸ κατάρι, κόπηκαν
ἄγκυρες καὶ σκοινιά,
παλαίβει κύμα μὲ σκαρί,
τοῦ ἀνοίγει τὰ πλευρά.

—Φέρτε πανιά, μεταξωτά,
φέρτε βελουῖδα ἐδώ,
βουλῶστε τροῦπες στὰ πλευρά,
μὴ μπαίνει τὸ νερό.

Φέρνουν πανιά, μεταξωτά,
βελουῖδα φορεσιές,
βουλώνουν τροῦπες στὰ πλευρά
καὶ πάλι εἶν' ἀνοιχτές.

Οἱ λόρδοι, φελοτάκουνα
μὴ βρέξουν, πωπωπώ,
στὸ τέλος μὲ τίς σκούφιες τους
εἶν' κάτου ἀπ' τὸ νερό.

Τὰ πουπουλένια στρώματα
πλέχουνε στὸν ἀφρό,
τὰ δόλια τ' ἀρχοντόπουλα
δὲν εἶδαν γυρισμό.

ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΟΥ 14^{ΟΥ} ΑΙΩΝΑ

στά ἴδια τὰ μέτρα καὶ τὸ ρυθμὸ τους

Καιρὸ οἱ κυράδες καρτεροῦν,
 μὲ τίς βεντάλιες τους,
 σκαρὶ μὲ τὸν σὲρ Πάτρικ Σπένς
 νὰ ἰδοῦν τὰ μάτια τους.

Καιρὸ κ' οἱ νιές, μὲ τὰ χρυσὰ
 χτενάκια στὰ μαλλιά,
 προσμένουν τους λεβέντες τους,
 μὰ δὲν τοὺς εἶδαν πιά.

Πιὸ πάνω, πάνω ἀπ' τ' Ἀμπερντοορ,
 βάθος πενήντα ὄργιες,
 κοίτονται οἱ λόρδοι οἱ Σκώτοι μας,
 στὴ μέση ὁ σὲρ Πάτρικ Σπένς.

Ἡ ὠραία Ἐλεν

Νάμουν ἐκεῖ στὴν Ἐλεν πλάι
 πὺν νύχτα ἡμέρα μὲ ζητάει
 νὰ κοίτομουν στὴν Ἐλεν πλάι
 στοῦ Κίρκοννελ τὴ χλόη.

Ἐλεν, ἀσύγκριτη ὁμορφιά,
 μὲ τὰ μαλλάκια σου σκοινιαῖ
 δεμένον μὲ τραβᾶς μὲ βιά,
 ὡς νὰ μοῦ βγεῖ ἡ ψυχὴ.

Ἀνάθεμά τον πούριξε
 κ' ἤβρε τὴν Ἐλεν, ἄχ ὦμέ,
 πὺν αὐτὴ γιὰ νὰ γλυτώσει ἐμὲ
 μ' ἀγκάλιασε μ' ὀρμή.

Νάμουν ἐκεῖ στὴν Ἐλεν πλάι,
 νύχτα καὶ ἡμέρα μὲ ζητάει,
 κι ἀπ' τὸ κρεβάτι μὲ τραβᾶει,
 βιάσον, μοῦ λέει, ναρθεῖς.

Ἄχ, πῶς μοῦ μάτωσε ἡ καρδιά,
 σὰν ἔπεσε χωρὶς μιλιὰ
 καὶ τὴν ἐξάπλωσα ἀλαφροῖα
 στοῦ Κίρκοννελ τὴ χλόη.

Ἐλεν ὠραία, Ἐλεν ἀγνή,
 ἄχ, πότε τοῦτο τὸ κορμὶ
 πλάι σου ἐκεῖ θ' ἀναπαυεῖ
 στοῦ Κίρκοννελ τὴ χλόη.

Πῆρα τὸ ρέμα-ρέμα πλάι,
 μπροστὰ ὁ ὀχτρὸς μου περπατάει,
 μόνον ὁ ὀχτρὸς μου μ' ὀδηγᾷ
 στοῦ Κίρκοννελ τὴ χλόη.

Ὁ τάφος μου χορταριαστός
 κ' ἐγὼ σαβανοσκεπαστός,
 μὲ τὴν Ἐλεν ἀγκαλιαστός,
 στοῦ Κίρκοννελ τὴ χλόη.

Φωτάει, ἀστράφτει τὸ σπαθί,
 τὸν ἐκομάτιασα ἐδεκεῖ,
 τὸν ἐκομάτιασα γι' αὐτὴ
 πὺν χάθηκε γιὰ μέ.

Νὰ κείτομαι στὴν Ἐλεν πλάι,
 πὺν νύχτα ἡμέρα μὲ ζητάει,
 ἀφοῦ γιὰ χάρη μου ἔχει πάει,
 μοῦ ναι βαριά ἡ ζωὴ.

Χ Α Ρ Ι Λ Α Ο Σ Γ.

Τὰ δημοτικά τραγούδια

* Ἡ ἐπίρρονη προσπάθεια τοῦ κ. Θέρου νὰ ὑποτιμηθεῖ ἢ τόσο σημαντικὴ προσφορά τοῦ Πολίτη, φανερῶνται καὶ πάλι στὸν πρόλογο τοῦ μετὰ τὴν ἐπίκριση τῶν «Ἐκλογῶν», μὲ ὅλο πού σὲ μερικὰ σημεῖα ἀναγκάζεται νὰ τὶς ἐγκωμιάζει· μιὰ τὶς πυρῶνει δηλαδὴ, καὶ μιὰ τὶς θροσίζει, ὅπως ἀκριβῶς, σὲ κάποιον ἄλλη περίστασι, τὸ ἴδιο γίνεται μὲ τὸ φύσημα τοῦ σάτυρου τοῦ Αἰσώπου. Ἔτσι, ἀφοῦ χαραχτηρίσει τὶς «Ἐκλογές» «θαυμάσιο ἐπιστημονικὸ ἔργο» καὶ τὸ συνθέτη τους «σοφὸ ἐπιστήμονα καὶ ἀκαούραστο ἐρευνητὴ κ.λ.», παραθέτοντας, κατόπι, ἓνα κομμάτι ἀπὸ τὸν πρόλογο τους—πασοκίζει μὲ τοῦτο νὰ μᾶς δείξει, μὲ κάποιες παρερμηνείες, τὸν τρόπο τῆς ἐργασίας αὐτοῦ τοῦ βιβλίου—μᾶς ἐμπιστεύεται, κοντὰ στ' ἄλλα, πῶς ὁ Πολίτης δογματίζει ἐκεῖ συνοπτικά, καὶ μᾶς λέει ἀκόμα: ⁸⁸ «τὸ λάθεμά του εἶναι, νομίζω, διὸ δὲν τόγραψε καθαρὰ καὶ ξάστερα στὸν πρόλογο του, ὅπως θάπρεπε, διὸ δὲν παρουσιάζει τὰ τραγούδια στὰ καθιερωμένα κείμενα, ἢ σὲ ὁρισμένες παραλλαγές τους, καὶ διὸ δὲν κἀνει «ἐκλογή» ἀπ' αὐτὰ, ἀλλὰ πλάθει νέα κείμενα συνθεμένα ἀπ' τὸν ἴδιο, ἀποτυπωμένα ἢ ἀνέκδοτα κείμενα.» Ὅμως ὁ Πολίτης, στὸ ἴδιο ἀπόσπασμα πού ἀναγράφει ὁ κ. Θέρος, μᾶς τὸ λέει σταράτα: «Κατήχησα ἐκ πασῶν τῶν παραλλαγῶν ἐκάστου τῶν ἐκδομένων ἡμῶν τὸ κείμενον αὐτῶν». Κ' εἶναι ἀλήθεια, πῶς, καθὼς πρῶτος τὸ παρατήρησε ὁ Κυριακίδης, καὶ ἀναλυτικὰ κατόπι τὸ ἀπόδειξε ὁ Ἄποστολάκης, δὲ στάθηκε ἀσφαλτὴ μιὰ τέττια μέθοδος ἐργασίας, ἀδιάφορο ἂν τόσο μόχθησε ὁ δημιουργὸς τῆς, ὑποχρεωμένος καθὼς ἦταν, καὶ ἀπὸ πολλὰς ἀκόμα δεκάδες παραλλαγές νὰ συνταυριάζει ἓνα τραγούδι μονάχα, ἀπὸ τὰ 300 πάνω-κάτω τῶν «Ἐκλογῶν». Τὸν ἐλεγχο, λοιπόν, τοῦ Ἄποστολάκη ἔχοντας στὸ νοῦ τοῦ ὁ καινούριος τώρα ἐπίκρι-

τῆς, ⁸⁹ ἀποφθέγγεται τ' ἀκόλουθα, ὅχι ἀψευστα καὶ τοῦτα, στὸ σημεῖο πού ἰσχυρίζεται πῶς τάχα ὁ Πολίτης δὲ διατύπωσε καθαρὰ τὴ μέθοδο πού ἐργάστηκε: «Ἔτσι λοιπὸν τὰ τραγούδια τῶν «Ἐκλογῶν», σχεδὸν ὅλα, δὲν παρουσιάζονται στὴν πρότυπὴ τους μορφή, δηλαδὴ ὅπως μᾶς τὰ παράδωκαν (ὡστα ἢ ἄωστα) οἱ συλλογεῖς κ' οἱ προηγουμένοι ἐκδότες, ἀλλὰ σὲ νέα σύνθεση καθένα, καμωμένη κατὰ τὴν προσωπικὴ αἰσθητικὴ ἀντίληψη τοῦ νέου ἐκδότη. Τῇ «μέθοδο» ὅμως αὐτὴ ὁ ἀναγνώστης, πού δὲν ἐξύγασε καλὰ τὴ συνοπτικώτατη διατύπωση μὲ τὶς φράσεις τοῦ προλόγου (πού ἀντιγράφονται παραπάνω), δὲν τὴν ὑποπιτεύεται καὶ ἀφήνεται στὸ διάβασμα τῶν «Ἐκλογῶν», πιστεύοντας πῶς εἶναι «Ἐκλογές», ἐνὼ διαβάζει συγκολήσεις, μαστορικῆς μὲν ἴσως πολλές, ἀλλὰ καὶ ἄλλες ἀδέξιες κάπως, δίχως πνοή, καὶ ἔτσι δὲν ἔχει τὴν ἀπόλαυση τοῦ ἄδολου δημοτικοῦ τραγουδιοῦ πλέρια καὶ ἀμύλητη.» Σφεντονίζοντας ὅμως τὴν κατηγόρια τοῦτη, ἔρχεται σ' ἄρκετὰ παράξενη ἀσυμφωνία μ' ὅσα γράφει κατόπι ⁹⁰ γιὰ τὴ δικὴ του ἐργασία, πού θὰ τυπωθεῖ, ὅπως λέει, στὸ δεύτερο τόμο τῆς συλλογῆς του «μὲ μοναχὸν ὁδηγὸ τὸ λογοτεχνικὸ αἰσθητικὸ κριτήριον», καὶ ὅπου θὰ περιλαμβάνει ἀκόμα: «σύνθεση ἢ συνταξίωμα παραλλαγῶν «πανελληνίων» τραγουδιῶν σ' ἓνα ἐνιαῖο κείμενο, μ' ἐπιλογὴ στίχων ἀπ' τὶς παραλλαγές αὐτές, καὶ πάλι δίχως μεταβολὴ κανενὸς στίχου. Τέτια κείμενα - «συνεχίζει» - δοκιμαστικά κ' ὑποδειγματικά ἁρμωμένα, μὰ μὲ κριτήρια αἰσθητικὰ καὶ μὲ τὸ σκοπὸ νὰ παρουσιάζονται τὸ ποίημα σὲ ὀλοκληρωμένη μορφή, τυπώνουμε λίγα σὲ χωριστὸ τμήμα. Ἔνας ποιητῆς [sic!] μορεὶ νὰ καταπιασθεῖ τέτια ἐργασία καὶ νὰ πάρει ἀπάνω του τὴν εὐθύνη τῆς, καὶ ἂς τοῦ εἶποῦν μερικοὶ πῶς ἔβαλε «βέβηλο χέρι». Μὰ ἀφοῦ ἀστόχησε σὲ παρόμοιο δούλεμα ἓνας Πολίτης, τόσο γνωστός γιὰ τὸν ἀπόλυτο σεβασμὸ στὰ κείμενα τῶν δημοτικῶν μας τραγουδιῶν, φαντάζεται κανεὶς πόση ἀφρονισιὰ θὰ δείξει ὁ νέος αὐτὸς συναρμολόγος, πού τόσο αὐθαίρετα μετέπλασε καὶ γνωστότατα ἀκόμα τραγούδια, τότε ἀλλάζον-

* Στὸ δο τεῦχος δημοσιεύτηκε τὸ πρῶτο μέρος τῆς συντηρητικῆς αὐτῆς μελέτης τοῦ κ. Χαρ. Σακελλαριδῆ γιὰ τὰ «Τραγούδια τῶν Ἑλλήνων» τοῦ κ. Ἁγίου Θέρου. Δημοσιεύεται ἐδῶ τώρα τὸ δεύτερο μέρος.

Σ Α Κ Ε Λ Λ Α Ρ Ι Α Δ Η Σ

καὶ ὁ κ. Ἄγις Θέρος

τας, ἀνάλογα μὲ τὸ κέφι του, ὀρισμένους ἄρτιους στίχους σὲ κακότεχνους δικούς του, πότε κόβοντας ὀλόκληρους ἀπὸ τούτους, ἢ καὶ προσθέτοντας κάποτε κι ἄλλα κατασκευάσματά του.

Ἐνῶ ὅμως μιλάει μὲ τὴν περιφρόνηση γιὰ νὰ τραγοῦδια τοῦ βιβλίου τοῦ Πολίτη, παίρνει μολαταῦτα μερικά καὶ τὰ θάνει στὰ «Τ.τ.Ἐ.» σημειώνοντας ὁμῶς ἄλλες παραπομπές, γιὰ νὰ μὴ φανεῖ πῶς εἶναι τάχα τούτα παρμένα ἀπὸ τίς «Ἐκλογές». Ἄναφέρουμε γιὰ παράδειγμα ἓνα ἀκριτικό τραγοῦδι τῶν «Ἐκλογῶν»⁹¹ ποῦ, ἴδιο κι ἀπαράλλαχτο, μὲ τὴ λαθεμένη μονάχα σημείωση πῶς εἶναι τάχα ἀπὸ τὴν Κρήτη, τόχει θάλει μέσα στὴ συλλογὴ του,⁹² κι ἄς παραπέμπει στὸν Gregoire. Καὶ πρέπει ἰδιαίτερα νὰ τονίσουμε, πῶς γιὰ τὴν κατάρτιση τούτου τοῦ τραγοῦδιού, ὁ Πολίτης εἶχε πάρει ἀρκετές παραλλαγές—τίς ἀναγράφει σὲ μιὰ μελέτη του, δημοσιευμένη στὴ Λαογραφία—⁹³ ὅπου, μὲ τὴν εὐσυνειδησία ποῦ τὸν χαρακτήριζε σ' ὁ τιδῆποτε καταπιανόνταν, ἔχει θάλει στίς πιὸ πολλὰς τους ἀστερίσκοι,⁹⁴ γιὰ νὰ δηλώσει, ὅπως σημειώνει: «Δι' ἀστειοῦκου προτασομένου τοῦ ἀρσιμουῦ, δηλοῦνται τὰ ἴσματα, τῶν ὁποίων μετὰ προσοχῆς πρέπει νὰ γίνεται χρῆσις ὡς γλωσσικῶν μνημείων, διότι κατὰ τὴν καταγραφὴν αὐτῶν φαίνεται μοι ὅτι δὲν κατεβλήθη ἢ προσήκουσα ἐπιμέλεια περὶ τὴν ἀκριβῆ ἀπόδοσιν τῆς λέξεως».⁹⁵ Ἀκόμη κι ἄλλη μιὰ παραλλαγή, ποῦ ἀποτελεῖ, ἄς ποῦμε, τὴ σπονδυλικὴ στήλη τοῦ παραπάνω τραγοῦδιού, ὅχι μονάχα τὴ θάναε ὕστερα ἀπὸ 9 τραγοῦδια ἀπὸ τούτου,⁹⁶ μὰ καὶ σημειώνει πῶς εἶναι παρμένη ἀπὸ τὸν Passow, ἐνῶ τὴν ἔχει πάρει ἀπὸ τὸν Πολίτη,⁹⁷ κάνοντας, μάλιστα κάποιες ἀλλαγές στὸν 9^ο καὶ 10^ο στίχο.

Καὶ δὲν εἶναι μόνο αὐτό: Ἄν ἐξαιρέσουμε δυὸ μονάχα, ὅλα τ' ἄλλα τραγοῦδια «Τοῦ Διγενῆ καὶ τοῦ Χάρου» ποῦ καταγράφει στὰ «Τ.τ.Ἐ.»⁹⁸ εἶναι παρμένη ἀπὸ τὴ Λαογραφία, πάνω ἀπ' ὅλα ἀπὸ τὴν παραπάνω μελέτη τοῦ Πολίτη, μὲ τὴ διαφορά πῶς τίς παραπομπές ποῦ σημειώνει τούτος, τίς παίρνει ἀπὸ κεῖ ὁ κ. Θέρος καὶ τίς κολλάει κάτω ἀπὸ κάθε τραγοῦδι, ἐπιδειχόντας, μὲ τέτιο

τρόπο, μιὰ δανεικὴ καὶ τόσο ὑποπητοσύνη. Μὰ κι ἀπὸ τὰ δυὸ τραγοῦδια, ποῦ, καθὼς ἀναφέραμε, δὲν ἔχουν παρθεῖ ἀπὸ τὸν Πολίτη, τὸ ἓνα,⁹⁹ δανεισμένο ἀπὸ τὸν Passow, καμιά δὲν ἔχει σχέση μὲ τὸ Διγενῆ· τ' ἄλλο πάλι,¹⁰⁰ ὅπου σημειώνει πῶς εἶναι τάχα δικὴ του ἀνεκδοτὴ παραλλαγή ἀπὸ τὴν Κρήτη, φωνάζει μόνο του ὅτι εἶναι πλαστό. Κατασκευάζοντάς το ὁ κ. Θέρος, δὲν ἔκανε τίποτε ἄλλο, παρὰ νὰ σαμπολογήσει ἀπὸ ἓνα τραγοῦδι ποῦ τὸ ἀναγράφει σ' ἄλλη σελίδα τῆς συλλογῆς του,¹⁰¹ καθὼς κι ἀπὸ κάποιο ἄλλο ποῦ τόχει καταχωρίσει ὁ Πολίτης στὴ μελέτη ποῦ ἀναφέραμε παραπάνω,¹⁰² ἀπ' ὅπου τόσα καὶ τόσα τραγοῦδια ἔχει, ὅπως εἶδαμε, παρμένα. Μιὰ παραβολὴ καὶ τῶν τριῶν κειμένων, μπορεῖ νὰ πείσει γι' αὐτὸ τὸν καθένα.

Παρ' ὅλη ὅμως τούτῃ τῇ βιαστικῇ του ἀντιγραφῇ, ὅσα τραγοῦδια παίρνει ἀπὸ τὸν Πολίτη, δὲν ξεχνάει καὶ τὴν παλιὰ του τὴ συνήθεια νὰ περικόβει κάποτε στίχους ἢ καὶ νὰ παραμορφώνει ἀρκετούς. Ἔτσι, ἀπὸ τὸ 6^ο τραγοῦδι φαλιδιζεῖ τὸ 12^ο στίχο καὶ στὸ 2^ο ἀλλάζει τοὺς ἀκόλουθους: 7^ο, 8^ο, 11^ο, 12^ο καὶ 13^ο. Στὸ 10^ο πάλι, μασκαβεῖ τὸν 3^ο καὶ 8^ο, στὸ 12^ο τοὺς 5^ο, 16^ο, 22^ο, στὸ 13^ο τοὺς 13-15. Στὸ 15^ο τὸ 2^ο, 4^ο, 7^ο, 11^ο, 17^ο, 18^ο, 20^ο, 21^ο, 25^ο, 28^ο, 32^ο καὶ στὸ 16^ο, τὸν 3^ο καὶ τὸν 11^ο. Ἐνας ἔλεγχος, ἐξ ἄλλου, τῶν κειμένων ποῦ καταγράφει ὁ Πολίτης μ' ἔκεινα, ὅπου κάνει τὴν παραπομπὴ ὁ καινούργιος συναρμολόγος, μᾶς δειχνει, καὶ γι' ἄλλη μιὰ φορὰ, πόσο σεδᾶστηκε τούτα ὁ πρῶτος, κι ὅτι ἀκόμα ὁ κ. Θέρος παραπέμπει σὲ τραγοῦδια ἀπὸ συλλογές ἢ περιοδικὰ, ποῦ καθόλου δὲν τὰ ἔχει ὑπόψη του. Τὸ 2^ο π.χ. καὶ τὸ 10^ο τραγοῦδι σημειώνει πῶς εἶναι παρμένα ἀπὸ τὸν «Κρητικὸ Λαὸ» τοῦ 1909, τὴν παραπομπὴ δηλ. ποῦ ἔχει ὁ Πολίτης. Ἄν ὅμως εἶχε πραγματικὰ κοιτάξει σ' αὐτὸ τὸ περιοδικό, δὲ θάδινε τὴν κομικὴ ἐξήγηση στὴ λ. ἀμαδολόγανε=συνταίριαζε,¹⁰³ μὰ ὅπως σωστά τὴ βλέπουμε ἔκει: ἔπαιξε ἀμάδα.¹⁰⁴ Παρ' ὅλ' αὐτὰ, στὴ βιβλιογραφία ποῦ ἔχει στὸ τέλος τῆς συλλογῆς του,¹⁰⁵ βλέπουμε ἀνα-

γραμένο εκεί και τόν «Κρητικό Λαό».

Μά ἐλέγχοντας και τὰ λιγοστά δι-
βλία πού ἐκεῖ ἀναφέρει—ἄλλοῦ μᾶς
λέει¹⁰⁶ πῶς, ἐξόν ἀπό περιοδικά, χει-
ρόγραφα κ.λπ., ξεδιάλεξε τὰ τραγούδια
του ἀπό 200 [!] τυπωμένες συλλογές,—
βλέπει κανεῖς ἀμέσως, πῶς ἀρκετὰ κι
ἀπό τούτα ἀκόμα δὲν τάχει κοιτάξει
καθόλου. Σημειώνει, λ.χ., γιὰ παραπομπή
τριῶν τραγουδιῶν, τὸν Fauriel, ἐνῶ
εἶναι ὁλοφάνερο πῶς τάχει παρμένα
ἀπὸ τὸν Passow, πού, καθὼς εἶναι
γνωστό, στὴ συλλογὴ του ἔχει περιλά-
θει κι ὅλα τὰ τραγούδια τοῦ πρώτου
αὐτοῦ ἐκδότη. Νά ἡ ἀπόδειξις: Σ' ἓνα
ἀπὸ τούτα ὁ Passow¹⁰⁷ παραπέμπει
λαθεμένα στὸν ἀριθμὸ τῆς σελίδος τοῦ
Fauriel—418 ἀντὶ 416—κι ἀντιγράφει
στον ὁ κ. Θέρος κάνει κι αὐτὸς
τὴν ἴδια παραπομπή, τὸ ἴδιο, πάλι, ἀ-
στοχημένα.¹⁰⁸ Καὶ στὸ τραγούδι τοῦτο
ὁ κ. Θέρος καθόλου δὲν παραμελεῖ
ν' ἀλλάξει στὸν πρῶτο στίχο. Μά ἡ ἀρ-
ρωση μονομανία του νὰ διαστρεβλῶ-
νει ὅσα πιὸ πολλὰ τραγούδια τοῦ εἶ-
ναι βολετό, φανερόνεται μὲ τὴν ἀνελέ-
γη κακοποίηση τῶν ἄλλων δυό: Στὸ
πρῶτο¹⁰⁹ τοῦ κόβει τὸν 11^ο, 19^ο καὶ
20^ο στίχο καὶ στὸ τέλος ἄλλους 5, καὶ
παραλλάζει ὀλωσδιόλου ἄλλους δώδε-
κα: τὸν 6^ο, 7^ο, 8^ο, 10^ο, 11^ο, 15^ο, 17^ο,
27^ο, 29^ο, 39^ο, 49^ο, 50^ο. Τὸ ἄλλο, πάλι,
ἔνῳ ὁ Fauriel καὶ ὁ Passow
τόχουνε μὲ 37 στίχους,¹¹¹ ὁ κ. Θέρος
τὰ καταφέρει νὰ τὸ κάνει μὲ 69^ο γι-
ατί βάζει, λέει, ἀνάμεσά τους, ὀρισμέ-
νους στίχους ἀπὸ τῆς «Ἐκλογές» τοῦ
Πολίτη, πού μολαταῦτα, τόσο πολὺ
τις εἶχε πρὶν ψεγαδιάσει. Μά ἐνῶ οἱ
πρόσθετοι αὐτοὶ στίχοι εἶναι, καθὼς,
ἄλλωστε, τὸ σημειώνει, ὄλοι-ὄλοι 25,
πάλι τὸ τραγούδι θγαίνει μὲ 15 στίχους
παραπάνω. Μυστήρια πράματα, καθὼς
ἔλεγε καὶ κάποιος γουστοζίκος τύπος
τῆς παλιάς Ἀθήνας.

Ἀκόμα, ἀπὸ τῆς τόσο κακολογημέ-
νες «Ἐκλογές», ἔχει πάρει τὸ τραγού-
δι τῆς Διογέννητης, ἓνα ἀπὸ τὰ μεγα-
λύτερα τῆς συλλογῆς του (222 στίχοι),
πού ὁ Πολίτης «ἔχει συγκαλλῆσει ἀδέ-
ξια κάπως»—μεταχειρίζομαι τὴν ἔκ-
φραση τοῦ κ. Θέρου¹¹²—ἀπὸ ἐβδομήν-
τα πάνω-κάτω παραλλαγές, παρμένες
ἀπ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα. Κ' ἐνῶ ἀντιγράφει,
¹¹³ ἀπ' τῆς σημειώσεις τοῦ Πολί-
τη,¹¹⁴ ἀρκετοὺς ἀπὸ τοὺς τόπους, ὅπου
βρίσκεται τὸ παραπάνω τραγούδι, κα-

θῶς καὶ συλλογές ἢ περιοδικά, πού
πρωτοδημοσιεύθηκε σ' ἐκεῖνα, παρου-
σιάζοντας ἔτσι μιὰ ξένη ἐργασία γιὰ
δική του, ὄχι μονάχα ἀναφέρει τ' ὄνο-
μα τοῦ ἱδρυτῆ τῆς ἐλληνικῆς λαογρα-
φίας ἀνάμεσα σὲ κάθε λογῆς συλλέ-
χτες, μὰ καὶ σημειώνει ἀκόμα¹¹⁵ πῶς
τὸ τραγούδι αὐτὸ εἶναι παρμένο ἀπὸ
τὴ Θεσσαλία, ξεχνώντας στὸ μεταξὺ
πῶς εἶχε ξεσηκώσει ἀπὸ τὸν Πολίτη
τόσα καὶ τόσα μέρη, ὅπου ὑπάρχει τοῦ-
το. Γιατί ὁ Πολίτης, ἀπὸ τῆς τόσες πα-
ραλλαγές, μονάχα μιὰ ἀναγράφει¹¹⁶
πῶς εἶναι ἀπὸ τὴ Θεσσαλία, καὶ τούτη
ἀνέκδοτη, πάλι. Ἀκόμα, κ' ἓνα ἄλλο
δημοτικὸ τραγούδι, καταχωρισμένο κι
αὐτὸ στῆς «Ἐκλογές»,¹¹⁷ τὸ βλέπομε
στὰ «Τ. τ. Ἐ». ¹¹⁸ Στὸ τέλος του εἶναι
βαλμένη μιὰ παραπομπή στὸ «Ἀρχεῖο
Πόντου» τοῦ 1928, λαθεμένη καὶ τοῦ-
τη στὸν ἀριθμὸ τῆς σελίδας,¹¹⁹ καθὼς
καὶ μιὰ μετάφραση, κατωμένη, καθὼς
σημειώνεται, ἀπὸ τὸν Πολίτη. Τὴν ἐ-
ξήγηση ὅμως σὲ τοῦτο τὸ ἀξεδιάλυτο,
καθὼς φαίνεται, μυστήριο, πῶς δηλ.
μᾶς θάξει τώρα τὸν Πολίτη, πού πέ-
θανε τὸ 1921, νὰ κάνει μιὰ μετάφρα-
ση σὲ δημοτικὸ τραγούδι, δημοσιευμένο
τὸ 1928; τὴ βρισκομε εὐκολη καὶ πολ-
λὴ ἀπλή: Ὁ κ. Θέρος πῆρε τὸ κείμε-
νο ἀπὸ τῆς «Ἐκλογές», κι ἀφοῦ τὸ δια-
στρέβλωσε ἀμείλιχτα καὶ τοῦτο, καθὼς
καὶ τὴ μετάφραση τοῦ Πολίτη, μᾶς
παραπέμπει στὸ «Ἀρχεῖο Πόντου»,
ὅπου, μ' ἐλάχιστες μεταβολές, ἔγινε ἀ-
ναδημοσίευσή του· μὲ μιὰ σημείωση ὁ-
μως,¹²⁰ πῶς τὸ τραγούδι τοῦτο ἀναγρά-
φεται καὶ στῆς «Ἐκλογές». Μά κι ὁ
κ. Θέρος ἀπὸ τῆς «Ἐκλογές» τὸ πή-
ρε, ὅπως ἀποδειχεται ἀμέσως ἀπὸ μιὰ
παραβολὴ καὶ τῶν τριῶν κειμένων:
Στὸ «Ἀρχεῖο Πόντου» τὸ δεύτερο ἡ-
μιστίχο τοῦ 39ου στίχου λέει: «*ἀς τὴν
χαρὰν ντὸ εἶχεν*», ἐνῶ στὰ «Τ. τ. Ἐ.»
«*κατήβανε τὰ δάκρυα τ'*», ὅπως δηλ.
στῆς «Ἐκλογές». Τὸ ἴδιο, καὶ ὁ 41ος
στίχος, καθὼς καὶ ὁ 49ος, εἶναι ὀλωσ-
διόλου διαφορετικοὶ στὸ «Ἀρχεῖο Πόν-
του», ἐνῶ μοιάζουν στὰ «Τ. τ. Ἐ.» καὶ
στῆς «Ἐκλογές». Ἄς σημειώσουμε ὁ-
μως, πῶς ἡ ἀντιστοιχία τῶν παραπά-
νω στίχων δὲν εἶναι καὶ στὰ τρία κεί-
μενα παρόμοια, γιὰ τὸ κ. Θέρος, ἐ-
φαρμόζοντας κ' ἐθῶ τὴ μέθοδο τοῦ Προ-
κρούστη, ἔτσι τοῦ ἄρесе νὰ κόψει συ-
νέχεια δυὸ στίχους, τὸν 23^ο καὶ τὸν
24^ο. Καὶ τὸ ἀπίστευτο εἶναι, πῶς καὶ

σὲ τοῦτο ἀκόμα τὸ κουτσουρεμένο τὸ κομμάτι, βάζει παρακάτω τὴν τόσο, ἀλλωστε, εὐσυνειδήτη μετὰφραση τοῦ Πολίτη, ἐνῶ τὴν κολοθώνει σ' ἄλλα σημεία, ἐκεῖ ὅπου ἔχει ἀπέραχτο τὸ κείμενο τοῦ τραγουδιοῦ. Ἀφήνω πῶς καὶ τὸ κείμενο τῆς μετὰφρασης τούτης τὸ ἀλλάζει, μὲ τέτιο μάλιστα τρόπο, ὥστε, σὲ πολλές τῆς μεριεῖς, τὴν κάνει ἀδιανόητη ὀλωσδιόλου.

Ἡ μανία του, ὅμως, ἡ σαδιστική — μόνον μὰ τέτια λέξη ἀρμόζει γιὰ δαύτην — νὰ παραμορφώνει ἀδυσώπητα τὰ κείμενα, πάλι ξεσπάει κ' ἐδῶ μὲ τὶς ἀθαίρετες ἀλλαγές ποῦ ἔκανε στὸ τραγούδι τοῦτο, χωρὶς καμιά νὰ δώσει σημασία, ἂν, μ' ἓνα τέτιο τρόπο, χαλαεὶ ὀλωσδιόλου τὸ μέτρο: Ἐπὶ τοὺς 53 στίχους ποῦ ἀπομείνανε στὸ τραγούδι αὐτὸ, ὕστερα ἀπὸ τὴν περικοπή τῶν ἄλλων δύο, ἀφήνει ἀπέραχτους μονάχα τοὺς 13: τὸν 6^ο, 12^ο, 14^ο, 16^ο, 19^ο, 26^ο, 31^ο, 34^ο, 36^ο, 40^ο, 49^ο, 54^ο καὶ 53^ο. Νὰ ἓνα παράδειγμα: Τὸν 40^ο: «*Κατήβανε τὰ δάκρια του Καλομηνᾶν χαλάτσια*» τὸν μεταμορφώνει: «*Κατήβανε τὰ δάκρια του καλομηνᾶν χαλάτσια*» καὶ δίπλα του βάζει ἓνα ἀστερίσκο. Σύμφωνα μὲ τὴν σημείωσή του, στὸ τέλος τῆς συλλογῆς,¹²¹ ὅπου λέει ὅτι «ὁ ἀστερίκος πλάι σὲ στίχο δηλώνει μικρὲς διορθώσεις ποῦ ἔγιναν ἢ προσθήκες μορίων ἢ συλλαβῶν ποῦ ἀπαιτοῦσε τὸ μέτρο», θὰ περιμένα κανεὶς πῶς τὴ λέξη «*Καλομηνᾶν*» τὴν παράλλαξε σὲ «*καλομηνᾶν*» γιὰ νὰ διορθώσει τὸ μέτρο· μὲ τέτιο εἶδους ὅμως ἀλλαγή, κάνει ἀσυχῶρετο μετρικὸ σφάλμα σ' ἓναν ἄρτιο, καθὼς βλέπουμε, στίχο. Ἀφήνω ποῦ, μεταμορφώνοντας αὐτὴ τὴ λέξη στὸ πρωτάκουστὸ «*καλομηνᾶν*», κοντὰ στ' ἄλλα δὲν πρόσζει ὅτι *Καλομηνᾶς* στὴ πόντια νιοποιολαλιά θὰ πεῖ Μᾶχη, ὅπως ἀκριβῶς σημειώνεται στὸ «*Ἀρχεῖο Πόντιου*».¹²² ἂν' ὅπου, λέει, πῆρε τοῦτο τὸ τραγούδι. Τὴν ἴδια, ἀλλωστε, ἐρμηνεία, μπορεῖ πρόχειρα νὰ βρεῖ σ' ὅποιοδήποτε Ποντιακὸ ἡμερολόγιο, ἀπὸ κεῖνα, ποῦ τόσα χρόνια τώρα, κυκλοφοροῦνε κάθε πρωτοχρονιά. Ἐς σημειώσομε τώρα, μ' αὐτὴ τὴν εὐκαιρία, ὅτι πολλὰ τραγούδια τούτης τῆς συλλογῆς, καθὼς σωστὰ παρατηρεῖ ὁ διευθυντὴς τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ κ. Ἄνθ. Παπαδόπουλος,¹²³ «ἀναγράφονται μὲν ὅτι εἶναι Πόντια, ἀλλὰ δὲν εἶναι, ὡς φαίνεται, ἀπὸ τὴν γλωσσικὴν διαφορᾶν». Σὲ τοῦτο, ὅμως, συνεχίζει, φταῖ-

νε οἱ διάφοροι συλλέχτες, ποῦ καταγράψανε γιὰ Πόντια, τραγούδια παρμέννα ἀπὸ ἄλλους τόπους.

Ὅμως ἡ λαπαροτομία τούτη ποῦ ἔκανε στὸ παραπάνω τραγούδι, θιγάζοντας, στὰ καλὰ καθοῦμενα, δυὸ ὀλόκληρους στίχους (αὐτὸς ποῦ τόσο κατακρίνει τὶς «*χειρουργικὲς ἐπεμβάσεις*»¹²⁴) δὲν εἶναι κ' ἡ μοναδική στὴ συλλογὴ του. Ἐξόν ἀπὸ κείνες ποῦ ἀναφέραμε πρὶν, νὰ κι ἄλλη μιὰ ἀκόμα: Ἐνα τραγούδι,¹²⁵ ποῦ σημειώνει πῶς εἶναι παρμέννο ἀπὸ τὸν Passow, τὸ θρίσκουμε κ' ἐκεῖ, στὴν ἴδια ἀκριβῶς σελίδα ποῦ παραπέμπει, μὲ τοὺς ἀκόλουθους ὅμως ἐξῆς στίχους στὸ τέλος, ποῦ ὁ κ. Θέρος βάλθηκε, καλὰ καὶ σώνει, νὰ τοὺς ἐξοστρακίσει: «*Μὲν' ὁ ἀφέντης μου ὄλο μπροστὰ μὲ στέλνει | γιὰ νὰ σκοτωθῶ νὰ πάγω σκοτωμένος*». | «*Μπό, μπό, μανά μου, μπό, μπό, γλυκὸ μου ταίρι | δὲς μὴν σκοτωθεῖς, μὴν πάγεις σκοτωμένος*» | *ποῦ θὰ σ' εἰρῶ γὼ γιὰ ν' ἀναμωθῶμε*; | — *Δὴ ποῦ πάω, κόρη μου, ποτὲ δὲν μ' ἀνταμώνεις*». Μὰ, τὸ πιὸ ἀφάνταστο εἶναι, πῶς τοὺς στίχους τούτους, ποῦ ἀποτελοῦν ἀναπόσπαστη ἀκολουθία τοῦ τραγουδιοῦ, καὶ ποῦ, ἀφαιρώντας τοὺς, τὸ κολοθώνει, τοὺς παίρνει, τοὺς καταγράφει ἄλλοῦ,¹²⁶ βάζοντάς τοὺς τὴν ἐπιγραφή «*Ὁ πολυμοτῆς*» καὶ, παραπέμποντας στὴν ἴδια ἀκριβῶς σελίδα τοῦ Passow, ποῦ σημειώσε γιὰ τὸ ἄλλο, τὸ φαλιδισμένο, τοὺς παρουσιάζει στὴ συλλογὴ του γιὰ ὀλωσδιόλου διαφορετικὸ τραγούδι, χωρὶς καὶ τὸν ἐλάχιστο ὑπαίνυμὸ νὰ κάνει πῶς αὐτὸ εἶναι συνέχεια τοῦ πρώτου. Ἀκόμα καὶ τὸ γνωστότατο τραγούδι «*Τοῦ [γιου τ'] Ἀρμούρη*», ποῦ ὁ Κυριακίδης μὲ τόσο πετυχημένες διορθώσεις τόχει καταχωρίσει στὸ «*Διγενὴ Ἀκρίτα*»,¹²⁷ τὸ παίρνει ἀπὸ κεῖ καί, ἀφοῦ τὸ διαστρεβλώσει καὶ τοῦτο σὲ πάρα πολλὰ σημεία, τὸ βάζει στὰ «*Τ. τ. Ἐ.*», κομματιασμένο σὲ ἐξῆς τραγούδια, ὀλωσδιόλου ξεχωριστά, ἐπιγράφοντας, μάλιστα, τὸ καθένα μὲ τίτλους διαφορετικούς.¹²⁸ Μὰ τοῦτο τὸ ἐλάττωμά του, νὰ διαστρέφει καὶ νὰ κομματιάξει τὰ τραγούδια τὸν ἔχει συνεπαρμένο, φαίνεται, καὶ πρὶν ἀπὸ χρόνια πολλά: Στὴν πρώτη συλλογὴ του¹²⁹ ἔχει μέσα γιὰ ξεχωριστὸ τραγούδι, μὲ τὴν ἐπιγραφή «*Ὀδυσοῦς Ἀνδροῦτος*» καὶ μὲ παραπομπὴ «*διὰφοροῦς*»,¹³⁰ τοὺς ἀκόλουθους στίχους, ποῦ εἶναι ὅμως παρμένοι ἀπὸ ἄλλο τραγούδι,¹³¹ σχετικὸ μὲ τὸ Διγενὴ

Ἁκρίτα: «Σὰ βράχος εἶν' οἱ πλάτες του | σὰν κάστρο ἢ κεράλη του. | Καὶ τὰ πλατιά τὰ στήθη του | τοῖχος χορταριασμένου». Ἄς σημειώσουμε τώρα, πῶς μ' αὐτοὺς τοὺς στίχους, πῆρε στὸ λαϊκὸ τοῦ δ κ. Θέρος καὶ μερικὸς συφοριασμένους «συγγραφεῖς» ἀναγνωστικῶν βιβλίων τοῦ Δημοτικῆς Σχολείου, ποὺ τοὺς μπάσανε σὲ δαῦτα, γιὰ νὰ χαρακτηρίσουν, μ' ἓνα τέτιο ἀρειμάνιο τρόπο, τὸν ἥρωα στὸ Χάνι τῆς Γραβιάς.

Ὅμως, μετανοημένοι, φαίνεται, κατόπι. γιὰτὶ κολόθωσε, ὅπως εἶδαμε, τόσα καὶ τόσα τραγούδια, κολλάει σ' ἄλλα—ἴσως γιὰ νὰ τ' ἀποζημιώσει,—δικούς του πρόσθετους στίχους: Σ' ἓνα τραγούδι,¹³² λ.χ., ποὺ σημειώνει πῶς εἶναι παρμένο ἀπὸ τὸν Passow, ἀνάμεσα στὸν 3^ο καὶ 4^ο στίχο τοῦ κειμένου θάξει ἓνα δικό του («κρυφοκουβεντιάσανε»), καὶ ἀνάμεσα, πάλι, στὸν 5^ο καὶ 6^ο, ἄλλους δύο, ποὺ δὲν ὑπάρχουν καὶ τοῦτοι στὸ κείμενο ὅπου παραπέμπει: «Καὶ μᾶς πάρει τὰ πανιά | καὶ φιλήσει καὶ καμιά». Ἀκόμα, σ' ἄλλο ἓνα,¹³³ ἀναμεταξὺ 8ου καὶ 9ου στίχου, κολλάει ἓνα δικό του, κι ἀναμεταξὺ 9ου καὶ 10ου ἄλλον ἓναν, ποὺ δὲν ὑπάρχει κι αὐτὸς στὸ κείμενο ἀπ' ὅπου μᾶς θεοαίνωνι ὅτι πήρε αὐτὸ τὸ τραγούδι. Ἀφῆνω πῶς καὶ σὲ τοῦτο ἀλλάζει μιὰ λέξη στὸν 8^ο στίχο, ὑποταχτικὸς καὶ πάλι στὸ ἀμεταγύριστο, φαίνεται, φυσικό του, νὰ ξεχαρβαλῶνει καὶ τοὺς πιὸ τεχνολογούμενους στίχους, λὲς κ' ἤδονίζεται μ' ἓνα τέτιο ρήμασμα κι ἀφανισμό. Μπορεῖ νὰ κάνει τὴν ὑπόθεση κανεῖς, πῶς σίγουρα λέμε ὑπερβολές, μὰ τὸ βέβαιον εἶναι πῶς δὲ θρῖσκουμε τόσο εὐκολὰ τραγούδι στὴ συλλογὴ του ποὺ νὰ μὴν τῶχει ἔτσι θάναυσον φευτίσει. Ὅποιον ὅμως τ' ἀφτί του εἶναι κάπως γυμνασμένο μὲ τὴν ποιήσῃ μας τῆ δημοτικῆς, δὲν τοῦ ξεφεύγουνε, πολλὰς φορὲς, οἱ τεχνητὲς αὐτὲς κατασκευές. Ἄρκετὰ παραδείγματα εἶδαμε παραπάνω νὰ τῶρα κι ἄλλα μερικὰ, στὴν τυχὴ αὐτὰ παρμένα: Ἔνα του τραγούδι¹³⁴ τελειώνει: «κ' ἔλα νὰ πάρεις τὴ δροσιά, τ' Ἀπριλίη τὰ λουλούδια». Στὸν Passow ὁμως, ὅπου ὑπάρχει τοῦτο — αὐτὴν τὴν παραπομπή, τουλάχιστο, ὁ κ. Θέρος τὴν ἔχει σωστή—, θρῖσκουμε τοὺς ἀκόλουθους στίχους: «Τοῦ Μᾶη νὰ πιάσεις τὴ δροσιά, τοῦ Ἀπριλίη τὰ λουλούδια | νὰ πιάσεις δύο μικρὰ βυζιά, ἴσια μὲ δύο λεμόνια». Καθόλου, ὅμως, δὲ μπορεῖ νὰ

ὑποθέσει κανεῖς, πῶς ὁ δεῦτερος «κακέμφατος» στίχος ἐξοστρακίστηκε ἀπὸ ὑπερβολικὴ σεμνοτυφία, γιὰτὶ μιὰ λέξη τολμηρὴ ποὺ ἔχει ἔκει, τὴν ἀπαντᾶμε, καὶ μάλιστα στὰ ὑποκοριστικὰ της, σ' ἓνα ἄλλο του τραγούδι, μ' ὄλο ποὺ κάποιον, τὸ ἴδιο τολμηρὴ λέξη, ἀλλοῦ τὴν παραλλάζει.¹³⁵ Παρόμοια, μικρὲς ἢ καὶ πολὺ χοντρὲς ἀλλαγές, ποὺ κάνουν, μερικὲς φορὲς, ἀκατανόητο ἓνα στίχο, ὑπάρχουν καὶ στ' ἀκόλουθα: (31) στ. 16, 19, (54) στ. 54, 57, 60, (159) στ. 1, 4, 6, (173) στ. 1, 2, 5, (228) στ. 2, (320) στ. 6, 10, 11, (232) στ. 8, (236) στ. 3, (240) στ. 56, 136, 14α, (263) στ. 6. Εἶναι, νομίζω, ματαίωσιονα ν' ἀναφέρουμε παραδείγματα πιὸ πολλὰ.

Κάποτε-κάποτε, διορθώνει μερικὲς λέξεις σωστὰ,¹³⁶ μὰ κ' ἐκεῖ, δὲ θάνει δίπλα τὸ διορθωμένο στίχο τὸν ἀστερισκόν, ποὺ, καθὼς εἶδαμε προηγουμένως, δηλώνει ὅτι μὲ τοῦτο θὰ σημειώνεται μικρὲς διορθώσεις ποὺ ἔκανε ἢ προσθήκη μορλοῦ ἢ συλλαβῶν ποὺ ἀπαιτοῦσε τὸ μέτρο. Ἄλλὰ κ' ἐκεῖ ποὺ τὸν βλέπουμε βαλμένο, τίς περσότερες φορὲς, ἢ κάνει μιὰ διόρθωση ὀλωσδιόλου ἀστοχημένη,¹³⁷ ἢ διορθώνει λέξεις, ποὺ καθόλου δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ διορθωθῶν.¹³⁸ Κάνει ἀκόμα τὴ σπουδαία παράλειψη νὰ μὴ σημειώνει δίπλα στὴ διόρθωση καὶ τὴ λέξη ἢ τὴ φράση τοῦ κειμένου ποὺ διορθώνει, ἐνῶ τὸ ἀντίθετο γίνεται σ' ὄλες τίς παρόμοιες ἐργασίες, ὅπως στὴν τόσο ἀξιοπρόσεχτη τοῦ σοφοῦ ἀκαδημαϊκοῦ κ. Χαριτανίδη, γιὰ μερικὰ σφάλματα στὶς συλλογὲς τοῦ Legrand καὶ τοῦ Passow.¹³⁹ Μὲ τέτιου εἶδους, ὅμως, ἀλλαγές, κοντὰ σ' ἄλλα, πιάναται ὀλωσδιόλου ἀδοκίμαστος καὶ στὸ μέτρο, σκαρπώνοντας ἀκόμα καὶ πολλὰς χασμωδίες, πράμα ποὺ καθόλου δὲν τὸ περιμένε κανεῖς ἀπὸ τὴ στιχογραφικὴ του πείρα καὶ τὴν κάποια λυρικὴ του εδαισθησία. Σ' ἓνα τραγούδι, λ.χ.,¹⁴⁰ ὅπου κ' ἐκεῖ κανένα δὲ βλέπουμε ἀστερισκόν, στὸν 5^ο στίχο: «Χριστέ, νὰ ράγην ἢ κλωστή, νὰ πέσῃ ἢ σαΐτα», τίς δύο λέξεις «νὰ πέσῃ» τίς τονίζει «νὰ πεσῃ», δημιουργώντας ἔτσι σφάλμα μετρικόν. Στὸ ἴδιο τραγούδι (στ. 3), ἐνῶ τὸ κείμενον ποὺ παραπέμπει εἶναι «δὲν ἐκηλάδιε σὰν πουλί, δὲν ἤλεγε σ' ἀηδόνι», αὐτὸς τίς τελευταῖες λέξεις τίς γραφεῖ: «σὰ ἀηδόνι», κἀνοντας, πάλι, χαμωδία. Ἀφῆνω πῶς τὴ λέξη «ράγην» τοῦ παραπάνω στίχου, τὴν ἀλλάζει σὲ «ράγειν».

Ἐνάλογα σφάλματα τοῦ θρίσκονται καὶ σ' ἄλλα τοῦ τραγούδι, ὅπως στὸ (15) στ. 2, 4, 7, (102) στ. 11, (192) στ. 9, (196) στ. 10. Πολὺ σπάνια διορθώνει σωστὰ τὸ μέτρο, ¹⁴¹ μὰ κ' ἔκει δὲ βάζει, πάλι, ἀστερισκόν. Ἀκόμα καὶ τὸ λεγόμενον εὐφωνικὸ ν, ἄλλοῦ τὸ βάζει, ὅπου δὲν ὑπάρχει στὸ κείμενον, ¹⁴² κι ἄλλοῦ τὸ ἀποδιώχνει, ὅπως σ' ἓνα τραγούδι ¹⁴³ παρμένο ἀπὸ τῆς συλλογῆς τοῦ Παπαζαφειροπούλου. Τὸ κρατᾷ ὁμως σὲ κάποιον ἄλλο, τῆς ἴδιας κι αὐτό, πάλι, συλλογῆς. ¹⁴⁴

Μὰ κ' ἡ ἀκαταστασία στῆ γλωσσικῆ μορφῇ τῶν τραγουδιῶν του εἶναι διάχυτη σὲ πολλὰ, κι ἄς λειε στὸν πρόλογό του ¹⁴⁵ πῶς φρόντισε τῆ γλωσσικῆ ἐνόητητα νὰ τῆ φυλάξει κἀπως. Φέρνουμε γιὰ παράδειγμα δύο του τραγούδια, ¹⁴⁶ τόνα ἀπὸ τὸν Passow καὶ τ' ἄλλο ἀπὸ τὸ Δελτίο Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἐταιρείας, ὅπου ἀμέσως θλίπει κανεῖς, πῶς ἐνῶ ἀφῆνε λέξεις ἰδιωματικῆς πολλῆς, ἄλλες τῖς παραλλάζει. Ἰποπτα πολὺ μᾶς φαίνονται, πάλι, καὶ τὰ τραγούδια ἐκεῖνα, πού δὲ σημεῖώνει καμιά παραπομπή. Σ' ἓνα ἀπὸ τοῦτα ¹⁴⁷ τὸ στ. 56 τὸν ἔχει: «*Τρέχει ἐντὺς σὰν ἄνεμος. Τοῦθοκοι κρατοῦν τοῦφέκια*». Κατασκευάζοντας ὁμως ἓνα τέτιο στίχο καὶ παρουσιάζοντάς τον τάχα γιὰ δημοτικόν, ἀποδείχεται πῶς δὲν ἔμαθε ἀκόμη, ὅτι ἓνας ἀπὸ τοὺς πιὸ οὐσιαστικούς κανόνες τῆς δημοτικῆς στιχουργικῆς εἶναι ποτὲ νὰ μὴν κόβεται ὁ στίχος στῆ μέση, καὶ ὅτι μόνο στοὺς μιμητῆς τοῦ δημοτικοῦ μας τραγουδιοῦ γίνεται τοῦτο, ὅπως στὸν Κρουστάλη, λ. χ. Κάτι ἀνάλογο στῆ συλλογῆ του «Ἐθνικὰ ἄσματα», ἔκανε κι ὁ Χρη-

στοβασιλῆς, ὁ ἰσαξίος σχεδὸν μὲ τὸν κ. Θέρο παραποιητῆς τῶν δημοτικῶν μας τραγουδιῶν, πρᾶμα πού, κοντὰ στὰ τόσα ἄλλα, ἔγινε ἀφορμὴ ν' ἀναγκαστεῖ ὁ γαλήνιος Πολίτης νὰ τὸν ὀνομάσει «*παραχαράκτην*», προσθέτοντας ἀκόμα ὅτι στὰ τραγούδια «*παρεβάλλει ἀτέχνους καὶ ἀνοήτους σίτους τῆς ἰδίας κατασκευῆς*», ὅτι τὰ «*ἔξαμβλώματα*»—ἔτσι χαρακτηρίζει μερικά τραγούδια—τοῦ προξενοῦν «*ἀηδιάν*», ὅτι εἶναι «*ἀπίστευτα ὄντως παραληρήματα παραπαιούσης διανοίας*», ὅτι στὰ χέρια του «*ὁ ἀπεφθός χρυσὸς μειειτάρη εἰς εὐτελῆ μολύβδον σκωρίαν*» ¹⁴⁸ κ. λ. Κι ὁμως, ὁ δύστυχος ὁ Χρηστοβασιλῆς, τὸ μολογοῦσε ἀφέλεστατα στὴν εἰσαγωγή του, ὅτι ἔκανε πραγματικὰ σὲ τοῦτα πολλῆς διορθώσεις, ἐνῶ ὁ κ. Θέρος, ὅπως εἶδαμε, μᾶς δίνει τὸ λόγο του πῶς ὅλα τὰ ξεδιάλεξε *αὐτῆ γνήσια μορφῇ του*!

Ὅπως βλέπουμε, λοιπόν, κάθε ἄλλο παρὰ καστρική κ' εὐσυνείδητη ἢ δουλειὰ τοῦ κ. Ἅγι Θέρου στὰ «*Τραγούδια τῶν Ἑλλήνων*». Καὶ νὰ συλλογιέται θλιθερὰ κανεῖς, ὅτι αὐτῆς οἱ παραποιήσεις, οἱ παραχαράξεις κ' οἱ ἀκαταλόγιστες κιθδηλείες τῶν δημοτικῶν μας τραγουδιῶν, τολμοῦν νὰ βλέπουν τὸ φῶς ἄπειτα ἀπὸ ἓναν Πολίτη κ' ἓναν Γιάννη Ἀποστολάκη, πού ἡ ἀγάπη, ὁ σεβασμὸς κ' ἡ εὐλάβεια πρὸς τὰ δημοτικὰ μας τραγούδια ἀποτέλεσε ρίζα καὶ κορμὸ τῆς συνείδησής τους κ' ἡ φροντίδα γι' αὐτὰ στάθηκε σκοπὸς τῆς ζωῆς τους.

Ἄλλὰ εἶναι ἐλάχιστα ὅσα ὡς τὴν ὥρα καταλογίσασμε τοῦ κ. Ἅγι Θέρου. Ἐπετα καὶ συνέχεια.

88. σ. 16.—89. *Τὸν ἀναφέρει στῆ σ. 17.—90. σ. 17.—91. (78 Β).—92. (7).—93. Ἄκαιτικὰ ἄσματα. Ὁ θάνατος τοῦ Λιγνῆ: Λαογραφία τ. Α', σ. 222 κ. ἔ.—94. αὐτ. 10), (11), (12), (13), (21), (22).—95. αὐτ., σ. 179.—96. (16).—97. Λαογ. τ. Α' (10), σ. 242.—98. (2—6) καὶ (9—16).—99. (8).—100. (1).—101. (113). Σημειώνει πῶς εἶναι παρμένο ἀπὸ τὴν Γιανναράκη. Ὅμοιο του ὅμως ἀκριβῶς ἔχει καὶ ὁ Αρ. Κρίστου στῆ δεύτερη ἐκδόση τῆς συλλογῆς του, σ. 264.—102. Λαογ. τ. Α' (10), σ. 254.—103. (2), σ. 71.—104. Κρητικὸς Λαὸς 1909, σ. 15.—105. σ. 340—341.—106. σ. 19.—107. Τραγούδια ρωμαϊκά (582). Ὁ κ. Θέρος παραπέμπει στῆ σελίδα τῆς συλλογῆς καὶ ὄχι στὸν ἀριθμὸ τοῦ τραγουδιοῦ—108. (152).—109. (278). 110. (320).—111. Fauriel, Chantes populaires de la Grèce moderne, τ. 2, σ. 406. Passow ὁ. π. (517).—112. σ. 16.—113. σ. 259.—114. Ἐκλογαί: Πηγαι ὁπόθεν παρελήφθησαν τὰ ἄσματα, σμ. 74.—115. σ. 268.—116. Βλ. σμ. 114.—117. Ἐπίμετρο Β' 6.—118. (39).—119. Σημειώνει σ. 689 ἐνῶ εἶναι 89—91.—120. σ. 89.—121. σ. 342.—122. Ἀρχεῖον Πόντου 1928 σ. 96.—123. Ἀρχεῖον Πόντου τ. 16 (1951), σ. 268.—124. σ. 18.—125. (224).—126. (103).—127. σ. 119—126.—128. (23—28).—129. σ. 56.—130. σ. 124.—131. (12) στ. 10—11.—132. (234).—133. (232).—134. (233).—135. (260). στ. 6.—136. (173) στ. 8, (215) στ. 1—3, 6—8.—137. (54) στ. 3, (192) στ. 8, 14.—138. (106) στ. 11.—139. Ἀθῆναι 1914, σ. 161—165.—140. (271).—141. (49) στ. 5.—142. (13) στ. 14, 15. (47) στ. 2, 20. (66) στ. 3, 20, 27. (68) στ. 2, 7. (259) στ. 3.—143. (115) στ. 4.—144. (102) στ. 2.—145. σ. 19.—146. (8), (49).—147. (53)—148. Ἡ παραχαράξεις τῶν ἐθνικῶν ἄσμάτων: Λαογ. Σύμμ. τ. Α', σ. 272—286.*

ΣΥΜΠΛΗΡΩ-
ΜΑΤΑ ΣΤΗΝ

ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ

1708—1940

4η ΕΚΔΟΣΗ

Γρανίτα Π.

Ἰ κ ε σ ί α

Ὅτι πολὺ ἀγαπήσαμε ἀπὸ νέου
βαθιὰ μὲς στὴν ψυχὴ μας τὸ ἐξορίσαμε
κ' ὕστερα ξεκινήσαμε εὐθυμοὶ κι ἀκ-
γιά τοὺς μεγάλους δρόμους. [μαῖοι
Κ' ὕστερα;

Σὰν τί συνέχεια μπορεῖ νὰ ἔχει μιὰ
τόσον ἀπλή, τόσο δικιά μας; [ἱστορία

Σὲ μιὰ καμπὴ θὰ γονατίσουμε τῶν
[δρόμων,
θ' ἀνοίξουμε τὰ χέρια μας σὲ δέηση,
κ' ἔτσι θὰ μείνει ἡ ἀγκαλιὰ μας ἀ-
σὰν παιδικὴ ἀπορία. [νοιχτὴ

Μεγάλε Κύριε, συγγνώμη,
τὴν τελευταία σου συγγνώμη
σὰ δυὸ σταγόνες νύχτας ἀπαλές και
[δρυσάτες
στάξτηνε, βάλαμο ὑπερούσιο
στὰ πονεμένα μας βλέφαρα,
καὶ γλύκανε τὸν κάματο μας,
σ' αὐτὴ τὴ μακρινὴ καμπὴ
νὰ μὴν τὸ νιώσουμε πὼς μᾶς ἐλύγι-
[σαν τὰ γόνα.

Αὐτὰ τὰ χέρια ποὺ σὲ λόγισαν ἀναί-
[μακτα θ' ἀνοίξουμε.

Τὸ ξέρουμε, ἡ φωνὴ μας πιά ποτὲ δὲ
[θὰ σὲ φτάσει -

τὸ μεγάλο μας ὄνειρο αὐτοκτόνησε
ἀπὸ τοῦ οὐράνιου τόξου σου τὰ ὕψη.

Ἐνας ἀκόμη θάνατος λευκὸς ἀπόψε
ἀπόθεσε βαριά τὰ παγερά του μάρ-
μὲς στὴν καρδιά μας [μαρα

κ' ἔφυγε ἀργὸς γιὰ νάρτει κι αὔριο.
Μὰ κι αὔριο τὸν οὐρανὸ σου θ' ἀτενί-
[ζουμε

καὶ μόνον οἱ σκιὲς τῶν θλιθερῶν οἰωνῶν
τὰ καστανά μας μάτια θὰ σκιάζουν ὀ-
[λη μέρα.

...Δυὸ σταγόνες νύχτας ἀπαλές και ὀρο-
νὰ γύρουμε τὸ ἀπτί μας [σάτες

κ' ἔτσι ν' ἀφουγκραζόμεστε τὸ σύμ-
[παν.

Ἴσως κάποιος σησημένο ἀπ' τ' ἄστρα
ποῦ πέφτουν τὰ μεσάνυχτα
ἔρτει νὰ γίνου μιὰ τελεσία
σ' αὐτὴν τὴν ἄθλιαν ἱστορία μας.

Δάλλα, Γιάννη

Οἱ τρεῖς Μάγοι

Πέρα ἀπ' τὰ τείχη, πέρα ἀπὸ τὴν πόλη,
καθὼς ξεκόπηκα μιὰ νύχτα ἀπ' τὰ μεγάλα πλήθη
κ' ἔμπαινα πιὸ βαθιὰ μὲς στὰ σκοτάδια
κι ἄφηνα πίσω μου μιὰ μνήμη ἀπὸ καμπάνες,
ξάφνου σὲ κάτι σκόνταφα:

μέγα κορμὶ μοῦ φανερώθηκε μπροστά μου.

Τὴ σήψη του τί μουσικὰ καλοναρχοῦσε ὁ λίθας!

Γύρω του σκόρπισε μὲ ρύγχη ματωμένα ἕνα κοπάδι αἰῶνες,
μέσα στοὺς θούρκους θούρκωνε ὄλη ἡ ἔρημος.

Σπρώχνοντας μὲ τὰ χέρια μου τὰ σύνεφα,

ἔσκυφα μέσα μου σὰν σὲ βαθιὰ χαράδρα κ' εἶπα:

Μάγος! θάνατι.

Σὰν μπαίναμε κατόπι σ' ἕνα μάρ,

γύρισε, μοῦ συστήθηκε: —Τζιμ Μπλαϊκερ.

—Βέβαια, χάρηκα πολὺ,

Ἐριξε μιὰ φορά τὰ ζάρια,
ἔφερε ντόρτια κ' ἔπινε θερμούτ,
μοῦπε πῶς κάποιος μέλλεται νὰ γεννηθεῖ.
— Παρακαλῶ, δουλειά;

— Ταχυδακτυλογράφος ἀπ' τὴν Ὀντέσα.

Μύριζε θρούλους μακρινούς καὶ νεκρολίθινα
κ' ἔμοιαζε κάποιου μπεχλιθιάνη τῆς Σεβίλλιας.
Στὰ μάτια του κοιμόταν ἕνας θάνατος...
Μοῦπε πῶς μέλλεται νὰ γεννηθεῖ κάποιος δικός τους:

Ἰησοῦς!

Μαζεύτηκε ἕνα γύρω του πλήθος ληστὲς κι ἀγύρτες.
Τὰ ἔπαιξ' ὅλα, ἔπαιξε καὶ τὴν ψυχὴ του·
τὰ ἔχασε ὅλα, ἔχασε καὶ τὴν ψυχὴ του·
τέλος, μαχαίρωσε ἀπ' τὴ λύσα του μιὰ σερβιτόρα, καὶ τὴ νύχτα,
ἤρθε, τὸν ἔπιασε, τὸν ἔδεσε ἡ Φρουρὰ τῆς Πολιτείας -
πῆρε μαζί καὶ τίς ἀρκοῦδες του.

Κάτω τὸ πλήθος σφύριζε.

Σὰν ἔφτασε στὴν πόρτα, γύρισε, μοῦ φώναξε:
— Σὲ καρτερῶ τὴν ἄλλη νύχτα μπρὸς στὴ γέφυρα τῆς Μπόν·
σὲ καρτερῶ! -

καὶ μὴ ξεχνᾶς τὸ σύνθημά μας:

Ἰησοῦς!

Δὲν εἶναι φῶς, μηδὲ σκοτάδι, μηδὲ πνεύματα,
Τάφος ζεστός θὰ μᾶς τυλίξει ἢ πρώτη ἄβυσσος.
Πάνω ἀπ' τ' ἀνθρώπινα εἶναι μύθος σὰν χιτώνας
νεκροῦ ποῦ πέθανε στὴ μάχη καὶ σκυλεύτηκε.
Κ' ἐγὼ τοῦ φώναξα:

— Τζιμ Μπλαϊγκερ Ἀδαιλάρδε, γιὰ τῆς Νύχτας,
μὴ φεύγεις, δὸς μου τ' ὄραμά σου!

Μὲ τὰ χέρια μου

ἄγγιζα τὰ μαλλιά του, στὰ κλαδιά καὶ στὸ φεγγάρι
τὴν ὄψη του ἄγγιζα.

Μ' ἀλίμονο, μᾶς χώριζε
ἡ ὄχτη αὐτοῦ τοῦ κόσμου.

Κι ὅπως ἔπεφτα

ἀπὸ μιὰν ἄβυσσον ἐγὼ σ' ἄλλη βαθύτερη,
χύθηκαν πάλι τὰ σκυλιὰ φηλὰ στὴν ὄψη του,
κ' ἡ σήφη τώρα κυβερνοῦσε τὸ στερέωμα.

Ἄπ' τὸ ΙΧ ποίημα

Ὁ χορὸς τῶν Μαύρων

Καλὲ μας ἱπποπόταμε, ἱπποπόταμε,
αὐτοῦ ποῦ πᾶς περπατώντας τ' ἀνά-
[σκελα
μὴ πεῖς στοὺς ἀδερφούς σου καὶ στίς
πῶς σὲ σκοτώσαμε. [ἀδερφές σου

Ἐμεῖς ἀγαπᾶμε τὰ θηλαστικὰ θήματα,
τὴ χοντρὴ ψυχὴ σου σακουλιασμένη στὸ
[δέρμα.

Βιαζόσουν νὰ πεθάνεις ὅταν γεννήθη-
[κες -
σοῦ μάθαμε τὸ μαστᾶρι τῆς καγκουρῶ,
φέραμε καὶ σοῦ ντύσαμε φύλλα μπα-
[μπού,

ὁ Τζῶ, ὁ Γκόου κι ὁ Ντέμπα-Ρά·
ὁ Τζῶ, ὁ Γκόου κι ὁ Ντέμπα-Ρά,
χιτισμένοι ἄβολα στὰ μαύρα μας πέλ-
[ματα,

τώρα χορεύουμε μὲς στὴν κοιλιὰ σου,
ἐδῶ ποῦ πρήζονταν ξαφνικὸι σεισμοὶ
ὅταν ὀσμίζουσον θηλυκὸ κρέας.

Μ' αὐτὸς ποῦ ντύθηκε τὸ δέρμα τοῦ
[σκοταδιοῦ,

αὐτὸς μᾶς ἔφερε τίς θροχῆς καὶ τὴν
[πεῖνα,
αὐτὸς μᾶς ἔμαθε νὰ πολεμοῦμε μὲ βέ-
[λη -
ἐμεῖς ἀγαπᾶμε,

ἔμεϊς ἀγαπᾶμε τὰ θηλαστικά δῆματα·
 τώρα ποὺ ἀδειάσαν ἀπ' τῆ φωνῆ σου
 [οἱ χαράδρες
 σκύψε ν' ἀκούσεις τὰ μαῦρα μας κρι-
 [ματα :

Αὐτοῦ ποὺ πᾶς κολυμπώντας τ' ἀνά-
 [σκελα,
 ἂν δεῖς τίς ἀδερφές μας καὶ τοὺς ἀ-
 [δερφοὺς μας,

πές τους πῶς θέλαμε μονάχα τὸ λίπος
 [σου —
 τὸ λίπος λιπαίνει τὰ δαδιά μές στή
 [ζούγκλα —,
 πές τους πῶς θέλαμε μονάχα τὴ σάρ-
 [κα σου,
 νὰ φαῖν τὰ παιδιὰ μας, νὰ χορτάσουν
 [τὸ πνεῦμα σου,
 γιατί τί θὰ γίνουμε ἂν λείψει τὸ πνεῦμα
 ὁ Τζό, ὁ Γκόου κι ὁ Ντέμπα-Ρά. [σου —

'Απ' τὸ I V ποίημα

Εἶπα στὴν ἐκλεκτὴ τῆς καρδιάς μου : 'Εσὺ ποὺ ἀχρηστεύεις τὸ μέλλον·
 οἱ μαστοὶ σου, τὸ ξέρεις, ὠρμάσαν, ἔγιναν δυὸ δορκάδες διδύμες,
 μπαίνουν στὸν ἀμπελώνα μου, παγιδεύουν τὰ χρωματιστὰ πουλιά·
 τὰ μάτια σου, δυὸ ποτάμια ποὺ καιροφυλακτοῦν γιὰ πλημύρα·
 βλέπουν τὰ μαλλιά σου καὶ ντρέπονται οἱ φλέβες τοῦ χρυσαφιοῦ.
 Μηλιά· θὰ σὲ τινάξω νὰ πέσουν τὰ βασιλικά σου ὄραματα.
 Ναέ· θ' ἀνέβω νὰ χτυπήσω τίς φλογερές καμπάνες σου,
 γιατί ἔρχεται πόλεμος κ' εἴμαστε χωρὶς κάστρα καὶ πύργους -
 κάστρα εἶναι οἱ λαγόνες σου κ' οἱ μαστοὶ σου ἐλεφάντινοι πύργοι.
 θαρθῶ νὰ τοὺς κουρσέψω, θὰ δέσω τὰ καράβια στὰ σκέλη σου,
 ἐδῶ ποὺ τόσες δυναστείες ἔρῃκαν ἓνα βαθὺ μνήμα,
 κ' ὕστερα θὰ κυλήσω ἀπ' τὴν τραχηλιά σου σὰ χείμαρος
 γιατί μοῦπες, ὅταν θὰ βλαστήσουν τὰ τρομερὰ ἡλιοτρόπια,
 θὰ θγεῖς μές στὴ νύχτα νὰ μοῦ φυτέψεις μιὰ λέξη,
 μιὰ λέξη τρυφερῆ κι ἄρρωστη σὰν τὴν αἰωνιότητα,
 μιὰ λέξη ποὺ θὰ αἰχμαλωτίσει τοὺς κεραυνοὺς μές στὰ νέφη.

Δεκαβάλλε 'Α.

Χ ρ ό ν ο ς κ ρ ί σ ε ω ς

Στις ὀκτῶ τὸ θράδι, ἐπάξια ταπεινός,
 [ἐπήγα,
 μὲ τὴν κίνηση ἀρμονικὴ καὶ λίγη,
 χυμὴν στὸ πρότυπο τοῦ φόβου,
 μ' ἓνα τοπίο κατάνυξης στὰ βλέφαρα,
 ὅλα περισκεπτα ὡς μοῦ τάδειξεν
 ὁ τελευταῖος καθρέφτης :
 στὴν πόρπη φίλημα πουλιῶν,
 φτιασιδωμένο μὲ ἀπιστία

ὅ τι ἀπ' τὸ στήθος θὰ φαινόταν·
 λίγο ἄρωμα ναρκίσου στὸ
 βολβό τ' ἀφτιοῦ μου· ἐπήγα,
 στις ὀκτῶ τὸ θράδι,
 μ' ἓνα δεκάδι φύλλα ποτισμένα μὲ ἄ-
 [μαρτία,
 στὴν τρομερῆ συνάντησιν τῆς κρίσεως.
 Μὰ βρῆκα τὸ θεὸ νὰ λείπει
 σ' ἓναν ἀπὸ τοὺς μῆνες μέλιτός του.

'Ανάστασι τοῦ νεκροῦ

Δὲ θὰ μπορέσω ν' ἀναστήσω τοῦτο τὸ νεκρὸ.
 Μέρους τὸ κάλεσμά μου τώρα ἀργοπορεῖ στὴ θλίψη,
 στὸ σκοτάδι τοῦ λατόμου καὶ τὴν ὄραση ποὺ
 ζωντανεύει μὲ θόρυβο, τριγμὸ καὶ κρότο,
 λίγο πιὸ πέρα ἀπὸ τὴν συμπαγῆ ἀφθαρσία,
 παρέκει ἀπ' τὴν καρδιά τῆς ἀνοιγμένης πέτρας.
 Ραγίζει ἡ πέτρα.
 'Ἡ πέτρα σπάζει.

Ἡ πέτρα σά δὲ θέλει δὲ σοῦ δίνει τὴν καρδιά της.
Ἔνα δῶρο δίνει μονάχα : τὴ δύναμή σου.

Μὲ τὴ μνήμην, εἶπα, πιθανὰ μ' αὐτὴν
προσθέτεις στὸ τοπίο τὸ στερέωμα,
στὸ χρόνο τὴν ἀπίθανη ὥρα, τὴν ἀνυπαρξία του·
ἀνασηκῶνεις μὲ τὸ πρωινὸ ἀεράκι τοῦ μνημείου τὴ λίθο,
κόθεις μ' ἓνα χελιδόνι τὶς λωρίδες ἀπ' τὸ σάβανο,
συγκομίζεις τόσα χρώματα ἀπὸ τὸ ἄσπρο,
πίσω ἀπὸ τὴ μιὰ σταγόνα, κι αὐτὸ
γιατί μὲ ἄλλα σταθμὰ μετρᾷς ἐδῶ τὸ θάρος.
Δὲν ὑπάρχει ἀντίσταση ἄλλη
ἀπὸ τὴν πυκνότητα τοῦ χρόνου.
Οἱ νόμοι τῆς ἔλξης παραδίνονται στοὺς οἰωνούς.

Ἵμως τούτου τοῦ νεκροῦ τὸ θαρὸ σῶμα μὲ λυγίζει.
Ἡ μνήμη του, πλατύτερη, ἀφανίζει τὴ δική μου μνήμη.
Τέτιο ζωντανὸ νεκρὸ ζωὴ δὲν τὸν καρπώθη.
Στὴ σκοτινὴ σπηλιὰ ποῦ μὲ ἄνεση
ὄδηγοῦν τὰ χέρια του
ἢ κίνησή του φωσφορίζει ἀπὸ τὴ γνώση -
ἀπροσδόκητα πάνω στὴ σκέψη μου ἀνοιγοκλεῖ τὰ μάτια.

Τοῦτο τὸ νεκρὸ
δὲ θά μporέσω νὰ τὸν ἀναστήσω δίχως θάνατο.

Δεκάλη II.

Παλίροια

Ἵταν ἀδειᾶσουν οἱ θάλασσες
πάρε ἀπ' τὴν κουφάλα τοῦ γέρικου δέντρου
τὸ καράδι τῶν παιδικῶν μας ὄνειρων
καὶ θάλτο νὰ ταξιδέψει κατὰ τὸ βοριά,
θάλτο νὰ ταξιδέψει στὸ νοτιὰ
πέρα ἀπ' τὸν ὀρίζοντα τῆς πυξίδας σου·
ὅταν ἀδειᾶσουν οἱ θάλασσες,
μὴ φοβᾶσαι τὴ θροχή,
δὲ μπορεῖ νὰ τίς ξαναφέρει -
μὴ φοβᾶσαι τὴ θροχή ποῦ μᾶς ἔδιωξε·
ἔμπα στὸ ἀνοιγμα τῆς ἀχθῆδας,
νὰ προλάβεις πρὶν φτάσουν οἱ τυμβωρύχοι
καὶ λεηλατήσουν τὰ βουλιαγμένα καρᾶδια μὲ τὴ χαμένη
πυγολαμπίδα,
ποῦ θ' ἀναδείξουν οἱ τρομαγμένοι βυθοί·
συλλογίσου τὰ χελιδόνια τοῦ χινοπώρου
ποῦ δὲ θάβρουν ἓνα κατάρτι νὰ ξαποστάσουν στὸ γυρισμὸ
τοὺς γερανοὺς ποῦ σκοτώσαμε -
ὅταν ἀδειᾶσουν οἱ θάλασσες
συλλογίσου τὸν οὐρανὸ ποῦ δὲ θά βλέπει τὸ πρόσωπό του
συλλογίσου τοὺς ποταμοὺς
ποῦ θά χάσουν τὶς ἐκβολές τους·

ὅταν ἀδειᾶσουν οἱ θάλασσες
ἀκολούθησε τὴ φωνὴ τῶν πεθαμένων φυκιῶν -
ἀκολούθησε τὴ φωνὴ σου.

Δημάκη, Μηνά *

Χῶμα, χῶμα, ἀδερφικὸ χῶμα

Ἵπάρχουν δυὸ μάτια γιὰ νὰ μᾶς κρατοῦν,
 θπάρχουν δυὸ χέρια ποὺ φράζουν τὸ δρόμο μας,
 ἀπλώνουν καὶ φάχνουν τὶς ὥρες μας,
 ἀναποδογυρίζουν, τοὺς οὐρανοὺς μας,
 δὲν ἔχουν ἔλεος γιὰ τὴ σιωπὴ μας,
 μᾶς ἐμποδίζουν νὰ ντυθοῦμε τὸ χῶμα καὶ τὸ νερὸ -
 χῶμα, χῶμα, ἀδερφικὸ χῶμα,
 πῶς αἰσθάνονται οἱ πεθαμένοι τὸ θάρος σου ;
 πῶς μετασχηματίζονται οἱ σπόροι στὰ βᾶθη σου
 καὶ φουντώνουν κλαριά καὶ φύλλα στὸν ἥλιο ;

Δὲν ὄνειρευόμαστε πιά παρὰ τὴ μυστικὴ σου φύση -
 θάναι μιὰ ἀφθαστὴ ἠδονὴ ν' ἀγαπηθοῦμε·
 δὲ μᾶς δυναστεύει ὁ πόθος τοῦ ἀφανισμοῦ -
 μᾶς μεθᾶ ἡ νοσταλγία τῆς προαιώνιας καταγωγῆς μας,
 θέλουμε νὰ ξαναβρεθοῦμε μαζὶ σου,
 νὰ ἐπανεέλθουμε ἀπὸ τὴ λεηλασία τῆς ζωῆς.

Θὰ συμβαίνουν ἐξαισια πράγματα, ἄγνωστα, ἐκεῖ κάτω,
 ὅταν σμίγεις μὲ τὸ νερὸ καὶ ἐνδίδεις,
 καὶ παραδίδεσαι στὰ ταξίδια τῶν σκουληκιῶν
 ἢ σὲ ξεροψήγει τὸ λιοπύρι τοῦ μεσαυγούστου
 κι ἀχνίξεις λεπτὲς φωτιὲς ἠδονῆς,
 ἀδελφικὸ χῶμα,-
 ξεκινήσαμε ἀπὸ τὴ λάσπη σου νὰ ὑψωθοῦμε,
 ἀποκτήσαμε τὰ ὠραῖα μάτια, τὰ σοφὰ χέρια,
 λερώσαμε τὴν καθάρια οὐσία σου,
 ἀφανίσαμε τὴ δύναμή σου νὰ δημιουργεῖς ζωὴ,
 μὲ σφαγές, μὲ πολέμους, μὲ μίση -
 εἴμαστε χαμένοι, ποιὸς θὰ μᾶς σώσει ;
 εἴμαστε πλανημένοι, ποιὸς θὰ μᾶς δείξει τὸ δρόμο ;
 ποιὸς θὰ ξεπλύνει τ' ἁμαρτωλὰ κορμιὰ ποὺ ντυθῆκαν στὸ αἶμα ;

Δὲν ὄνειρευόμαστε πιά παρὰ τὴ μυστικὴ σου φύση -
 νὰ σοῦ ἀποδοθοῦμε ἀκέραιοι σὰ στὴν ἀγκαλιὰ τῆς μητέρας.

Δῶρα δὲν ἔχουμε ἀπὸ τὴν οὐσία σου ποὺ νοθέψαμε,
 δὲν ἔχουμε ἀγάπη ἄλλη ἀπ' τὰ μίση μας -
 κάμε νὰ κοιμηθοῦμε στὸν ὕπνο σου, νὰ ξεχάσουμε,
 ν' ἀγαπηθοῦμε σὰν πρῶτα, ἀδερφικὸ χῶμα.

Ἵταν φέραμε τὸν πατέρα, σ' εἴχαμε καὶ σένα μισήσει,
 καὶ τὴ μικρὴ μας μανούλα καὶ τ' ἀδερφάκια.
 Φοδηθήκαμε τὸ θάρος σου καὶ τὸ σκοτάδι,
 τρομάξαμε τ' ἄγνωστο θάραβρο ποὺ τοὺς κατάπιε.
 Τώρα μάθαμε, εἶναι καλὰ φυλαγμένοι,
 μπορούμε νὰ τοὺς ἀναγνωρίζουμε.
 Τοὺς συναντοῦμε στὶς κορυφές τῶν δέντρων μὲ τὶς δειλινὲς σκιές.
 Ἡ μανούλα στὸ θρόισμα τῶν φύλλων μᾶς ψιθυρίζει τὰ παλιά της
 μὲ τ' ἀνοιξιάτικο ἀγέρι μᾶς χαμογελᾶ, [τραγοῦδια,
 ἀνασαινομε τ' ἄρωμά της στ' ἄγρια κρῖνα τοῦ κάμπου,
 στὴν ὀρθρινὴ δρόσο ποὺ σὲ διαπερνᾶ χύνει γιὰ μᾶς τόσα δάκρια,
 κάμε νὰ ξαναβρεθοῦμε στὴν ἀγάπη μαζὶ σου, ἀδερφικὸ χῶμα.

Τώρα ἐπιθυμοῦμε νὰ βουλιάσουμε,
 ν' ἀναθαπτισθοῦμε στὴν ὑπόγεια ζωὴ σου,
 ναρθοῦν τὰ νερά, νὰ διαλυθοῦμε στὴ γῆ,
 νὰ γίνουμε ἕνα μὲ σένα,
 νὰ θρέψουμε ρίζες,
 νὰ φυλάξουμε θησαυροὺς -
 δῶσε μας τὴν εὐτυχία ποὺ ἔχουν καὶ τ' ἀσήμαντα λιθαράκια
 νὰ ζοῦν ἐλεύθερα τὴ μοίρα τους στὴν ἀγκαλιά σου,
 τὴν εὐτυχία τοῦ τελευταίου χόρτου ποὺ δοξάζει τὸν ἥλιο,
 χῶμα,
 ἀδερφικό χῶμα.

Θὰ περιμένετε!

Ἄκόμα πολλὰ καλοκαίρια θὰ περιμένετε
 νὰ σωπάσουν τὰ δέντρα καὶ τὰ νερά στὰ βουνά μας,
 στοὺς οὐρανοὺς μας νὰ σῆσουν
 οἱ καταράχτες τῶν ἀστεριῶν -
 θὰ περιμένετε νὰ ξεχαστοῦν
 τὰ ἐξαίσια χρώματα ποὺ δόξασαν τὴν ἀνατολή μας,
 οἱ περήφανοι ἥλιοι ποὺ ἀστραφταν τὰ μέτωπά μας
 στὴν παράφορη ἀνοιξη ποὺ μᾶς πλημυροῦσε
 φαντασμαγορίες ἀπὸ τριαντάφυλλα μεθυστικά.

Εἶμαστε μοναχικοὶ
 σὰν τὶς φηλές κορφές
 μὲ τ' ἀκατάλυτα χιόνια.
 Εἶμαστε σκληροὶ
 σὰν τὶς μαῦρες σιδερόρροτες τοῦ νησιοῦ μας.
 Γυμνάσαμε παντέρμη τὴν καρδιά μας
 ἀκρίτας ἄγρυπνος στὸ σύνορο νὰ στέκει.
 Κι ὡς ἤρθαν τὰ θεριά, οἱ φωτιές, οἱ ἀνθρώποι,
 κάτω ἀπὸ τὴν ἀκρόπολη τῆς μοναξιάς μας,
 τὴ δύναμή μας νὰ λυγίσουν μὲ τὸ φόβο,
 τὸν πόνο τοῦ χαμοῦ, τὴν πίκρα τῆς ἀγάπης,
 ἀκρίτας γυμνασμένοι ἢ καρδιά μας
 ἐκεῖ, στὸ σύνορο τὸ τελευταῖο,
 ὅπου ἡ χαρὰ κ' ἡ λύπη ὅλα τελειώνουν
 κι οὔτε χαροῦμενοι, οὔτε ἀπελπισμένοι,
 τὸν ἴσκιον ἀγναντεύοντας τοῦ αἰώνιου,
 τὰ καλοκαίρια πιά τῆς λευτεριάς μας ζοῦμε
 στοῦ ὄνειρου μας τὴν Ἀτλαντίδα βυθισμένοι.
 Κι ὅπως στὴ ζούγκλα μέσα τὸ λιοντάρι
 διώχνει ἀπὸ γύρω του τ' ἄλλα θεριά,
 συντρίψαμε δεσμούς, διώξαμε ἀγάπες,
 σωπάσαμε τ' ἀηδόνι ποὺ μᾶς ξενοχτοῦσε,
 κ' ἡ ἄκρα μᾶς ἔχει ζώσει σιγαλιά,
 καθὼς μὲς στοῦ καιροῦ τὸ χωνευτήρι
 καταχωνιάζεται σάχτη κ' ἡ νιότη κ' ἡ ὀμορφιά,
 κι ἀπὸ τὶς ἀστραπὲς στὰ δυὸ σου μάτια
 πυκνὸ σκοτάδι κι ἄγρια λησμονιά.

Ἄκόμα πολλὰ καλοκαίρια θὰ περιμένετε
 στοὺς οὐρανοὺς μας νὰ σῆσουν
 οἱ καταράχτες τῶν ἀστεριῶν.

RAINER MARIA RILKE

Ἀπόδοση ἀπ' τὸ γερμανικὸ Β. F.

Οἱ σημειώσεις τοῦ Μάλτε Λάουριτς Μπρίγκε

Ὁ γιατρός δὲ μὲ κατάλαβε. Τίποτα. Ἦταν βέβαια κάπως δύσκολο καὶ νὰ τοῦ ἐξηγήσω. Θὰ κάναμε λοιπὸν μιὰ δοκιμὴ ἡλεκτροθεραπείας. Καλὰ. Μοῦ ἔδοσε ἓνα σημείωμα : θὰ ἔπρεπε νὰ ἔρρισκομαι στὴ μία ἢ ὡρα στὴν Salpêtrière. Καὶ μία ἢ ὡρα ἤμουν ἔκει. Ἐπρεπε νὰ προσπεράσω πολλὰ παρατήρηματα, μὲσα ἀπὸ διάφορες αὐλές, ὅπου στέκονταν, ἐδῶ κ' ἔκει, ἄνθρωποι ντυμένοι μὲ ἄσπρες ποδιές, σὰν κατὰδικιοι, κάτω ἀπὸ γυμνά δέντρα. Στὸ τέλος ἔφτασα σ' ἓναν μακρόστενο, σκοτινὸ χῶρο, ποὺ ἔμοιαζε μὲ διάδρομο, καὶ ποὺ ὁ ἓνας του τοῦ-χως εἶχε τέσσερα παράθυρα ἀπὸ θαμπό, πρασινωπὸ γυαλί, βαλμένα σὲ ἀπόσταση τόσα ἀπ' τ' ἄλλο. Ὁ τοῖχος αὐτὸς ἦταν θλιθερὰ μαῦρος καὶ σ' ὅλο του τὸ μακρὸς ἔρισκόταν ἓνας ξύλινος πάγκος. Πάνω στὸν πάγκο αὐτὸν κάθονταν ἕκκεῖνοι ποὺ μὲ ἤεραν καὶ ποὺ μὲ περιμέναν. Ναί, ὅλοι τους ἔρισκονταν ἔκει. Ὅταν συνήθισα στὸ μισοσκόταδο τοῦ χώρου αὐτοῦ, παρατήρησα, πῶς ἀνάμεσα σ' αὐτούς, ποὺ καθότανε σ' ἀτέλειωτη σειρά πλάι-πλάι, ἔρισκόταν ἴσως κὶ ἄλλοι ἄνθρωποι, μικροὶ ἄνθρωποι, βαστάζοι, δοῦλες, καροτσέρηδες. Κάτω στὸ στένωμα τοῦ διαδρόμου εἶχαν θρονιαστεῖ σὲ ξεχωριστὲς καρέκλες δύο χοντρές γυναῖκες ποὺ συζητοῦσαν· προφανῶς θυρωρῖνες. Κοίταξα τὴν ὡρα : μία παρὰ πέντε. Λοιπὸν σὲ πέντε, ἄς ποῦμε σὲ δέκα λεπτά, θὰ πρεπε νὰ μὲ καλέσουν. Δὲν ἦταν καὶ τόσο ἄσχημα. Ὁ ἀέρας πνιγηρὸς, βαρῦς, γεμάτος φορέματα κὶ ἀναπνοές. Σὲ ὄρισμένα μέρη, κάτω ἀπὸ μισανοιγμένες πόρτες, ἀνυψωνόταν ἡ δυνατὴ, διεγερτικὴ ὄρσοις τοῦ αἰθέρα. Ἄρχισα νὰ πηγαίνω ἔξω ἀπὸ πάνω-κάτω. Ξάφνου ἀναλογισθῆκα πῶς μοῦ εἶχαν ὀρίσει νὰ βρεθῶ σ' αὐτὸν ἐδῶ τὸν τόπο, ἀνάμεσα σὲ τέτοιους ἀνθρώπους, σ' αὐτὴ τὴν κατὰμεση κοινὴ αἰθουσα ἀναμονῆς ἑνὸς δημόσιου νοσοκομείου. Ἦταν μιὰ περίπου ἐπίσημη θεαταῖσις, ἡ πρώτη, πῶς ἀπὸ δῶ καὶ πῶς ἀνῆκα στοὺς παρίες. Ὁ γιατρός λοιπὸν τόχε καταλάβει ; Ὅμως τοῦ εἶχα κάνει τὴν ἐπίσκεψή μου μ' ἓνα ὅπωςδὴποτε ἀξιο-

πρεπὲς κοστούμι· τοῦ εἶχα στείλει κιόλας καὶ τὴν κάρτα μου. Μολοταῦτα, θὰ πρεπε κάπως νὰ τὸ πληροφορήθηκε. Ἦσως καὶ μονάχος μου νὰ προδόθηκε· μπορεῖ. Λοιπὸν, τώρα ποὺ αὐτὸ ἦταν πιὰ γεγονὸς ἀναμφισβήτητο, δὲν ἔβρισκα νὰ μοῦ κακοφαινέται καὶ τόσο. Οἱ ἄνθρωποι ἐδῶ κάθονταν σιωπηλοὶ καὶ δὲν ἔδειχναν νὰ μὲ προσέχουν. Μερικοὶ πονοῦσαν, καὶ λύγιζαν λίγο τὸ πόδι τους, γιὰ ν' ἀντέχουν καλύτερα. Διάφοροι ἄντρες εἶχαν κρύψει τὸ πρόσωπό τους στὰ πλατιά τους χέρια. Ἄλλοι πάλι κοιμόντουσαν βαθιὰ, μὲ βαριά, κλεισμένα πρόσωπα. Ἐνας παχὺς ἄντρας, μὲ κόκκινο, πρισμὸν λαίμη, κάθονταν διπλωμένος στὰ δύο, μὲ τὸ μέτωπο πρὸς τὸ πάτωμα, κὶ ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ ἔφτωνε πάνω σ' ἓναν λεκέ, ποὺ φαινόταν πῶς τὸν ἐξυψηρετοῦσε θαυμάσια. Ἐνα παιδί μισόκλιγε μὲ ἀναφυλλητὸ σὲ μιὰ γωνιά· εἶχε τραβήξει τὰ μακριὰ, ἀδύνατα πόδια του πρὸς τὸν πάγκο, καὶ τώρα τὰ κρατοῦσε σφιχταγκαλιασμένα, σὰ νὰ θύλε νὰ μὴν τ' ἀποχωριστεῖ πιά. Μιὰ μικρὸσωμη χλωμὴ γυναίκα, μ' ἓνα καπέλο ἀπὸ μαῦρο κρέπι, στολισμένο μ' ἓνα στρογγυλὸ μαῦρο λουλούδι, καθόταν ἔκει, μορφαζοντας ἓνα χαμόγελο πάνω σ' ἀνέκφραστα χεῖλη της. Ὅμως, τὰ πηγιασμένα της βλέφαρα ἐκλείναν δι-αρκῶς. Δίπλα της εἶχαν καθίσει μιὰ κοπέλα μὲ στρογγυλὸ λεῖο πρόσωπο καὶ ξεπεταγμένα μάτια, ὀλότρελα δίχως ἐκφραση. Τὸ στόμα της ἔχασκε, ἔτσι ποὺ διακρινόταν τὰ ὑπόλευκα λερωμένα της οὖλα, μὲ τὰ γερασμένα καὶ πολυπαθιασμένα δόντια της. Καὶ πόσοι ἐπίδεσμοι ! Ἐπίδεσμοι ποὺ περιτύλιγαν σὲ ἄλλε-πᾶλληλα στρώματα ὀλόκληρο τὸ κεφάλι, ὡς ποὺ νὰ ξεχωρίζει μόνον κάποιον μοναχικὸ μάτι, ποὺ δὲν ἀνῆκε πιά σὲ κανέναν. Ἐπίδεσμοι ποὺ ἐκρῦβαν, κ' ἐπίδεσμοι ποὺ πρόδιδαν, ἦταν ἀπὸ κάτω. Ἐπίδεσμοι ποὺ τοὺς εἶχαν ἀνοίξει καὶ ποὺ μὲσα τους τώρα, καθὼς μὲς σ' ἓνα θρωμῆκο κρεβάτι, ξεχώριζε ἓνα χέρι, ποὺ δὲν ἦτανε πιά χέρι, κ' ἓνα δεμένο, φασκιωμένο πόδι, ποὺ διακρινόνταν ἀπ' τὴ σειρά τῶν ἄλλων ποδιῶν,

μεγάλο σαν δλάκερος άνθρωπος.

Πηγαίνω ερχόμενοι πάνω - κάτω και πιέζω τον εαυτό μου να μείνει ήσυχος. Ἄρχισα να απασχολούμαι για πολλήν ώρα με τόν απέναντι τοίχο. Παρατήρησα πώς ήταν εκεί πολλές πόρτες και πώς ο τοίχος δέν έφτανε ως τó ταβάνι, έτσι πού ο διάδρομος αυτός δέν ήταν δλότελα άπομονωμένος από τούς χώρους πού έπρεπε να βρίσκονται πίσω του. Κοίταξα τó ρολόι. Είχα περπατήσει πάνω - κάτω μια δλόκληρη ώρα. Λίγο άργότερα ήρθαν οί γιατροί. Στην άρχή δυό - τρείς νεαροί, πού μās προσπέρασαν με άδιάφορα πρόσωπα, στο τέλος κ' έκεινος πού είπα πρωτοεπισκεφθεί, με άνοιχτόχρωμα γάντια, chapeau à huit réﬂets, άφογο έπενδύτη. Ὅταν με άντίκρουσε, άνασήκωσε λίγο τó καπέλο του, και χαμογέλασε άφηρημένα. Είχα τώρα τήν έλπίδα πώς θα με φώναζε άμέσως, όμως πέρασε άκόμα μια ώρα. Δέ θυμάμαι πώς έκανα για να περάσει. Ἄπλως, πέρασε. Ἐνας γέρος με μια λεικισμένη ποδιά, κάτι σά φύλακας, ήρθε και μ' άγγιξε τόν ώμο, μπήκα στο δίπλανο δωμάτιο. Ὁ γιατρός κ' οί νεαροί καθόταν γύρω σ' ένα τραπέζι και με κοίταζαν. Μοῦ έδωσαν και μια καρτέκλα. Ναί. Και τώρα θα έπρεπε να τούς πω τί άλήθεια συνέβαινε με μένα. Τό συντομότερο δυνατό, s'il vous plait. Γιατί και ή ώρα πού διαθέτουν οί κύριοι είναι περιορισμένη.

Αισθάνθηκα παράξενα άποκαρδιωμένος. Οί νεαροί κάθονταν εκεί και με κοίταζαν με μια ύπολογισμένη, έπαγγελματική περιέργεια, όπως ακριβώς τούς τόχαν μάθει. Ὁ γιατρός, πού με ήξερε, χάιδεψε τó μαῦρο μούσι του και χαμογέλασε ξανά άφηρημένα. Νόμισα πώς θα ξεσπούσα σε κλάματα, άλλ' άκουσα τόν εαυτό μου να μιλάει γαλλικά: «Είχα ήδη τήν τιμήν, κύριε, να σας δώσω όσας πληροφορίας ήδυνάμην. Ἐάν νομίζετε άναγκαίον να ένημερωθούν και οί κύριοι, είσθε θεβαίως εις θέσιν, μετά τήν συνέντευξίν μας, να τó πράξετε σείς, με δλίγα λόγια, ένω εις έμέ θα έστοίχιζε πολύ». Ὁ γιατρός σηκώθηκε μ' ένα εϋγενικό χαμόγελο, προχώρησε με τούς βοηθούς του στο παράθυρο και τούς είπε μερικά λόγια, συνοδευόμενα από μικρές κάθεται και κυματιστές χειρονομίες. Ὑστερα από τρία λεπτά ένας από τούς νεαρούς, μύωψ και φιλοπερίεργος, γύρισε στο τραπέζι, και μοῦ

είπε, ένω προσπαθοῦσε να φανεί αστήρως: «Κοιμάσθε καλά, κύριε >» «Ὅχι» άσχημα». Ὅποτε ξαναγύρισε στον δμιλό του. Ἐκεί συζητήσαν άκόμα για λίγο: ὕστερα ο γιατρός στράφηκε σε μένα και μοῦ είπε ότι θα με ξαναφώναζαν. Του θύμισα ότι μοῦ είχε δρίσει να βρίσκομαι κεί από τή μία. Χαμογέλασε κ' έκανε μερικές γρήγορες και ηχητές χειρονομίες με τ' άσπρα, μικροκαμωμένα χέρια, πού θάπρεπε να σημαίναν πώς ήταν φοβερά άπασχολημένος. Γύρισα λοιπόν πάλι στο διάδρομο, όπου ή άτμόσφαιρα είχε γίνει άπέριωσιό θαριά, και ξανάρχισα να πηγαινοέρχομαι πάνω - κάτω, άν κ' ένιωθα πιά πεθαμένος στην κούραση. Στο τέλος, αττή ή ύγρη, συσσωρευμένη απόπνοια άρχισε να με ζαλίζει: πήγα στην είσοδο κι άνοιξα για λίγο τήν πόρτα. Είδα πώς έσω ήταν άπόγεμα, και λίγος ήλιος, κι αυτός μοῦ έκανε άνείπωτα καλό. Ὅμως δέν είχα σταθεί έτσι μήτ' ένα λεπτό, όταν άκουσα να με φωνάζουν. Ἐνα δυσπερίγραπτο γύναιο, δυό βήματα μακριά μου, καθισμένο δίπλα σ' ένα τραπέζι, μοῦ τσίριξε κάτι κατά πρόσωπο. Ποίος μοῦ είχε πεί, λοιπόν, ν' άνοίξω τήν πόρτα; λέει. Τής απάντησα, πώς δέν μπορούσα ν' άντέξω σ' αττήν τήν άτμόσφαιρα. Καλά, αυτό εί- ναι δική μου ύπόθεση, λέει: αλλά ή πόρτα πρέπει να μείνει κλειστή. Θα ύπήρχαν τότε άντιρήσεις ν' άνοίξω ένα παράθυρο; ρώτησα. Ὅχι, άπαγορεύεται κι αυτό. Ἐποφάσισα να έπαναλάβω τó άσκοπο περιδιάθασμά μου, γιατί στο κάτω - κάτω ήταν κ' ένα είδος ναρκώσεως, και γιατί μ' αυτό δέν ένοχλούσα κανέναν. Ὅμως ή γυναίκα δίπλα στο τραπέζι δέν ενέκρινε τώρα ούτε αυτό. Δέν έχω, λοιπόν, κανέναν τόπο να κάτσω; με ρώτησε. Ὅχι, τέτιο πράμα δέν έχω. Τό πηγαινέλα όμως δέν επιτρέπεται, τόξερα; Θάπρεπε να φάξω νάβρω μια θέση. Θα βρω όπου και να ναι κάποια άδειανή. Ἐ γυναίκα είχε δίκιο. Βρισκόταν κιόλας κάποια άδεια θέση δίπλα στην κοπέλα με τά ξεπεταγμένα μάτια. Κάθησα δίπλα της, με τó έναγωνίον συναίσθημα πώς αττή ή σύμπτωση όπωσδήποτε θάφερνε σε κάτι τó φοβερό. Ἄριστρα μ' έμου, λοιπόν, βρισκόταν ή κοπέλα με τά σαπισμένα ούλα: τί βρισκόταν όμως δεξιά μου, μό- ρεσα να τó ξεδιαλύνω μόνο ὕστερα από κάμποση ώρα. Ἦταν μια φοβερή άκι-

νητη μάζα, μ' ἓνα πρόσωπο κ' ἓνα μεγάλο, βαρὺ, παράλυτο χέρι. Τὸ μέρος τοῦ προσώπου ποὺ ἐβλεπα ἦταν ὀλόκληρα ἄδειο, δίχως καθόλου χαρακτηριστικά, δίχως ἀναμνήσεις, καὶ τὸ ντύσιμό του ἐντελῶς ἀλλόκοστο, ἴδιο ἐνός πτώματος σαθανωμένου γιὰ τὸν τάφο. Ἡ κοντὴ μαύρη γραβάτα εἶχε δεθεῖ γύρω στὸ κολάρο μὲ τὸν ἴδιο παραμεινμένο, ἀπρόσωπο τρόπο, καὶ τὸ σακάκι ἔδειχνε ὅτι εἶχε περαστεῖ ἀπὸ ἄλλους στὸ ἄβολο τοῦτο κορμί. Τὸ χέρι εἶχε τοποθετηθεῖ πάνω στὸ παντελόνι, ἀκριβῶς ἔκει πού κείτονταν τώρα· ὡς καὶ τὰ μαλλιά ἔμοιαζαν σὰ νὰ τάχαν χτενίσει σ α β α ν ῶ τ ρ ε ς καὶ ξέμεναν ὄρθια καὶ ἀκαμπτα, σὰν τὸ τρίχωμα θαλασσωμένων ζώων. Τὰ παρατηρήσα ὅλ' αὐτὰ μὲ προσοχὴ καὶ μούρθε στὸ νοῦ πῶς αὐτὴ λοιπὸν ἦταν ἡ θέση ποὺ μοῦ εἶχε ὀριστεῖ ἀπὸ πρῖν, γιὰτὶ νόμιζα πῶς τώρα εἶχα φτάσει σ' ἐκεῖνο τὸ χῶρο τῆς ζωῆς μου ὅπου θάμενα πιά γιὰ πάντα. Ναι, περιέργους δρόμους διαλέγει ἡ μοίρα.

Ξάφνου ὑψώθηκαν, ἐντελῶς δίπλα μου, ἀπανωτές, οἱ φοβισμένες, ἀποτρεπτικές κραυγές ἐνός παιδιτοῦ, ποὺ τὶς ἀκολούθησε ἓνα σιγανό, συγκρατημένο κλάμα. Ἐγὼ προσπαθοῦσα νὰ θρῶ ποῦ συνέβαιναν ὅλα τούτα, τρεμόπαιξε πάλι μὴ μικρὴ πνιγμένη κραυγὴ, κ' ἀκουσα φωνές ποὺ ρωτοῦσαν, καὶ μιά ποὺ μισόφωνα πρόσταζε κάτι, κ' ὕστερα γρύλισε κάποια ἀδιάφορη μηχανή, κ' ἄρχισε νὰ προχωρεῖ, χωρὶς νὰ ἐνδιαφέρεται γιὰ τίποτα. Τότε θυμήθηκα τὸν τοῖχο ποὺ δὲν ἔφτανε ὡς τὸ ταβάνι καὶ κατὰλαβα πῶς ὅλ' αὐτὰ ἔρχονταν μὲς ἀπὸ κεινές τίς πόρτες, ὅπου χειρουργοῦσαν. Πράγματι, ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ ἐμφανίζονταν ὁ φύλακας μὲ τὴ λεκιασμένη ποδιά κ' ἔβενε σὲ κάποιον. Δὲ σκεφτόμουν πιά μὲ κανέναν τρόπο πῶς θὰ μπορούσε νὰ θέλει ἐμένα. Μήπως ὅμως τώρα ;.. Ὁχι. Δυὸ ἄντρες προχώρησαν, σπρώχνοντας μιά πολυθρόνα μὲ ρόδες· μέσα της ἔριξαν τὴ μάζα ποὺ καθόταν δίπλα μου, καὶ τότε εἶδα πῶς ἦταν ἓνα γέρος, παράλυτος ἄνθρωπος, μὲ μιὰ ἄλλη πλευρὰ τοῦ προσώπου του, μικρὴ, μισή, κακοζωισμένη, καὶ μ' ἓνα θλιβερό μάτι, ποὺ στηλώνονταν ὀρθάνοιχο παντοῦ. Τὸν ἔβαλαν μέσα, καὶ τώρα δίπλα μου ἦταν ἀπλοχωριά. Καὶ καθόμουν κὶ ἀναρωτιόμουν, τί ἄραγε ἐπρόκειτο νὰ κάνουν στὸ ἡλιθιο κορίτσι, κὶ ἂν θὰ φώ-

ναζε κ' ἐκεῖνο, ὅπως τὸ παιδί. Οἱ μηχανές γριλίζαν μέσα, τόσο εὐχάριστα ἐργοστασιακές ποὺ δὲν εἶχε ὁ θόρυβός τους τίποτα τὸ ἀσυνήθιστο.

Ξαφνικά, ὅλα σάπασαν. Καὶ μέσα στὴ σιγὴ ὑψώθηκε μιὰ ὑπολογισμένη, αὐτάρεσκη φωνή, ποὺ ἔμοιαζε σὰ νὰ τὴν ἤξερα :

«Riez !» Παύση. «Riez ! Mais riez, riez !» Ἀφοῦ κ' ἐγὼ τώρα γελοῦσα ! Μοῦ φαινόταν ἀνεξήγητο γιὰτὶ αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος ἔκει μέσα δὲν ἤθελε νὰ γελάσει. Μιά μηχανὴ ἐγρουξε, σάπασε ὁμως ἀμέσως. Λόγια ἀκουστήκαν, κ' ὕστερα ἀνυψώθηκε ἡ ἴδια ἐνεργητικὴ φωνὴ προστάζοντας : «Dites-nous le mot : avant.» Συλλαβίζοντας : «A-v-a-n-t» Σιωπὴ. «On n'entend rien. Encore une fois...»

Καὶ τότε, ἀκριβῶς τὴ στιγμὴ ποὺ κεῖ μέσα ἀντηχοῦσε ἡ φωνὴ ζεστή καὶ πλήρης, τότε γιὰ πρώτη φορὰ ὕστερα ἀπὸ πολλὰ-πολλὰ χρόνια, τὸ ξανάνιωσα δίπλα μου. Αὐτό, ποὺ μοῦ εἶχε ἐνσταλλάξει τὴν πρώτη, θαύτατη φρίκη, σὰν κρεβατιώνομουν μὲ πυρετὸ στὰ παιδικά μου χρόνια: τὸ Μεγάλο ! Ναι, πάντα μου ἔτσι τόλεγα, ὅταν ὅλοι τους καθόνταν γύρω ἀπ' τὸ κρεβάτι μου καὶ μοῦ ἔπαιρναν τὸ σφιγμό, καὶ μὲ ρωτοῦσαν τί μὲ εἶχε τρομάξει : τὸ Μεγάλο ! Καὶ ὅταν ἔφερναν τὸ γιατρό καὶ θρισκόταν δίπλα μου. καὶ μοῦ μιλοῦσε, τότε τὸν παρακάλαγα, νὰ κοιτάξει μονάχα νὰ διώξει τὸ Μεγάλο ! - ὅλα τ' ἄλλα δὲν ἦταν ἀπολύτως τίποτα. Ὁμως καὶ αὐτὸς ἦταν σὰν τοὺς ἄλλους. Οὔτε αὐτὸς μπορούσε νὰ τὸ διώξει, ἂν καὶ τότε ἦμουν ἀκόμα μικρὸς καὶ θὰ τοῦ ἔπεφτε εὐκολο νὰ μὲ βοηθήσει.

Τώρα λοιπὸν, ἦταν πάλι ἐδῶ. Ἀργότερα εἶχε ἐξαφανισθεῖ, ἀκόμα καὶ σὲ νύχτες πυρετοῦ δὲν εἶχε ξανάρθει, ὁμως τώρα ἦταν ἐδῶ, κ' ἄς μὴν εἶχα καθόλου πυρετό. Τώρα ἦταν ἐδῶ ! Τώρα φύτρωνε ἀπὸ μέσα μου, σὰν ἓνα ἀπόστημα, σὰν ἓνα δευτερο κεφάλι, κ' ἦταν ἓνα κομμάτι ἀπ' τὸν ἑαυτό μου, ἂν καὶ δὲν μπορούσε πιά νὰ ἀνήκει σὲ κανένα - τόσο μεγάλο ἦταν. Ἦταν ἐδῶ, σὰν ἓνα τεράστιο πεθαμένο ζῶο, ποὺ κάποτε, ὅταν ζοῦσε ἀκόμα, τὸ χέρι μου ἦταν ἡ τὸ μπράτσο μου. Καὶ τὸ αἷμα μου τροφοδοτοῦσε καὶ τοὺς δύο μας, σὰ νάμαστε ἓνα κορμί. Κ' ἡ καρδιά μου ἔπρεπε νὰ καταβάλλει ὑπεράνθρωπες προσπάθειες γιὰ νὰ ὀθήσει τὸ αἷμα

πρός τὸ Μεγάλο· καὶ δὲν ὑπῆρχε αἷμα ἀρκετό, κ' ἔμπαινε ἀνόρεχτο μὲς στὸ Μεγάλο, καὶ γύριζε ἀπὸ κεῖ ἀρρωστημένο καὶ κακό. Ὅμως τὸ Μεγάλο στραγγύλευε καὶ μεγάλωνε μπρὸς στὸ πρόσωπό μου, σὰ μιὰ ζεστή ὑποκύανη κύστη, καὶ ξεφύτρωνε μὲς ἀπ' τὸ στόμα μου, καὶ σκέπαζε μὲ τὴ σκιά τῆς περιφέρειάς του τὸ τελευταῖο μου μάτι.

Δὲν μπορῶ νὰ θυμηθῶ, πῶς ἐγῆκα μὲς ἀπὸ ὅλες ἐκεῖνες τίς ἀδελές. Ἦταν βράδι, καὶ περιπλανήθηκα στὴν ἀγνωστη περιοχὴ, περπατώντας σὲ βουλεβάρτα κι ἀνάμεσα ἀπὸ ἀτέλειωτους τοίχους, βαδίζοντας πρὸς μιὰ κατεῦ-

θυνση· κι ὅταν πιά δὲν εὗρισκα τέλος, ἔπαιρνα τὴν ἀντίθετη ἀκριβῶς, ὥσπου νὰ θρεθῶ σὲ μιὰ ὁποιαδήποτε πλατεία. Ἐκεῖ ἀρχίσα νὰ περπατῶ σὲ κάποιο δρόμο, κ' ἦρθαν κι ἄλλοι δρόμοι, πού δὲν τοὺς εἶχα δεῖ ποτέ μου, κι ἄλλοι δρόμοι ἀκόμα... Καμιά φορά, οἱ ἡλεκτρικοὶ σιδηρόδρομοι τρέχαν πάνω ἀπ' τὸ κεφάλι μου, προσπερνώντας μὲ σκληρὸ ρυθμικὸ θόρυβο. Μὰ οἱ πινακίδες τοὺς ἐγράφαν μέρη πού δὲν τάξερα. Δὲν γνώριζα πιά σὲ ποιά πόλη βρισκόμουν κι ἂν ἀλήθεια εἶχα κάπου δῶ κοντὰ μιὰ κατοικία καὶ τί ἄραγε θάπρεπε πιά νὰ κάνω γιὰ νὰ πάψω νὰ περπατῶ.

Ν Ι Τ Σ Α Π Α Π Α Ζ Α Χ Α Ρ Ι Ο Υ

Λ ι α ν ο τ ρ ά γ ο υ δ α

*Ψαράδες - καὶ γιὰ θησαυρὸ στὰ δίχτια ἔχουμε πιᾶσει
τ' ἄστρα πού πέσαν στὸ νερὸ σὰ μὲς σὲ χοροστάσι.*

*Πολύφερρη σὰ θάλασα ἢ ἀγάπη σου γιὰ μένα
καὶ νὰ μποροῦσα νὰ τὴν πιῶ τὴ θάλασσα καὶ σένα!*

*Πικρὴ πούν' ἢ ἄρμη στὰ βαθιὰ καὶ στὴν καρδιά ἢ προαμία,
μάτια γλυκά μου βηρυλιά, θαλασσινὰ μου μάτια!*

*Πεταλουδόφτερο ἔκατσε σὲ μερωμένα ἀγκάθια,
κ' εἶπα: ν' ἀνθίζουν τὰ φτερά, νὰ φτερουγᾶνε τ' ἄνθια;*

*Κι ἂν εἶν' αὐγὴ κι ἂν εἶν' ἄστρι κι ἂν εἶν' κλωνὶ φεγγάρι,
νὰ κλάψει καὶ νὰ λιγωθεί κ' ἢ μέρα νὰ μὴν πάρει.*

*Ποῦ μὲ πορεύεις, Γέρακα, πού ὁ κύρης μου μαλώνει.
πού 'μαι τ' ἀνήξερο παιδί, τ' ἀνήλικον ἀηδόνι;*

Ε Υ Ρ Π Ι Π Ι Δ Η

Μεταφρασμένες ἀπὸ

ΛΙΓΑ ΛΟΓΙΑ ΓΙΑ ΤΙΣ «ΤΡΩΑΔΕΣ» ΤΟΥ ΕΥΡΥΠΙΔΗ

Οἱ «Τρωάδες» τοῦ Εὐρυπίδη διδάχτηκαν τὸ 415 π.Χ. καὶ ἀποτελοῦν τὸ τρίτο δράμα μιᾶς τετραλογίας πὸν περιείχε τις τραγωδίας «Ἀλέξανδρος», «Παλαμήδης», «Τρωάδες», καὶ τὸ σαυρικό δράμα «Σίουφος». Ἀπὸ τὴν ὅλη τετραλογία μόνο οἱ «Τρωάδες» σώζονται.

Θέμα τῶν «Τρωάδων» εἶναι τὰ δραματικά γεγονότα πὸν ἀκολούθησαν τὴν ἄλωση τῆς Τροίας. Οἱ «Τρωάδες» εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ λίγα ἔργα τοῦ Εὐρυπίδη ὅπου δὲν ὑπάρχει πλοκὴ καὶ δραματικά ἀπρόοπτα. Ἡ ὑπόθεση ἐξελλοσσεται μὲ δωρικὴν ἀπλότητα. Τὸ πάθος τῶν αἰχμαλώτων γυναικῶν τῆς Τροίας ὄλο καὶ δυναμῶνει, ὥσπου κορυφώνεται στὴν ἔξοδο τοῦ δράματος, ὅπου ἡ βασίλισσα Ἐκάβη θάβει τὸν Ἀστυάνακτα, τὸ γιὸ τοῦ Ἐκτορα καὶ τῆς Ἀνδρομάχης, πὸν οἱ Ἕλληνες πέταξαν πάνω ἀπ' τὰ κάστρα γιὰ νὰ σβῆσει κ' ἡ τελευταία ἐλπίδα ἀναβίωσης τῆς Τροίας.

Μέσα ὅμως ἀπὸ τοὺς θρήνους τῶν γυναικῶν, τὰ θεόπνευστα παραληρήματα τῆς Κασσάνδρας, τὶς φλόγες πὸν κυκλῶνουν τὰ τελευταία ἀπομεινάρια τῆς Τροίας, ὑψώνεται μιὰ δυνατὴ ἀντιπολεμικὴ κραυγὴ, μιὰ κραυγὴ γεμάτη οἴκτο γιὰ τοὺς νικημένους, μιὰ κραυγὴ προφητικὰ θρηνητικὴ γιὰ τὶς συφορὰς πὸν θὰ χτυπήσουν ὄσους χαίρουνται ἀσυλλόγιστα τὴν πρόσκαιρην νίκη τους.

Γιὰ πρώτη φορὰ παρουσιάζεται τόσο ζωντανὰ στὴ σκηνὴ ἡ τραγικὴ θέσις τῶν νικητῶν μιᾶς κατακτητικῆς ἐκστρατείας. Γιὰ πρώτη φορὰ ἀκούγεται κραυγὴ πόνου γιὰ τοὺς νικημένους καὶ ὑψώνονται σὲ σύμβολα τὰ ἄθῳα θύματα ἐνὸς ἠθικὰ ἀδικαιώτου πολέμου. Οἱ Ἕλληνες ξεκίνησαν νὰ ὑποδουλώσουν μιὰ δλόκληρη χώρα γιὰ νὰ ξηπλύνουν τὴν προσβολὴ ἐνὸς ἐνόχου, ἔσπασαν μὲ δόλο τὴν ἥρωικὴ ἄμυνα τῆς Τροίας, δὲν ἐσεβάσθηκαν τοὺς γέροντες καὶ τὰ παιδιὰ, προσέβαλαν τὰ ἱερὰ τῆς νικημένης πολιτείας.

Τυφλωμένοι ἀπὸ τὴν μέθη τῆς νίκης δὲν μποροῦν ἀκόμη νὰ ριάσουν ποιά εἶναι τὰ θλιβερὰ τροπία τους. Τὸ ἔδαφος τῆς μακρινῆς Τροίας δὲν μπορεῖ ποτὲ ν' αὐξήσει τὴ δύναμή τους - γι' αὐτὸ τὸ παράδωσαν στὶς φλόγες. Δέκα χρόνια πολεμοῦν καὶ πεθαίνουν μακριὰ ἀπ' τὶς φροντίδες τῶν ἀγαπημένων τους. Στὸ γυρισμό, ἀγριες τρικυμίες καὶ ναυάγια τοὺς περιμένουν, κι ὅσοι φθάσουν στὴν πατρίδα τους, ἀγνώριστα θὰ βροῦν τὰ σπιτικά τους. Τὰ μόνα τους τροπία εἶναι λίγες αἰχμαλώτους Τρωαδίτισες, πὸν τοὺς ἀκολουθοῦν μὲ περήφανο φρόνημα, σὰ νάσαι νικητρίτες. Οἱ νικημένες αἰχμαλώτες διατηροῦν ἀκαματὸ τὸ ἠθικό τους, γιὰτι καμιά τύψη δὲ βαρβαίνει τὴ συνείδησή τους. Εἶναι τ' ἄθῳα θύματα μιᾶς ἀδυσώπητης μοίρας, πὸν δέχονται μ' ἔγκαρτέρηση.

Ἴσως ὁ Εὐρυπίδης γράφοντας τὶς «Τρωάδες» νὰ θέλησε νὰ φέρει στὴ μνήμη τῶν Ἀθηναίων, σὰν προμήνημα συφορᾶς, τὶς ὠμίτητες πὸν διέπραξαν ἓνα χρόνο πρὶν στὴν πολυβασανισμένη νῆσο Μῆλο. Ἡ Μῆλος πλήρωσε τὴν οὐδέτερότητά της κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸ πόλεμο μὲ τὴν πιδὸ σκληρὴ τρωορία. Ἡ πόλη καταστράφηκε ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους, ὄλοι οἱ ἄντρες σφάχτηκαν κ' οἱ γυναῖκες ἔγιναν σκλάβες.

Οἱ «Τρωάδες», παρ' ὄλο πὸν κατηγορήθηκαν γιὰ τὴν σκηνικὴν οἰκονομία τους, εἶναι μιὰ ἀπ' τὶς λίγες ἀρχαῖες τραγωδίες πὸν μπορεῖ νὰ στέκει πάντα σύγχρονη γιὰ ὄλες τὶς ἐποχές. Τὸ δράμα τους εἶναι γεμάτο ἀνθρώπινα καὶ ἀλήθεια. Ἀποκαλύπτει τὸ πλανερὸ τῆς ἀνθρώπινης σκέψης, τὴ δύναμη τῆς ἀθῳᾶς συνείδησης καὶ τὴν πνευματικὴ νίκη τοῦ δίκαιου, παρ' ὄλες τὶς ἐξωτερικὲς κ' ἐπιφανειακὲς ἤτιτες του.

Ε. Μ.

α Τ Ρ Φ Α Δ Ε Σ »

τὴν Ἑφην Μπαστιᾶ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

*Τὸ στρατόπεδο τῶν Ἑλλήνων ἔξω ἀπ' τὴν Τροία. Ἀπὸ μακριὰ φαίνονται οἱ φλόγες τῆς Τροίας πού καίγεται. Στὸ βάθος μερικὲς σκη-
νὲς μὲ Τρωαδίτισες αἰχμάλωτες. Μπροστὰ στὴν εἴσοδο μιᾶς σκη-
νῆς Ἑκάβη κλαίει ξαπλωμένη χάμον. Σημερώνει. Παρουσιάζεται στὴν σκη-
νὴ ὁ Ποσειδώνας, χωρὶς ὅμως νὰ τὸν βλέπει ἡ Ἑκάβη.*

ΠΟΣΕΙΔΩΝΑΣ

Ἔρχομαι, ὁ Ποσειδώνας, τ' ἄλμυρὰ τοῦ Αἰγαίου
Πελάγου βάθῃ ἀφήνοντας, ὅπου οἱ Νεραίδες
σέρνουν μὲ χοροὺς τὰ ὄμορφα βήματά τους.
Ἀφ' ὅτου ὀλόγυρα στὴν χώρα αὐτὴ τῆς Τροίας
πέτρινα τείχη, μὲ τὸ ἀφάδι ἰσιάζοντάς τα,
ἐγὼ κι ὁ Φοῖβος χτίσαμε, ποτὲ ἢ συμπάθεια
ἀπ' τὴν καρδιὰ δὲν ἔφυγε γιὰ τῶν Φρυγῶν μου
τὴν πόλη, πού καπνὸς τὴν ὥρα αὐτὴ τυλίγει
κι ἀπὸ τ' ἀργεῖτικα κοντάρια ρημαγμένη
χάθηκε. Κάποιος ἀπὸ τοῦ Παρνασοῦ τὰ μέρη,
ὁ Ἐπειὸς ἀπ' τὴν Φωκίδα, ταίριαξε μὲ τέχνη
ἓνα ἄλογο, μὲ τὴν βοήθεια τῆς Παλλάδας,
πού ἐντὸς του κλείστηκε στρατὸς ἀρματωμένος,
κ' ἔστειλε τὸ ἔργο του τ' ὀλέθριο μὲς στὰ τείχη.
Ἀπ' τοὺς κατοπινούς γιὰ τοῦτο «δούρειος ἵππος»
θὰ ὀνομαστεῖ, γιὰτὶ εἶχε δόρατα κρυμένα.
Ρημάχτηκαν τὰ δάση τὰ ἱερὰ καὶ στὸ αἶμα
τῶν θεῶν τὰ κτίρια πλημμυρᾶνε· δίπλα
στὸ βάθρο τοῦ βωμοῦ τοῦ Δία πού προστατεύει
τὸ σπιτικό, κυλίστηκε νεκρὸς ὁ Πρίαμος.
Τὰ λάφυρα τὰ Φρυγικὰ καὶ τὸ χρυσάφι
μὲς στὰ καράβια τῶν Ἀχαιῶν σωροὺς φορτώνουν.
Καὶ καρτερᾶν στὴν πρύμνη ἀγέρας νὰ φυσήξει
γιὰ νὰ χαροῦν τὰ μάτια τους παιδιὰ, γυναῖκες,
ὅσοι Ἕλληνες γι' αὐτὴν ξεκίνησαν τὴ χώρα.
Δέκα φορὲς ἡ γῆς ἐκάρπισε ἀπὸ τότε.
Κ' ἐγὼ ἀπ' τὴν Ἥρα νικημένος, τὴν θεὰ τοῦ Ἄργους,
καὶ τὴν Παλλάδα—πού μαζὶ ἔκαψαν τοὺς Φρύγες—
τὴν ξακουσμένη Τροία καὶ τοὺς βωμούς μου ἀφήνω.
Γιὰτὶ ὅταν ἀπλωθεῖ βαριά ἐρημιὰ σὲ πόλη,

σβήνει ἢ λατρεία τῶν θεῶν κι οὔτε τιμὲς ζητᾶνε.
 Οἱ σκλάβες ποὺ τοὺς ἔλαχε μὲ κλῆρο ἀφέντης,
 θρηνοῦν, κι ὁ Σκάμαντρος ἀντιβογγάει τοὺς θρήνους.
 Ἐλλες μὲ κλῆρο πήρανε οἱ Ἀρκάδες, ἄλλες
 οἱ Θεσσαλοὶ κ' οἱ πρῶτοι μὲς στοὺς Ἀθηναίους
 γιοὶ τοῦ Θεσέα. Κι ὅσες δὲν ἔβαλαν στὸν κλῆρο
 Τρωαδίτισες, μὲς στὶς σκηνές βρῖσκονται τοῦτες,
 γιὰ τοῦ στρατοῦ τοὺς ἀρχηγούς ξεδιαλεγμένες.
 Μ' αὐτὲς κ' ἡ Ἑλένη ἀπὸ τὴν Σπάρτη, τοῦ Τυνδάρου
 κόρη, γιὰ αἰχμάλωτη τὴν πέρασαν, καὶ δίκαια.
 Κ' εἶν' εὐκόλο κανεῖς τὴν ἀθλία τοῦτη Ἐκάβη
 νὰ δεῖ, σὰ θέλει, μπρὸς στὴν πόρτα ξαπλωμένη
 πολλὰ νὰ χύνει δάκρυα γιὰ πολλοὺς δικούς της.
 Ἡ κόρη της στὸν τάφο πάνω τοῦ Ἀχιλλέα
 θάνατο βρῆκε τραγικόν, ἡ Πολυξένη.
 Χάθηκε ὁ Πριάμος καὶ τὰ παιδιά της. Κεῖνη
 τὴ μάντισα Κασσάντρα, ποὺ παρθένα ἀφῆκε
 ὁ θεὸς Ἀπόλλωνας, χωρὶς τὸ θέλημά του
 νὰ σεβαστεῖ, γυναίκα του κρυφὰ τὴν κάνει
 ὁ Ἀγαμέμνωνας μὲ βία. Μὰ τώρα, πόλη,
 σὲ χαιρετάω, ποὺ κάποτε εὐτυχοῦσες, τεῖχη
 καλοχτισμένα. Ἄν δὲν σὲ ἀφάνιζε ἡ Παλλάδα,
 τοῦ Δία ἢ κόρη, ὀλόρθη θάστεκες ἀκόμα.

(Μπαίνει ἡ Ἀθηνᾶ)

ΑΘΗΝΑ

Μπορῶ τὴν πρωτινὴ μου ἀφήνοντας τὴν ἔχθρα
 μὲ τὸν στενότερο συγγενῆ τοῦ πατέρα,
 μεγάλο καὶ θεοσέβαστο θεὸ νὰ μιλήσω ;

- ΠΟ. Μπορεῖς, γιὰτὶ μὲ τοὺς δικούς μας νὰ μιᾶμε,
 Δέσποινα, στὴν καρδιὰ πολλὴ χαρὰ μᾶς δίνει.
- ΑΘ. Μοῦ ἄρσσει ὁ μαλακὸς σου τρόπος, καὶ τὰ λόγια
 ποὺ φέρνω ἔχουν καὶ γιὰ τοὺς δυὸ μας σημασία.
- ΠΟ. Μήνυμα μήπως θεϊκὸ μᾶς φέρνεις σ' ὄλους,
 ποὺ ἔστειλε ὁ Δίας ἢ κάποιος ἀπ' τοὺς θεοὺς τοὺς ἄλλους ;
- ΑΘ. Ὅχι· γιὰ χάρη ὅμως τῆς Τροίας ποὺ πατάμε,
 ἦρθα τὴν δύναμή σου γιὰ βοηθὸ νὰ πάρω.
- ΠΟ. Μήπως, τὴν πρώτη σου ἔχθρα ἀφήνοντας, λυπᾶσαι
 τώρα γι' αὐτὴν ποὺ στάχτη γίνηκε ἀπ' τὶς φλόγες ;
- ΑΘ. Ἐφησε πρῶτα αὐτὰ τὰ λόγια. Θὰ μιλήσεις
 καὶ θὰ βοηθήσεις σ' ὅτι θέλω ἐγὼ νὰ κάνω ;
- ΠΟ. Σύμφωνανοι, ἀλλὰ τοὺς σκοποὺς σου κ' ἐγὼ νὰ μάθω
 θέλω. Γιὰ τοὺς Ἀχαιοὺς ἢ γιὰ τοὺς Φρύγες ἦρθες ;

- ΑΘ. Στους πριν ἔχθρους μου Τρωῶες χαρὰ νὰ δώσω θέλω
καὶ γυρισμὸ σκληρὸ στους Ἄχαιούς νὰ στείλω.
- ΠΟ. Γιατί ἔτσι ἀπὸ τὴν μιὰ πηδᾶς στὴν ἄλλη γνώμη,
μισεῖς μὲ πάθος κι ἀγαπᾶς ὅποιον κι ἂν τύχει ;
- ΑΘ. Δὲν ξέρεις ; Τους ναούς μου πρόσβαλαν, καὶ μένα.
- ΠΟ. Ναί, σὰν μὲ βία τραβοῦσε τὴν Κασσάντρα ὁ Αἴας.
- ΑΘ. Κι ὅμως ἀπ' τοὺς Ἄχαιούς δὲν ἄκουσε οὔτε λόγο.
- ΠΟ. Ἄλλὰ τὴν Τροία κούρσεψαν μὲ τὴν δύναμή σου.
- ΑΘ. Τώρα μαζί σου αὐτοὺς ζητῶ νὰ καταστρέψω.
- ΠΟ. Πρόθυμος γιὰ ὅ τι μοῦ ζητήσεις. Τί θὰ κάνεις ;
- ΑΘ. Δύσκολο θέλω γυρισμὸ σ' αὐτοὺς νὰ δώσω.
- ΠΟ. Σὰν πατοῦνε στὴ στεριά ἢ στὸ πέλαγος σὰν πλένε ;
- ΑΘ. Σὰν ἀπ' τὴν Τροία γιὰ τὴν πατρίδα θ' ἄρμενίζουν.
Ἐὸ Δίας βροχὴ θὰ στείλει κι ἄφθονο χαλάζι
καὶ σκοτινοὺς ἀγέρηδες, καί, καθὼς λέει,
σὲ μένα τὴ φωτιά τοῦ κερανοῦ θὰ δώσει
νὰ ρίχνω τὴ στοὺς Ἄχαιούς, νὰ καίω τὰ πλοῖα.
Σὺ πάλι κάνε νὰ μουγκρίζει ἀπ' τὶς φουρτοῦνες
κι ἀπὸ τοὺς στρόβιλους τὸ Αἰγαῖο στὸ πέρασμά τους
καὶ μὲ νεκροὺς τῆς Εὐβοίας τὸ βαθὺ τὸν κόλπο
γέμισε, γιὰ νὰ μάθουν ἀπὸ δῶ καὶ πέρα
οἱ Ἄχαιοὶ νὰ δείχνουν σεβασμὸ γιὰ τοὺς ναοὺς μου,
κι ἀκόμα, καὶ τοὺς θεοὺς νὰ σέβονται τοὺς ἄλλους.
- ΠΟ. Θὰ γίνει ἡ χάρη σου, πολλὰ δὲ θέλει λόγια,
καὶ τὰ νερὰ τοῦ Αἰγαίου Πελάγους θὰ ταράξω.
Οἱ ἀχτὲς τῆς Μύκονου, τῆς Δήλου οἱ βράχοι, ἡ Σκύρος,
ἡ Λήμνος κι ὁ σκληρὸς τοῦ Καφηρέα ὁ κάβος
ἀπὸ κορμιὰ θὰ πλημυρίσουν σκοτωμένων.
Στὸν Ὀλυμπο ὅμως πήγαινε, κι ἀπὸ τὰ χέρια
σὰν πάρεις τοῦ πατέρα σου τ' ἀστροπελέκι,
τὴν ὥρα πρόσμενε πὸ τῶν Ἀργείων οἱ ἄντρες
τῶν καραβιῶν τὰ παλαμάρια θὰ ξελύνουν.

(Ἡ Ἀθηναῖ φεύγει)

Ἀνέμναλος ἀπ' τοὺς θνητοὺς ὅποιος κουρσεύει
πόλεις, ναοὺς καὶ τῶν νεκρῶν τοὺς ἅγιους τάφους.
Ἀφοῦ τὴν ἐρημιὰ σκορπίσει ὀλόγυρά του,
μὲ τὸν καιρὸ κι αὐτὸς τὴν ἴδια τύχη θάχει.

(Ὁ Ποσειδῶνας ἀπομακρύνεται, ἡ Ἑκάβη σαλεύει
κι ἀνασηκώνεται λίγο.)

ΠΑΡΟΛΟΣ

ΕΚΑΒΗ

Ἄνασηκώσου δύστυχη ἀπ' τῆ γῆ.
 Σήκωσε τὸ κεφάλι. Δὲν εἶναι πιὰ
 ἐτούτη ἡ Τροία κ' ἐγὼ βασίλισσά της.
 Νὰ δέχεσαι τῆς τύχης τὰ παιχνίδια
 καὶ μὲ τῆς μοίρας σου τὸ ρέμα ἀρμένιζε.
 Μὴ στρέφεις στὸ ταξίδι τῆς ζωῆς
 τὴν πρῶρα ἀντίθετα στὰ κύματα τῆς τύχης.
 Ἄλίμονό μου.

Καὶ τί δὲν ἔχω νὰ στενάζω ἡ δύστυχη,
 πούχασα τὴν πατρίδα μου, τὸν ἄντρα
 καὶ τὰ παιδιὰ μου; Πλούτη σκορπισμένα,
 προγονικά, καμιὰν ἀξία δὲν εἶχατε.
 Τί νὰ σιωπήσω πρέπει; Τί νὰ πῶ;
 Τί νὰ θρηνήσω;
 Νιώθω βαριά τὰ δύστυχα τὰ μέλη μου,
 ἔτσι ὅπως πλάγιασα καὶ ξάπλωσα τὴν πλάτη
 πάντα στὸ χῶμα τὸ σκληρό.

Ἄχ τὸ κεφάλι, ἄχ τὰ μηλίγγια
 καὶ τὰ πλευρά μου.
 Τῆ ράχη μου νὰ στρέφω θέλω
 καὶ νὰ τὴν ξαναστρέφω
 πότε ἀπὸ τόνα καὶ πότε ἀπ' τ' ἄλλο πλάι
 μὲ τὸν ἀσίγαστο ρυθμὸ τῶν θρήνων.
 Στοὺς πονεμένους τὸ τραγούδι μένει
 νὰ κλαῖν μ' αὐτὸ τις τόσες συφορές τους.

Στρ.

Καράβια γοργοτάξιδα,
 ποὺ γιὰ τὴν Τροία κινήσατε τὴν ἱερή,
 μὲ τὰ κουπιὰ τὰ πορφυρὰ
 πελάγη σκίζοντας, ἀνάμεσα
 ἀπ' τῆς Ἑλλάδας τὰ ἥσυχα λιμάνια
 μὲ τῶν αὐλῶν τοὺς τρομεροὺς παιάνες
 καὶ μὲ τοὺς ἤχους τῆς γλυκόλαλης φλογέρας,
 καὶ δέσατε τὰ παλαμάρια
 στῆς Τροίας τ' ἀκρογιαλία, ἀλίμονο,
 γιὰ νὰ γυρέψετε τοῦ Μενέλαου
 τὴ μισητὴ γυναίκα,
 τοῦ Κάστορα τὸν ξεπεσμό
 καὶ τὴν ντροπὴ τοῦ Εὐρώτα,
 ποὺ σφάχτηκε γιὰ χάρη της ὁ Πριάμος,
 πενήντα παιδιῶν πατέρας,
 καὶ μένα, τὴν δυστυχισμένη Ἑκάβη,
 σ' αὐτὴν τὴ θλίψη βύθισε.

Ἀντιστρ. ὦ δυστυχία, νὰ κάθουμαι δὴ στὴ σκηνὴ
 δίπλα τοῦ νικητῆ Ἀγαμέμνονα
 καί, γοιὰ γυναῖκα, ἀπ' τὸ παλάτι,
 γιὰ σκλάβα νὰ μὲ σέρουν,
 μὲ τὰ μαλιά μου πένθιμα κομένα
 καὶ τὸ κεφάλι χαλασμένο ἀγνώριστα.
 Ἄλλά, γυναῖκες δύστυχες τῶν Τρώων
 μὲ τ' ἄρματα τὰ χαλκοδουλεμένα,
 καὶ κόρες πού ἄτυχος προσμένει γάμος,
 καίγεται ἡ Τροία, ἄς κλάψουμε.
 Σὰν τὸ πουλί, πού βγάζει τὴ φωνὴ
 γιὰ τὰ πετούμενα μικρά του,
 κ' ἐγὼ τραγοῦδι θ' ἀρχινήσω.
 Δὲ θὰ θυμίζει τὸ παλιό,
 πού πρώτη στὸ χορὸ, στὸ σκῆπτρο πάνω
 τοῦ Πριάμου στηριγμένη, ἀρχίναγα
 γιὰ τοὺς θεοὺς χτυπώντας μὲ τὸ πῶδι
 τὸ Φρυγικὸ ρυθμό.

(Τὸ πρῶτο ἡμιχόριο βγαίνει ἀπ' τὶς σκηνὲς καὶ
 προχωρεῖ πρὸς τὴν ὀρχήστρα.)

ΗΜΙΧΟΡΙΟ Α

ΚΟΡΥΦΑΙΑ

Ἐκάβη, τί μονολογᾷς; Γιατί φωνάζεις;
 Ποῦ θὰ τραβήξει ὁ λόγος σου;
 Μὲς ἀπ' τὸ σπίτι ἄκουσα
 τοὺς θρήνους πού στεναίξεις.
 Ὁ φόβος σφίγγει τὶς καρδιὲς
 ἀπ' τὶς Τρωαδίτισες, πού μέσα στὶς σκηνὲς
 γιὰ τὴ σκλαβιά τοὺς κλαῖνε.

ΕΚΑΒΗ

Παιδιά μου, στὰ καρᾶβια τῶν Ἀχαιῶν
 στὰ χέρια ἀρπάζουν κιόλας τὰ κουπιὰ.

ΗΜΙΧΟΡΙΟ

Ἄχ, δυστυχία μου, τί σκοπεύουν; Μήπως
 μακριὰ ἀπὸ τὴν πατρίδα νὰ μὲ πάρουν;

ΕΚ. Δὲν ξέρω, μὰ μαντεύω κάποια συμφορά.

ΗΜ. Ἄλίμονο, ἄτυχες
 Τρωαδίτισες, ἔξω ἀπ' τὰ σπίτια βγῆτε,
 ν' ἀκοῦστε τί μᾶς περιμένει.
 Γιὰ γυρισμὸ τοιμάζονται οἱ Ἀργεῖοι.

ΕΚ. Ἄχ! Ἄχ!
 Κρατῆστε τὴ Κασσάντρα μέσα,

πού σὰ Μαινάδα ἀλόγιστα φωνάζει.
 Θὰ μᾶς ντροπιάσει στοὺς Ἄργεῖτες.
 Πάνω στὶς λύπες κι ἄλλες θὰ μοῦ ρίξει.
 ὦ!
 Τροία, δύστυχη Τροία, χάθηκες!
 Δυστυχησμένοι κι ὅσοι σ' ἄφησαν,
 κ' οἱ ζωντανοὶ κ' οἱ πεθαμένοι.
 (*Ἔρχεται τὸ δεύτερο ἡμιχόριο.*)

ΗΜΙΧΟΡΙΟ Β

Τρέμοντας, τούτη τῇ σκηνῇ
 ἄφησα τοῦ Ἀγαμέμνονα,
 γιὰ νὰ μάθω, βασίλισσα, ἀπὸ σένα,
 μήπως σκοπὸ νὰ μὲ σκοτώσουν ἔχουν
 οἱ Ἀργεῖτες, τῇ δυστυχησμένη,
 ἢ μήπως πάνω στὰ καρᾶβια οἱ ναῦτες
 τοιμάζονται νὰ πάρουν τὰ κουπιᾶ.

ΕΚ. Παιδί μου, ἀπ' τὰ χαράματα ἦρθα δὴ -
 ἔσφιγγε τὴν καρδιά μου κάποιος τρόμος.

ΗΜ. Ἦρθε κανένας κήρυκας τῶν Δαναῶν;
 Σὲ ποιόν θὰ πέσω σκλάβα, ἢ δύστυχη;

ΕΚ. Ὅπου καὶ νάσαι θάβγει ὁ κλῆρος σου.

ΗΜ. Ἀλίμονο!

Ποιὸς τάχα ἀπ' τοὺς Ἀργεῖτες ἢ τοὺς Φθιώτες
 ἢ ποιὸς σὲ κάποιο ἀπ' τὰ νησιὰ τὴν ἄμοιρη
 μακριὰ ἀπ' τὴν Τροία θὰ μὲ σύρει;

ΕΚ. ὦμίμενα!

Σὲ ποιόν ἀφέντη, ἢ δύστυχη, στὰ χρόνια μου
 θὰ πέσω σκλάβα, σὲ ποιά χώρα;
 Σὰν τὸν κηφήνα, θλιβερὴ μορφὴ νεκρῆς,
 ἄψυχη εἰκόνα, ξέθωρη.

Ἄχ!

Γιὰ ν' ἀγρυπνῶ στὴν πόρτα τῶν σπιτιῶν
 ἢ τὰ παιδιὰ νὰ μεγαλώνω, ἐγώ,
 πούχα στὴν Τροία βασιλικὲς τιμές;

(*Τὰ δυὸ ἡμιχόρια ἐκκλινόμενα.*)

ΧΟΡΟΣ

Στρ.

Ἀλίμονό μου. Μὲ τί θρήνους
 στενάξεις γιὰ τὸν ξεπεσμό σου;
 Δὲ θὰ πηγαινοφέρνω πιὰ
 στοὺς ἀργαλιούς τῆς Ἰδης τὴ σαῖτα.
 Γιὰ στερενὴ φορὰ τὸ πατρικὸ

σπίτι μου βλέπω, γιὰ στερενὴ φορὰ.
 Σκληρότερη μὲ περιμένει μοῖρα,
 ἢ κάποιος Ἑλληνας μαζί μου θὰ πλαγιάσει
 — τέτια τύχη, τέτια νύχτα νὰ μὴ δῶ! —
 ἢ θὰ μὲ στέλνουν ἄθλια σκλάβα
 ἀπ' τῆς Πειρῆνης τὴν πηγὴ
 τ' ἄγνὸ νερὸ νὰ φέρνω.
 Ἄμποτε στοῦ Θησέα νὰ πάω
 τὴν ξακουστὴ κ' εὐτυχισμένη χώρα.
 Ποτὲ τὰ ταραγμένα τὰ νερὰ
 τοῦ Εὐρώτα νὰ μὴ δῶ, τὴ μισητὴ
 πατριδα τῆς Ἑλένης,
 ποὺ σκλάβα θ' ἀντικρύσω τὸ Μενέλαο,
 τῆς Τροίας τὸν ξολοθρευτὴ.

* *Ἀντιστρ.*

Ἄκουσα πὼς ἡ χώρα ἡ σεβαστὴ,
 ποὺ βρέχει ὁ Πηνειὸς
 καὶ θαυμαστὰ τὸ Ὀλυμπον βαστάζει,
 ἄφθονα πλούτη πλημμυρίζει
 καὶ καρποφόρα βλάστηση.
 Ἐπειτα ἀπ' τοῦ Θησέα τὴν τιμημένη
 χώρα, σ' αὐτὴν νὰ πάω θέλω.
 Τῆς Αἴτνας καὶ τοῦ Ἡφαιστου τὴ γῆ
 ἀκούω πάλι. ἄγνάντια ἀπ' τὴ Φοινίκη,
 μητέρα τῶν Σικελικῶν βουνῶν,
 νὰ τὴν παινεύουν γιὰ τὶς τόσες χάρες.
 Κι ἀκόμα, ἀκούω πὼς τὴ στεριά,
 ποὺ οἱ ναῦτες σύντομα ἀντικρύζουν
 σὰν ξανοιγοῦν στὸ Ἴόνιο πέλαγο,
 δροσίζει ὁ Κράθης, τ' ὄμορφο ποτάμι,
 ποὺ τὰ νερὰ του τὰ μαλιὰ ξανθαίνουν
 κ' οἱ βλογημένες του οἱ πηγές
 τρέφουν καὶ κάνουν γόνιμη τὴ χώρα
 μὲ τοὺς ὠραίους ἄντρες.

ΧΟΡΟΣ

ΚΟΡΥΦΑΙΑ

Μὰ νά, τῶν Δαναῶν κάποιος κήρυκας
 μὲ βῆμα γρήγορο ἔρχεται.
 Θάχει κάτι καινούργιο.
 Τί φέρνει; Τί θὰ πεῖ;
 Εἴμαστε σκλάβες πιά τῆς Δωρικῆς τῆς χώρας.

τὸ Διήγημα

ΑΠ' ΤΗΝ ΑΝΕΚΔΟΤΗ ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΠΕΖΟΥ ΛΟΓΟΥ ΗΡ. ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗ

Α Ν Δ Ρ Ε Α Σ Κ Α Ρ Κ Α Β Ι Τ Σ Α Σ

Ἡ θάλασσα

* Καί κείνο, τὸ ἄπραγο, ἄρχισε νὰ τριζοβολεῖ, ἔτοιμο ν' ἀφήσει τὴν κλί- νη του.

Ὁ καπετὰν Μαλάμος, φρεσκοξουρι- σμένος, γελαστός, μὲ τὴν τσόχινη θρά- κα καὶ τὸ πλατὺ ζωνάρι δίπλα του ἢ καπετάνισα, ντυμένη στὰ μεταξωτά, ἀστραφταν κ' οἱ δύο τους σὰν νὰ ἔκα- ναν πάλι τὸ γάμο τους. Καὶ τὸ βιολί, τὸ λαγοῦτο, τὸ νάι, λάλαγαν τὴ χαρὰ στὰ τετραπέρατα.

Ἐγὼ—τί νὰ σοῦ εἰπῶ;—δὲ χαιρόμου- να καθόλου. Καθισμένος κατὰνακρα ἔ- ἔλεπα τὴ θάλασσα νὰ φτάνει στὰ πό- δια μου καὶ κάποια θλιψὴ μου ἔσφιγγε τὴν καρδιά. Ἔπειτ' ἀπὸ χρόνια ἔδλεπα τὴν πρώτη μου ἀγάπη, γαλαζονυμένη, γελαστή, χαρούμενη. Πίστεφα πῶς μὲ κοίταζε κατὰμάτα, πῶς μιλοῦσε θλιμέ- να, πῶς μ' ἔβριζε παραπονεμένα: «Ἄ- πιστε, ἀπατεῶνα, δειλέ!..»

«— Πίσω μου, διάτανε!..» εἶπα, κά- νοντας τὸ σταυρὸ μου.

Ἡθέλησα νὰ φύγω, ἀλλὰ δὲ δάστα- γαν τὰ πόδια μου. Μολύβι τὸ σῶμα κόλ- λησε στ' ὀρθολίθι, καὶ τὰ μάτια μου, τ' ἀφτιά, ἢ ψυχὴ μου ὅλη, παραδομένη στὸ κύμα, ἄκουε τὸ παράπονο: «—Ἄπιστε, ἀπατεῶνα, δειλέ!..»

Δίγω ἔλειψε ν' ἀρχίσω τὰ δάκρια.

—Ἐ, πουλί μ' τί συλλογιέσαι; ἀκούω δίπλα μου καὶ βλέπω τὴ Μαρῖω, πάντα ὁμορφὴ καὶ γελαστή, μὲ τὸ λεβέντικο ἀνάστημά της. Βιάστισα; λές καὶ μ' ἔ- πιανε νὰ κάνω ἀπιστίες.

— Τίποτα, εἶπα· τίποτα!.. Πιάσε με νὰ σηκωθῶ γιατί ζαλιστήκα. Καὶ γα- τῶθηκα ἀπάνω της σὰν νὰ φοβόμουν μὴ μὲ συνεπάροι τὸ κύμα.

Ὁ παπάς, ντυμένος, τ' ἄμφια, διά- βαζε τὴν εὐχὴ στὸ πλεοῦμενο.

Ὁ πρωτομάστορας ἄρχισε τὰ προ- στάγματα.

— Φόρα τὸ πρυμιὸ ποντίλι!

— Φόρα τὸ πλώριό!

— Φόρα σκόντρα καὶ σκαρί!..

Ἔνα μὲ τ' ἄλλο τὰ στηρίγματα ἔ- φευγαν ἀπὸ τὴ σκάρα καὶ τὸ μπρίκι ἄρ- χισε νὰ δραμιπαλίζεται, μουδιασμένο θα- ρεῖς ἀπὸ τὸ καθησιό, ἄτολμο ἀκόμη στὴ νέα του ζωή. Τὰ παιδιὰ ποῦ ἦταν ἀνε- θασμένα στὸ κατάστρωμα ἔτρεχαν ἀπὸ πρῶμην σὲ πλώρη, ἀπὸ πλευρὸ σὲ πλευ- ρό, μαζί ὅλα, μὲ τὴν κουφὴ ποδοβολή κοπαδιοῦ.

— Γιούργια! ἔκραξε ὁ πρωτομάστορας.

Καὶ μὲ τὸ σπρώξιμο τῶν καλεσμέ- νων τὸ πλοῖο στέναξε καὶ γλύστρησε στὰ νερά σὰν πάπια, μαζί μὲ τὸ ἀμούστακο πλήρωμά του.

— Καλοτάξιδο, καπετὰν Μαλάμο, κα- λοτάξιδο! Καὶ τὸ καρφί του μάλαιμα! φώναξε ὁ αὐτόκοσμος θρέχοντας τὸ ἀν- τρόγυνο μὲ θάλασσα.

Μὰ κείνη τὴν ὥρα ἓνα παιδί χτύ- πησε κάπου καὶ πλάτσασε λιθόθυμο στὸ νερό. Δὲ χάνω καιρὸ, πηδῶ μέσα μὲ τὰ ρούχα μου. Δυὸ βουτιές κ' ἔσυρα τὸ παι- δι ἀπὸ τὴ θάλασσα. Ἔσυρα ἔκεινο μὰ μπλέχτηκα ἐγὼ στὰ δίχτυα της. Ἀπὸ τότε ἔφυγε ὁ ὕπνος, ἢ χαρὰ ἀπὸ κοντά μου. Ἐκείνο τὸ θαλασσοβοῦτημα, τὸ χλιὸ νερὸ ποῦ ἀγκάλιασε τὸ κορμί μου, ἔσυρε τὴν ψυχὴ σκλάβα κατόπι του. Τὸ θυμόμουν καὶ νόμιζα πῶς κάτι ζωντανὸ ἔσερνε στὴ ραχοκοκαλίᾳ μου φιλήματα.

Δὲν ἐπίασα πιά δουλειά. Δοκίμασα νὰ πάω στὸ περιβόλι, στὸ χωράφι, στ' ἀμπέλι. Ὅλα στενόχωρα. Γύριζα ὀλη- μερίς στ' ἀκρογιάλι, βούταγα στὸ νερό, ρουφοῦσα τὴν ἀρμύρα, κυλιόμουν στὰ φύκια, κυνηγοῦσα ἀχινοὺς καὶ καθού- ρια. Συχνὰ κατέβαινα στὸ λιμάνι, καί, δειλά, πλησιάζα τις συντροφίες τῶν ναυ-

* Συνέχεια ἀπ' τὴ σ. 437 καὶ τέλος.

τικῶν ν' ἀκούσω κουθέντα γιὰ τ' ἄρμενα, γιὰ ταξίδια, γιὰ τρικυμίες καὶ ναυάγια. Ἐκεῖνοι ὁμως δὲ γύριζαν καθόλου νὰ μεῖ ἰδοῦν. Χωριάτης, βλέπεις, ἔγωγ, παλιογεωργός - ἐκεῖνοι ναυτικοί, ἀγριοδέλφινοι ! Τὰ ναυτόπουλα μὲ κοίταζαν σὰ νὰ ἔλεγαν : « — Μορῆ, ποῦ θρέθηκε αὐτὸ τὸ ξωτικό ! » Οἱ παλιότεροι ἄξιωναν νὰ μοῦ λένε κάποτε :

— Ἐσύ, Γιάννη, τὴν ἔδεσες γιὰ καλὰ τὴν μαπούμα σου. Οὐδ' ἄνεμο, οὐδὲ θάλασσα φοβάσαι πιά. Ἄραξες - ποῦ θὰ πεῖ πάει, πέθανες, δὲ ζεῖς στὸν κόσμο !

Κ' ἔφευγα πάλι στ' ἀκρογιάλι νὰ εἰπῶ τὴ θλίψη μου στὰ κύματα. Τέλος, ἔκανα καρθάκια καὶ καρθάκια περίτεχνα, μὲ κατάρτια πριναρίσια, μὲ παλαμάρια καὶ πανιά καὶ μὲ τὴν πύρινη φαντασία μου, ποῦ τὰ ἔκανε μπάρο τρικυδέρτο.

Ἡ Μαριῶ μ' ἔβλεπε κ' ἔκανε τὸ σταυρὸ της. « — Παναγιά μου, παλάθωσε ὁ ἄντρας μου ! » ἔλεγε. Κ' ἔταξε λαμπάδες στὴν Τηνιακιά, πήγαινε ξυπόλυτη στὰ ξωκλήσια, διάβαζε τὰ ρούχα μου καὶ στηθοχτυπιόταν μερόνυχτα γιὰ νὰ πείσει τοὺς ἅγιους νὰ μὲ φέρουν στὰ λογικά μου.

— Τί τὰ πᾶς, τί τὰ γυρεύεις, Μαριῶ, τῆς λέγω μιά μέρα. Οὔτε τάματα, οὔτε οἱ ἅγιοι ὠφελοῦν στὴν ἀρρώστια μου. Ἐγὼ εἶμαι παιδί τῆς θάλασσας. Μὲ κρᾶζει καὶ θὰ πάω. Θές τώρα, θές ἀργότερα, θὰ γυρίσω πάλι στὴν τέχνη μου.

Καθὼς τὸ ἄκουσε, ντύθηκε στὰ μαῦρα.

— Τὴν τέχνη σου ! λέει. Ναύτης θὰ πᾶς νὰ γένεις ; Θὰ καταντήσεις ναύτης πάλι ;

— Ναί ! ναύτης δὲ μπορῶ. Μὲ κρᾶζ' ἡ θάλασσα !..

Μὰ ποῦ ἐκεῖνη ! Νὰ μὴν τὸ ἰδεῖ, νὰ μὴν τ' ἀκούσει. Ἄρχισε τὰ δάκρια, τὰ παρακάλια ριχνόταν ἀπάνω μου, μ' ἔσερνε στοὺς κόρφοφους τῆς, μὲ σκέπαζε μὲ φιλιὰ. Ἐβριζε τὴ θάλασσα, τὴν φε-

γάδιαζε, τὴν καταριόταν. Τοῦ κάκου ! Οὔτε οἱ κόρφοι, οὔτε τὰ φιλιὰ τῆς μ' ἔδεναν πιά. Ὅλα μοῦ φαίνονταν ἄνοστα, καὶ τὸ κρεβάτι ἀκόμα.

Ἐνα ἡλιοθασίλεμα, ποῦ καθόμουν στὸ ἀκρωτήρι, βλέπω μιὰ φρεγάδα μὲ γιομάτα πανιά. Θεόρατη πέτρα ἔμοιαζε στὴ θάλασσα. Ὅλα τῆς τὰ ξάρτια ξεχώριζαν. Εἶδα τοὺς φλόκους, τὶς μαϊστρες, τοὺς παπαφίγγους, τὶς γάμπιες, τοὺς τρίγγους, τὰ πόμοια. Ἀκόμα καὶ τὸ σωτρόπι μερῶ νὰ εἰπῶ πῶς εἶδα. Εἶδα τὴν κάρμαρη τοῦ καπετάνιου μὲ τὸν Ἄη-Νικόλα ψηλά καὶ τὸ καντίλι τοῦ ἀκοιμητοῦ. Εἶδα τῶν ναυτῶν τὰ κλινάρια, ἄκουσα τὶς κουθέντες, ὁμοίσηκα τὴν ξινίλα τους. Εἶδα τὸ μαγεριό, τὰ νεροβάρελα, τὴν τρόμπα, τὸν ἀργάτη. Ἡ ψυχὴ μου, μελαγχολικὸ πολλάκι, κάθθηκε ἀπάνω τῆς. Ἄκουσα τὸν ἄερα νὰ σχίζεται στὰ ξάρτια, καὶ νὰ τραγουδεῖ τοῦ ναύτη τὴ ζωὴ. Πέρασαν ἐμπρός μου παρθένες ξανθές, μελαχρινές, μαυρομάτες, ἀνθοστολισμένες καὶ γυμνοστήθεις νὰ μοῦ χαρίζουν φιλήματα. Εἶδα λιμάνια πολυθόρυβα, τὰ βέρονες γεμάτες ἀπὸ καπνοὺς καὶ κρασσοπότηρα, σαντούρια καὶ λαγοῦτα γλυκόφωνα. Ἐκεῖ, ἄκουσα ἓνα ναῦτη νὰ μὲ δείξει στοὺς συντρόφους του καὶ νὰ εἰπεῖ :

— Νὰ κ' ἔνας ποῦ ἀρνῆθηκε τὰ καλὰ τῆς θάλασσας ἀπὸ φόβο !

Τινάχτηκα ἀπάνω. Ὅχι ἀπὸ φόβο - ποτέ ! Τρέχω στὸ σπίτι - ἡ Μαριῶ ἔλειπε στὸ ρέμα. Κόβω τὰ ρούχα στὸν ὦμο, παίρνω τὸ κομπόδεμα κάτω ἀπὸ τὸ προσκέφαλο, καὶ χάνομαι σὰν κλέφτης. Σκοτινὰ ἔφτασα στὸν Ἄη-Νικόλα, λύνω μιὰ βάρκα καὶ φτάνω στὴ φρεγάδα.

Ἄπο τότε, φάντασμα ἡ ζωὴ. Θὰ μοῦ εἰπεῖς : δὲ μετάνοιωσα ; Καὶ γὼ δὲν ξέρω. Ἀλλὰ καὶ νὰ γυρίσω τώρα στὸ νησί, πάλι δὲ θὰ ἡσυχάσω.

Μὲ κρᾶζει ἡ θάλασσα !..

Θ Ρ Α Σ Ο Σ Κ Α Σ Τ Α Ν Α Κ Η Σ

Ὁ Ρ α σ κ ά γ ι α ς

Μ' ἓνα κλωνάρι γιασεμί στὸ στόμα του καὶ ξουρισμένος τῆς ὥρας, εἶχε ἀκουμπήσει στὰ κάγκελα τῆς ταρατσας καὶ κοίταζε τὴν παραλία. Ἐκανε χᾶζι νὰ θάλεπε τοὺς ξένους, ποῦ, γυμνοὶ

καὶ μὲ σφανταχτερὰ θήματα ἱππικοῦ, προβαίναν καταπάνω στὸ κύμα, χαρῶταν νὰ ξεχωρίζει τοὺς γνωστούς, τοὺς ταχτικούς πελάτες, ποῦ σὲ λίγο θὰ τὸν περικυκλώνανε καὶ θ' ἄρχιζαν τ' ἀ-

στεία μαζί του. Ὁ ἥλιος ἦτανε δυνατός κι ἀπλώνε τὴ μεσημεριάτικη ἀχνα του πάνω ἀπὸ τὴν ἀσάλευτη Μεσόγειο. Ἐνα τσοῦρμιο κυρίεσ νεκρόφερναν πάνω στὴν ἀμμουδά, ψήνονταν, τὰ κορμιά, τὰ μπανιερά τους συναμρῶζανε μιὰ παραθαλή εἰκόνα νάρκης ὡς τὴ λεωφόρο πού γυαλό-γυαλό τραβοῦσε γιὰ τὸν Ἅγιο Ἐβλμο. Μέσα ἀπὸ τὰ φοινικίδεντρα ἕνα αὐτοκίνητο ἀνέβαινε. Ἐνα αὐτοκίνητο κατέβαινε. Οἱ ἰδιοχτῆτες τους γνωστοί, τὸ ἴδιο σάν καὶ τοὺς ἄλλους πῶς τσαλαβουτοῦσαν τώρα μέσα στὸ νερὸ καὶ κάναν τοὺς μπεχλιδάγηδες. Κι αὐτοὶ «συνάδελφοι», ὅπως ἀποκαλοῦσε ὁ Ρασκάγιας τοὺς πελάτες πού γελοῦσανε καὶ κάνανε κέφι στὴν παρέα του. Ἄκομή κι ὅταν τοὺς σερβίριζε ζόρικος, μωτρωμένος κι ἀμίλητος, πάλι αὐτοὶ βάζαν τὰ γέλια μόλις τὸν βλέπανε νὰ πλησιάζει. Ἐ! θέλοντας καὶ μὴ, γελοῦσε κι αὐτός.

Ἐβγάλε τὸ γιασεμί ἀπὸ τὸ στόμα του, τόβαλε στ' ἀφτί. «Ὅτι κι ἂν πείξ, καλοὶ εἶν' οἱ ἄνθρωποι. Συνάδελφοι, καλὸς καρδιές!»

Ἀπὸ μέσα, ἀπὸ τὴν ὑπόστεγη τραπεζαρία, ἀκούστηκε ἡ φωνὴ τοῦ Ζιζίνου. Ἀναταράχθηκε ὁ Ρασκάγιας, ἀφῆσε τὰ κάγκελα κ' ἔκαμε πῶς σιάζει τις καρέκλες, τὰ ποτήρια, τὰ μαχαιροπήρουνα. Δίγγη ἡ πολλή, πάντα ἡ δουλειὰ τοῦ ἦτανε δυσάρεστη. Καὶ τοῦ γινόταν ἀνυπόφορη ἄμα δὲν εἶχε κανένα «συνάδελφο» κοντά του νὰ πεῖ μιὰ κουβέντα. Μὰ τί νὰ κάμει; Ἀδτὴ ἡ φωνάρα τοῦ Ζιζίνου τοῦ ἀλλάφιαζε τὴν καρδιά, τὸν τρομοκρατοῦσε. Κι ἄμα τὸν εἶδε πόθγαινε πίσω ἀπὸ τὴν κληματαριά τῆς τζαμαρίας, ὁ Ρασκάγιας πλήθυνε τὴ δραστηριότητά του. Τὸ ἀφεντικό ἔκαμε ἕναν ἐλάχιστο μορφασμό, σάν ἀγανάχτηση, σάν ἀηδία κουρασμένη, καὶ ξαναχάθηκε πίσω ἀπὸ τὴν κληματαριά. Ἡ φωνὴ τοῦ ἀκούστηκε στὸ θάθος, στὴν κορζίνα, πὸ τάβαζε τώρα μὲ τὸ μάγερα, ὁ ὁποῖος μάγερας ἦταν ἕνα ἥσυχο παιδί, μὲ κρατοσελιά κορόμηλο καταμεσίς στὰ φρούδια του. Παριζιάνος, διδάχτορας τῆς νομικῆς, ἀνεργὸς διανοούμενος ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ πολέμου καὶ πὸ εἶχε βρεῖ, τέλος, τὴ σωτηρία του στὴ μαγειρικὴ ἐπιστήμη. Ἀπὸ τὴ Μαρσίλια, Σιοτά, Τουλόνα μέχρι Νίτας, εἶχε γίνει κίολας διάσημος γιὰ τὴ μπουγαμπέσα, τοὺς ἀμερικάνικους ἀστακοὺς του καὶ τὰ μπαρμποῦνια τοῦ φούρνου.

Φέτος ἤρθε κ' ἐπίασε δουλειὰ ἐδῶ στὶς Σαμπλέτες, στὸ ξενοδοχεῖο «Μέτρο καὶ Τάξη» τοῦ Ζιζίνου.

Τὴ νύχτα, ἄμα ἔσθηνε τὶς φωτιές του, ἔβγαινε ἀπὸ τὴν πίσω πόρτα καὶ πήγαινε κεῖ δίπλα, στὸ λαϊκὸ καφενεδάκι τῆς βαπορόσκαλας, πὸ ἦτανε μαζί μπαρμπεριὸ καὶ βιβλιοπωλεῖο. Ἐρχόταν κι ὁ Ρασκάγιας. Κάνανε παρέα. Ὁ κύριος διδάχτορας τῆς νομικῆς ἔθρισκε τρόπον καὶ ἀρχίζει νὰ τὸ ξηγᾷ τοῦ δικοῦ μας τὸ πῶς οἱ Βυζαντινοί, λέει, εἶχαν ἀλλάξει τοὺς οικονομικοὺς νόμους τῆς προσφοράς καὶ τῆς ζήτησης, καὶ κάτι ἄλλα τέτλια. Ὁ Ρασκάγιας δὲν καταλάβαινε μὰ ἦταν ἐκείνα τ' ἀρχαῖα ὀνόματα κ' οἱ ἀλαμπουρνέζικοι ὄροι, ἐκείνα τὰ ἐπιστημονικά, πὸ φόβας νὰ τ' ἀκούει. Καὶ λοιπὸν, ἔφτανε νὰ θρονηθεῖ ἀπὸ μέσα ἡ φωνὴ τοῦ Ζιζίνου γιὰ νὰ γίνουν κίτρινοι θειάφι καὶ οἱ δυὸ τους.

— Παράξανο παιδί αὐτός ὁ Ζιζίνος! Ἐρεῖ ὅμως τί θὰ πεῖ δουλειὰ. Δὲν εἶναι σάν ἐλόγου μας, τοὺς ἀκαμάτηδες. Τούπρεπε νὰ γίνει στρατηγός. Νὰ γίνε νὰ πᾶν ἀρχος - νὰ θαράει τὴν τρομπέτα καὶ νὰ σοῦ φέρνει τὸ ναυτικὸ τ' ἀπάνω-κάτω... Ὁ συχωρεμένος ὁ πατέρας του, ὁ Μεγάλος Ζιζίνος, ἔπρεπε νὰ τὸ σπουδάξει τὸ παιδί. Μὰ πὸ μυαλὸ κ' ἐτούτος; Τὰ δικὰ μου τὰ καλά; κρασί, χαρτάκια, τραγοῦδι καὶ τὰ τηλικαῦτα. Ἀπὸ λιμάνι σὲ λιμάνι. Καὶ γυναῖκες, βέβαια... Ποῦ νὰ τὰ λέμε τώρα! Μὰ τὸ παιδί ἔπρεπε νὰ σπουδάξει. Τὸ παράτησε μ' ἐκείνη τὴ θειά του τὴ γεροντοκόρη, κι οὔτε ἤθελε νὰ ξέρει. Μὰ δὲς τώρα πούπιασε τόπο καὶ σούχει τὸ καλύτερο ξενοδοχεῖο τῆς παραλλίας. «Μέτρο καὶ Τάξη», πὸ τὸ γράφει κ' ἡ ταμπέλα. Ὅλα στὴν ἐντέλεια.

Ἡ φωνὴ τοῦ Ζιζίνου ἔπαψε νὰ καθγαδίζει μέσα μὲ τὸ μάγερα, πλησίαζε πάλι πρὸς τὴν κληματαριά, κι ὁ Ρασκάγιας ξανάρχισε τις διασύνες του.

Ἐνα αὐτοκίνητο σταμάτησε στὴν πόρτα καὶ κατέβηκε ὁ Μπαρμπαροῦζος, ὁ ἡλικιωμένος κύριος μὲ τις τρεῖς κοπέλες, πὸ τις ἔσερνε πάντα πίσω του, σὰ φιλενάδες του καὶ σάν ἐγγονές του.

Εἶχε κάτι ὄρατια μαλλιὰ, ἄσπρα χιόνι, κάτι φρουδάρες ὀλόμαυρες καί, κάτω ἀπὸ τις φρουδάρες, δυὸ μαργιόλικα μάτια πὸ μισόκλειαν ἀπὸ τὴν τσαχπινιά. Κι ὡς ἐκεῖ πάνω, πλάτανος καὶ κυπαρίσι, θεόρατος ἄντρας, πὸ λὲς καὶ

και δὲν προλάβαινε νὰ γεράσει ὁλόκληρος.

— Πάντα μὲ τὸ παρθηναγωγεῖτο! πέταξε ὁ Ρασκάγιας, καὶ τὰ κορίτσια χαχάνισαν.

— Ποῦ θὰ μᾶς θάλεις τὸ τραπέζι; ρώτησε ὁ πλάτανος.

— "Ε, στάσου! ἀδερφέ! Ἀκόμη δὲν ἤρθες καὶ γυρεύεις τὸ θεωρεῖτο; ἀγρίεψε ὁ Ρασκάγιας, κ' ἔτσι, στὸν ἐνικό, μὲ τὸ θάρρος ποῦ φτάνει ἡ Μεσόγειο ἀνάμεσα σὲ φτωχούς καὶ σ' ἀφεντάδες. "Ἐνα θάρρος, ποῦ τότε ὁ δικός μας μὲ τὸ παραπάνω καὶ ποῦ ξετρέλαινε τοὺς Παριζιάνους, τοὺς Λοντρέζους, τοὺς Ἀμερικάνους, ποῦ ἐρχόνταν ἐδῶ χάμου ν' ἀλλάξουν ἀέρα κ' ἠθική.

Αὐτὰ ἴσα-ἴσα τὰ καμώματα δὲν τὰ γουστάρειζε καθόλου ὁ Ζιζίνος; μὰ τώρα ξαναχάθηκε στὴν κουζίνα, κ' εἶχε τὸ ἐλεύθερο ὁ Ρασκάγιας νὰ κόβει καὶ νὰ ράβει.

— Περήμενε λοιπόν, μᾶς πέθανες!

Καὶ περίσσευε τὴ σερετιὰ του θλιπτοντας τίς κοπέλες νὰ ξελιγώνονται.

— "Ολο γιὰ τὸ τραπέζι συλλογιέσαι... Πῆς μιὰ καλὴ κουθέντα, ἄσε τὸ μούτρο σου νὰ γελάσει, ἀδερφέ!

Τότε ὁ γέρος δὲν κρατήθηκε, μουρμούρισε κάττι ἐγγλέζικα στὰ κορίτσια κ' ἔβαλε τὰ γέλια.

— Ἀπαγορεύονται οἱ ξένες γλώσσες! φώναξε ὁ Ρασκάγιας σὺν δάσκαλος, τοὺς εἶδειξε θυμωμένος ἕνα τραπέζι, τοὺς κάθησε. Καὶ τὰ πολλὰ τὰ λόγια περιττά!

Στὸ μεταξύ φτάσανε κι ἄλλοι πελάτες. "Ἐνα νεαρό ἀντρόγυνο πούδειχναν πολὺ ντροπαλοὶ καὶ ποῦ ὁ Ρασκάγιας τοὺς εἶχε πάρει ὑπὸ τὴν προστασία του. Στεκνόμενος πίσω ἀπὸ τὸ γέρο, τοὺς χαιρέτησε. Τοὺς ἔκαμε νόημα νὰ καθήσουνε στὸ καλύτερο τραπέζι τῆς μέσης, ἀπ' ὅπου ἔδλεπες ὅλη τὴν παραλία, τοὺς πευκῶνες τοῦ Ἁγίου Ἐλμου καὶ τὴ λεωφόρο μὲ τὰ φοινικόδεντρα.

— Εἶναι νιοπάντροι, ἀγαπητέ μου, κ' ἐγὼ οὐλα τὰ δίνω γιὰ νιοπάντρος. Φέρνουνε γούρι.

Δυὸ ἐγγλεζόπαιδα, ἠλιποψιμένα, ντελικάτα, μὲ κάττι σπανιόλικα μαντίλια στὸ κεφάλι, πέρασαν, τοῦ χτύπησαν τὸν ὦμο, καί, μιὰ ποῦ τοὺς ἤξερε γιὰ ταχτικὸς συναδέλφους, τοὺς ἄφησε νὰ πάνε στὰ πιὸ ἀγναντερὰ τραπέζια τῆς ἐξέδρας. Τὸ ἴδιο καὶ γιὰ τὸ Βέλγο μουρμούρη, καὶ γιὰ ἕνα ἀταίριαστο ζευγάρι, ποῦ δὲν ἀνοῖγαν τὸ στόμα ἀναμεταξύ τους, μελαγχολικοί, μὰ ποῦ ἔ-

σωνε νὰ πλησιάσει ὁ Ρασκάγιας, ν' ἀρχίσει τίς παλάθρες του, γιὰ νὰ γίνουν ἀμέσως ἄλλοι ἄνθρωποι, κεφάτοι καὶ λογοδιάρητοι. Παραπέρα στράθησαν ἕνα τσοῦρνο Ρώσοι, ὅλοι ἄντρες μεσόκοποι, λίγο - πολὺ τραυματίες ὁ καθένας τους κάποιου πολέμου, εὐρωπαϊκοῦ, ἐμφύλιου ἢ καὶ τῆς Ἀσίας - κάττι Ρώσοι διὰ πυρὸς καὶ αἰθῆρου, ἀλλὰ παραλήδες. Ἀποῦντο μεσημέρι ἤρθε κ' ἡ μοναχική κυρία στὸ τραπεζάκι τῆς κολλητὰ στὰ κάγκελα, εὐγενικιά, μὲ τὰ διβλία τῆς, μὲ τὰ λυπημένα μάτια καὶ ποῦ ἦταν ἡ ἀδυναμία τοῦ σερβιτόρου μας. Τὴ χαιρέτησε μ' ἕνα τεμενὰ ὡς κάτω, ἀράπινα, ἐπειδὴ εἶχε κάμει ἕνα φεγγάρι στὸ Τούνεζι μὲ τὸ Μεγάλο Ζιζίνο καὶ τῆς τάχε διηγηθεῖ τὰ ταξίδια του. Στὸ πίσω τῆς τραπέζι κάθησε μιὰ παιδίνο-στη θεατρίνα, ξερακιανὴ νέα, σὰν ἐφηβος καὶ σὰ ζαργάνα, ποῦ ὁ Ρασκάγιας δὲν ἔσωνε νὰ μάθει τ' ὄνομά τῆς καὶ γιὰ εὐκολία τὴν ἔλεγε Ζάν ντ' Ἄρκ - ποῦ μόλις ἐκείνη τ' ἄκουε ξεπόλυε τὸ διασημότερο γέλιο τῆς. Τὴν ἀκολουθοῦσε μιὰ προγολωτὴ γκουθερνάτα, ἀγέλαστη, σπιγὴ σὰ μητέρα τῆς παλαιᾶς σχολῆς, ποῦ δὲν εἶδειχε νὰ γουστάρει τοὺς τρόπους τοῦ Ρασκάγια. Γιὰ νὰ τὴν ἐκδικηθεῖ, τὴ βάπτισε Μαντάμ Βιχτώρια - ἔνεκα τῆς βασιλίσσας ποῦ εἶχε δεῖ μόνο τίς φωτογραφίες τῆς στὴν ἔνδοξη νεκρική τῆς κλίνη. Καὶ δὲν ἤξερε καμιάν ἄλλη τῆς φωτογραφία. Μόνο μὲ τὰ βασιλικά σάβανα.

— Ἡ Βιχτώρια κι ὁ θάνατος τοῦ εἶναι ταυτόσημα! ἐξηγοῦσε ὁ Μπαρμπάρουζος στὰ κορίτσια του.

Τότε καὶ τώρα, ἔσκυψε, κοίταξε τὰ μπατζάκια τοῦ σερβιτόρου.

— Σηκωμένα τὰ ρεδέρια του, ποῦ σημαίνει πὼς εἶναι στὰ καλά του... Μοῦ θυμίζει τὸν Κλεμανσώ.

— Πόθεν πάλι τοῦτο;

— Τὸν καιρὸ τοῦ πολέμου οἱ δημοσιογράφοι, γιὰ νὰ μάθουν τί πραγματικά γίνεται στὸ μέτωπο, περιήμναν τὸν Κλεμανσώ ἔξω ἀπὸ τὸ ὑπουργεῖο. Οἱ νεώτεροι τρέχανε νὰ ρωτήσουν· οἱ πιὸ παλιοὶ ὄμως, ποῦ ξέραν ἀπὸ κόλπα, στέκονταν νὰ δοῦν πὼς φοροῦσε τὸ καπέλο του. "Ἐν τότε κατεδασμένο μπρός, τὰ νέα δυσάρεστα· ἂν τότε ριχμένο πίσω, τὰ νέα λαμπρά. "Ἐτσι κ' ἐγὼ, κοιτάζω τὰ παντελόνια τοῦ Ρασκάγια. "Ἄμα τάχει σηκωμένα σὰ νὰ τσαλαθούτησε σὲ νερά, σημαίνει πὼς εἶναι στὰ καλά του φεγγάρι, θὰ μᾶς πεῖ τ' ἀ-

στεία του, θάνατι ευχάριστος, και τότε...

— Τότε θάσαστε και σείς ευχάριστος.

— Κι ὅλη ἡ μέρα μας θά πάει πρίμα. Γιὰ τίς διακοπές μου, ἡ καλή του διάθεση, ἡ μεσογειακή του εὐθυμία μού εἶναι πιό ἀπαραίτητη ἀπὸ τὸ τοπίο, ἀπὸ τὴ θάλασσα, ἀπὸ τὴν ἡλιοθεραπεία. Καὶ δὲν εἶμαι ὁ μόνος ποὺ σκέπτομαι ἐτσι. "Όλοι αὐτοὶ ποὺ βλέπετε...

Ἐ Ρασκάγιας ξέτασε αὐστηρὰ τὴν κίνηση, εἶδε πῶς ὅλα τὰ τραπέζια εἶχαν γεμίσει κ' ἔκαμε τὸ πρῶτο χωρατὸ του. Πῆρε τὸ δοχεῖο μὲ τὰ κομμάτια τοῦ πάγου κι ἄρχισε νὰ πηγαίνει ἀπὸ τραπέζι σὲ τραπέζι :

— Λίγα παγωτάκια ;

Ἐνῶ οὔτε νερὸ τοὺς εἶχε βάλει ἀκόμη, οὔτε κὰν τοὺς εἶχε ρωτήσει γιὰ κρασί.

— Λίγα παγωτάκια ; κ' ἔξακολουθοῦσε τὸ γύρο του, σοδαρὸς τάχα κι ἀνήσυχος μήπως και τοὺς λείψει κάτι.

Ἦταν τ' ἄστειο ποὺ ὅλοι τὸ περιμένανε. Δημιουργοῦσε τὴν ἀτμόσφαιρα και στερέωνε τὸν τύπο τοῦ Ρασκάγια. Σ' ὁποιοδήποτε χωρὸ τῆς περιοχῆς νὰ ρωτοῦσες, στὰ Μουριγιόνια, στὴ Σένια ἢ στὸ Ταμαρὶ, και νάκανες κουβέντα γιὰ τὸ ξενοδοχεῖο «Μέτρο και Τάξη», θά σοῦλεγαν κατὰ κανόνα : «Ἐκεῖ τρῶν καλά, κ' εἶναι, κι ὁ Ρασκάγιας μὲ τὰ παγωτάκια!» Ἄν τὺχαινε και δὲν ἤξερες, σοῦ ἔδιναν πληροφορίες πολ- λές γιὰ τίς φάρσες, γιὰ τὰ καπρίτσια, τίς ξυπνάδες του, γιὰ κάθε λογῆς ἱστορία του, και σοῦλεγαν μαζί πῶς μόνικα και μόνο γι' αὐτὸν οἱ πῶς μεγαλοσιάνοι ξένοι, ποὺ παραθερίζανε σὲ μιὰ ἀχτίνα ἑκατὸ χιλιόμετρα, παῖρναν τ' αὐτοκίνητό τους κάθε τόσο και τραβοῦσαν στίς Σαμπλέτες, νὰ τοὺς σερβίρει ὁ Ρασκάγιας.

Αὐτὸ ὅμως μὲ κανένα τρόπο δὲν ἤθελε νὰ τὸ παραδεχθεῖ ὁ Ζιζίνος. Ἐλεγε πῶς τὸν κρατοῦσε ἀπὸ συμπόνια και ἐπειδὴ ἦταν ὁ ἀχώριστος τοῦ συχωρημένου τοῦ πατέρα του. Πίστευε πῶς τούτρωγε χαράμι τὸ ψωμί, ἀκατάστατος, θρόμιος, φαφλατάς, και πῶς γινότανε τοιμπούρι στοὺς πελάτες. Κ' ἡ ἀδμονία τοῦ Ζιζίνου περιόσσε μέρα μὲ τὴ μέρα. Τὴν περασμένη Κυριακὴ ἐγίνε ἓνα ἐπεισόδιο ξαιτίας κάποιου καινούριου πελάτη (οὔτε τὰ χούγια τοῦ Ρασκάγια ἤξερε ὁ ἄνθρωπος, οὔτε τὴ σημασία και τὴ δημοτικότητα του), ποὺ ἀργήσανε νὰ τὸν σερβίρουν κ' ἔφυγε θυμωμένος και νηστικός. Ἄναψε λοιπὸν

ὁ Ζιζίνος και τοῦ τάφαλε τοῦ δικοῦ μας ἀπὸ τὴν καλή : πῶς ἦταν ἡ ντροπὴ τοῦ μαγαζιῦ του, ἡ καταστροφὴ του, ἡ κατάρρα του, και πῶς θὰ τὸν πετοῦσε στὸ δρόμο, νὰ γλυτώσει. Μιλιά ὁ Ρασκάγιας - γιὰτὶ ἀπὸ μέσα του ἔδινε πάντα δίκιο στὸ παιδί. Ὡστόσο, πάλι σήμερα τὰ ξέχασε, πηγαίνοντας τὰ παγωτάκια του κ' ἔκανε τὰ χωρατὰ του μὲ τοὺς συναδέλφους.

Ἐ Οπου, ξαφνικά, προβέλνει ὁ Ζιζίνος, βλέπει τὴν κατάσταση, καμιά εἰκοσαριά πελάτες ποὺ περιμένανε χωρὶς κρασί, χωρὶς φαί, και τὸ Ρασκάγια νὰ κάνει τὸν παραγκιόζη ἀνάμεσὸ τους.

Δὲν εἶπε τίποτε ὁ Ζιζίνος. Στάθηκε. Ἄρπαξε τὴν κληματαριά, ἔπαιρνε δυὸ-δυὸ τὰ φύλλα, τὰ τσαλάκωνε μέσα στὴ φούχτα του, κόκινος σὰν ἀστακὸς κάτω ἀπὸ τὰ ρούσα μαλλιά του, πού, καθὼς διηγόταν ὁ Ρασκάγιας σ' ἄλλες ὄρες, ἦταν τρίχα μὲ τρίχα ἀπαράλλαχτα τὰ μαλλιά τοῦ μακαρίτη. Ἐ φουκαριάρησ τὴρα κόπηκε σὰν τὸ παιδί ποὺ τόπιεσαν στὴν ἄφα τῆς ἀγρμισιάς του. Ἐμεινε μὲ τὸ δοχεῖο τοῦ πάγου στὸ ἓνα του χέρι, μὲ τὸ κουτάλακι στὸ ἄλλο. Γιὰ νὰ κάμει κάτι, ἔσκυψε στὸ ποτήρι τῆς μοναχικῆς κυρίας και ἄρχισε νὰ βάξει και νὰ ξαναβάξει παγωτάκια. Εἶχε κερῶσει τὸ μούτρο του. Στὰ χεῖλια του ἓνα λυπητερὸ παράπονο. Χαμένος ἄνθρωπος. Καὶ νὰ μὴ μιλά ὁ Ζιζίνος. Οὔτε και κανένας ἄλλος ν' ἀνοίγει τὸ στόμα του. Εἶχε γίνε μιὰ σιωπὴ συμφορᾶς. Μόνον ὁ Μπαρμπορούζος κάτι ψιθύρισε στὰ κορίτσια του, συνέφιασαν τὰ μαῦρα φρύδια του, κι ὅσο τραβοῦσε σὲ μίκρος ἢ δυσάρεστη αὐτὴ σκηνὴ τόσο κι ἀγρίευε. Μὰ ὁ Ζιζίνος δὲν τὸν πῆρε χαμπάρι. Ἐαγρωμένος ἀπὸ τὸ κακό του, ἔκαμε νόημα τοῦ δικοῦ μας νὰ πλησιάσει και τοῦπε συριχτά.

— Σὲ εἶχα προειδοποιήσει. Τὴρα δρόμο !

Και τράβηξε μέσα, ξαναγύρισε μὲ τὸ πανέρι τίς γαρίδες, μὲ τὸ πανέρι τὰ μπαρμποῦνια και τὰδεχθενο στοὺς πελάτες σὰ νὰ μὴν εἶχε συμβεῖ τὸ ἐλάχιστο, ξαλαφρωμένος, σὰ νὰ τὸν εἶχε καταπιεῖ ἡ γῆ τὸ σερβιτόρο του. Οὔτε σ' εἶδα, οὔτε σ' ἤξερα. Μὰ ἡ ὄψη τοῦ Μπαρμπορούζου ὄς του κι ἀγρίευε.

Τὴν ἄλλη μέρα μαθεύτηκε πῶς ὁ Ρασκάγιας ἔφυγε ἀπὸ τὸ «Μέτρο και Τάξη». Ἐ Ζιζίνος, μὲλις ἤκουσε ἀπὸ

τή δουλειά του μεσημεριού, είχε γίνει ανήμερο θεριό. Οί φωνάρες του άκούστηκαν ίσαμε τή θαπορόσκαλα. "Άλλοι λέγαν πώς σήκωσε και χέρι. Τέλος, τόν έδωξε κακήν κακώς. Τήν τρίτη μέρα τόν είδαν τό Ρασκάγια με τά καλά του ρούχα νά πηγαίνει από καφενέ σέ καφενέ. Γύρευε δουλειά, μά δέν τόν έπαιρνε κανένας. Έπιανε ένα κρασάκι, πήγαινε παραπέρα... Βάζαν άρχή νά τόν πειράζουσε τά παιδιά, όπως κάνουν και τά κοράκια για τό φοφίμι - τόν παρακολουθούσαν από κοντά, όσμιζονταν τό θύμα, μαζεύονταν έξω από τόν καφενέ και παραμόνευαν.

"Έτσι περάσανε καμιά δεκαριά μέρες και ξαφνικά άρχισε νά γίνεται πολüs λόγος πού ή πελατεία, λέει, μονομιās λιγότεφε στού Ζιζίνου. 'Από σαράντα μόλις πέντε-δέκα τραπεζάκια γεμίζανε. Κ' έκεινα λεσαρίες. Μεγάλο κακό, κ' ίσα-ίσα τήν καλύτερη έποχή. Είναι κάτι τέτια παράξενα πράματα, στο έμποριο, άκαταλαβίστικα. Οί πιτσιρικάι άδκια τρέχανε νά θρουνε τό Ρασκάγια. "Άφαντος ό Ρασκάγιας. Και μιά Κυριακή απόγεμα τόν είδανε με κάτι έργάτες μπρός στήν παράκμα «'Η Κυανή Άκτή», πού ήταν άμπαρωμένη από πρόπερσι, πενήντα μέτρα πιο κάτω από τού Ζιζίνου.

Τή Δευτέρα πιάσανε δουλειά κάπου έξη έργάτες. Τήν Τρίτη οί έξη γίνανε όχτώ. Δουλειά ως τή νύχτα. Τά ίδια και τήν Τετάρτη. Πόρτες, τζαμαρίες, θαψίματα, κάτι άλλοι μέσα για τά μωσαϊκά. Κι ό Ρασκάγιας επί κεφαλής. Τήν Πέμπτη έγινε γνωστό πώς ένας από τούς πιο παραλήδες ξένους, έκεινος ό Μπαρμπαρούζος, έβαλε τά λεφτά και τού άνοιγε ιδιόχτητο έστιατόριο. "Άλλοι τό πίστεψαν, άλλοι κορόιδευαν και γελοούσαν.

Τό μεσημέρι τής Παρασκευής παρουσιάστηκαν άκόμη δυό έργάτες, κάτι έργάτες σά γιατροί - Παριζιάνοι, πρωτομαστόροι για τίς ζουγραφίες και για τήν έπιγραφή. Τή χαράξανε, κι ό κόσμος διάβασε: «'Εδώ ό Ρασκάγιας». Κάτι ιδιότροπα γράμματα, πού τά πρωτόβλεπαν, και πιά τό πράμα δέ σήκωνε συζήτηση. Δικό του ήταν τό μαγαζί. Προς τό βράδι φάνηκε και τ' αυτοκίνητο τού Μπαρμπαρούζου, έκεινο τό περιφημο πού κουβαλούσε τίς κοπέλες, και μέσα μονάχος ό Ρασκάγιας, ντυμένος τού κουτιού. 'Επιθεώρησε τήν εργασία από τή θέση του χωρίς νά κατε-

βεί. 'Αργότερα μάθαμε πώς ό προσάτης του, ό Μπαρμπαρούζος, τού είχε άπαγορέψει νά κατεβαίνει, νά μπερδεύεται με τό πλήθος, έστο και νά μιλεί πριν νά συγυρίσουν τό κατάστημα. Τού επέβαλε μιά δίαιτα σιωπής, τόν συγκρατούσε για νά τόν ξαμολύσει, στήν προπούμενη ώρα, άκαταμάχητο.

Τό Σάββατο, πού γίναν τά έγκαίνια, τ' αυτοκίνητα δέ βρίσκαν θέση νά σταθούν έξω από τό «'Εδώ ό Ρασκάγιας». Κόσμος, παιδιά, φωταφίες, άνάστα ό θεός. Έφτά σερβιτόροι, τρέχανε νά προφτάσουν, φρακοφορεμένοι, κι ό Ρασκάγιας με τήν αιώνια φορεσιά του, με τά πανταλόνια μισοσηκωμένα, φλύαρος, μάγκας, γέλια στο κάθε τραπέζι, πού τότε φώναζαν νά πιει, κι αυτός δέν έπιανε. Έκανε νάζια. Οί πιο έπίσημοι (πού ό κόσμος τούς ήξερε από τίς έφημερίδες, από τίς φωτογραφίες τους, από τίς ρεκλάμες, και στ' άπέναντι πεζοδρόμια άνοίγανε συζητήσεις άν ό Α θεατρίνος ήταν όμορφότερος στον κινηματογράφο ή τώρα πού τόν βλέπανε νά μιλάει στ' άφτι τού Ρασκάγια) σηκώνονταν, πήγαιναν πίσω του, τουάβαν έρωτήσεις, κι ό Ρασκάγιας με τό δοχείο τά παγωτάκια, καθώς οί μουσικοί με τό βιολί τους, έκανε ένα κουρασμένο κίνημα, πώς τούς θαρέθηκε πιά, νά τόν αφήσουν. "Ήτανε μιά χειρονομία με τό χέρι του πού βαστούσε τό κουταλάκι. Κατενθουσίαζε τόν κόσμο, άρχίζανε νά τή μιμούνταν από τραπεζάκι σέ τραπεζάκι, τό κέρι φρόντωνε και ξεχειλούσε ως έξω στο δρόμο.

Μά στο έστιατόριο τού Ζιζίνου μεγάλη έρημιά. Μόλις πέντε πελάτες, έξη μ' έκεινον τό μουρμούρη Βέλγο, π' ούτε κρασί έπιανε, ούτε και καφέ.

Τήν άλλη μέρα τά ίδια. "Όπου κι ό διάχτορας τής νομικής θαρέθηκε, μωρίστηκε πώς ή κατάσταση άλλαζε, κ' ήρθε στού δικού μας, έκαμε τήν προχώρησή του, και χάρηκε ό Ρασκάγιας - γιατι τού έλειπε ή συντροφιά στήν κουζίνα και στεναχωριόταν. Τή νύχτα, άμα σκολνούσαν, πήγαιναν πάλι στο κουρβιο - βιβλιοπωλείο, τά λέγαν, κάνανε κατόπι ένα γυράκι στήν προκουμιαία.

Είχαμε περάσει τόν Αύγουστο. Οί νύχτες με τήν ύστερη καλοκαιριάτικη γλύκα, ή θάλασσα δουθή με τά λειψά φώτα τής παραλλιας, κάτι φαναράκια άντίκρυ σά πολεμικά τής Τουλόνας, ένας προβολέας πού χύνονταν κ' έπαιζε με τήν άδειοσόνη τ' όφρανο, ένας

φωνόγραφος πού βράχνιαζε στά μακρινά, κι ὁ τόπος μοσκοβολοῦσε ζέστη, πεῦκο καὶ μύδια. Δὲν εἶχαν ὄρεξη νὰ κοιμηθοῦν.

— Ἀπὸ τὸν καιρὸ πού ἤμουνα φοιτητῆς δὲν τὰ κατάφερα νὰ συνεννοηθῶ μὲ τὸν ὕπνο, ἐξηγοῦσε ὁ μάγερας. Τώρα τὸ ξενύχτι μοῦ ἔγινε συνήθεια.

— Μὲ τὸ Μεγάλο Ζιζίνιο τὸ μακαρίτη, ἄρχιζε ὁ Ρασκάγιας, στὰ λιμάνια παίρναμε γραμμὴ τῆς ταξέρνας. Ἡ μιὰ ἐκλεινε, δυὸ ἔθματα κ' ἤμασταν στὴ δίπλα, συνέχεια παρακάτω. Δὲ μᾶς ἔκανε καρδιά νὰ κοιμηθοῦμε. Ἄμα πᾶς γιὰ ὕπνο, κατάλαβες, σημαίνει πῶς σὲ τσάκισε ἢ δουλειὰ ἢ πῶς σὲ πῆραν τὰ χρόνια. Καὶ τὰ δυὸ δυσάρεστα... Καὶ μέσα στὸ κρεβάτι, συλλογιέσαι. Κι αὐτὸ δυσάρεστο...

Ἄ μάγερας ἔπαιρνε μιὰ πέτρα, τὴν ἔριχνε πιτῆδια, ἔκανε πεταλίδες στὴν ὄψη τοῦ νεροῦ, πού ἀντιλαλοῦσε τότε σὰ σπηλιά. Ὁ Ρασκάγιας στεκότανε σιωπηλὸς κι ἀκίνητος νὰ τελειώσῃ τὸ παιχνίδι. Ὁ μάγερας ξανάρχιζε. Ξανάρχιζαν τὸν περιπατὸ τους. Σταματοῦσαν καὶ ἀνάπνεαν βαθιά.

— Οἱ θατιῆς ἀναπνοῆς, μοῦ ἔλεγε ἓνας Ἀρμένης παπᾶς πού εἶχαμε γνωρίσει στὸ Ἀλγέρι μὲ τὸ Μεγάλο Ζιζίνιο, ἓνας ἀρμενόπαπας ἕλος καὶ πολιτεία — καὶ κουτσὸς καὶ μονόφθαλμος —, οἱ θατιῆς ἀναπνοῆς εἶναι τὸ μυστικὸ τῆς μακροδιότητος!

Κι ὁ Ρασκάγιας σταματοῦσε στὴ μέση τοῦ δρόμου, ἀνοίγε τὰ πόδια του κι ἀνάπνεε ὅσο μπορούσε πιὸ δυνατά, καὶ μὲ τὸ στόμα, καὶ μὲ τὴ μύτη, γιὰ νὰ γίνεταί μεγαλύτερος ὁ θόρυβος τῆς ὑγιεινῆς του. Ἐβρίσκε πῶς ὁ μάγερας δὲν τὰ κατάφερα :

— Ἔσεῖς οἱ διανοούμενοι!..

Πηλοῖαζε, τοῦ ἔταζε τὸ στήθος, τοῦ σήκωνε τὸ κεφάλι :

— Ἔτσι, τώρα, ἐν, δυὸ!

Αὐτὸς ὁ μάγερας ἦταν παιδί μάλαμα. Καταλάβαινε πῶς μπορούσε νὰ τοῦ ἀνοίξῃ τὴν καρδιά του. Πόσο δυνατὰ μύριζε ὁ ἀέρας, οἱ θάρκες, τὰ καικία πού τάχανε τραβῆσι οἱ ψαράδες στὸν ἄμμο. Οἱ κάρνες μὲ τὸ κατράμι καὶ τὴ θαλασσίδα. Κι αὐτὸς ὁ προβολέας πού ἀνεδοκατέβαινε στὸ κοφρὸ διάστημα ἦταν μεγάλη συντροφιά...

Κι ὁ Ρασκάγιας, πρώτη φορά, τοῦ μίλησε γιὰ τὸ Ζιζίνιο, γιὰ τὴν ἀνθρώπινη ἀδικία :

— Ἀδικὸ πᾶμα πού ἔρχονται ὅλοι

τους γιὰ μένα, πού εἶμαι ἓνας ἀνεπρόκοπος, ἐνῶ τὸ παιδί ξέρεῖ τὴ δουλειὰ του. Τόχει τὸ μαγαζὶ σὰν κούκλα, μὰ δὲν καταλαβαίνουν, καὶ τὸ παιδί ἔχει κάμει χρέη, καὶ δὲν πηγαίνει πιὰ κανένας τους, παρά μονάχα ἐκεῖνος ὁ Βέλγος. Δὲν μπορεῖ νὰ τὰ θγάλει πέρα. Γιατὶ δὲν πηγαίνουνε σ' αὐτόν; Τὸ μαγαζὶ του, ἡ καθαριότητα, τὸ φαγὶ πρώτης, ὅλα πρώτης! Καὶ τὸν ἀφήσανε ξαιτίας μου. Ἐσοὺ τὸ καταλαβαίνεις; Εἶναι μεγάλη ἀδικία. Κ' εἶν' ὡς τὸ λαϊμὸ δουτηγμένος στὰ χρέη.

Δὲν εἶχε κρατηθεῖ καὶ τὰ εἶπε.

Τὸν ἔρωρε γὸν σαράκι καὶ γύρευε συμβουλή ἀπὸ τὸ μάγερτα, τί νὰ κάμει, πῶς νὰ ξαναθάλει τὰ πράγματα στὴ θέση τους.

Ἄ μάγερτας στὴν ἀρχὴ ξαφνιάστηκε. Περίμενε πῶς ὁ δικὸς μας θὰ ἦταν ἐνθουσιασμένος μὲ τὴν κατρακύλα τοῦ Ζιζίνιου.

— Μὰ, τελοσπάντων, σὲ πέταξε στὸ δρόμο, ἔτσι γιὰ τὸ τίποτε!

— Ἄ! παρακαλῶ, μὲ εἶχε εἰδοποιήσει, μοῦ τόχε πεῖ καθαρά - δὲν ἔχω παράπονο. Ἰστερα — παιδί πᾶμα — τί τὰ θέλεις! Δὲν ἔζησε ἀρκετά, δὲν ξέρεῖ ἀπὸ κόσμο, ἐνῶ ἐλόγου μου... Δὲν μπορεῖ νὰ νιώσει πῶς οἱ πελάτες, σ' αὐτὰ ἐδῶ τὰ κέντρα, δὲν ἔρχονται γιὰ νὰ φᾶνε, μὰ γιὰ νὰ κάμουν τὸ κέφι τους, νὰ ποῦνε μιὰ κουβέντα. Ὁλοχρονίς ξεκουράζονται, καὶ τὸ καλοκαίρι κατεβαίνουν ὡς ἐδῶ νὰ κάμουν πάλι διακοπές. Λοιπὸν στενοχωριοῦνται. Μὰ τί φταίει, σὲ παρακαλῶ, τὸ παιδί;

Ἐνα θράδι, ἐκείνοι οἱ τραυματίες, οἱ Ρῶσοι, φέραν τὴν εἰδηση πῶς θὰ τοῦ κᾶναν κατάσχεση τοῦ Ζιζίνιου. Ἀρχισε τότε ὁ Ρασκάγιας νὰ λέει γιὰ τὸ Μεγάλο Ζιζίνιο. Ἦτανε στὸ τσακίρ - κέφι καὶ πῆρε δρόμο ἢ γλώσσα του - ἰστορίες πού δὲν τῆς εἶχε πεῖ ἀκόμη σὲ κανένα.

Οἱ πελάτες ἄκουαν. Οἱ δυὸ σάλλες, γιομάτες, τὸν φωνάζαν ἀπὸ τραπέζι σὲ τραπέζι, νὰ τοὺς τὰ πεῖ. Κι αὐτὸς δὲν ἔπαυε. Μὲ τὸ γόητρο τοῦ μακαρίτη ἤθελε νὰ λανσάρει πάλι τὸ κατᾶστημα τοῦ γιοῦ - ἔβρισκε ἀφορμὴ:

— Ὁ γιὸς του εἶναι ὀλόφτυστος ὁ πατέρας, κι αὐτὸ τὸ ἐστιατόριο πόχει εἶναι τὸ καμᾶρι τῆς παραλλᾶς: μέτρο καὶ τάξη, τὰ καλύτερα ὕλικὰ! Ἐστιατόριο γιὰ βασιλιάδες.

Μὰ γρήγορα οἱ πελάτες μυρίστηκαν τὸ κόλπο του, τόπαν καὶ σ' ἄλλους, κ'

ἔρχονταν κόσμος καὶ ντυοῦναις ν' ἀκούσων αὐτὸ τὸν παράξενον ἄνθρωπον ποῦ ἐξυμνοῦσε τὰ καλὰ τοῦ ἀντίπαλου, ὅπου δὲν πατοῦσε πιά ψυχὴ παρά μονάχα ἐκεῖνος ὁ μουρμούρης ὁ Βέλγος ποῦ εἶπαμε. Τὸν ἀφήνανε τὸ Ρασκάγια νὰ διηγιέται, καὶ στὸ τέλος :

— Μέτρο καὶ τάξη λοιπόν... καὶ λιγώνονταν στὰ γέλια.

— Μέτρο καὶ τάξη! τοῦ φώναζαν κ' οἱ καινούριοι, ποῦ δὲν καλοξέβραν τὰ ζητήματα.

Ἄσασκίγιας τάχασε πιά καὶ δὲν ἔβρισκε τί ἄλλο νὰ σκαρώσει γιὰ νὰ τοὺς καταφέρει νὰ ξαναπάνε στοῦ Ζιζίνου.

Ἐνα μεσημέρι ποῦ ἦταν ὁ Μπαρμπορούζος μὲ τίς δύο φιλικές του κοπέλες κι ὄλο ψιθύριζε κρυφὰ καὶ χαμογελαστός στὴν παρέα, πλησίασε πικραμένος ὁ Ρασκάγιας, ψευτοκάθησε στὴν ἄκρη τοῦ τραπεζιοῦ... μὰ, πρὶν ἀνοίξει τὸ στόμα του, ὁ ἄλλος τὸν κοίταξε ἀπὸ πάνω ὡς κάτω, μὲ μιὰ ματιὰ σκληρῆ, τὸ μούτρο σουφρωμένο, ἐχθρικό, καὶ τοῦ εἶπε :

— Δὲ σοῦ πᾶν οἱ μελαγχολίες, Ρασκάγια. Ἡ χωρατατζής ἦ θυμωμένος. Τ' ἄλλα δὲ σοῦ πᾶνε!

Κι ὁ Ρασκάγιας κόπηκε. Εἶχε χροῖα νὰ τὴ νιώσει μονομιάς ἔτσι ξεθλιύκωτη τὴν ψυχὴ του, καὶ νὰ μαζωχτοῦν τόσες ρυτίδες γύρω στὰ χεῖλια του. Στάθηκε λίγο ἀκόμη. Ἐφυγε, ἀνέβηκε στὴν κάμαρά του καὶ δὲ φάνηκε ὡς τὴ νύχτα ἀργὰ ποῦ ἦρθε ὁ μάγερας καὶ χτύπησε στὴν πόρτα. Τὴ μισάνοιξε κρατώντας τὸ πόμολο. Τὰ μάτια του ἦταν κόκκινα. Τὰ σκούπιζε νευρικά, σὰ νὰ τοῦ εἶχε μπεῖ κάτι μέσα καὶ νὰ τοῦ πονοῦσαν.

— Πᾶει ὁ Ζιζίνος, τοῦ τὸ πῆραν τὸ μαγαζὶ! εἶπε ὁ μάγερας.

Τοῦ εἰρήνησε τὸ πῶς ἐγινε ἡ κατάσχεση, μιὰ ἀτελείωτη ἐξιστόρηση πίσω ἀπὸ τὴ μισόκλειστη πόρτα. Ὁ Ρασκάγιας κρατοῦσε σφιχτὰ τὸ πόμολο καὶ κοίταζε τὴ μεγάλη τζαμαρία ἀπ' ὅπου φαινόταν ἡ θάλασσα. Εἶχε φεγγάρι. Ἐνα θεόρατο πλεούμενο, μὲ τὰ φῶτα του ἀναμένα, μόλις σάλευε μέσα στὸν καθρέφτη τοῦ νεροῦ.

Ἀπὸ τὸν ἀνοιχτὸ διάδρομο ἐρχόταν ἡ ἀρμύρα, ὕστερα ἕνα φύσημα πιὸ δυνατὸ, ὕστερα πάλι ἕνας ἀνασασμός θαυθὺς ἀπὸ τοὺς θράχους κι ἀπὸ τὰ φύκια. Στὸ ἀντιφῆγγισμα τοῦ φεγγαριοῦ, μὲ τὰ πεταλουδένια του πανιά, πέρασε ἕνα γρήγορο κάτερο. Ξεδιᾶκρινες πίσω

καὶ τὴν παιδιᾶτικη θαρκοῦλα του. Κι ὄλοένα φυσοῦσε μιὰ θαρύτατη ἀύλαια γαλήνης.

Ἄμα τελείωσε ὁ μάγερας, ὁ Ρασκάγιας ἔκλεισε τὴν πόρτα, τὴν κλείδωσε. Κάθησε στὸ κρεβάτι. Ὁ ἰδρώτας ξεστόλαξε στὰ μηλίγγια, κατέβαινε στὸ πηγούνη του. Δὲν εἶχε δύναμη νὰ σηκώσει τὸ χέρι, μόνο τόσερνε, μὲ τὴν παλάμη ἀνοιχτῆ, πάνω στὸ σεντόνι. Στὸ κεφάλι του χτυποῦσε ἕνας σπασμὸς αἵμα, δὺὸ φτερούγες ἀνοίγανε, πέφτανε σὰ σπαθὶ καὶ τούκοβαν τὴ σκέψη, μιὰ βουερῆ θολοῦρα σφύριζε μέσα στ' ἀφτιά του. Ἐπεσε μπρομυτα στὸ κρεβάτι. Κατὰ τὰ ξημερώματα ἀνακάθησε, εἶδε πῶς ὁ καιρὸς εἶχε χαλάσει - ἕνα τρελὸ μαῖστράλι, τὰ παραθυρόφυλα χτυποῦσαν καί, πίσω, στὸ χτήμα τοῦ ἐφημέριου, ξεδιᾶκρινες τίς γιγάντιες μιμῶζες, τίς μαγνῳλίες ποῦ ἀνεμόδερναν μὲ τὸ σφυρητὸ τῆς κακοκαιρίας, μιὰ τὸ πλάκωναν μιὰ τὸ ξεσκέπαζαν τὸ ἀνηφορᾶκι τοῦ καιμπαναριοῦ.

Σηκώθηκε ὁ Ρασκάγιας. Πῆγε στὸ λαβομάνο, στὴ σκοπιτὴ γωνιά τῆς κάμαρας, σταυροκοπήθηκε, πλύθηκε. Ἐκανε θόρυβο, ὅπως τοῦ ἄρεζε μὲ τὸ νερὸ μέσα στὰ ρουθούνια του. Ἐβγαλε τὸ γελέκο, τὸ ποικάμισο καὶ ξανάρχισε νὰ πλένεται ἀπὸ τὴν καλῆ. Πῆρε τὴν τσατσάρα, τὴ δούρτσα, ἔκαμε τὴ χωρίστρα του. Ξουρίστηκε. Χωρὶς νὰ δλέπει στὸν καθρέφτη, ὅπως ὅταν ἦτανε στὸ μέτωπο, μὲ τοὺς Ἐγγλέζους, κ' εἶχε πάρει τὴ συνήθεια.

Ἐτσι, σὰ γαμπρός, πολὺ ἐπίσημος, κατέβηκε τὸ πρωὶ στὸ δρόμο κ' ἔκανε πῶς σεργιανάει. Ἡξέρε τὴν ὥρα ποῦ περνοῦσε τ' αὐτοκίνητο τοῦ Μπαρμπορούζου γιὰ τὰ μπάνια. Τὸν εἶδε. Τ' αὐτοκίνητο στάθηκε, τὸν πῆρε μέσα. Καὶ τὸ μεσημέρι, τὸ ἴδιο αὐτοκίνητο μὲ τὰ κορίτσια, τὸ γέρο καὶ τὸ Ρασκάγια φρενάρισε στὴν πόρτα τοῦ ἐστιατορίου. Τὰ ἴδια τὰ καθημερινά. Οἱ δύο τραπεζαρίες γεμάτες. Μὰ ἕνας καλὸς παρατηρητὴς θὰ σημείωνε πῶς τὰ μούτρα τοῦ λεγάμενου ἦταν κατσοῦρικά καὶ πῶς μὲ δυσκολία χαμογελοῦσε στοὺς συναδέλφους του ποῦ τὸν ἐφώναζαν κάθε τόσο καὶ χωρατεύαν. Ἦταν κατεδασμένα καὶ τὰ παντελόνια του - ἡ ἐπισημότητα ἔακολουθοῦσε καὶ δὲν τοῦ πήγαινε. Σὲ λίγο ἡ ἀτμόσφαιρα βάραινε κι ἄλλο. Οἱ παλαιότεροι ὁμολογοῦσανε διακριτικὰ πῶς δὲν τὸν εἶχανε δεῖ ποτέ τους τὸ Ρασκάγια νάναι ἔτσι μούτρωμένος. Δὲ θελή-

σανε νά ρωτήσουν. Τέλος, ένας από τους αγαπημένους του, πού ήταν δημοσιογράφος και δούλευε με κάτι κινηματογραφικές εταιρείες, ένας μπελαλής κι ανοικονόμητος, τόν έπιασε από τὸ μανί-κι. Δὲν τὸν ἄφηνε.

— Πές μου, κάτι συμβαίνει και μου τὸ κρύβεις...

'Ο ἄλλος κόμπιαζε, ἔκανε νά μιλήσει, ἔγερνε τὸ κεφάλι δεξιά, ἔγερνε τὸ κεφάλι ἀριστερά. Σὲ λίγο δὲν κρατήθηκε :

— Δὲν κάνει... - δὲν τίς βαστάω τίς ἀδικίες !

Καὶ τραβήχτηκε ἀπότομα, ἔφυγε, πήγε μέσα νά πιεῖ κάτι.

Στὸ μεταξὺ ὁ Μπαρμπαρούζος, σ' ἔκεινο τὸ τραπέζι τοῦ βάρου, δὲν κατάρφανε νά κρύψει τὰ νεῦρα του. Καὶ τὰ τρία κορίτσια του ἄκεφα, τὸνα δὲν τῶς ἄρεζε, τ' ἄλλο τους βρομοῦσε, και κάθε λίγο και λιγάκι στρέφανε νὰ δουν τὸ Ρασκάγια πούχε ξαναγυρίσει. 'Η πιὸ μικρὴ μάλιστα, πού πάντα ἔλεγε τὸ λογάκι της και δὲν ἔστρεγε νά πιεῖ ἂν δὲν τῆ σερβίριζε ὁ συνάδελφος, ἄρχισε νά τοῦ τὰ φέλνει τοῦ γέρου. 'Εσκυθε στη μέση πού τὸν εἶχαν... Καὶ τοῦ τάλεγε ξεδιάντροπα. 'Ο Μπαρμπαρούζος τὴν ἄκουε. Κ' ἔλόγου του δὲν ἔπινε ἂν δὲν τοῦ τὸ σερβίριζε τούτη τὸ κρασί, κι αὐτὸ ήταν μεταξύ τους ἕνας δεσμός πού δημιουργοῦσε ἀνάγκες και συμβιβασμούς.

— 'Αν ἀλληθινὰ τὸν ἀγαπᾶς αὐτὸ τὸν ἀνθρώπο...

— 'Αγαπῶ μόνο τὴν εὐθυμία του ! ἀποκρίθηκε ὁ Μπαρμπαρούζος.

— 'Αν πραγματικὰ ἤθελες νά τὸν προστατέψεις...

— Προστατεύω μόνο τὴν εὐθυμία του !

— Μόνο τὸ κεφάλι σου. Φτηνὰ πράματα. Καὶ πέραν τούτου μηδέν !

Κ' ἔσφιξε ἡ μικρὴ τὰ χεῖλια της, σὰ νά μὴν εἶχε σκοπὸ νά ξαναμιλήσει.

'Ο Μπαρμπαρούζος γέλασε. Γύρευε κάποια διέξοδο νὰ ὑποχωρήσει, γιατί πιόστερο κι ἀπὸ τὰ λόγια τῆς κοπέλας τὸν ἀνησυχοῦσε ἡ σάση τοῦ Ρασκάγια πούκανε πῶς δὲν τὸν ξέρει. Ὅστε πλησίαζε, οὔτε γυροῦσε νὰ δεῖ πρὸς τὸ μέρος τους. Τὸν ἀνησυχοῦσε, γιατί ἔνιωθε πάντα τόσο κατάπληξη μπρὸς στοὺς χαρούμενους ἀνθρώπους, ὥστε περίμενε ἀπ' αὐτοὺς τὰ πιὸ τολμηρὰ κινήματα. Κάθε τρέλα. Αἰστανόταν πῶς ἕνας τύπος σὰν τὸ Ρασκάγια ήταν ἐκαικὸς νά τογε στείλει σὸ διάλογο μ' ὄλα

του τὰ ἑκατομῦρια. 'Ισως και νά τὸν περιφρονοῦσε, ἴσως και νά τογε λυπόταν... Πάντω, τάχε θρασμένα τὰ λεφτά του. Καὶ πού δέχτηκε και τογε βοηθήσει ἦταν ποῦ, ἔνεκα φιλίας... Μὰ τώρα ὁ Ρασκάγιας τοῦ ἔκοθε τὴ φίλια, τοῦδειχνε πῶς ἡ μοναδικὴ του φροντίδα ἦτανε νά μὴ μείνει ὁ γιὸς τοῦ Μεγάλου Ζιζίνου στοὺς δρόμους. Κι ὄλα τ' ἄλλα τ' ἄφηφοῦσε.

— Δὲν μπορῶ... ἕνας ἀχαίρευτος ἀνθρώπος σὰν κ' ἔμένα νά ρίξει κάτω, νά τὸ ρημάξει ἕνα τέτιο παιδί πού ξέρει ἀπὸ δουλειὰ. Εἶναι ἄδικα πράματα. Δὲν τὰ σηκώνω !.. Καταλαβαίνει, τὰ ὑστερνά μου νά κάνω ἐγὼ συναγωνισμό στὸ γιὸ τοῦ Μεγάλου Ζιζίνου, πού δὲν ἀφήσαμε λιμάνι γιὰ λιμάνι και πέθανε στὰ χέρια μου, και τώρα ἐγὼ... τέτιες δουλιές στὸ γιὸ του ! Δὲν τὰ σηκώνω !..

Αὐτὰ ἔλεγε τοῦ Μπαρμπαρούζου ὄλο τὸ πρωινό πού πηγαίνανε μέσα στ' αὐτοκίνητο και κατόπι στὸ μπάνιο, ὅσο πού ντυνόταν ὁ Μπαρμπαρούζος μέσα στὴν καμπίνα του, ὁ ἄλλος ἀπ' ἔξω τὴν ἴδια λίμα.

'Ο Μπαρμπαρούζος συλλογιζόταν τώρα νά βρεῖ κάποια λύση νόστιμη. Κάτω ἀπὸ τὰ χοντρά φρόδια κοίταζε τὸ Ρασκάγια πούχε καθήσει στὸ τραπέζι τῆς μοναχικῆς κυρίας. Τοῦ κουβένταζε. Τὴν ἄκουε, μὲ τὸ κεφάλι μέσα στις παλάμες,

Κι ὁ γέρος ξαφνικὰ τάνιωσε τὰ μάτια του νὰ δουρκώνουν. 'Η Μεσόγειο τοῦ ἀγάθευε τὴν ψυχὴ.'Εσκυψε στ' ἀφίτῆς μικρῆς, κάτι τῆς εἶπε και τὸ μουτράκι της ἄστραψε, τὰ πράματα κανονίζονταν. Τῆς ἀνάθετε ν' ἀρχίσει καινούριες διαπραγματεύσεις μὲ τὸ Ρασκάγια. Τὴν ὥρα λοιπὸν πού φεῦγαν κ' ἔνω ὁ Μπαρμπαρούζος τραβοῦσε μπρὸς, χωρὶς νά χαιρετήθει, τὸν πλησίασε ἡ κοπέλα και τὸν κάλεσε τ' ἀπόγεμα σπῆτι. Θάστελνε τ' αὐτοκίνητο νά τὸν πάρει.

Αὐτὴ τὴ φορά ὁ Ρασκάγιας δὲν πρόφτασε οὔτε νά φάει. Εἶχε θγεῖ στὴν παραλία ἀπὸ τὸ Καζίνο ὡς τις πρῶτες παραγκοῦλες τοῦ 'Αγιου 'Ελμου, και πάλι πίσω. 'Ητανε μεγάλῃ ἐρημιά. Κάτι οἰκογένειες πού εἶχανε φάει μπρὸς στις τέντες τους, κοιμόντανε πάνω στὴν ἄμμο. Διὸ ἀλγερίνοι φουσικάδες, βουβοί, ἀθόρυθοι, φαντάσματα τῆς ἀβάστατης ζέστης, πηγαίναν με μεγάλα δύσκολα θήματα. Στὸν ἴσκιο τοῦ μεγάλου καικιού, πού ἀπὸ τὰ χτέες ἦταν

τραβηγμένο στή στεριά, μαλῶναν δυὸ ἀλανιάρηδες σκύλοι, πηδοχιμοῦσαν, ἀρπάζονταν, μὰ τὰ βαθίσματά τους λιώνανε μέσα στοῦ ἀπέραντο ἡλιασμα καὶ στή σιωπή του, ὅπως σβήνουν καὶ μέσα στήν καταιγίδα οἱ φωνές.

Δὲν εἶχε καταλάβει πῶς πέρασε ἡ ὥρα, ὅταν εἶδε τὸ αὐτοκίνητο ποῦ στάθηκε στήν πόρτα τοῦ ξενοδοχείου. Ἡταν ἡ μεγάλη στιγμή του, ὅπου, ἐπιτέλους, θὰ κατάφερε, αὐτὸς ὁ ἀνεπρόκοπος, νὰ βάλει τὰ πράματα στή θέση τους καὶ νὰ σώσει τὸ γιὸ τοῦ Μεγάλου Ζιζίνου.

Τὸ βράδι, ἅμα γύρισε, ἦτανε μαζί του ὁ Μπαρμπαραοῦζος κ' οἱ τρεῖς κοπέλες, χαρούμενοι ὅλοι τους καὶ λίγο στοῦ κέφι! Τὰ γέλια τους ἀναστάνωναν τὴς δυὸ αἰθούσες. Ὁ γέρος στάθηκε στοῦ μπάρ μὲ τὰ κορίτσια γύρω, ζήτησε τὸ οὔσκου. Στὸ ἕνα χέρι του ἡ μπουκάλα, στὸ ἄλλο τὸ ποτήρι:

— Μέτρο, τάξη κ' εὐθυμία! Νὰ μᾶς ζήσει ὁ Ρασκάγιας!

Ἄναψε ἀμέσως ὁ ἐνθουσιασμός καὶ στ' ἄλλα τραπέζια:

— Νὰ μᾶς ζήσει!

Ἄκόμη κι αὐτὴ ἡ μοναχικὴ κυρία σήκωσε τὸ ποτήρι· μὲ τὴ δειλὴ φωνὴ τῆς ἔκαμε κατὰ ζητωκραυγές, καὶ τὰ ματάκια τῆς παίζαν δλόχαρα.

— Ἀχ! αὐτὴ ἡ γυναῖκα, αὐτὴ ἡ ζάχαρη κ' ἡ γλύκα, κομάτια νὰ γίνω!... τὴν κοίταζε ὁ Ρασκάγιας καὶ γελοῦσαν ὡς καὶ τὰ κατωσάγωνά του.

Ἐτρεξε μέσα στήν κουζίνα καὶ διηγήθηκε στοῦ μάγερρα καὶ στὰ γκαρσόνια, μὲ τρόπο κ' ἐχειμύθεια, πῶς θὰ συντρόφευε μὲ τὸ Ζιζίνο καὶ πῶς τὸ κατάστημα ἀπ' ἐδῶ κ' ἐμπρὸς θὰ λεγόταν «Μέτρο, Τάξη κ' Εὐθυμία».

Τὴν ἴδια νύχτα πῆγε ὁ μάγερρας πρέσβυς, γιατί δὲν τολμοῦσε ὁ Ρασκάγιας. Πῆγε στοῦ Ζιζίνο, τονε βρήκε, ἄθλιο καὶ ζαρωμένο, στήν κάμαρά του, στή σοφίτα ποῦ τοῦ ἀφήκαν οἱ δανειστές, καὶ τοῦ εἶπε πῶς θάπρεπε νὰ ἐνωθοῦν τὰ δυὸ καταστήματα:

— Μὰ μοῦ τὸ πῆραν τὸ δικό μου, ...δὲν ἔχω πεντάρρα τσακιστὴ.

— Μὴ σκοτίζεσαι: τώρα γι' αὐτά. Ἐσὺ εἶσαι δουλευτής. Ὁ Ρασκάγιας δὲ μπορεῖ νὰ κοιτάξει τὴ δουλειὰ μονάχος του...

— Τί κάθεται καὶ λές; Πιάνει σαράντα χιλιάδες τὴ μέρα!

— Δὲ σημαίνει: Σὲ χρειάζεται, εἶναι ἡλικιωμένος ἄνθρωπος... Ἄνεπρόκοπος, ποῦ τὸ λέει κι ὁ ἴδιος.

Ὁ Ζιζίνος μυρίστηκε τὴν ὑπόθεση. Κοίταξε καλὰ - καλὰ τὸ μάγερρα. Οἱ δυὸ τους κανόνισαν τὰ καθέκαστα, ἦρθε ἕνας ἐργάτης, ἕνας βαφέας, πάλι ἀπὸ τὸ Παρίσι, κι ἄρχισε τὴν καινούρια ἐπιγραφή: «Μέτρο, Τάξη κ' Εὐθυμία». Ὁπου χαμογέλασε ὁ Ζιζίνος κ' ἔριξε μιὰ ματιά στοῦ Ρασκάγια. Χαμογέλασε κι αὐτός.

Ἡ πελατεία, οἱ δουλειὲς ὅλο καὶ περρίσευαν.

Μὰ οἱ δυὸ τους ἀποφεύγανε ν' ἀνταμώσουνε. Ἄμα ἦταν οἱ γνώριμοι: συνάδελφοι, ὁ Ρασκάγιας ἔκανε τὴν ἐμφάνισή του μὲ τὸ δοχεῖο τοῦ πάγου. ἔκανε τ' ἄστεϊά του, ἔβλεπε ἕνα λόγο ἐδῶ, ἕνα πείραγμα πιὸ πέρα, ἔπιανε κουβέντες. Μὰ κατόπι χανότανε διακριτικά. Δὲν ἤθελε νὰ πολυφαινεταί. Νὰ μὴν ἔχει τὸ ὕφος ἀφεντικῶ.

Στήν κάμαρά του, ἅμα πήγαινε νὰ κοιμηθεῖ, ἀρχίζε νὰ κουβεντιάζει μὸ νάχος του. Φούντωνε τὸ μεράκι του, ποῦ δὲν τὸ μπιστευόταν οὔτε τοῦ μάγερρα: ὁ Ζιζίνος, αὐτὸ τὸ λεβεντοπαιδο, τὸν περιφρονοῦσε! Καὶ δὲν εἶχε ἀδικο... Καὶ τὴν ἄλλη μέρα, καὶ κάθε μέρα, γινόταν πιὸ διακριτικῶς.

Τὸ καλοκαίρι ἀργόσθηε.

Τὸ ἐστιατόριό τους ἦταν τὸ μόνο ποῦ σ' ὅλη τὴν περιφέρεια ξακολουθοῦσε ἀκόμη νὰ τραβᾷ κόσμο.

Μιὰ νύχτα, μεσάνυχτα, ποῦ ὁ κόσμος ἔφυγε, ἦρθε μιὰ παρέα παλικάρικια, φίλοι τοῦ Ζιζίνου, συμαθητές του (σ' ἔκλειο τὸ σχολιὸ ὅπου τὸν εἶχε βίλει ἡ θειά του), ποῦ εἶχανε φύγει στὸν Καναδά καὶ γύριζαν τώρα στήν πατρίδα μὲ τὴς τσέπες γεμάτες. Κι ὁ Ζιζίνος ἄλλαξε. Σπάγαν γλέντι, ὅπου ζητήσανε νὰ καθήσει μαζί τους κι ὁ Ρασκάγιας. Ἡρθε κοντά τους καὶ ὁ μάγερρας. Ἐπίνε ὁ Ζιζίνος, φώναζε, χωρίστευε. Ἐνας ἀκατανόητος Ζιζίνος, πρωτόειδωτος. Μὰ τὸ Ρασκάγια τὸν ἀγρίευε τούτη ἡ ἀλλαγὴ. Ἐκανε πῶς πίνει καὶ δὲν ἔπινε. Πετάριζαν τὰ μάτια του ἀνήσυχτα. Ἐτρεμε πῶς ὁ Ζιζίνος, ἀπάνω στοῦ μεθύσι του, θὰ γύρευε νὰ δγάλει τὸ ἄχτι του καὶ θὰ τοῦλεγε λόγια βαριά. Τ' ἄκουε κι ὁλας, τὸν ἐβλεπε πῶς θὰ σηκωνόταν καὶ θὰ τοῦ τᾶλεγε ἀφρίζοντας. Γιὰ τοῦτο δὲν ἔπρεπε νὰ πιεῖ, νὰ μὴ θρεθεῖ κ' ἐλόγου του μεθυσμένος. Δὲν ξέρεις τί μπορεῖ νὰ γίνεῖ.

Καί, ξαφνικά, ἀνατρίχλασε γιῶθοντας τὰ χέρια τοῦ Ζιζίνου νὰ τὸν πιάνουν ἀπὸ τοῦς ὤμους. Εἶδε τὸ στόμα τοῦ

Ζιζίνου πού ἔσκυβε καί τόν φιλοῦσε στό κούτελο, στά μηλιγγια, κι ἄκουσε τή φωνή του πού ἦτανε δυνατή καί πού ὠστόσο ἔτρεμε :

— Ρασκάγια, δὲν ἔγινε τὸ ταίρι σου, σ' οὐλονε τὸν κόσμο!

Τὸν ξαναφίλησε τὸ παιδί καί κάθισε δίπλα του. Οἱ ἄλλοι τσογγριζαν τὰ ποτήρια. Κι ὁ κόσμος ἔγινε ἀλλιῶτικος. Καί πῖναν στήν ὑγειά του, κι ὁ Ζιζίνος τοῦ βαστοῦσε τὸ χέρι καί τὸν κοίταξε, καί κατόπι ἔκρυψε τὸ κεφάλι μέσα στοὺς ἀγκῶνες. Ὁ μάγερρας ἔβαλε στήν πιανόλα ἓνα τραγουδί ναπολιτάνικο. Μὰ δὲν μπορούσε ὁ Ρασκάγιας ν' ἀδειάσει τὸ ποτήρι του. Τόφερνε στά

χείλια - δὲν κατέβαινε. Ἄμα εἶθε πὼς κάπως τὸν ξεχάσαν, τράβηξε τὴν καρδέκλα του κ' ἔφυγε κρυφά-κρυφά.

Πῆρε τὸ δρόμο τοῦ Ἄγιου Ἐλμου. Φυσοῦσε μιὰ στάλα ἀεράκι. Ὡραία νύχτα. Πῆγαινε, καί γελοῦσε, καί μουρμουρίζε μπερδεμένα μιὰ μεθυσμένη κουθέντα τοῦ Μεγάλου Ζιζίνου, τότε πού τὰ χαλάσαν καί κάμανε δέκα μέρες νὰ μιλήσουν - τὴν κουθέντα πού τοῦ εἶπε ὁ Μεγάλος Ζιζίνος ἅμα τὰ σιάξαν. Καί πιὸ πάνω, ὕστερα, στάθηκε, τέντωσε τὸ κορμί του, κι ἄρχισε τὶς θατιές ἐκεῖνες ἀναπνοῆς πού τοῦ εἶχε μάθει ὁ ἀρμενόπαπας, φούσκωνε τὰ στήθια κι ἀνάπνευε μὲ μεγάλο θόρυβο.

Γ Ι Ω Ρ Γ Η Σ Κ Ι Τ Σ Ο Π Ο Υ Λ Ο Σ

Οἱ παρομοιώσεις

Ἡ δεσποινὶς Εὐδέρπη ἦταν πολὺ ξέγνοιαστος ἄνθρωπος. Ὅχι μόνο τώρα, πού ἔκανε τὶς διακοπὲς της στήν ἐξοχή, μὰ καί στήν πόλη, πού ἐργάζονταν, ὅλοι εἶχαν νὰ πουν γιὰ τὸ πρόχαρο γέλιο της. Καί κείνη πάλι, ἀπ' ὅλα ὅσα εἶχε ἀκούσει καί πληροφορηθεῖ νὰ λέγονται γι' αὐτὸ τὸ γέλιο, διαλέγοντας τὸ πιὸ ἰδιαιτέρο, τὸ θυμόταν στήν κατ'ἀλλήλη στιγμή. Ἔτσι καί τώρα, καθὼς χρειάστηκε ν' ἀπαντήσει στό κοινότυπο φιλοφρόνημα τοῦ κυρίου, πού συχνά τὴ συνόδευε στό θραδινό της περίπατο, ἄφησε, ὅπως ἀπαιτεῖται στήν περίπτωση κάθε ἀνάμνησης, νὰ περάσει ἓνός λεπτοῦ σιγῆ κ' εἶπε :

— Ξέρετε, κύριε Κώστα ; Κάποτε μούλεγε κάποιος, πὼς ἔχω τὰ πιὸ σπάνια κομμάτια, μιὰ καί ταιριάζει πάντα τὸ γέλιο μου μὲ τὸ φῶμα πού φορῶ. Δὲν τὸ βρίσκετε λίγο υπερβολικό ;

Ὁ κύριος Κώστας ὅμως, πού ἀπὸ καιρὸ εἶχε ἀπαγορέψει στὸν ἑαυτὸ του νὰ βρίσκει υπερβολικό ὅτι ἐνδιέφερε τὶς γυναῖκες, δὲν εἶχε καμιάν ἀντίρρηση καί προτίμησε νὰ τὴν πιάσει ἀπ' τὸ μπράτσο. Καθὼς ὁ δρόμος πού ὡδηγεῖ στό ἀκρωτήριο θὰ τέλειωσε σὲ λίγο, τῆς πρότεινε νὰ καθίσουν πίσω ἀπ' τοὺς βράχους στὴ σκοτεινὴ ἀκρογιαλιά.

Ἐκεῖ ἡ νύχτα τοῦ Αὐγούστου ἔδωσε πάλι εὐκαιρία στὴ δεσποινίδα Εὐδέρπη νὰ θυμηθεῖ ὅτι κάποτε κάπου εἶχε διαβάσει σχετικὰ μὲ τοὺς διάπνον-

τες, πὼς ραγίζουν σὰ διαμαντόπετρες τὴν γιαλένια ἀκίνησια τ' οὐρανοῦ. Δὲν τῆς φάνηκε ὅμως σωστό ν' ἀνακατέψει τὸ συγγραφεὶα σὲ τέτια στιγμή, κι ἀνάφερε σὰ δική της τὴν παρατήρηση. Ὁ κύριος Κώστας πάλι, μ' ὅλα πού εἶχε πληροφορηθεῖ στὶς ἐφημερίδες πὼς οἱ διάπνοντες εἶναι ἀσήμαντα κοματάκια ἀπὸ σκόνη τοῦ σὺμπαντος, ἀπέφυγε τὴ συζήτηση, κι ὅταν ἐκείνη, σχεδὸν καταπίνοντας τὸ «κύριε»,

— Κώστα, τὸν ρώτησε ξαφνικά, εἶναι ἀλήθεια πὼς τὰ μάτια μου μοιάζουν μὲ...

Αὐτὸς πέταξε τὸ τσιγάρο του καί, μαλακὰ παίρνοντάς τιν κοντά του,

— Τὰ μάτια σου δὲ μοιάζουν μὲ τίποτα, ἀφοῦ εἶναι τὰ μάτια σου, τῆς εἶπε καί τὴ φίλησε.

Τὶς ὥρες πρῶτα, τὶς μέρες ὕστερα, ἡ συντροφιά του τὶς ἔκανε νὰ κυλῶνε γοργά. Τὸ πρωὶ κολυμποῦσαν πίσω ἀπ' τὸ ἀκρωτήριο, ἀντίκρυ στό πέλαγος, κ' ὕστερα κάθονταν στὶς μικρὲς ἀμμουδιὲς ἀνάμεσα στοὺς βράχους. Ἡ Εὐδέρπη διάβαζε τὴ «Ρεβέκα», κι ὁ Κώστας κνηγοῦσε καθουρία. Ἔτσι ὅπως τὸν ἐδλεπε—μελαψός, νὰ παραμονεῖ μὲ τὸ καμάκι του στὶς σχισμὲς τῶν βράχων—τῆς περνοῦσε ἀπ' τὸ νοῦ ὅτι μοιάζει μὲ κάτι. Δὲν ἔφτανε ὅμως ποτὲ ὡς τὴν παρομοίωση, γιατί ἤξερε πὼς ἐκεῖνος δὲν ἤθελε νὰ μοιάζει μὲ τίποτα. Ὡστόσο αὐτὸ τῆς φαινόταν ἀπὸ μέρος του

λιγάκι κουτό. Πώς θα τούλεγε πώς της άρεσε, αν δεν εύρισκε έναν τρόπο για να τοῦ τὸ πεί;

Τ' ἀπογέματα πὸ πῆγαιναν μὲ τὴ θάρκα κι ἀνοίγονταν μακριά, πρὸς τὸ μέρος πὸν ἔδωε ὁ ἥλιος, καθὼς κοίταζε ἐκεῖνη τὰ κύματα ν' ἀλλάζουν, σὰν παλιές ταρταθένιες κορδέλες, χρώμα σὲ κάθε τους κίνηση, εἶχε κάνει ἀπόπειρες νὰ τὸν πείσει νὰ κοιτάξει μὲ τὸν τρόπο τῆς τὴν ὁμορφιά. Αὐτὸς ὅμως— θαρεῖς κι ἀπόφευγε κίνδυνον—τὴν προλάβαινε παρακολουθώντας τὸ βλέμα τῆς.

— Εἶναι ὠραῖος ὁ ἥλιος πὸν δῦει, τῆς ἔλεγε τόσο σοβαρά, πὸν τῆς ἐρχόταν νὰ τοῦ φωνάξει πὼς γιὰ τῆς κοινοτοπίες δὲν χρειάζεται στόμφορ.

Φαίνεται ἦταν—ἔτσι τὸ ἐξηγοῦσε— μιὰ παραξενιά του, πὸν θὰ εἶχε δημιουργηθεῖ ἀπ' τὸ εἶδος τῆς ἀγωγῆς του. Τῆς εἶχε πεί, ἐξ ἄλλου, πὼς ἦταν ὑπάλληλος σὲ μιὰ ἐταιρία πὸν ἐφτιαχνε δρόμους καὶ πὼς ἔπρεπε νὰ ἐργάζεται πέρα πολὺ γιὰ νὰ δοθεῖ ἡ εὐκολία στοὺς ἀνθρώπους νὰ κυκλοφορήσουν καλύτερα. "Όλα αὐτὰ ὅμως, μ' ἕναν τόνο πληροφοριακό. πὸν ἔμοιαζε μὲ προκήρυξη μειοδοτικοῦ διαγωνισμοῦ δημοσιευμένη σ' ἐφημερίδα. Κατὰ τ' ἄλλα ἦταν πολὺ καλὸς καὶ δυνατός, τόσο πὸν σὰν πούπουλο τῆ σήκωνε καὶ πηροῦσε κρατώντας τὴν ἔξω ἀπ' τὴ θάρκα τους, στὸ γιαιλό.

Ἐπειδὴ δὲν τὴν εἶχε ποτὲ ρωτήσει ἂν τὸν ἀγαπᾷ, ἀπόφευγε νὰ ρωτήσει κι αὐτὴ τὸν ἑαυτὸ τῆς. Εἶχε ὅμως προσέξει πὼς δὲ γέλαγε τόσο συχνά, ὅπως πρὶν, πὼς ἔρχονταν στιγμὲς πὸν καταλάβαινε νὰ σφίγγεται ἀνεξήγητα ἡ καρδιά τῆς καὶ νὰ νιώθει πολὺ δυστυχισμένη. Στὸ τέλος μιὰ μέρα τὴν πῆραν τὰ κλάματα.

Εἶχε νὰ δεῖ τὰ δάκρια τῆς ἀπὸ τότε πὸν, μαθήτρια στὸ Δημοτικὸ, τῆς εἶχαν πεί πὼς δὲ θάκουγε πιὰ παραμύθια γιὰ τὴ γιαιγιά τῆς εἶχε φύγει σὲ ταξίδι μακρινὸ στὸν οὐρανό. Κ' ἦταν παράξενο, μὰ καὶ τὰ τωρινὰ δάκρια σὲ ταξίδι ὀφείλονταν.

Ὁ Κώστας ἔπρεπε νὰ λείψει κάμποσες μέρες γιὰ δουλειές του στὴν πόλη. Δὲν ἦταν ὥστόσο αὐτὸ πὸν τῆ στενοχώρησε. Ἀντίθετα μάλιστα, μ' ὄλο πούδειχνε λυπημένη ὅταν τὴν ἀποχαιρέτησε, στὸ βάθος δὲν τῆς ταίριαζε κι ἄσκημα ἕνα μικρὸ διάστημα μοναξιάς. Ἵστερα τῆς εἶχε ὑποσχεθεῖ νὰ τῆς γράψει, κ' ἐκεῖνη, περιμένοντας, ἔλπιζε πὼς,

τουλάχιστο στὸ χαρτί, δὲ θὰ μπορούσε αὐτὸς ν' ἀποφύγει τὸν πειρασμὸ μιᾶς παρομοίωσης.

"Ἔτσι ἡ χαρά τῆς δὲν κρυβόταν πρὶν διαβάσει τὸ γράμμα του, ὅπως δὲν κρυβόταν καὶ τὰ δάκρια τῆς ὅταν τὸ τελείωσε. Ἦταν φριχτὸ κι ἀκατάπειτο, ὅπως ὁ κόμπους τῶν λυγμῶν πὸν τὴν ἐπνίγαν. Ἀκόμη κι ἂν τῆς ἔγραφε πὼς δὲ θὰ τὸν ξανάβλεπε, δὲ θὰ τῆς ἔκανε τόσο κακό, ὅσο μὲ τοῦτες τὶς δυὸ πυκνογραμμένες σελίδες του, πὸν, ἀπ' τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος, περιγράφαν ξερὰ ἕνα τράμ.

Τὴ τὴν ἔνοιαζε αὐτὴν ἂν τὸ τράμ αὐτὸ εἶχε κάποια δλᾶθη στὰ φρένα καί, σὰν σταματοῦσε, οἱ ἐπιβάτες του ἔπεφταν ὁ ἕνας πᾶνω στὸν ἄλλο; Τὴ τὴν ἔνοιαζε πὸν δὲν εἶχε ὁ εἰσπράκτορας νὰ χαλάσει εἰκοσάριο; Τὴ τὴν ἔνοιαζε πὸν ὁ καπνὸς τῆς πίπας τοῦ ἀντικρινοῦ κυρίου μύριζε ἀπαίσια; Πιὸ ἀπαίσιος ἀπ' ὄλον ἦταν ἐκεῖνος πούχε βρεῖ τὴν ὑπομονὴ ν' ἀφιερώνεται σὲ τόσο ἀσήμαντα πράγματα καὶ νὰ ὑπογράφεται γιὰ δικὸς τῆς στὸ τέλος.

Ἡ δεσποινὶς Εὐτέρπη λοιπὸν, ἀφοῦ ἔκλαψε δῖχως—ὅπως καὶ τότε μὲ τῆ γιαιγιά τῆς—νὰ μπορεῖ νὰ ἐξηγήσει γιὰ τί, ἔβρεξε δυὸ μαντίλια μὲ νερό καὶ τάβαλε κομπρέσες στὰ μάτια τῆς. Τὸ ἀπόγεμα ὅμως, ἐπιχειρώντας νὰ διαβάσει τὸ «Ρωμαιοὶ καὶ τὴν Ἰουλιέτα», δὲν κατάφερε νὰ συγκεντρωθεῖ, λές καὶ πᾶνω στὶς ράγες τοῦ μπαλκονιοῦ τῶν Καπουλέτι νὰ περνοῦσε ἕνα τράμ χαλασμένο...

Συμβαίνει ὥστόσο συχνὰ στὶς ἱστορίες πὸν ἐπαναλαμβάνονται, μιὰ μικρὴ κ' ἴσως ἀποκρουστικὴ λεπτομέρεια τῆς προηγούμενης, ν' ἀποκτάει ξαφνικὰ σημασία στὴν ἐπόμενη. Καὶ ἡ δεσποινὶς Εὐτέρπη, λιγότερο ξένοιαστη μετὰ τὴν ἀπόριψη μιᾶς προτάσεως γιὰ γάμο, κ' ἕνα χρόνον πιὸ μεγάλῃ ἀπὸ πέρσι, ἐπιστρέφοντας στὴν ἴδια ἐξοχή, ἀνακάλυψε τὸ ἱδανικὸ τῆς.

Εἶχε θεωρήσει σύμφωνα μὲ τὴν αἰσθηματικὴ φύση τῆς νὰ πάει, τὸ ἴδιο θράδι πὸν ἔφτασε, στὸ ἀκρωτήριο, νὰ ξαναδεῖ τὶς μικρὲς ἀμμουδιές πὸν σχηματίζονταν μὲς ἀπ' τοὺς βράχους. Κ' εἶχε πάρει, ὅπως ταίριαζε μὲ τὴν περίσταση, καὶ τὸ σάλι τῆς, γιὰ τὴν θάκανε ψύχρα. Ἐφτασε καθὼς ἔδωε ὁ ἥλιος στὸ τέλος τοῦ δρόμου καὶ κατέθηκε τρέχοντας τὸν κατήφορο τῆς πλαγιάς. Ὁταν ὅμως στάθηκε νὰ κοιτάξει περιλυπητὴ τὶς χαμένες ἐρωτικές τῆς στιγμὲς:

πρόσεξε μιὰν ἀλλαγὴν, ποῦ τῆς ἔφερε κάτι στό νοῦ καί τὴν ἔκανε νὰ γελάσει.

Κάποιος κατοικοῦσε τώρα στὴν περσινὴ ἔρημιά. Μὲ πράσινο ξέθωρο κάμπουτ καί μὲ καλάμια, εἶχαν στῆσει μιὰ διπλὴ σκηνή, ποῦ ἔμοιαζε, καθὼς τῆς εἶχαν ζωγραφίσει ἀπ' ἔξω ρόδες καί μεγάλα παράθυρα, μὲ θαγόνι ἀπὸ τράμι. Στὴν ἀρχή, ἐπιθρασμμένη ἀπ' τὶς χειμωνιάτικες ἀμερικάνικες ταινίες, ἡ φαντασία τῆς τὴν ἔκανε νὰ ἐλπίζει γιὰ κάτι ἀπίθανο ὅμως ὕστερα ὁ ἀνθρωπος ποῦ βγῆκε γιὰ νὰ δεῖ ποιὸς γελοῦσε, τῆς ἦταν ὁλότελα ἀγνωστος.

— Μοιάζει μὲ τράμι ἢ φωλιά μου ; τὴ ρώτησε.

Καί κάτι θάξερε ὀπωσδήποτε γιὰ νὰ μιλάει γιὰ φωλιά, γιατί ἄσπρος, ψηλὸς καί ξερακιανὸς καθὼς ἦταν, τῆς ἔμοιαζε μὲ λελέκι.

Δὲν τοῦ τόπε ἀμέσως. Ἀργότερα ὁμως, ἔνα θράδι πούχαν ἀνάψει φωτιὲς γιὰ νὰ θράσουν καθούρια, τοῦ ἀνάφερε τὴν πρώτη ἐντύπωση ποῦ τῆς εἶχε δώσει.

— Δὲν ἔχεις ἀδικο, γέλασε αὐτὸς. Σὰ λελέκι ποῦ ἦμου, καί γιὼ ἀπόρησα νὰ βλέπω μπροστά μου ἔσένα, σὰ μωρὸ ποῦ μου ἔφερνε ἡ τύχη.

— Κι αὐτὰ τὰ καθούρια δὲ μοιάζουν μὲ θατραχάνια ποῦ θὰ φάει τὸ λελέκι ; ρώτησε αὐτὴ.

— Ὑποτιμᾶς τὴν ἀξία σου μὲ τὰ λελέκια, τῆς ἀποκρίθηκε σκεπτικὸς. Γιὰ τὴν ὁμορφιά σου θὰ μπορούσαν νὰ σφάζονται μόνοι τους, γιὰ νὰ τοῦς φᾶς, οἱ φασιανοί.

Τὴν ἴδια νύχτα, ἐπιστρέφοντας ἡ Εὐτέρπη, ἔτρεξε νὰ κοιταχτεῖ στὸν καθρέφτη. Ἦθελε νὰ δεῖ ἂν ἦταν τόσο ὁμορφη. Ὅσο κι ἂν ἤξερε πὼς τὰ λελέκια εἶναι λίγο δειλά, ἀνησυχοῦσε, γιατί εἶχε κυλήσει ἕνας μῆνας δίχως νὰ τὴ φιλήσει ὁ καινούργιος τῆς σύντροφος.

— Ὁ Αὐγουστος φέτος ἄργησε νὰ περάσει, κι ἂν δὲν ἦσουν καί σὺ θὰ φαινόταν ἀτέλειωτος, τῆς εἶπε καθὼς τὴν πρόσεξε νὰ κοιτάζει τὰ πρῶτα σύνεφα.

— Ναί, τοῦ ἀποκρίθηκε. Φυσικὰ σκέφτεσαι πὼς τὰ λελέκια σὲ λίγο θὰ πρέπει νὰ φύγουν, δίχως νά...

— Δίχως νὰ ποῦν ἐκεῖνο ποῦ πρέπει νὰ ποῦν ;

Κι ὅμως εἶχαν πεῖ τόσα οἱ δύο τους, ποῦ θάφταναν γιὰ νὰ γεμίσουν πολλὲς ἀδειες μέρες. Θάρσει ὅμως τὰ λόγια νὰ ἐμπόδιζαν τὶς κινήσεις τους.

— Εἶσαι ἀλλόκοτος ἀνθρωπος, ἀποφά-

σισε ξαφνικά. Γιατί δὲ μὲ φίλησες ὁλόκληρο τὸ καλοκαίρι ; Δὲ μ' ἀγαπᾶς ;

Γύρισε καί τὴν κοιτάξε. Κ' ἦταν πρώτη φορὰ ποῦ στὰ μάτια του φαίνονταν κάτι ἀπόμακρο καί ξερό, σὰ γιλένιος οὐρανὸς δίχως διάντοντες.

— Τὸ φθινόπωρο εἶναι πολὺ ἄβολη ἐποχὴ, τῆς εἶπε μετὰ. Μοιάζει μὲ πλοῖο ποῦ καθυστέρησε καί διάζεται νὰ φτάσει κάπου πρὶν ἀπ' τὸ χειμῶνα.

— Κάποτε κάποιος μούλεγε πὼς κάθε πράγμα χάνει τὴν ἀξία του, ἂν τὸ παρομοιάσεις μὲ κάτι ἄλλο.

— Αὐτὸς ὁ κάποιος εἶχε δίκιο, τὴν ξανακοίταξε αὐτὸς. Καί τὰ μάτια του εἶχαν γεμίσει τώρα μὲ μιὰ γκριζα ἀδιαπέραστη συνειδή.

«...Ἡ γαλήνη ἔρχεται καί μὲ κοιτάζει περίλυπη, ὅπως ἕνα κορίτσι λησμονημένο σὲ μιὰ σάλα χοροῦ. Μοῦ ἀπλώνει τὰ χέρια τῆς, ὅπως τὰ δέντρα στὸν ἄνεμο, ποῦ παίρνει τὰ πουλιὰ τὸ φθινόπωρο. Μοῦ μιλά, καί τὰ λόγια τῆς κυλάνε στὰ μάτια μου, σὰν τὴν ἀνεξιχνίαστη βροχὴ, ποῦ κατοικεῖ ἀόρατη στὰ μυστικά κάθε ἐποχῆς...»

Ἡ θεοποιεῖς Εὐτέρπη σταμάτησε νὰ διαβάζει τὸ γράμμα του καί κοιτάξε τὸ ρολόι τῆς. Ἔξω εἶχε ἀρχίσει ἄργα, δισταχτικά, νὰ πέφτει ἡ πρώτη φθινοπωρινὴ βροχὴ. Ὡστόσο, γιὰ ν' ἀκούσεις τίς σταγόνες τῆς ν' ἀντηχοῦν στὸ πλακόστρωτο, θάπρεπε νὰ περιμένεις νὰ σταματήσει μετὰ ἀπ' τὰ μεσάνυχτα ἡ κυκλοφορία τῶν αὐτοκινήτων καί τῶν τράμι.

Ἦταν καλὸ παιδί, μὰ περισσότερα ἀπ' ὅτι πρέπει ρομαντικὸς, συλλογίστηκε, καί θάχε διάθεση ν' ἀφεθεῖ σ' ὄνειροπολήσεις, ἂν ὁ μικρὸς τῆς ἀνεψιός, ποῦ πήγαιναν μὲ τὸ λεωφορεῖο στὸ σινεμά, δὲν τὴν τράβαγε ἀπ' τὸ φουστάνι δειχνοντάς τῆς κάτι.

— Θεῖα Εὐτέρπη ; ζητάει αὐτὸ τὸ δέντρο ἀπ' τὸ θεὸ ἐλεημοσύνη καί μοιάζει μὲ ζητιάνο ;

— Τὸ δέντρο αὐτὸ δὲ μοιάζει μὲ ζητιάνο, τοῦ ἀπάντησε. Εἶναι ἕνα δέντρο ποῦ τὸ κλάδεψαν γιὰ νὰ γίνει πιὸ πρᾶσινο ὅταν ξανάρθει τὸ καλοκαίρι.

— Ἔσεις οἱ μεγάλοι δὲν ξέρετε, ἐπέμεινε δυνατὰ ὁ μικρὸς.

Δυὸ κύριοι στὰ μπροστινὰ καθίσματα γέλασαν. Γέλασε καί κείνη. Καί τὸ γέλιο πέρασε στὴν καρδιά τῆς, σὰν ἀνάμνηση ἡμερῶν ἀπ' τὸ νεκρὸ καλοκαίρι.

Μ Ι Λ Τ Ο Σ Σ Α Χ Τ Ο Υ Ρ Η Σ

Τοῦ θηρίου

Μὴ φεύγεις θηρίο,
 θηρίο μὲ τὰ σιδερένια δόντια.
 Θὰ σοῦ φτιάξω ἓνα ξύλινο σπάτι,
 θὰ σοῦ δώσω ἓνα λαγήγι,
 θὰ σοῦ δώσω κ' ἓνα κοντάρι,
 θὰ σοῦ δώσω κι ἄλλο αἷμα νὰ παίξεις.

Θὰ σὲ φέρω σ' ἄλλα λιμάνια
 νὰ δεῖς τὰ βαπόρια πῶς τρῶνε
 τὶς ἄγκυρες,
 πῶς σπάζουν στὰ δυὸ τὰ κατάρτια
 κ' οἱ σημαῖες ξάφνον νὰ βάφονται μαῦρες.

Θὰ σοῦ βρῶ πάλι τὸ ἴδιο κορίτσι,
 νὰ τρέμει δεμένο στὸ σκοτάδι τὸ βράδι.
 Θὰ σοῦ βρῶ πάλι τὸ σπασμένο μπαλκόνι
 καὶ τὸ σκύλο οὐρανὸ
 πὸν βαστοῦσε τὴ βροχὴ στὸ πηγάδι.

Θὰ σοῦ βρῶ πάλι τοὺς ἴδιους
 στρατιῶτες,
 αὐτὸν πὸν χάθηκε—πᾶν τρεῖς χρόνια—
 μὲ τὴν τρύπα πάνω ἀπ' τὸ μάτι
 κι αὐτὸν πὸν χτυποῦσε τὴ νύχτα τὶς
 πόρτες
 μὲ κομένο τὸ χέρι.

Θὰ σοῦ βρῶ πάλι τὸ σάπιο τὸ μῆλο.

Μὴ φεύγεις θηρίο,
 θηρίο μὲ τὰ σιδερένια δόντια.

Σ ά β β α τ ο

Οἱ νεκροὶ δυὸ βήματα πλάι μας	καὶ τὰ χέρια τους λιγδωμένα
ἡσυχάζουν	μὲ λίπος'
ἢ κἀθονται ἡσυχά	φτιάχνουν βάρκες μὲ μαῦρα χαρ-
στὰ σκαλοπάτια	τριά,
μὲ μιὰ σκούπα ματωμένη στὸ χέρι·	πὸν φεύγουν,
ὅμως οἱ ζωντανοὶ	μία-μία,
ἔχουν κάτω τεράστια κεφάλια	καὶ δίχως ἥλιο,
γεμάτα πετρέλαιο	γιὰ τὸ μαῦρο οὐρανό.

Π Α Υ Λ Ο Σ Κ Ρ Ι Ν Α Ι Ο Σ

Τὸ ἔμβατήριον τῶν ζιζικιῶν

Ἀφῆστε τὸν ἄνεμον νὰ μᾶς διηγηθεῖ τὴν ἐπιπορευτικὴν του πορεία.
 Ἀφῆστε τὸ πρωτοβρόχι ν' ἀφηγηθεῖ μὲ ἀναφυλλητὰ καὶ μὲ δάκρυα
 τὴν ἐλεγείαν τῶν χαμένων ψυχῶν.
 Ἀφῆστε τὸν κεραυνὸν ν' ἀνοίξει μὲ τὴν ρομφαίαν του τὸν ἐπίγειόν του
 [τάφο.
 Τὸ φῶς παραμονεύει πίσω ἀπ' τὴ βραγιά μὲ τὰ σαλιγκάρια καὶ τὶς
 [νεροχελῶνες -
 προετοιμάζει τοὺς ἐνετικούς του φανούς, τ' ἀσημένια ἐξαφτέρουγα τῆς
 [λιτανείας του,
 τ' ἄσπρα κουφέτα τοῦ ὑμεναίου του μὲ τὴ γαλανομάτα αἰθρία.

Ἐνα κορίτσι σφάλησε τὸ παράθυρον καὶ ἄναψε τὴ λάμπα,
 νὰ μιλήσει μὲ τὶς λυπημένους σκοιὲς καὶ τὶς νυχτοπεταλοῦδες,
 νὰ μιλήσει μὲ τὴν ταριχευμένην γοιὰ στὸ παμπάλαιον βιβλίον,
 νὰ συνδιαλεχθεῖ μὲ τὴν σποδὸν καὶ τὴν ἄμμο...
 Κ' ἔτσι ξαφνικὰ τὸ δωμάτιον γιόμισε μὲ σιωπὴν καὶ ἀλληγορίαν,
 τὸ ψημμένο κάστανον στὰ χεῖλη τῶν Λαρήτων θεῶν,
 τὸ σκασμένο ῥόδι στὸ χέρι τῶν ρυτιδωμένων ἐλπίδων.

Ἐλα, λοιπόν, νὰ ψιθυρίσεις πίσω ἀπὸ τὸ σαστισμένον περβάζι
 πὸν μαστιγώνει ἡ βροχὴ
 τὸ παμπάλαιον τραγουδάκι πὸν μιλεῖ γιὰ τοὺς πελαργοὺς καὶ τὰ χε-
 γιὰ τὴν γιασεμιά καὶ τὸ σπιτικὸν δυοσμαρίνι. [λιδόνια
 Θὰ τ' ἀκούσουν τὰ σύνερα νὰ τὸ τοιχογραφήσουν στὶς σπηλιὰς τῶν
 [καταιγίδων
 θὰ τὸ ἐπαναλάβουν οἱ ἄνεμοι στὰ ἐρημονήσια τοῦ Ροβινσώνα
 θὰ τ' ἀκούσουν τὰ ναρκωμένα ζιζικία στὶς λειψανοθηῆκες τῶν κου-
 [κουναριῶν
 νὰ συνθέσουν μὲ τὴν ἀπλὴ μελωδίαν του τὸ θούριον τοῦ μεγάλου
 [θριάμβου,
 τὸ θούριον πὸν θ' ἀνέβει μὲ τὴν ἡλιοφώτιστην δόξαν τῶν δεκαπέντε
 [ἠρῶν
 σκάλα τὴ σκάλα στὸ θαλασσινὸν του βωμὸν πὸν σμαραγδίζει τὸ πεῦκο.

Τὸ Χρονικὸ τοῦ Μηνὸς

ΑΝΟΙΧΤΗ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΤΟΥΣ «ΦΘΑΣΜΕΝΟΥΣ» ΚΑΙ ΣΤΟΥΣ ΝΕΟΥΣ

Ἄναμφισβήτητα, «Τὰ Νέα Ἑλληνικά» «οὐκ ἤλθον θαλερῶν εἰρήνην, ἀλλὰ μάχαιραν». Τώρα πού ἄναψε καὶ φούντωσε ἡ φωτιά, ἐλάτε νὰ τὰ πούμε παστρικά καὶ τίμα.

Στὸν τόπο αὐτὸ τὸ πνεῦμα εἶχε ἐκπορνευτεῖ. Τὸ ἀναγνωρίζατε ὅλοι σας, ποιὸς λίγο ποιὸς πολὺ, γραφτὰ ἢ προφορικά, φωναχτὰ ἢ ψιθυριστά, στ' ἄφι τοῦ διπλανοῦ σας ἢ καὶ μόνο μέσα σας, ἐξαιρώντας πάντα ὁ καθένας σας τὸν ἑαυτὸ του. Στὸν τόπο αὐτὸ, πού ἡ ματωμένη πείρα του, ἡ πύρινη δοκιμασία του στοὺς χώρους τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἐλευθερίας, ἡ μὲς ἀπὸ φωτιά καὶ σίδερο ἀθλημένη εὐαισθησία τῶν ἀνθρώπων του—ὄσων μᾶς ἀκοῦν, ὄσων μᾶς βλέπουν, ὄσων μᾶς ζυγιάζουν καὶ μᾶς κρίνουν τούτη τῇ στιγμή—δημιουργοῦσαν τόσες καὶ τέτοιες φωτινὲς προϋποθέσεις γιὰ μιὰ σπάνια ἔξαρση τῆς ζωῆς, σ' αὐτὸν τὸν τόπο τὸν προικισμένο μὲς τέτια ἔξοχη κλήρα σκληρῆς ἐμπειρίας, τὸ πνεῦμα, τὸ ἀναγνωρίζατε ὅλοι, ξεπερασμένοι, «φθασμένοι» καὶ νέοι, πὼς εἶχε ὀλότελα ἐκπορνευτεῖ. Ἐδῶ πού εἶδειξε ἄλλοτε ὅλη τὴν ἀρσενικότητά του καὶ ἀσκήσε τὴν ἀπόλυτη δραστηριότητά του μέσα στοὺς χώρους τῆς Κοινῆς ζωῆς, ἐδῶ ἴσα-ἴσα, τὸ ἀναγνωρίζατε ὅλοι σας, πὼς τὸ πνεῦμα εἶχε ἀφόρητα ἐξαχρειωθεί. Ἐξαιρούσατε τὸν ἑαυτὸ σας - ἀλλ' αὐτὸ δὲ σημαίνει. Ἀναγνωρίζατε ὅλοι τὴν ὑπαρξὴ μιᾶς βαθύτατης πνευματικῆς κρίσης, ἀσφυκτιούσατε ὅλοι μὲς σ' αὐτὸν τὸν ξεπεσμό κ' εὐχόσατε ὅλοι νὰ χαράξει κάποτε ἡ ἀρχὴ τοῦ τέλους αὐτῆς τῆς κατάντιας. Παραδεχόσατε, τότε, πὼς δὲν ἀρκοῦν τὰ «κείμενα» - κάποια καλὰ «κείμενα», σπάνιες νησίδες ποιότητας μέσα στὸ τέλμα. Παραδεχόσατε τὸν ὑψηλὸ ρόλο τῆς Κριτικῆς. Τὸ ἀναγκαῖο τῆς σκληρῆς Κριτικῆς. Τῆς ἀνάληπτης. Καὶ τὴν ἐκζητούσατε.

Δυὸ ἄνθρωποι ἀποφάσισαν νὰ κά-

νουν κάτι. Ἐνας πατέρας κ' ἕνας γιὸς - δὲ γινόταν μεγαλύτερη σύμπνοια, ἀφοῦ ἡ σύμπνοια εἶν' ἀναγκαῖα σὲ κάθε παστρικό ἀγώνα. Τοὺς ξέρατε οἱ περισσότεροί σας καὶ προσωπικά. Ἄν σὰς συναντήσουν, καὶ σήμερα ἀκόμη, ὑστερεῖ ἀπ' ὅλ' αὐτά, στὸ δρόμο, καὶ σὰς κοιτάξουν στὰ μάτια, τὸ βλέμα τῶν περισσότερων σας θὰ ντραπεῖ καὶ θὰ χαμηλώσει. Γιατὶ τοὺς ξέρατε ἀλήθεια, προσωπικότερα - γιατί τὸ βλέμα δὲν ἀντέχει στὸ ψέμα. Γιὰ τὸν Ἡρακλῆ Ἀποστολίδη, τριάντα ὀλόκληρα χρόνια, δὲν εἶχατε πεῖ, δὲν εἶχατε ἀλήθειαν, δὲν εἶχατε διακηρύξει παρὰ μόνο ἐπαίνους. Κάποτε, μάλιστα, πολλοὶ ἀπὸ σὰς, ἐπαίνους τόσο ἀμετροεπεῖς, πού ὁ ἄνθρωπος νὰ ντρέπεται νὰ τοὺς δεχτεῖ καὶ νὰ μὴ θεωρεῖ πὼς τοῦ ἀνήκουν.

Ἐγὼ ἔζησα μικρὸς ὅλη τὴ ζωὴ τοῦ σπιτιοῦ μου. Καὶ σὰς θυμάμαι ἐοῶς, τοὺς πιὸ πολλοὺς ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους, τοὺς «φθασμένους» μᾶς πιά σήμερα, σὰς θυμάμαι πού ἐρχόσαστε, καὶ σὰς ἀνοίγαμε τὴν πόρτα μας, καὶ λέγατε ὅλοι σας τοῦ πατέρα μου τέτια λόγια ὑμνητικά πού καὶ μένα μ' ἔκαναν νὰ ντρέπομαι καὶ νὰ κοιτάζω χάμω. Ἄλλ' αὐτὸς σὰς διέκοπτε, καὶ σὰς διάβαζε ποιήματα-ποιήματα δικὰ σας, διηγήματα δικὰ σας, κείμενα δικὰ σας, πού τάχε μαζεμένα καὶ ἀντιγραμμένα εὐλαβικά, μὲ τὸ ἴδιο του τὸ χέρι, ὥρες ἀτέλειωτες τὰ βράδια, ἐτοιμάζοντας ἀπὸ 30 χρόνια τις Ἀνθολογίες του - τις Ἀνθολογίες σας. Καὶ σὰς ἔλεγε λόγια ἐντιμα, καὶ φεύγατε πάντα στερεωμένοι, πιὸ δυναμωμένοι στὸν ἑαυτὸ σας, πιὸ ἀδιάφοροι κ' ἐπεικειῖς γιὰ τὴν ἄγνοια τῶν πολλῶν καὶ τὸν παραγνωρισμὸ σας - αὐτὴν, ἴσα ἴσα, τὴν ἄγνοια καὶ τὸν παραγνωρισμὸ, πού, ἂν ἔσπασε κάποτε, τὸ χρωστᾶτε λιγάκι καὶ στὸν «Ἀνθολόγο» σας. Καὶ τὸ ξέρατε, τότε, καὶ τὸ διακηρύσσατε, ποιὸς ἦταν ὁ πατέρας μου - «ὁ πατέρας σας», ὅπως γράφατε στὶς ἀφιερώσεις σας. Κι ὅταν τὸ '33 ὁ Ἡρακλῆς Ἀποστο-

λίδης πρωτόβγαλε τὴν Ποιητικὴν του Ἀνθολογία, μόνο ὕμνους ἐγράψατε ὅλοι σας. Δὲν ἀκούστηκε ποτέ μῆτε μιὰ ἐναντία φωνή. Ὁ Ἡρακλῆς Ἀποστολίδης, τότε, ἦταν ὁ «εὐεργέτης» σας, ὁ «διερμηνευτής» σας, ἐκεῖνος πού με τὴν τὴν τὴν ἀγάπη στὸ ἔργο σας ἔκαμε γιὰ σᾶς τὸ μεγαλύτερο καλὸ: ἐκεῖνος πού φίλιωσε, ὄχι τὸ λίγο κ' «ἐκλεκτὸ» κοινὸ, ἀλλὰ τὸ κοινὸ τὸ πλατὺ, τὸ πλατύτερο πού ἔγινε ποτέ σ' αὐτὸν τὸν τόπο, τὸ κοινὸ τῶν 14.000 ἀπλῶν ἀνθρώπων, μετὶς πῶς τρυφερῆς στιγμῆς, τίς πῶς ποιητικῆς στιγμῆς τῶν ἐμπνευσῶν σας.

Ὁ γιὸς του, πού ἐπιμένει καὶ σήμερα ἀκόμη νὰ μιλάει στὴν ἐντιμότητά σας, ἄς ὑποθέσωμε—ἐπειδὴ συμβαίνει νὰ ὑπογράψει τὴν ἐπιστολὴ αὐτὴ—πὼς δὲν ἦταν τίποτε. Ἀπολύτως τίποτε. Ἐσεῖς, ὅμως, οἱ «φθασμένοι» μας, δὲν εἶχατε πεῖ αὐτὸ, προτοῦ βγοῦν «Τὰ Νέα Ἑλληνικά», καί, προπάντων, προτοῦ βγεῖ ἡ «Πυρραμίδα 67». Ἐσεῖς εἶχατε δημοσιεύσει τιμητικώτατα πρωτόλεια κείμενά του στὰ περιοδικὰ σας. Καὶ τὰ εἶχατε βρεῖ «ἐξαιρετα». Καὶ σεῖς, οἱ νεώτεροι τῶν «φθασμένων», τὰ εἶχατε βρεῖ ἐπίσης «ἐξαιρετα», καὶ κυκλοφοροῦσατε διακηρῶσαντας πὼς ὁ «Λογίας τῆς Ἀλλαγῆς», νὰ πούμε, ἦταν «μοναδικός»- ἐσεῖς, ἐσεῖς κ. Ἀστέρη Κορβατζή, κ' ἐσεῖς κ. Πέτρο Χάρη, πού τὸν δημοσιεύσατε στὴ «Νέα Ἐστία» σας, ὅταν ἐγὼ βρισκόμουν στὸ Γράμμο, κ. Τάσο Βουρνά—ὄχι στὰ σαλόνια τῆς κυρίας Οὐράνη, νὰ παίρνω τὸ τσάι μου, κάπως ἐνοχλημένος ἀπὸ κάποιους πού ἀλληλοσφάζονται («τί ζητοῦν ἐπιτέλους, οἱ ἄγενεῖς;»)—καὶ δὲν «παραπονιόμουν στὴ μαμάκα μου», κ. Τάσο, «γιατὶ στραβοκοιμήθηκα μιὰ νύχτα στὸ κρεβατάκι μου», παρὰ ξαγρυπνοῦσα σαρανταοχτάωρα ὀλάκερα στὶς χαράδρες μετὰ τὰ πτώματα, κ' ἔγραφα «Λογίης τῆς Ἀλλαγῆς» μέσα στὶς σφαῖρες, πού ἐσεῖς τοὺς ἀπολαμβάνατε αἰσθητικὰ, ἐξασφαλισμένοι ἐδῶ πίσω, στὸ ἀπυρόβλητο, ἔξροντας πολὺ καλά πὼς δὲ «ρίχνω μετὰ δυὸ κουβάδες νερὸ στὸ μύλο τοῦ πολέμου» ἐγὼ, μόν' ἐσεῖς, μετὰ δεκατέσσερις κ' ἑκατὸν δεκατέσσερις!

Καὶ σεῖς, πάλι, οἱ «φθασμένοι», δὲν ἀρκεστήκατε σὲ προφορικῆς διακηρύξεις γιὰ τὸ γιὸ τοῦ «Ἀνθολόγου»

σας, παρὰ γράψατε καὶ κριτικῆς, ὅπου, ἀπ' τὸ '45, «χαίρετιζατε τὴ γέννηση ἀνάμεσά σας ἐνὸς ἐλευθεροῦ ἀνθρώπου» - ἐσεῖς, ἐσεῖς πάλι κ. Πέτρο Χάρη, στὴν ἴδια τὴν «Ἐλευθερία» πού γράφατε ἀκόμα. Καὶ δὲ σᾶς ἔφταγε αὐτὸ, παρὰ γράφατε διστήλη κριτικὴ, ὅπου μόνον ἐπαινοῦσατε, κὶ ὅπου, μάλιστα, γιὰ πρώτη φορὰ στὴ ζωὴ σας τολμούσατε, σεῖς κ. Πέτρο Χάρη, νὰ μιλήσετε γιὰ «βαρύτατη ἐνοχὴ τῆς γενιᾶς σας ἀπέναντι τῆς γενιᾶς μου» - ἐμᾶς τῶν νέων τῆς μεταπολεμικῆς αὐτῆς γενιᾶς, τοῦ '40 ἢ τοῦ '50, πέστε τὴν ὅπως θέλετε, πού σήμερα τῆς ἀρνίστετε, μετὰ κάθε τρόπο καὶ κάθε πανουργία, ἄμεσα ἢ ἔμμεσα, πονηρὰ ἢ κουτά, ὑπουλα ἢ κατευθεῖαν, κάθε ἀξία.

Αὐτοὶ οἱ δυὸ ἄνθρωποι, λοιπόν, γιὰ τοὺς ὁποίους ἐσεῖς εἶχατε διακηρύξει κάθε ἐκτίμηση, ἀποφάσισαν ν' ἀρχίσουν τὴν προσπάθεια γιὰ μιὰ κἀφάρση κ' ἓνα ξεμύλομα - μὴ ἐξαιρώντας αὐτοὶ οὐτὲ τὸν ἑαυτὸ τους, ἀφοῦ ἤξεραν, πὼς ἡ σκληρὴ ἀπόφασή τους θὰ τοὺς ἔθετε ὑπὸ τὴν πῶ ἀνάληψη κρίση ὄλων! Κ' ἔβγαλαν «Τὰ Νέα Ἑλληνικά», ὅπου τόβαλαν σκοπὸ νὰ τὰ ποῦν ὅλα, ἀνένδοτα ὅλα, καταπρόσωπο ὄλων, ὅποιες κὶ ἂν ἦταν οἱ συνέπειες.

Ἐσεῖς οἱ νέοι γνωρίζατε πὼς ὁ ἀγὼνας αὐτὸς εἶναι δικὸς σας. Ἀλλὰ ξεχνούσατε πὼς, γι' αὐτὸ ἀκριβῶς, ἔπρεπε νὰ μᾶστε ὀλότετα καθαροί, ὅλοι μας ἀπόλυτα καθαροί σ' αὐτὸ τὸν ἀγὼνα μας. Πὼς δὲν ἦταν δυνατό ν' ἀσκοῦμε τόσο αὐστηρὴ κριτικὴ ἀπέναντι ἐκείνων πού κανεῖς μας δὲν τοὺς ἀναγνωρίζει καμιά ἰδιότητα πνευματικῆς ἡγεσίας—γιατὶ, εἶπαμε: δὲ φτάνουν τὰ κάποια «κείμενα», δὲν τοὺς μορφώνουν τοὺς ἡγέτες μόνον τὰ καλά κείμενα, παρὰ κ' ἡ εὐρύτερη πνευματικὴ ἀπόφασή μετὰ τὸ βαρύτερο ἦθος—, χωρὶς ν' ἀσκοῦμε τὴν ἴδια, κὶ αὐστηρότερη ἀκόμα, κριτικὴ ἀπέναντι τοῦ ἑαυτοῦ μας. Καὶ γνωρίζατε πολὺ καλά ἐσεῖς οἱ νέοι, πὼς δὲν εἶμαστε ὅλοι πεντακάθαροι. Μὴ βιαστεῖτε νὰ βρῖσσετε! Νὰ σᾶς ἀναγνωρίσω ἀπὸ πρῖν τὸ μέγιστο: «Ὅτι ὁ Ρένος Ἀποστολίδης πού σᾶς τὰ γράφει αὐτὰ, εἶναι ἐντελῶς ἀνάξιος λογοτέχνης. Αὐτὸ εἶναι: ἓνας ἀνάξιος λογοτέχνης!

Ἄλλ' ἀπὸ κεῖ καὶ πέρα, γνωρίζετε ὅλοι σας οἱ νέοι, πὼς εἶναι πεντακάθαρος: δὲν ἐκλήπαρσε ποτὲ κανέναν γιὰ κανέναν καλὸ λόγο - καὶ τὸ ξέρετε. Δὲν ἰκέτεψε ποτὲ κανέναν γιὰ καμιὰ βράβευση - καὶ τὸ ξέρετε. Δὲ ζήτησε ποτὲ νὰ μπεῖ σὲ κανένα λογοτεχνικὸ σωματεῖο, σὲ καμιὰ κλίκα, σὲ καμιὰ ομάδα - καὶ τὸ ξέρετε. Δὲν εἶδεξε ποτὲ κανένα ἐκβιαστικὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν καλὴ ἢ τὴν κακὴ γνώμη κανενὸς - καὶ τὸ ξέρετε. Καὶ σεῖς οἱ «φθασμένοι», μοροεῖτε στὴ συνειδησὴ σας—ἀφοῦ πῶς ἔξω δὲν τὸ τολμάτε—νὰ τὸ ξαναπειτε καὶ νὰ τὸ μαρτυρήσετε: Ὅτι ὁ Ρένος Ἄποστολίδης εἶχε ὅλα τὰ προσωπικὰ μέσα στοὺς περισσότερους σας γιὰ νὰ πετύχει κάθε «ἀναγνώριση» καὶ κάθε παροχὴ ἀπὸ μέρους σας, κι ὅμως δὲ σὰς ζήτησε ποτὲ τίποτε. Ἄπὸ ἐγωισμό; Naί, ἀπὸ ἐγωισμό! Ἄπὸ βρονδὸ ἐγωισμό, ἂν θέλετε, πὸν τὸν ἐμποδίζει νὰ στηρίζεται, νὰ λογαριάζει, νὰ ἐνδιαφέρεται γιὰ τὴν ὅποια, καλὴ ἢ κακὴ γνώμη τῶν ἄλλων. Καὶ ξέρετε ἀκόμη, σεῖς οἱ ἴδιοι μέσα σας, πὼς αὐτὸ ἀκριβῶς, ὅτι ποτὲ δὲ σὰς ζήτησε τίποτε, μήτε ποτὲ σὰς εὐχαρίστησε γιὰ τίποτε, εἶναι ἐκεῖνο πὸν ἔξαρχῆς σὰς ἔκανε νὰ ὑπομιάξεστε ὅτι κάτι ἄλλο θὰ εἶχατε ν' ἀντιμετωπίσετε ἀπὸ μέρος του. Καί, ὁμολογουμένως, δὲν σὰς διέφευσε.

Βγῆκαν, λοιπόν, «Τὰ Νέα Ἑλληνικά». Οἱ Ἡρακλῆς καὶ Ρένος Ἄποστολίδης σὰς ἀναγνώρισαν ἀνεπιφύλακτα κάθε ἀρετὴ πὸν ἔβρισκαν πὼς εἶχατε, ἀσχέτως πνευματικοῦ ἤθους, καὶ πὸν ἄρα ὄφειλαν νὰ τὴν προσκυρώσουν. Σὰς ἀνθολόγησαν ἐντίμα, ὅσο κανεῖς ὡς τώρα, καὶ θὰ σὰς ἀνθολογήσουν ὡς τὸ τέλος ὅλους, σὲ ὅσα κρίνουν πὼς τὸ ἀξίζετε. Καὶ ἐχθρὸς καὶ φίλος. Καὶ ἰδιαίτερα μάλιστα τοὺς ἐχθρὸς. Ἀνθολόγησαν, στὸ πρῶτο κιάλας τεῦχος τους, τὸν κ. Βενέζη σας. Γιατὶ τὸ ἀξίζαν οἱ «Γλάροι» του. Καὶ θὰ τὸν ξαναανθολογήσουν, στὸ δεύτερο κύκλο, μὲ τὰ «Νερά» του. Γιατὶ τὸ ἀξίζουν. Στὸ τρίτο τεῦχος τους, τὸν κ. Θεοτοκά σας. Σὲ κάτι πὸν τὸ ἀξίζει. Στὸ ἔκτο, τὸν κ. Καραγάτση σας. Γιὰ κάτι πὸν τὸ ἀξίζει. Μὰ δὲν ἀρκέστηκαν οὔτε σ' αὐτό. Παρά, ὁ Ρένος Ἄποστολί-

δης εἰπαινεσε, ὄχι μὰ φορὰ, σὲ κριτικές του, βιβλία τοῦ κ. Βενέζη σας, τοῦ κ. Μυριβήλη σας καὶ δὲν ἔξρω ποιῶν ἄλλων. Ἄλλὰ καὶ σὰς τὸ ξαναδηλώνουν οἱ Ἡρακλῆς καὶ Ρένος Ἄποστολίδης: ὅτι δὲ θὰ πάψουν νὰ ναι ἀνιάτα ἐντίμα, ἐπειδὴ ἐσεῖς θὰ τὸ θέλατε, μήτε θὰ σὰς μοιάσουν, παραγνωρίζοντας, ὅπως ἐσεῖς, τὰ καλὰ κείμενα. Δὲ θὰ σὰς χαρίσουν, ὅμως, κιάλας, ποτὲ ὅσο ζοῦν, μήτε κεραία τῆς πνευματικῆς σας ἀχρεϊότητας, ὅπως δὲ σὰς χάρισαν ὡς τώρα οὔτε γιῶτα!

«Τὰ Νέα Ἑλληνικά» σὰς ἐπέκριναν—καὶ θὰ συνεχίσουν νὰ σὰς ἐπικρίνουν καὶ νὰ μὴ σὰς ἀφήνουν σὲ χλωρὸ κλαρί—γιὰ τὰ πνευματικά σας ἤθη. Καὶ τοὺς ξεπερασιμένους, καὶ τοὺς «φθασμένους» μας, καὶ σὰς τοὺς νέους, καὶ τὰ γήπια ἀκόμη, ἂν χρειαστεῖ. Αὐτὸ καὶ δὲν τοὺς συγχωρεῖτε.

Ἐσεῖς οἱ νέοι δὲν τοὺς συγχωρεῖτε τ' ὅτι δὲ φάνηκαν, καὶ δὲ δειχνουν πὼς πρόκειται νὰ φανοῦν—εἴστε ὀλίγε βέβαιον πὼς δὲ θὰ φανοῦν ποτὲ—ἐπεικεῖς ἀπέναντι κάθε πράξεώς σας πὸν σὰς καθιστᾷ διαδόχους τῆς πνευματικῆς ἀχρεϊότητος τῶν «φθασμένων». Ἐσᾶς, κ. Κοββατζῆ, ὁ συγγραφεὺς τῆς Κεραμίδας 67 τῶν ἐργουστασίων τοῦ Κρίτωνος Δηλαβέρη, ὁ Ρένος Ἄποστολίδης, σὰς ἀναγνωρίζει δυὸ τουλάχιστον πολὺ καλὰ ἀφηγήματα. Καὶ σὰς, δεσποινίς μου Εὐὰ Βλάμη, ὁ Ρένος Ἄποστολίδης, σὰς ἀναγνωρίζει τὸν ἐκλεκτὸ «Σκελετόβραχος». Καὶ σὰς, κ. Ἀντρέα Μοθωνιέ, ὁ «ἐξάλλος νεανίας», σὰς ἀναγνωρίζει πολὺ καλὰς στιγμὲς στὴν ποιητικὴ σας «Στίλβη». Καὶ σὲ σὰς ὅλους, πὸν δὲν ἀναφέρω, ὄχι γιατί ἐσχρῶ καὶ ὑποτιμῶ, ἀλλὰ γιατί γνωρίζετε πὼς δὲν ξεχνῶ καὶ δὲν ὑποτιμῶ, ὁ Ρένος Ἄποστολίδης ἀναγνωρίζει, καὶ τὸ ξέρετε, ὅτι ἀξιο ἔχετε. Ἄλλὰ ὁ Ρένος Ἄποστολίδης, μήτε σ' ἐσᾶς, κ. Ἀστέρη Κοββατζῆ, συγχωρεῖ ὅτι γλύψατε κ' ἐκλιπαρήσατε τοὺς «Δώδεκα» γιὰ νὰ σὰς βραβεύσουν—παρὰ τὴν αἰσχιστὴ γνώμη σας γι' αὐτούς—ὅτι ὑμνήσατε τὸ ἦθος τοῦ κ. Καραγάτση, ἐνῶ τὸν εἶχατε ἄλλοτε βρίσει καὶ προσηλακίσει, μόνον καὶ μόνον γιατί σὰς ἔδωσε τὴν ψήφου του· ὅτι δὲν παραλείπατε εὐκαιρία νὰ θορυβήσατε γύρω ἀπ' τ' ὄνομά σας καὶ

τοὺς «Χοιριάτες» σας ὅτι εἶστε ἀνέντιμος γράφοντας «Κεραμίδα 67 τῶν ἐργαστασίων τοῦ Κρίτωνος Δηλαθέρη», ὅταν ἔσείς ὁ ἴδιος, μὲ τὸ ἴδιο σας τὸ στόμα, καὶ κοιτάζοντάς με στὰ μάτια, τὴν ὀνομάζετε «ἔξοχη Πυραμίδα 67». Μῆτε σὲ σᾶς, δεσποινίς μου Εὐα Βλάμη, ὁ Ρένος Ἀποστολίδης συγχωρεῖ, ὅτι παρασηκιάσατε στὴν Ἑθνικὴ Βιβλιοθήκη τὸ Γενάρη τοῦ '51, γιὰ νὰ μπεῖ τὸ βιβλίο σας μέσα στὴ λίστα ἐκείνων ποὺ θὰ ἔκριναν οἱ «Δώδεκα». Μῆτε σὲ σᾶς κ. Μοθωνιέ, ὅτι νέος ἐσεῖς, νεώτερός μου, ἔχετε ἀποκηθεῖ τὸ πνευματικὸ ἦθος τῶν ξοφλημένων γερόντων τῆς «κατεστημένης» μας φιλολογικῆς ἀχρειότητας, καὶ κοματίξετε ἐκεῖ μέσα στὴ παπαζική σας «Ἑλλάδα», κοματίξετε πολιτικά, κοινωνικά, πνευματικά, φροντίζοντας νὰ γίνεστε εὐχάριστος σ' ὅλους τοὺς ἀχρεῖους μας, σ' ὅλους τοὺς «φθασμένους» μας, σ' ὅλους τοὺς «εὐπρεπεῖς» νεκροὺς μας, σὰ νὰ μὴν εἶχατε μῆτε ἕναν καλὸ στίχο— ἐνῶ ἔχετε τόσους—, σὰ νὰ εἴσατε στεριότερος πνευματικά καὶ αὐτοῦ τοῦ κ. Νέστορα Μάτσα. Μῆτε σὲ σᾶς ὅλους τοὺς ἄλλους, ὅσοι δὲν εἶσατε περνακάθαροι ἀπὸ κάθε ἀποψη, γιὰ ὅσα τυχὸν ἄλλα κάνετε, ἢ θὰ κάνετε ποτέ.

Ναί, νέοι μου, ἔτσι. Μόνον ἔτσι. Γιὰ τὸ καλὸ μας—τὸ δικό σας τὸ καλὸ. Τὸ καλὸ τοῦ τόπου αὐτοῦ.

Ὅσο γιὰ σᾶς τοὺς «φθασμένους», εἶσατε ἀνέντιμοι. Λέτε ὅτι σᾶς ἐπικρίνομε γιὰτὶ δὲ μᾶς «ἀναγνωρίσατε». Ἀλλὰ ξέρετε πόσο εὐκόλο μᾶς ἦταν νὰ μᾶς «ἀναγνωρίσετε». Νά, σᾶς τάπε προχτές κι ὁ Ἄλκης Ἀγγελόγλου—σᾶς τὰ ἴδια ὄλοι πιὰ. Μαζὶ κ' οἱ ἀνάξιοι. Λέτε πὼς ὄλ' αὐτὰ τὰ κάνομε γιὰ τὸ θόρυβο καὶ τὴ δόξα μας. Ἀλλὰ ποιά ἔρημ δόξα σ' αὐτὸν τὸν ἔρημο φτωχὸ τόπο; Μὴ δὲ θὰ τὴν εἴχαμε αὐριο καὶ μεῖς αὐτὴ τὴν ἐλάχιστη δόξα σας; Μὴ δὲ θὰ μᾶς γράφανε φαρδιά-πλατιά οἱ Ἱστορίες τῆς Λογοτεχνίας τῶν Σαπίνηδων σας καὶ δὲ θὰ μᾶς τιμοῦσαν οἱ ἀξιοὶ διάδοχοί σας, φτάνει μόνον ἡ ἀναγνωρίσαμε σήμερα σ' ἐσᾶς ἰδιότητες καὶ ἀρετὲς ποὺ φλέγεσθε νὰ σᾶς ἀποδίδουν, ἴσα-ἴσα γιὰτὶ δὲν τις ἔχετε; Ὁ δύσκολος δρόμος, γιὰ μένα τουλάχιστον

ποὺ ὑπογράφω, δὲν ἦταν ἡ ἔξυπνη ἀξιοποίηση κ' ἡ ἐπωφελὴς ἐκμετάλευση ὅλων τῶν ἀμεσῶν ἢ ἔμμεσῶν ἀρχικῶν «ἀναγνωρίσεών» μου ἀπὸ μετρουσ σας. Ἦταν ὁ εὐκόλος δρόμος αὐτός. Καὶ γιὰ μένα καὶ γιὰ ὅλους τοὺς ἀξίους τῆς μεταπολεμικῆς γενεᾶς. Ἀλλὰ ἐμεῖς, δὲν τὴ θέλαμε τέτια «ἀναγνωρίση» ἀπὸ τέτιους. Κι ὅταν μᾶς τὴ δίνετε, ὑποψιαζόμεσταν τὸν ἑαυτὸ μας κι ἀρχίζαμε νὰ φαχνομάστε, μήπως ἔχουμε καμιά λέπρα ποὺ δὲν τὴν ξέραμε. Καὶ σᾶς τὴν ἐπιστρέψαμε τὴν «ἀναγνωρίση» σας περὶφρανα, σταθερὰ κι ἀντρίκια. Καὶ προτιμήσαμε νὰ σᾶς κατεβάσομε τώρα ἐμεῖς ἀπὸ κεῖ ποὺ ἔχετε σκαρφάλωσει, κι ἄς μᾶς ἀνεβοκατεβάσετε σεῖς κ' οἱ ἀξιοὶ διάδοχοί σας, στὸν αἰῶνα τὸν ἄπαντα, πύχλους καὶ δειξίους, «θορυβοποιούς» καὶ «ἀναξίους», «μανιακοὺς» καὶ «παρανοϊκοὺς», κι ὅτι ἄλλο σοφιστεῖτε, ἀνεπιτιμότητα παραγνωρίζοντας τὰ πάντα, μπρὸς στὸ νὰ σωθεῖτε, ἢ, ἔστω, νὰ σώσετε τὸ τρῦπιό σας γόητρο.

Ὅχι, λοιπόν. Σᾶς τὴν ἐπιστρέψαμε ἐμεῖς ἀδικητὴ τὴν «ἀναγνωρίση» σας, παρὰ νὰ σᾶς χορηγήσομε τὴν περαιτέρω πίστωση χρόνου—λίγου, ἐλάχιστου χρόνου, ποὺ ἐκλιπαρεῖτε νὰ μείνετε ἀκόμη, χάριτινοι στὰ χάρινα βάρθα σας.

Ἀλλὰ εἶσατε ἀνέντιμοι. Προσωπικά, προσωπικότητα ὁ καθένας σας, ἀνέντιμοι, καὶ δειλοὶ, καὶ μικρόψυχοι. Δὲν ἔχετε τὸ ἦθος καὶ τὴν ἀρετὴ τοῦ ἀξίου μαχητῆ, ποὺ στέκει γερά στὰ πόδια του, στὰ πόδια τὰ δικὰ του, τὰ σιδερένια, ὄχι τὰ πῆλινα, καὶ δὲν τρέμει τὴ σιά του. Φτάσαν οἱ πρῶτες ριπές, γιὰ ν' ἀρνηθῆτε ἀμέσως πανικόβλητοι, κάθε ἀξία καὶ βάρος τοῦ ἀντιπάλου. (Ποιοὺ «ἀντιπάλου»; Σεῖς τὸν κάνετε «ἀντίπαλο»! Σεῖς τὸν κοιτάξατε ἐχθρικά! Σεῖς τὸν ἐνεδρεῦσατε—ἐνεδρεῦσατε τὰ ἴδια τὰ παιδιά σας, καὶ σᾶς τότε κατὰμουτρα, πρὶν δυὸ μῆνες, ὁ Ἄγγελος Τερζάκης, τῆς γενιᾶς σας, ὄχι τῆς δικιάς μας!.. Ἀλλὰ δὲ μιλάτε» κάνετε πὼς δὲν καταλαβαίνετε ὅτι σᾶς ραπίζει ἀνήλεα καταπρόσωποι! Ρωτῆσατε τον νὰ σᾶς τὸ πεῖ, ὅτι ἐσᾶς, ναί, ἐσᾶς ἐννοοῦσε!..)

Κ' εἶσατε τέτιοι, ποὺ λαοπώνετε, λερώνετε, μολύνετε τὸν «ἀντίπαλο» ποὺ καταπιάνεται μὲ τὴν περίπτωσή σας.

Τώρα συνασπίζεσθε. Σᾶς βεβαιώνουμε πῶς γὰ πρώτη φορά στή ζωή σας, ὅλοι οἱ ἀχρεῖοι μαζί, θά βρεθῆτε στήν πιό φυσική συμαχία. Καί θά ἐκτελέσετε τίς πιό ποταπές πράξεις, δίνοντας σέ κείνους τοὺς ἀγνοῦς πού μᾶς ἀκοῦν καί μᾶς βλέπουν, ὄλο τὸ μέτρο τῆς ἀθλιότητάς σας. Καί θά καταφύγετε στά πιό ἐπαισχυντα μέσα, στά πιό δειλά. Γιατί αὐτά σᾶς πρέπουν. Μά κι αὐτά θ' ἀποδειχθοῦν ἀνίσχυρα—καί τὸ ξέρετε. Γι' αὐτὸ κι ἀφροίσετε.

«Τὰ Νέα Ἑλληνικά» ἔκφραση καί προπύργιο τῆς μεταπολεμικῆς γενεᾶς, εἶτε τὸ θέλουν εἶτε ὄχι οἱ ἐξωμότες τῆς—ἐδίχασαν μὲ τομῆ βαθύτατη τὸ πλαδαρὸ σῶμα τῆς λογιότητάς τοῦ τόπου αὐτοῦ, καί ἀποτελοῦν, ἐπτά μῆνες τώρα, τὴν πέτρα τοῦ σκανδάλου πού ἀναστάτουν τὸ τέλμα. Ἀπολοφύρονται οἱ Κασσάντρες μας καί ἄνηφοδοῦν: «Ποῦ ζητοῦν λοιπὸν νὰ φθάσουν;» Ἀλλὰ ποῦ ἄλλοῦ, καλοὶ μας ἀνθρώποι; Ἐκεῖ ἀκριβῶς πού

τρέμετε καί ἀπεύχεσθε: Νὰ θέσουν μιά κ' ἔξω, ἐπὶ τάπητος, τὸ ὄλο πρόβλημα τῆς πνευματικῆς σας ἀνυποστασίας, καί νὰ τὸ λύσουν, ὄχι ἀπλῶς δείχνοντας τὰ πανομολόγητα σημεῖα τῆς φθορᾶς σας, ἀλλὰ διὰ βοῆς, συναγείροντας καί τίς πέτρες ἀκόμη, πού ἀργοῦσαν τόσον καιρὸ νὰ σηκωθοῦν ἐναντίον σας, ὅπως σᾶς ἔπρεπε.

Φτάνει ὁμως. Τώρα ἐμεῖς, ἡ μεταπολεμικὴ γενιά, δίχως τοὺς ἐξωμότες μας—ἀλλ' ἂν θέλετε, καί μαζί μὲ τοὺς ἐξωμότες μας—σᾶς γλεντοῦμε! Δὲν ὑπάρχει πιὰ κανένας λόγος νὰ σᾶς μιλοῦμε σοβαρά. Ὅτι ἐπράξατε ἄλλοτε ἄξιο, ἔχει ἐκτιμηθεῖ ἀπὸ μᾶς καί δὲ σᾶς ἀνήκει. Ὅτι πράττετε σήμερα, συνιστᾷ τὸ τωρινὸ πρόσωπό σας. Καί τὸ τωρινὸ αὐτὸ πρόσωπο εἶναι φαιδρὸ, εἶν' ἀστεῖο, εἶναι πρόσωπο παλιάτσου καί μεῖς θά τὸ γλεντήσουμε μὲ τὴν ψυχὴ μας.

ΡΕΝΟΣ ΗΡ. ΑΠΟΣΤΟΛΙΑΗΣ

Κ Α Π Ο Ι Α Λ Ο Γ Ι Α Τ Ο Υ Φ Ω Τ Ο Υ Π Ο Λ Ι Τ Η

...Ἡ γενιά ἰδίως ἡ δική μας δὲν κράτησε ψηλά καμιάν ἰδέα. Κι ὅποιες πῆρε ἀπὸ τοὺς πατέρες μας τίς ξέφτισε καί τίς μικρυνε.¹

Ἀπαιτεῖται τεραστία δύναμις ἀρνήσεως καί περισυλλογῆς διὰ νὰ κατορθώσει ὁ ἀνθρώπος νὰ σταθεῖ εἰς τὰ πόδια του...²

Ἡ ἀρνήσις, ὅσον περισσότερο ἀμειλικτος εἶναι, τόσον θετικώτερον ἔχει ἀποτέλεσμα...³

Τὸ ἄγριον μαστίγιωμα τῆς ψευτιάς, εἰς κάθε τῆς ἐκδήλωσιν, τῆς βλακώδους οἰήσεως, τῆς μικροβγαποντιᾶς, τῆς «ἐξυπνάδας» τῶν κουτοπόνηρων, τῆς σωματικῆς καί ἠθικῆς βρομερότητος, εἶναι ὑπηρεσία πολὺ μεγαλυτέρα ἀπὸ τὸν ἄκριτον ἐπαινον τῶν «σχετικῶς» καλῶν, τῶν «σχετικῶς» ἀληθῶν, τῶν «σχετικῶς» ὠραίων ἐκδηλώσεων. Δυσκόλως δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν τοῦτο ἡμεῖς οἱ «σταμπάρωντες» ὡς «ἀρνητικὰ πνεύματα» τοὺς ἀνθρώπους πού δὲν μένουν ἐκστατικοὶ ἐνώπιον πάσης παιδαριωδίας τῶν συμπολιτῶν μας, ἡμεῖς οἱ ἀδυνατοῦντες νὰ δεχθῶμεν ἐπὶ πολὺ ἐπάνω

μας τὸν προβολέα τῆς κριτικῆς καί προτιμῶντες νὰ «βολευόμεθα» μὲ τὸ σκοτάδι.⁴

Ὅσοι, ἀντιλαμβανόμενοι ὅτι ὑπὸ τὰς εὐνοϊκοτέρας τῶν συνθηκῶν δὲν θά δυνηθοῦν νὰ ἐπιδείξουν οἱ ἴδιοι παρὰ ἔργα μηδαμίνης ἀξίας, καταγίνονται νὰ ἐξογκῶνουν ὑπερβαλλόντως καί ἐκ προθέσεως τὰ δημιουργήματα τῶν ὀπωσθήποτε «ἀκουομένων» συγχρόνων των, ἀναγνωρίζοντες ὅτι μόνον τοιουτοτρόπως ὑπάρχει ἐλπίς νὰ ἀκουσθοῦν κάπως καί οἱ ἴδιοι καί ν' ἀκολουθήσουν τὸν πρὸς τὴν ἀθανάσιαν δρόμον ἀκόπως, προσκολλόμενοι ὡς σαλιγκαροὶ εἰς τὴν οὐρὰν τῶν λύκων. Διότι ἂν οἱ «ἀκουομένοι» σύγχρονοὶ των δὲν ἀξίζον τυχόν τίποτε, εἰς ποῖα τότε ἀφαστα ἀνυπαρξίας εἶδη θά ἀποπτύουν ἀραγε θλιθερῶς οἱ σαλιγκαροὶ τὰς γνώσεις πού ἐρρόφησαν;⁵

1. Ἐκλογή ἀπὸ τὸ ἔργο του, τόμ. Β', σ. 77β.

2. Πολιτεία, 28-7-1922.

3. Ἀὐτ., 8-8-1922.

4. Ἀὐτ., 6-6-1923.

5. Ἀὐτ., 17-2-1922.

Τὰ Ξένα Γράμματα

Ἡ λογοτεχνική ἀξιοποίηση τοῦ πρόσφατου πολέμου ἀρχίζει νὰ ἀποτελεῖ ἕνα τυραννικά ἐπιμονο αἷτημα τῆς γενιᾶς μας. Ἡ ἐπιβίωσή μας ὕστερα ἀπὸ τέτοιον πρωτοφανῆ ξεθεμελιωμό, ἐκλαμβάνεται ἀπὸ ἕνα πλῆθος συνειδήσεις σὰ μιὰ φανερά μεροληπτική εὐνοια τῆς τύχης, πού μᾶς προφύλαξε ἀπὸ τὴν καταστροφή μὲ τὴν ὑστερόβουλη ἐπιθυμία ν' ἀπαιτήσῃ ἐπιτακτικὰ τὴ μαρτυρία μας ἀργότερα γιὰ τὰ ὅσα εἶδαμε καὶ ζήσαμε.

Αὐτὸ τάσεις διαμορφώνονται μέσα σ' αὐτοῦ τοῦ εἵδους τὴν πληθωρική, ὅπως φαίνεται, λογοτεχνική παραγωγή. Ἡ μιὰ κατευθύνεται πρὸς τὰ συμβάντα, πρὸς τὴν ἱστορία, πρὸς τὰ πράγματα. Ἀπαιτεῖ ἀφήγηση, χροῖμα, περιπέτεια, δράση, προβολὴ περιστατικῶν εἶναι, μὲ μιὰ λέξη, ἡ λογοτεχνία τοῦ δημοσιογράφου καὶ τοῦ ἐπιλοχία. Ἡ ἄλλη τάση ξεκινᾷ ἀπὸ τὸν ἔξω κόσμον καὶ κατευθύνεται πρὸς τὸν ἄνθρωπον. Εἶναι ἐνδοσκοπική. Προϋποθέτει βάθος κ' ἐσωτερικὲς προεκτάσεις, συναισθηματικὴ περιπλάνηση, ἀνεξαρτησία ἀπέναντι στὰ γεγονότα, ξεκάθαρη συνείδηση μὲρὸς τῶν γενικότερα προβλήματα. Εἶναι, δηλαδή, ἡ πολεμικὴ ἀνταπόκριση τοῦ ποιητῆ καὶ τοῦ γιόγκι. Ἔτσι, ἔχουμε, ἀπὸ τὴ μιὰ, μυθιστορήματα πού θνυμίζουν δελτία εἰδήσεων, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἡμερολόγια πολέμου, πού θνυμίζουν ἐνδοσκοπικὴ μιᾶς ἀναλυτικῆς ἐκπαύσεως παρόμοιας μὲ τοῦ Proust ἢ τοῦ Rilke.

Ἄς δοῦμε ὅμως ἀπὸ πῶς κοντὰ κάποια ἀντιπροσωπευτικὰ βιβλία τῆς «πολεμικῆς» αὐτῆς λογοτεχνίας :

Ὁ Ἴταλὸς Malaparte, πολεμικὸς ἀνταποκριτὴς ἱταλικῶν ἐφημερίδων γιὰ ἀρκετὸ διάστημα στὸ ἀνατολικὸ μέτωπον, μεταφέρει σχεδὸν αὐτοῦσιες τὶς ἐντυπώσεις του, τὶς περιπέτειές του, καὶ περιπὸν ὀλόκληρη τὴν προσωπικὴ του ἱστορία στὶς σελίδες τοῦ «Karull». Ἀπ' ὅλα τὰ βιβλία τῆς δημοσιογραφικῆς ἀπεικόνισως τοῦ πολέμου, καὶ ἀπ' ὅλα τὰ μυθιστορήματα τῆς λογοτεχνίας τοῦ ἐπιλοχία, τὸ «Karull» εἶναι ἀναμφισβήτητα τὸ καλύτερο. Διαβάζεται μὲ τὴν ἴδια ἀνυπόμονη περιέργεια πού ξεφυλλίζεται τὸ «Life's Pictorial History of the World War II». Οἱ εἰκόνες του εἶναι οἰκτιές, γνώριμες - καὶ σ' αὐτὸ βέβαια

βοηθοῦν οἱ νοπέδες ἴσως ἀναμνήσεις ἀπὸ τὸ ραδιόφωνο καὶ τὴν ἐφημερίδα τοῦ καιροῦ ἐκείνου. Τὸ κρῦο τριῶν ρωσικῶν χειμῶνων διαπερνᾷ τὶς σελίδες του ἢ ἀπελπισμένη ἀνοῖξη τῶν γερμανικῶν ἐπιθέσεων καίει λαμπραδιστὰ μέσα στὶς ἀνταποκρίσεις αὐτῆς τοῦ Malaparte. Ἡ ἥουχη καὶ καλοζωισμένη Βουδαπέστη, τὸ φοβισμένο Helsinki, ἡ Ἴταλία τῆς ἀγνοίας, τῆς ἀπόγνωσης καὶ τῆς παραφορᾶς, ἡ κουρασμένη καὶ πελειασμένη πιά γιὰ τὸ ἀδύνατο τῆς ὑπαρξῆς τῆς μεταμυσοσολινική δημοκρατία, ἡ Γερμανία τῆς ἀμφιβολίας, τὸ ἐξάλλου στρατηγεῖον τοῦ Φύρερ καὶ τῆς παραφροσύνης, ἔχουν δοθεῖ ἀριστοτεχνικὰ ἀπὸ τὸ πῶς καλλιερημένο, ἐνήμερο καὶ πλούσιο δημοσιογραφικὸ δαιμόνιο τῆς σημερινῆς Ἰταλίας. Ὅπως τὸ «Racconti di una guerra» τοῦ Virgilio Lilli εἶναι ἡ καλύτερη ἱστορικὴ μαρτυρία τοῦ ἑγγὺς κύκλου τῶν γεγονότων τοῦ ἐμφύλιου Ἰταλικοῦ πολέμου— ἄσχετα πρὸς τὶς παιδαριώδεις καὶ ἀνόρηχτες ἀπόψεις προπαγάνδας του— ἔτσι καὶ τὸ «Karull» θὰ παραμένῃ ἡ εὐφρενότερη, πιστότερη, ζωντανότερη καὶ συνεπίστερη ἀπόδοσις τοῦ «fait divers» τοῦ πολέμου αὐτοῦ. Ὁ Malaparte εἶδε πολλά, σημαντικὰ καὶ καιρία. Καὶ κατάφερε νὰ τὰ δώσει καὶ σαφῆνεια κ' ἐνάργεια. Τὸ «Karull» εἶναι, βέβαια, ἕνας πόλεμος ἰδωμένος λιγὰκι θεατρικὰ. Ἀπὸ τὴν πρῶτη ὅμως σειρά τῶν δημοσιογραφικῶν θεωρησίων.

Ὁ ἀμερικανὸς John Hersey, δημοσιογράφος καὶ αὐτὸς, διάλεξε ἀκριβῶς τὸν ἀντίθετο δρόμον. Στὰ προηγούμενά του βιβλία, ὅλα σχετικὰ μὲ τὸν πόλεμον αὐτὸ, τὸν βλέπουμε νὰ παίρνῃ τὴν ἰστίαν τοῦ ἀμέτοχου παρατηρητῆ, τοῦ «narrator», τοῦ ψῆχραιμον ἀνταποκριτῆ. Στὴ «Hiroshima» του, ἔδωσε, ὅσο κανένας, τὴν πυκνὴ καὶ ἀδυσώπητη φοικὴ μιᾶς πρωτοφανέως καταστροφῆς, μέσα ἀπὸ τὸ λιτότερον περιβλεμμα ζώης, γλώσσας καὶ ἐνδιαφέροντος. Καὶ σὺ τὸ «A Bell for Adano» περιέγραψε μὲ χιῶνμον, παρατηρητικότητα κ' εὐαισθησία τὴν τραγελαφικὴ ἐκεῖνη περίοδο τῆς Ἰταλίας, τὴν ὥρα πού οἱ «συνεμπολέμοι» τῆς τὴν «ἀπλευθέρωναν» ἀπὸ τοὺς «συμμάχους» τῆς.

Μὲ τὸ τελευταῖον του ὅμως μυθιστόρημα, «The Wall», ἀποτινάσσει ὅλες αὐ-

τὲς τὶς ἀποσκευὲς τοῦ ρεπόρτερ πού κουβαλοῦσε ὡς τώρα μαζί του, καὶ πού, χωρὶς νὰ τὸν ἐμποδίζουν νάσαι εὐλικρινῆς, τὸν ἔκαναν νὰ παρουσιάζεται περισσότερος ἀπρόσωπος. Τὸ βιβλίον αὐτό—μιά ὑποθετικὴ ἀνακοίνωση φύλλων ἡμερολογίου, πού ἀνήκαν, τάχα, σ' ἓναν νεκρὸ πολωνὸ ραβίνο—ἀποτελεῖ μιὰν ἀπὸ τὶς οὐσιαστικότερες προσφορὰς ἐπὶ τοιαύτων ὀδυνηρῶν ἐνδοσκοπήσεων, ἐξ ἀφορμῆς μιᾶς φρίκης πολεμικῆς. Ἡ ἱστορία ἐνὸς ἀτόμου, πού ἐπιμένει νὰ διατηρήσει τὶς ἀνθρώπινες ιδιότητές του μέσα σ' ἓνα γκέτο καραλοισμὸ καὶ καταδικασμένο στὸν ἀργὸ «ἀτομικὸ» θάνατο· ἡ δὲ ἔκθεση τῆς τραυματισμένης του προσωπικότητος, ἡ καίρια καὶ αὐτοῦσια ἀνθρώπινη φωνὴ μπροστὰ στὴ σαφέστατη καὶ βεβαιωτικὴ ὑστατη συνέπεια τῶν γεγονότων, πού τὸν ἔχουν τελεσιδικα προσδιορίσει· ὀλόκληρος ἓνας κόσμος γεμάτος ἀτεπλήρωστα μοῖρα καὶ ἥρεμη ἐνατένιση, πάλλεται μέσα σὶς σελίδες τοῦ «The Wall». Καί, μὲ τὸν τρόπο τοῦτο, ὁ ἀμερικανὸς αὐτὸς ἀνταποκριτὴς κατόρθωσε νὰ δώσει κάποιο χλωρὸ, ἐσωτερικὸ, ἀνθρώπινο τόνο στὴ μαρτυρία του, κάνοντας τὸ βιβλίον του κείμενον ἀντιπροσωπευτικὸ αὐστηρῆς ἐνδοσκόπησης καὶ ἀτεγκτῆς αὐτοκριτικῆς, μιὰ ἔφεση προσωπικῆς ἐπαφῆς μὲ τ' ἀδυσώπητα γεγονότα, καὶ ἓνα διαποτισμένο ἀπὸ θερμὴ ἀνθρώπινη παρουσία σχόλιον τοῦ καιροῦ μας πάνω στὸν καιρὸ μας.

Ἡ Ἡersey ἐξομολογεῖται καὶ ὁ Malaparte δημοσιογραφεῖ· ὁ Theodor Plievier προσπαθεῖ νὰ συνθέσει τὶς δυὸ αὐτὲς τάσεις. Τὸ «Stalingrad» τοῦ νεαροῦ αὐτοῦ ἐφειδρον ἀξιοματικῶς τῆς Wermacht, χωρὶς νὰ πᾶσαι νάσαι μιὰ ἀφήγηση ἀπὸ τὴν πρώτη γραμμὴ τῆς μάχης, δὲν εἶναι πιά μήτε κοινότοπος παθῶν, μήτε ἡχογράφηση ἐπιπτώσεων. Εἶναι μιὰ στοιγικὰ δοσμένη ἀπόπειρα ἀποδόσεως ἐνὸς πίνακος συνόλου, στὰ πλαίσια μιᾶς ἐποχῆς ἐφιαλτικῆς. Καὶ αὐτὸ πού προβάλλεται ἀπόλυτα μέσα ἀπὸ τὶς σελίδες τοῦ «Stalingrad» εἶναι ἀκριβῶς τὸ σύνολο. Δὲν ὑπάρχει ἐδῶ ἡ γραφικότης καὶ τὰ μικρὰ ἀξιοπεριεργα τοῦ πολέμου, ἀλλὰ οὔτε κ' ἡ καταπιεστικὴ σύνθλιψη ἐνὸς εὐαίσθητου ὄργανισμοῦ κάτω ἀπὸ τὴν παρουσία ἀηδιαστικῶν καὶ ἀναπύρεπτων ἀοχημῶν. Πέρα ἀπὸ τὸ «ἐγὼ» τοῦ Hersey καὶ τὸ «αὐτοὶ οἱ ἄλλοι» τοῦ Malaparte, προβάλλει σὰν ἐμπειρία πι-

κρὰ ἐνοσταλλαγμένη στὴ συνείδηση τοῦ Plievier τὸ «ἐμεῖς». Καὶ ὄχι τὸ «ἐμεῖς» ὅπως τὸ θέλησε ἡ χιλιετικὴ προπαγάνδα, μὲ τὴ σκηνὴ τοῦ συμποσίου τοῦ βασιλιᾶ Etzel στὸ Nibelungen, ἀλλὰ ἐκεῖνον τὸ συναίσθημα σιγουριᾶς, δύναμης καὶ ἐμπιστοσύνης πού δίνει στὸν χαμῆνον ἀνθρώπο, τὸν ἔρημο ἀνθρώπο μέσα στὴν ἀπέραντη ἄσπρη καὶ παγωμένη στέπα, ἡ παρουσία ἐνὸς «ἄλλου» δίπλα του. Ἐχθρὸς ἢ φίλος-ἀδιάφορος. Ἡ αἰχμαλωσία ἦταν τὸ τίμημα πού ἐξήτησε ἀπὸ τὸν Plievier αὐτὴ ἡ προσήλωση πρὸς τὸν «ἄλλο». Ὅμως, ἀόγγυστα ὑπομένει ὁ νεαρὸς ἀξιοματικὸς τῆς Wermacht καὶ αὐτὴν ἀκόμα τὴν ταπεινώση, ἐπειδὴ πιστεύει στὴ συλλογικὴ ὑπόσταση τοῦ πλήθους.

Ἡ προσπάθεια τοῦ Plievier δὲν σταματᾷ ἐδῶ. Ἡ οὐσιαστικότερη δημοσιογραφία του βρίσκεται σ' αὐτὴ τὴν προβολὴ μιᾶς ἐξιδανικευμένης, ὅσο καὶ ὀδυνηρῶτα σφουρηλατημένης μέσα στὸν κάματο καὶ τὴν ἀπογοήτευση, συλλογικῆς ψυχῆς. Τὸ πλήθος δὲν εἶναι πιά ἓνας ἀήδης σαρφειτὸς ἀγροίκων καὶ ἰδιοτελῶν πιθήκων, πού γεννᾷ τὴν ἀπέχθεια στὸ ἔθνος. Μὰ δὲν εἶναι οὔτε οἱ στυλιζαρισμένοι ἀπὸ τὴν ἀγρυπνήτη δημοσιογραφικὴ πρὸς α «ἠρωικοὶ πολεμισταί». Εἶναι ἄλλως: οἱ σὺ ν τ ρ ο φ ο ι! Αὐτοὶ πού σὲ κάνουν νὰ ξανασκεφτεῖς τὴν ἀλήθεια καὶ τὴ δύναμη πού κρύβει ἡ ἐτυμολογία τῆς λέξης: οἱ σὺ ν τ ρ ο φ ο ι, αὐτοὶ πού μοιράζονται μαζί σου τὴν τελευταία κονσόρβα, τὸ τελευταίον τοιγάρο, τὴν τελευταία ἐλιάδα, τὴν τελευταία ματιὰ· αὐτοὶ πού σοῦ παραδίνουν λίγο πρὶν ἀπ' τὴν ἐφοδο, μὲ τρεμάμενα χέρια, τὸ φυλαχτὸ τους, ἀν φανεῖς ἐπὶ τυχερότερος καὶ γλυτώσεις, νὰ τὸ πᾶς «πίσω», σι' ἀγαπημένα χέρια πού θὰ τὸ χουφτιάσουν μὲ ἀχόρταγα ἀναφυλλητὰ· αὐτοὶ πού τοὺς ξαναβρίσκεις μὲ ἀνεπίτευτη χαρὰ στὸ βρομερὸ στρατόπεδο συγκεντρώσεως, καὶ εἶναι σὰ νὰ ξανάβρες ἓνα κομμάτι ἀπὸ τὸ ἴδιον σου τὸ σῶμα, ματωμένο, κολοβὸ, ἐλεινὸ, ἀγνώριστο κομμάτι, μὰ δ ι κ ὅ σ ο ν ὅσο ποτέ.

Τὸ «ἐμεῖς» τοῦ Plievier εἶναι τὸ μάθημα τοῦ «Stalingrad», ὅπως ἀκριβῶς τὸ «ἐκεῖνος ὁ πλάνος» εἶναι τὸ μάθημα τοῦ πραιτωρίου. Νὰ ἐλπίσουμε ἄραγε πᾶς αὐτὸ θάφτανε γιὰ νὰ χαράξει ἓνα δρόμο πού θὰ ὀδηγοῦσε τὸν ἀνθρώπο δίπλα στους ἄλλους, γνωρίζοντάς του, ἐπιτέλους, τὸν ἀληθινὸ του ἑαυτὸ;

Θ. Δ. ΦΡΑΓΚΟΠΟΥΛΟΣ

ἡ Κριτικὴ τοῦ Βιβλίου

Δὲ μιλάει κανεὶς γιὰ τὸν ἑαυτὸ του στὸ σπίτι του. Καὶ «Τὰ Νέα Ἑλληνικά» δὲ ἴσαν τὰ τελευταῖα ποὺ δὲ θὰ στοιχοῦσαν φανατικά σ' αὐτὴ τὴν ἀρχή: νὰ μὴ γράφουν καὶ νὰ μὴ ἐπιτρέπουν λέξαις στὶς σελίδες τους γιὰ τὰ γραφτὰ τῶν ἐκδοτῶν τους. Ὁ διάβολος, ὅμως, τὸ ἔφερε, βιβλίο τοῦ νεωτέρου τους νὰ σταθεῖ ἀνάδολο καὶ δοκιμασία, τόσο γιὰ κείνους ποὺ ἔζησαν τὴ Δικτατορία, τὸν Πόλεμο, τὴν Κατοχή καὶ τὸν Ἐμφύλιο, δίχως νὰ συμπεράνουν, ἴσο καὶ γιὰ κείνους ποὺ ἔζησαν πράγματι καὶ συμπέραναν ὀρθιστικά. Ἐπειδὴ, λοιπόν, δὲ ἴταν δλότλα ἄδικη καὶ ἀβάσιμη ἡ ὑπόθεσις πὼς δὲν ὑπάρχουν ἐκεῖνοι ποὺ ἀποκρίθηκαν γενναία στὸ πρόβλημα, ποὺ μιά πλευρὰ του φώτισε ἡ «Πυραμίδα 67», καὶ ὀχι ἀπλῶς δ' ἄφηγε ἀνεξήγητο αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ πυρηνικὸ νόημα τῆς δλης προσπάθειας «Γῶν Νέων Ἑλληνικῶν», παρὰ δ' ἀποτελοῦσε ἡ ἀσυχρόρητη ἀσέβεια πρὸς χιλιάδες ἀγνῶν ἀνθρώπων, ποὺ ἔδωσαν ἐν τῶν προτέρων, καὶ μὲ τὸ αἷμα τους, τὴν ἀπόκριση στὸ πρόβλημα ποὺ θέτει ἡ «Πυραμίδα 67», παρέχομε σήμερα, κατὰ μοναδικὴν ἐξαιρέσει τῆς ἀρχῆς μας, τὸ λόγο στὸν κ. Φ. Μπαρλά, ἐμπιστευόμενοι τὴν περιπτώσει μας σὴ δύναμη τῆς ἀληθείας ὅτι: Ἄπέναντι ἀνεπιτήμων, ἡ ἀγερωχία ἐν' ἡ μόνῃ ἀρετῇ· κ' ἡ ταπεινοφροσύνη, μαζὶ μὲ τὴ σιωπῆ, ὑποκρισία πρῶ-γματι ἀναξίων.»

ΤΑ ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

Ὀυσιαστικά, ἐδῶ καὶ ἀρκετὰ χρόνια, ἔχει ἐκλείψει ἡ πεζογραφία ἀπὸ τὸν τόπο μας. Γεράματα, ἀνεξήγητα πρόωρα, κατέλαβαν τὴ γενεὰ τοῦ '30· ὀλόκληρη ἡ μεταπολεμικὴ παραγωγή τῶν κυριοτέρων τῆς ἐκπροσώπων—μὲ μοναδικὴ ἐξαιρέσει τὴν «Πριγκηπέσα Ἰζαμπά», ποὺ ἐμφανίστηκε σάν ἕνα λαμπρὸ καθυστερημένο μετέωρο.—μαῖς ἔχει πείσει πὼς δὲν ἔχομε τίποτε πιά νὰ περιμένουμε ἀπ' αὐτὴν.

Ἰπῆρξε, ὀφειλομε νὰ τ' ἀναγνωρίσομε, παρὰ τίς πτώσεις καὶ τίς ἀδυναμίες τῆς, μιά σημαντικὴ γενεὰ πεζογράφων. Ἀσφαλῶς, δὲν ἔδωσε τὸ ἔργο τὸ ἕνα, τὸ μοναδικό, τὸ ἀριστοῦργημα, ποὺ θ' ἀντιμετώπιζε ἄφοβα τὴν κρίσει τῶν ἐπερχομένων καιρῶν, μὲ τὴν ἴδια ἤρημη βεβαιότητα, ποὺ τὴν ἀντιμετωπίζει τὸ ποιητικὸ ἔργο τοῦ Σολωμοῦ, τοῦ Κάλδου ἢ τοῦ Καβάφη. Ἐτάραξε ὀμως τὰ κοιμισμένα νερά τῆς ἔλλαδικῆς θεματογραφίας, νομιμοποίησε μέσα στὴν Τέχνη τὴν σχηματιζόμενη ἀστικὴ κοινωνία, μὲ τὴν συνεχῶς ἐξευρωπαϊζόμενη πλέον συνείδηση, κ' ἐξεσφενδόνισε θαραλλὰ στὴν θάλασσα τὸ δυσφημιστικὸ καὶ ἄχρηστο βῆρος τῶν βαλκανικῶν μας παραδόσεων: τὴν στρούγκα καὶ τὴν σάνη· τὸ βόδι καὶ τὸν «ξωμάχο»· τ' ἄλτερι καὶ τὴν τσανάκα μὲ τὸ γάλα· τὸν παπὰ καὶ τὸν δάσκαλο· τοὺς ἀσκηθες καὶ τίς λιγερές· τὸν Λιά, τὸν Μῆτρο καὶ τὴν Μάρω, μὲ τίς μακριές, ἄλοουστες πλεξοῦδες καὶ τὴν ἀποκτηνῶνουςα φοβία τοῦ ἐγκλωβισμένου εἰς τὰ «ἀστυερὰ πάτρια ἤθη» θηλυκοῦ ζώου. Ἰπῆρξε, ἡ γενεὰ τοῦ '30, μιά γενεὰ ἐρευνητῶν καὶ πρωτοπόρων. Ἄνοι-

ξε δρόμους νέους, ὀρίζοντας νέους γιὰ τὴν ἔλληνικὴ πεζογραφία. Καὶ σημειῶσε θετικῆς ἐπιτεῦξεις—ὀπως ἡ «Ἐγοίσα», ὀπως ὁ «Γιούγχεριαν», ὀπως ἡ «Πριγκηπέσα Ἰζαμπά», ὀπως ὁ «Ἀσωνῆς» καὶ ἡ «Ἀργῶ», ἡ ὀπως ἀρκετὰ διηγῆματα τῶν κ. κ. Καραγάτσι. Μυριδῆλη, Γιαννοπούλου, Βενέξει—, ποὺ δὲν εἶναι δυνατὸν, μὲ κανένα τρόπο, ν' ἀγνοηθοῦν, καὶ ποὺ προσδίδουν στὴν πεζογραφία μας ἕναν χαρακτήρα ὀριμότητος.

Ἄντιθέτως, ἡ γενεὰ ποὺ ἀκολούθησε, παρουσίασε μερικὰ μόνον δείγματα νευρωτικῆς ἄλλοτε, καὶ ἄλλοτε ὑποτασικῆς καὶ ἀναιμικῆς πρόζας, καὶ ἔδειξε μίαν ὀργανικὴ ἀδυναμία συνθέσεως καὶ ἱκανότητος πλαστικῆς μύθου, χαρακτήρων καὶ καταστάσεων. (Ἄνοιγω ἐδῶ μιά παρένθεσι, γιὰ ν' ἀναφέρω τὸν «Σκελετόβραχο» τῆς δ. Εὔας Βλάμη, καθὼς καὶ τὰ «Ψάθινα καπέλα» τῆς κ. Μαργαρίτας Λυμπεράκη, ἕνα ὀλόδροσο νεανικὸ πεζογράφημα, ποὺ καθόλου δὲν ἀνήκει στίς παραπάνω κατηγορίες, - μὲ ἄσφογο δέσιμο, ζωντανούς χαρακτήρες καὶ λαμπρὰ περιγραφικὰ χαρακτηρισματα. Δυστυχῶς, ἐπιστρέφοντας ἀπὸ τὸ Παρίσι καὶ τὸ Καφὲ - ντε - Φλόρ, ἢ κ. Λυμπεράκη ἔγραψε τὸν ἀπεριγρῆπτο «Ἄλλον Ἄλέξανδρο», θυσιάζοντας ἄστοργα τὴν γερὴ τῆς σόφια καὶ τὸ χυμῶδες ταλέντο τῆς στίς ἄλλοδαπὲς Σειρήνες τῶν φροῦδικῶν ἔνδοσκοπήσεων καὶ τῶν παρανοικῶν καταστάσεων.) Ἰπιθανὸν οἱ παλαιότεροι πεζογράφοι ν' ἀποτελοῦσαν, κατὰ τὸ πλεῖστον, χερσοῦς μετριότητες»· οἱ νεώτεροι, οἱ νεώτατοι μᾶλλον, ἀποτελοῦν «περιπτώσεις», ἐν-

διαφέρουσες ίσως για τους ψυχαναλυτές ή τους νευρολόγους, αδιάφορες όμως για το οποιοδήποτε κοινό, έστω και το πιο ραφιναρισμένο, εκλεκτικό ή ιδιότροπο.

Αναγκάστηκα να κάνω την σύντομη αυτή ανασκόπηση της καταστάσεως που παρουσιάζει σήμερα η πεζογραφία μας, για να υπογραμμίσω έντονότερα την χαρμόσυνη έκπληξη που έδοκίμασα διαβάζοντας την «Πυραμίδα 67» του Ρένου 'Αποστολίδη - το πρώτο γερό, σωστό, γεμάτο πεζογραφικό βιβλίο της γενεάς μας.

Για την σημερινή εποχή, θάξιζε κανείς να επαναλάβει την μελαγχολική και ειρωνική διαπίστωση του Ροϊδη για την δική του: «Όλοι γράφουν!

'Αλλά θά ωφείλει, διαβάζοντας την «Πυραμίδα 67», να προσθέσει: Να! μ' αυτός εδώ—διάβολε!—έξερει να γράφει!

Δύο είναι τὰ πράγματα που σπανίζουν στην εποχή μας περισσότερο: οί γενναίες προθέσεις και τ' αξιο λόγου βιβλία. 'Η «Πυραμίδα 67» είναι, συγχρόνως, ένα αξιο λόγου βιβλίο και μία πράξις γενναία. Όσον αφορά τὸ πρώτο, θά επανέλθω διεξοδικῶς ἀμέσως μετὰ. 'Επὶ τοῦ παρόντος, πρόκειται νὰ ἐξηγήσω τί ἐννοῶ μὲ τὸ δεύτερο.

'Η «Πυραμίδα 67»—χωρὶς νὰ εἶναι, ἢ νὰ ἐπιδιώκει νὰ εἶναι (ὅπως ἀφελέστατα και προχειρότατα διεπίστωσαν μερικοὶ κριτικοὶ) «χρονικὸ τοῦ συμμοριτοπολέμου»—ἀναφέρεται ἐντοῦτος στὶς πολεμικὲς ἐπιχειρήσεις ποῦ ἐλαβαν χώρα κατὰ τὴν περίοδο '47-'49, μεταξὺ τῶν ἐνισχυομένων ἀπὸ τὶς ὁμορὲς χώρες κομμουνιστικῶν ἀνταρτικῶν ὁμάδων, ἀφ' ἑνός, και τῶν κυβερνητικῶν στρατευμάτων. ἀφ' ἑτέρου, και ὅπου, ἐπιστρατευμένους ὁ συγγραφεὺς, ἔλαβε μέρος.

'Απέναντι τῶν δύο αὐτῶν ἀντιμαχομένων παρατάξεων, ποῦ, κινούμενες ἀπὸ συμφέροντα και πεποιθήσεις ἐκ διαμέτρου ἀντίθετα, καταπολέμησαν ἡ μία τὴν ἄλλη μὲ μεθόδους ἐντελῶς ὅμοιες, ὁ συγγραφεὺς τῆς «Πυραμίδας 67» ἀντιτάσσει τὴν ἀπολύτως ἀτομικὴ θέση τοῦ «ὄλως τρίτου»— τρίτου ὄχι μεταξὺ, ἀλλὰ πέραν, και ἐναντίον τῶν δύο παρατάξεων—, τοῦ ἀνευθότου ἀρνούμενου ἀκόμη και νὰ προτιμήσει, σ' ἕνα ἔσχατο δίλημα, τὴν μὴ χεῖρονα μεταξὺ τους.

'Απέναντι τῆς εἰδικῆς αὐτῆς θέσεως, δυνατὸν εἶναι ὁ ἀναγνώστης νὰ διατη-

ρεῖ ἐπιφυλάξεις ὅσοσδήποτε. Θά χρειαζόταν, βεβαίως, ἕνα μεγάλο ἀπόθεμα καλῆς θελήσεως και εὐπιστίας, για νὰ υἱοθετήσει κανεὶς τὴν ἐπίσημη ἀποψη περὶ διαμάχης τῶν δυνάμεων τοῦ Φωτός μὲ τὶς δυνάμεις τοῦ Σκότους. 'Όταν ὑπάρχει τόσο πρόσφατη ἢ ἀνάμνησις τῶν στρατοπέδων συγκεντρώσεως, τῶν ἐφιαλτικῶν ἀπομονωτηρίων, τῶν ὁμαδικῶν συλλήψεων και ἐκτοπίσεων, τῶν ἐκλεπτυσμένων «ἀνακριτικῶν» μεθόδων, τῆς καθημερινῆς ψυχρῆς εὐσυνειδήσιας τῶν στρατοδικειῶν—μὲ τὴν δυνατότητα τῆς εὐχεροῦς και ἀνεξελέγκτου ἐπιβολῆς τῆς «ἐσχάτης τῶν ποινῶν» νὰ προέξενει ῥίγη «ἱστορικῆς συγκινήσεως» στὴν σπονδυλικὴ στήλη ἀξέστων δικαστῶν—, τῶν ἐκτελέσεων κατὰ σωρῶς, ὅπου οἱ ἀγροῖκοι, ἀνυποψίαστοι ὁραῖβιτο—τυχαίως και μοιραίως μπερδεμένοι στὰ τεφτέρια τοῦ «δημοκρατικοῦ στρατοῦ» (ὅπως, ἐπίσης τυχαίως και μοιραίως, οἱ ἀδερφοὶ τους και οἱ μπαριπάδες τους «ἦσαν ἐγγεγραμμένοι εἰς τὰ μητρώα τοῦ ἐθνικοῦ τοιούτου») — ἀκούγαν, κατὰπληκτοὶ τὴν εἰς θάνατον καταδίκη τους, ἐπειδὴ «ἠθέλησαν νὰ ἀποσπάσουν τὸ ὄλον ἢ μέρος τῆς ἐπικρατείας», και ἀναχωροῦσαν ἀγεληθὸν για τὴν αἰωνιότητα, διερωτώμενοι βλακωδῶς μέχρι τελευταίας στιγμῆς, τί σοὶ μπακλαβάς νάταν ἐτούτος ποῦ θελήσανε ν' ἀποσπάσουν...— ἔ, τότε, ὄχι μόνον καλὴ θέλησις, ἀλλὰ και ἠλιθιότης ἀπέραντη θά χρειαζόταν για νὰ δεχθεῖ κανεὶς, ὅτι αὐτὰ συνιστοῦν ἀγῶνα «για τὴν ἐπιβίωση τοῦ πολιτισμοῦ και τῆς δημοκρατίας», ὅτι συνιστοῦν ἀγῶνα τῶν «δυνάμεων τοῦ Φωτός ἐναντίον τῶν δυνάμεων τοῦ Σκότους». Παρ' ὄλ' αὐτὰ, ὅταν παρουσιαζόταν τὸ ἔσχατο δίλημα, πιστεύω ὅτι θ' ἀναγκαζόταν κανεὶς νὰ ἐκλέξει τὸ «μὴ χεῖρον» - νὰ προτιμήσει, ἀπὸ ἐνοστικὸ αὐτοσυντηρήσεως, ἐνοστικο ἐπιβιώσεως, τὴν λύση ποῦ θά τοῦ ἐπέτρεπε νὰ διατηρήσει τὴν ἐλευθερία του, ἔστω και σχετικῆ. ἔστω και ὑπὸ ὄρους. 'Η «ἀριστερά», ἐν προκειμένῳ, ὑπῆρξε ὁ ἀναμφισβήτητος maître της κακουργίας' ἢ «δεξιά», ὁ ἀμελέτητος και δύσωνος μαθητής. Ψυχρὸς ὑπολογισμὸς θά μᾶς συνάτασε μὲ τὸν μαθητῆ.

Δὲν εἶναι αὐτὴ ἡ θέσις τοῦ Ρένου 'Αποστολίδη. Περισσότερο ἄτεχτος, ἀσυμβίβαστος, ἀπόλυτος, ἐμμένει στὴν διπλῆ ἀρνήσή του. Δὲν θά συμφωνήσομε μαζί του· ἀλλὰ θ' ἀναγνωρίσομε τὸ ἡ-

θος γενναιότητος ποῦ ἀπαιτεῖ ἡ τέτια στάση καὶ ἡ sans peur et sans reproche προβολὴ τῆς, στους πλέον ἀκατάλληλους καιροὺς γιὰ τὴν ἀνεχθῆναι.

Ἀπὸ ἀκριβῶς ἐννοοῦσα μὲ τὸν ὄρισμὸ τῆς «Πυραμίδας 67» ὡς πράξεως γενναίας. Ἀσφαλῶς, ὑπὸ μιαν ἄλλη ἐννοία, καὶ μιαν ἄλλη μορφή, ἡ γενναιότης δὲν ἔχει ἐξαφανισθεῖ ἀπὸ τὴν σημερινὴ ἐποχὴ· πολλοὶ ὑπῆρξαν γενναῖοι, μὲς στὸν σωρὸ, ἰδίως σὲ ὤρες ὀμαδικῆς ἀλλοφροσύνης· πολλοὶ χίμηξαν, σιωπηλὸι ἢ ἀλαλάζοντες, ὁ ἕνας ἐναντίον τοῦ ἄλλου, καὶ χτυπήθηκαν, τραυματίστηκαν ἢ σκοτώθηκαν, γιὰ τὴν προτιμησὴν τοὺς πρὸς τὸ ἕνα ἢ τὸ ἄλλο πολιτικο-κοινωνικὸ ἰδεῶδες, πρὸς τὴν μιὰ ἢ τὴν ἄλλη ἡγετικὴ μορφή, πρὸς τὸ ἕνα ἢ τὸ ἄλλο ποδοσφαιρικὸ σωματεῖο.

Ἐκεῖνα ποὺ κυριῶς ἀποσαϊζοῦσα ἀπὸ τὴν ἐποχὴ μας, εἶναι τὰ φαινόμενα τῆς προσωπικῆς καὶ ἀσυντρόφευτης γενναιότητος: ἡ τὸλμη τῆς εἰς ἑαυτὸν συνεπείας μέχρι τοῦ ἀκροτάτου ὄριου· ἡ ἀπερίτροφη εὐθύτης, ποὺ καεῖς δισταγμῶς δὲν τὴν κάμπτει καὶ σὲ οὐδένογος ὀφέλους τὴν συγκριτικὴ ἀποβλέπει· ἡ ἀνένδοτη προβολή, ἀνὰ πᾶσαν στιγμή, τῶν προσωπικῶν μας πεποιθήσεων, ὁποῖες κι ἂν εἶναι, ἢ ἀδιαφοροῦσα γιὰ τὴν ὁποιαδήποτε συμπάρασταση ἢ τίς ὁποιοσδήποτε κυρώσεις.

Εἶναι περὶ τὸ, θεαλῶς, νὰ ἐξηγήσω ἀκόμω ἀναλυτικότερα, σὲ σημερινούς ἀναγνώστες, ποὺ ζοῦν τὴν ἐποχὴ αὐτὴ τῶν ὀμαδικῶν παθῶν, ὅπου ὁ ἑτερόδογος κηρύσσεται ὡς ὁ ἔσχατος τῶν ἀμαρτωλῶν καὶ ὅπου ἡ ἀτομικὴ ἀνεξαρτησία κρίνεται ὡς ἡ ἱταμοστρη ἀνευλάβεια, γιὰ ποῖο λόγο ἡ «Πυραμίδα 67», μὲ τὴν δριμύτητα τοῦ τόνου τῆς, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν θέση τῆς αὐτῆ καθαυτῆ, ἀποτελεῖ ἕνα ἀπὸ τὰ σπάνια φαινόμενα τῆς προσωπικῆς καὶ ἀσυντρόφευτης γενναιότητος. Δὲν θὰ χρειασθεῖ γι' αὐτό, παρὰ νὰ παραθέσω, πρὸς ἀπόδειξιν, μιὰ χαρακτηριστικὴ σελίδα τὸλμης ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν «Πυραμίδα 67» — μιὰ σελίδα, ποὺ εἶναι ταυτοχρόνως τὸ πιστότερο γραπτὸ ντοκουμέντο τῆς τραγικῆς τριετίας:

«Στους νυχτερινούς δρόμους τῶν πόλεων, μεθυσμένοι· στίς ταβέρνες καὶ στὰ καφενεῖα, στίς παρᾶγκες καὶ στὰ βουνα, στ' ἀμπριά τῶν ὑψωμάτων καὶ στὰ φυλάκια τῶν γεφυρῶν, μιὰ τριετία δλάκερη τούτη ἡ σαραγαμένη χώρα, ἡ ματωμένη, σὲ φρικτὸ βυθὸ πεσμένη, στήν ἀπόγνωση φτασμένη, δίχως ἕνα φέγγος ἀπὸ ποῦθεν, μὴτ' ἑλπίδα—παντοῦ ὅπου ὑπῆρχε στρατὸς, παντοῦ ὅπου ὑπῆρχε ἀντάφ-

τικο, παντοῦ ὅπου καπνὸς, χαλασμοὸς κ' ἐρείπια!—ἡ χώρα τούτη δλάκερη, μιὰ δλάκερη τριετία, τραγοῦδσε ἕνα τραγοῦδι, τὸ ἴδιο καὶ πάλι τὸ ἴδιο, μ' ἐπιμονή, μὲ φάτο πόνο, μὲ σαραγαμὸ καὶ δάκρια σ' ἕλα τὰ μάτια—κάποιο ἄλλο, λαϊκὸ, σεῖτικό.

Στὰ σκοτινὰ μπουτυροῦμα τῶν ἀπομονωτηριῶν, τὰ δάκρια ἔσταζαν· στίς ξυλῖνες παρᾶγκες καὶ στ' ἀντιοικηνα τῶν ἔξοριῶν, τὰ δάκρια ἔσταζαν· στους καταυλιμοὺς τῶν λόχων, τὰ δάκρια ἔσταζαν· στὰ ὑψώματα πάνω, τὰ δάκρια ἔσταζαν· στίς ταβέρνες τῶν κοιμοπόλεων καὶ στὰ καπηλιὰ τῶν χωριῶν, τὰ δάκρια ἔσταζαν· στους θαλάμους τῶν νοσοκομείων, τὰ δάκρια ἔσταζαν. Στρατιώτες κλαίγαν, κλαίγαν ἀντάστες, ἔξοριστοί, ἄμαχοι, ἀνθρώποι τῶν πόλεων! Κλαίγαν χωριάτες, κλαίγαν γυναῖκες, κλαίγαν παῖδα—δλοὶ ἔκλαιγαν!.. Κι διαν στίς ταβέρνες σηκωνόταν ἄξαφνα κάποιος νὰ τὸ χορέψει, δέος τοὺς κάτεχε ὄλους—ἔμοιολόγηε ὀμαδικῶ!

Τὸ ἀπαγόρευαν, τὸ κυνήγησαν—διατάζαν πιά νὰ μὴν παίζεσαι, νὰ μὴν ἀκούεσαι πιά, στόμα ποὺ φορεῖ χακὶ νὰ μὴν τὸ τραγοῦδῆσαι, στόμα κόνενα νὰ μὴν τὸ ξαναλεῖ!.. Μὰ κείνο ἀνίκητο! Σ' ἕλα τὰ στόματα εἶχε κολλήσει, σ' ἕλα τ' ἀφτιά εἶχε βιδωθεί, κ' ὄλους τοὺς ἤχους εἶχε δεθεῖ—μ' ὄλους τοὺς χτύπους, μ' ὄλες τίς καρδιές! Τὸ κλάμα ποὺ εἶχε ριζώσει, σάν κινὸς εἶχε ἀπλώσει κ' εἶχε ὄλους τοὺς πόνοους σφρατταγαλιάσει! Μιὰ δλάκερη χώρα μὲ δαῦτο τάλεγε ὄλα: τὴν κούρασή τῆς, τὴν ὀδύνη, τὴν ἀπόγνωση τῆς! Τ' ὄχι· τῆς ἦταν—τὸ ἀνένδοτο!.. Δὲν ὑποστήριζε ἰδέες, δὲν ἀμφισβητοῦσε πίστες, δὲν ἔκανε θεωρία. Μόνο ἔλεγε, πὼς μ' ὄλα αὐτὰ ποὺ κάνετε, ποὺ κάνετε δλοὶ σας, τόσο ἀσπλαχνα δλοὶ σας...

Στὰ ὄσα πράξατε, ὁ λαὸς αὐτὸς, σοφότερός σας, πολὺ ἀνθρωπινότερός σας, δὲν ὄσας ἀντέτασσε τὰ ὄπλα, ποὺ δλοὶ τοῦ βάζατε στὰ χέρια, παρὰ ἕνα τραγοῦδι, ἕναν πόνο—τὸν πιὸ βαθὺ τοῦ ἀνθρώπου! Δὲν σας ἔλεγε νὰ πᾶτε νὰ πεθᾶνετε, καθὼς τὸν στέλνατε σεις. Σᾶς θυμίζει μόνο τὴ μάνα σας, τὴν δικιά σας, τὴ μάνα, ποὺ ὄμοια καὶ γιὰ σᾶς θὰ πονοῦσε, ὄσο ἔνοχοι κι ἂν εἴσαστε!.. Πᾶνω στὰ ὑψώματα, ἀπ' τὰ μεγάλωφανα τῶν Μονᾶδων, ποὺ ἦταν στημένα γιὰ τὴν προπαγᾶδα, κ' ἀπ' τὰ χωνιά τ' ἀντάρτικα ποὺ ἦταν γιὰ τὸ «ἀιφῶτισση», τρία ὄλακρια χρόνια, σάν τελειῶναν τὰ διαταγμένα ὄλογια τους οἱ «Ἐπίτροποι» καὶ οἱ «Ἀς», τραγοῦδοῦσαν οἱ ἄλλοι τὸ ἴδιο τραγοῦδι:

«Κάποια μάνα ἀναστανάει,
μέρα—νύχτα ἀνησυχεῖ...»

[...] Τί σᾶς κάναν οἱ μάνας καὶ τοὺς δώσατε τὸσον πόνο; Πῆρατε τὰ παιδιὰ τους καὶ δὲν τοὺς τὰ φέρατε πίσω, ἢ τοὺς τὰ φέρατε στὰ χέρια μὲ κομμένα πόδια ἀπ' τὰ χιόνια, ἢ ἀπ' τίς γᾶρες, μὲ διάτρητα τὰ σώματα ἀπ' τίς ριπές, μὲ παραμορφωμένα πρόσωπα ἀπ' τίς φλόγες, μὲ κροῖα σπασμένα, μὲ μυαλὰ χυμένα, μ' ἕνα χαμόγελο νεκροῦ...

Σᾶς ἐνοχλοῦσε ἑῶς ἐκεῖνο τὸ τραγοῦδι, κ' ὄμως κεί πάνω οἱ μύγες φτύναν γύρα γύρα τὰ χεῖλια τὰ διεσταμένα σ' ἕνα χαμόγελο ἀπορίας!.. Σᾶς ἐνοχλοῦσε ἑῶς ἕνα τραγοῦδι κ' ἑμῆς φορτώναμε τὸν ἀδερφοῦ μας στὰ μουλιᾶρια καὶ τὸν βλαστημοῦσαμε ποὺ ἦταν σάν ξύλο καὶ δὲν βολοῦσε νὰ τὸν δεσοῦμε μὲ τὴν τριχιά... Σᾶς πείραξε ἕνα τραγοῦδι ὄσος... Μὰ ἑμῆς τὸ λέγαμε γιὰ τὴν σφετόμασε τὴ μάνα τοῦ ἀδερφοῦ μας, ποὺ μᾶς κατακούλαγε νεκρός, μὲς στίς χαρδὲς—σφετόμασε τὴ μάνα του, καὶ κλαίγαμε!..

Τί σās έφτανγε ή μάνα του, κί άφίσατε κεί πάνω τό παιδί της νά τρέφει τά όρνια ;...»

'Απ' αύτή τήν σελίδα, ό αύριανός άναγνώστης θά έκτιμήσει τήν έξοχη δύναμή της. 'Αλλ' έμείς, πού τά πράγματα αύτά μάς είναι τόσο κοντινά—σημερινά σχεδόν—, όφείλουμε, σέ ίση μοίρα, νά έκτιμήσουμε και τήν άλήθεια και τήν τόλμη της.

Είναι γνωστό, πώς κοντά σ'έκεινους, πού ισχυρίζονται πώς ή Τέχνη όφείλει νά καταπιάνεται μόνον με τά πράγματα του καιρού της—και νά τά κρίνει μάλιστα, όμως μόνον όπως έκείνοι προτιμούν, με τίς δικές τους κοσμοθεωρητικές αντίληψεις και τίς δικές τους ήθικές αξιολογήσεις—, ύπάρχουν και οι άλλοι, με τήν ψευδο-αριστοκρατική αντίληψη. πώς ή Τέχνη όφείλει ν' απέχει παντός του έπικαιρικού, νά κινείται στις ρόζ και γαλάζιες σφαίρες των εκτός τόπου και χρόνου «ύψηλών» και «αιώνίων» θεμάτων—και άλλα τέττα άριστοκρατικοφανή και κακόγουστα. Δέν ύπάρχει λιγότερη στενοκεφαλιά, άνελικρίνεια και μωρία στη θέση αύτή άπ' όση στην άλλην. Τά πάντα είναι νόμιμα και τά πάντα έπιτρεπτά. Και μπορεί θαυμάσια νά κάνει κανείς Τέχνη, τόσο και μ' ένα μαρούλι, όσο και μ' ένα καθεστώς πού τόν συνθλίβει και τόν τυραννεί, φέροντας στό καθεστώς καταπρόσωπα τό μαστίγιο του φιλελεύθερου λόγου και κάνοντας τό μαστίγωμα Τέχνη—καθαρή, καθαρότητα, γνησιότητα Τέχνη!

«Αιώνας της διαφημίσεως, των ολοκληρωτικών καθεστώτων και στρατών, χωρίς σάλπιγγες, ούτε σημαίες ούτε δεήσεις για τους νεκρούς. Μισώ την εποχή μου μ' όλη μου την δύναμη. 'Ο άνθρωπος πεθαίνει από Πολιτείς...!» 'Αλλά πού πηγαίνουν οι 'Ηνωμένες Πολιτείες και πού πάμε έμείς: Ναι έμείς, σ' αύτή την εποχή της παγκόσμιας άμικλας; Στόν άνθρωπο—ρομπότ, στόν άνθρωπο-τερμίτη, στόν άνθρωπο της ρουτίνας, του μαστίγιου, τόν άνθρωπο πού έχει χάσει τη δημιουργική του δύναμη και δέν μπορεί πιά, μες άπ' τό χωριό του, νά φτιάξει ούτε έναν χορό, ούτε ένα τραγούδι...»

Τό «Γράμμα στόν στρατηγό Χ» του *Antoine de Saint-Exupery* είναι ίσως ή πιό δραματική και πιό ύπερφηρανη κραυγή διαμαρτυρίας και άπογνώσεως μπροστά στό ζοφερό τέραμα, πρós τό όποιο, σταθερά, βήμα πρós βήμα, οδηγείται σήμερα ό κόσμος όλόκληρος,

“Όλες οι άλληλομισούμενες, οι άλ-

ηλοσπαρασόμενες δοξασίες, διατηρούν ένα άσθεστο μίσος—βαθύτερο άπό κείνο πού τις κάνει νά ρίχνονται ξεφρενισμένες ή μιά στην άλλην—άκριθώς για τό άτομο τό μοναχικό, τό άπροσάβριστο και άσυμβίβαστο, τό έκτός πάσης άγέλης—τό άτομο πού θέλει νά μείνει μόνον άτομο.

Ίσως νά μίν είναι μακριά ή μέρα, πού θά δούμε τήν έφιαλτική προφητεία του *George Orwell* νά έπαληθεύει. Οι σημερινοί στρατοί δέν είναι παρά μία μικρογραφία και μία πρόγνωση του τί θά είναι αύριο ή άνθρωπότης όλόκληρη. 'Ο στρατευμένος έλεύθερος άνθρωπος, πού αγωνίζεται νά διατηρήσει τήν συνείδησή του ως θέληση ξεχωριστή, ως προσωπική όντότητα, άπέναντι σ' έκείνους πού ζητούν νά τού τήν στραγγάλισουν, είναι, σ' ένα προχωρημένο στάδιο, ό κάθε σημερινός έλεύθερος άνθρωπος, πού αγωνίζεται νά διατηρήσει αύτά, τά άπελούμενα, πολυτιμότετα όλων μόρια του έαυτού του.

Τό θεσπίζον δράμα της εποχής είναι ή αντίδικία του άτομου πρós τήν όμάδα και πρós τήν έξουσία. Τό δράμα αύτό, κατά πρώτο λόγο, εκφράζει, εύρύνοντας, καθολικεύοντας τό δικό του προσωπικό δράμα της συγκρούσεως με τό καταπιεστικό στρατιωτικό περιβάλλον, ό συγγραφέας της «Πυραμίδας 67»:

«Γιατί, γιατί τόσο μισούν τό έλασμα τούτου πού έχει ό καθένας μες στό στήθος; Κάνουν ό τι μπορούν νά τό συντηρίουν... Γιατί, γιατί μισούν τόσο πολύ τό σκελετό τού ανθρώπου; Τί θά βγει άν τσαλακώσουν, άν σκίσουν, άν καταλύσουν τη συνοχή κάθε προσώπου; Θά γιομίσει ράκη ό κόσμος κ' ή ζωή θά κατέβει πιό κάτω κι άπό κεί πού έχει κατέβει... Γιατί, γιατί τό κάνουν όλ' αύτά ;

'Ιδιοσυγκρασία γνησίως άριστοκρατική, άτομιστής άχαλίνωτος ένός άλλου αίώνος, πού ή πίεσις και ή αντίθεση φορά τής εποχής τόν έχει έξ αντίδράσεως έξωθήσει ως τόν έσχατο άναρχισμό και ως τήν πλήρη άρνηση κάθε πολιτικο-κοινωνικού σχήματος, γώστης τής ύφισταμένης φυσικής άνισότητος μεταξύ των ανθρώπων, διαβλέπει, και διακηρύσσει με παρησία, τό μυστικό όλων των σημερινών άγώνων :

«Κι άπό μιά έμπρακτη άποψη, όλοι οι άγώνες αυτοί, τούτο τό νόημα κατά βάθος έχουν: νά συντηρθούν οι πιό καλλιεργημένοι—νά κατεβεί τό επίπεδο όλων στο επίπεδο των άξεστων! Κ' ίσως-ίσως, έχουν ήδη νικήσει. Στους στρατούς, στις κοινωνίες, στα κόματα, πάντα αυτοί κυριαρχούν—και

καταδυναστεύονται οἱ πιὸ καλλιεργημένοι. Τὸ μῖσος κατὰ τῶν «διανοούμενων», ποὺ διακρίνει ὅλες τὶς σημερινὰς παρατάξεις, δὲν εἶναι παρὰ τοῦτο: ἡ ἀνταρσία τῶν ἀξέστων!

Ἡ ἑλευθερία στὸν κόσμο ἔχει πεθάνει, ἀφοῦ ἕνας ἀνθρώπος, ποὺ κανενὸς ἄλλου τὴν ἑλευθερία δὲ βλάπτει, δὲν ἔχει πιά τὴν δυνατότητα νὰ ζῆσει μῆτε μετὰ τὸ minimum μιάς ἀβίαστης συνέπειας στὸν ἑαυτὸ του.»

Παράγραφος ντισεικῆς σχεδὸν ὑπερφηφανεῖας τοῦ ἐκλεκτοῦ ἀνθρωπίνου εἴδους, ὀργισμένης περιφρονησεως γιὰ τὸν ἐπαναστατημένο ὄχλο—ἐπαναστατημένο ἐναντῖον τῆς ἰδίας τῆς φύσεως—, καὶ ὑποκρυπτομένης ἠθονικῆς χαιρεκακίας στὴν πεποιθησὴ πῶς, καὶ ἂν ἀκόμη ἡ «ἀνταρσία τῶν ἀξέστων» θριαμβεῖσει, ἡ φυσικὴ τάξις τῆς ἀνισότητος δὲν πρόκειται μὲ κανέναν τρόπο νὰ ἀνατραπεῖ.

Μῦθος εἶναι—διακηρύσσεται γιὰ μιὰν ἀκόμη φορά, σ' αὐτὴ τὴν παράγραφο— τὰ περὶ διαμάχης δύο κόσμων ἀντιθέτων. Ὁ ἕνας ἐκ τῶν δύο κόσμων, ὁ πράγματι ἀντίθετος τῆς ἀνταρσίας—τοῦ ὅπουλο κίβδηλο ὑποκατάστατο εἶναι ἡ σημερινή, ἐπίσης ὀχλοκρατούμενη, ὑποθετικὴ «δεξιὰ»—ἔχει ἤδη ἠττηθεῖ, ἤδη παρεῖθαι. Ἐπιβιώσις του εἶναι ὁ Ρένος Ἀποστολίδης' ἐπιβιώσις τοῦ χθεσινῶ, καὶ ὁμοῦ ἀφάνταστα μακρινῶ καιροῦ τοῦ Nietzsche καὶ τοῦ Carlyle. Οἱ σημερινοὶ ἀγῶνες εἶναι ἀγῶνες μαζῶν μεταξὺ τους, ἀγῶνες ὁμοίων πρὸς ὁμοίους. Δὲν τὸν ἐνδιαφέρουν. Βρίσκειται, φύσει καὶ θέσει, ἐκτὸς τῶν ἀγῶνων αὐτῶν.

Μολοντοῦτο, μιὰ αἰσθηματικότης, μιὰ ἀφελῆς καλοσύνη ποὺ τὸν διακρίνει, δὲν τοῦ ἐπιτρέπει ν' ἀκολουθήσει μὲχρι τέλους τὴν ντισεικὴν προτροπήν: «Mein Bruder, sei hart!» Καὶ σὲ μιὰ στιγμὴ, ποὺ κοπάζουν κάπως οἱ βίαιες συναισθηματικὲς ἀντιδράσεις, οἱ προξενούμενες ἀπ' τὴν ἀπροκάλυπτη ἐχθρότητα τῶν «ἀξέστων», θρῖσκει τὴν εὐκαιρία νὰ πεῖ μερικὲς λέξεις συμπαθείας «γιὰ τοὺς καλοὺς ἀπλοὺς ἀνθρώπους». (Εἶναι, ἀραγε, τόσο ἀπλοῖ; Καὶ τόσο καλοὶ; Ἀμφιβάλλω. Ἄλλ' ἀμφιβάλλει, πιστεύω, μαζὶ μου, στίς μὴ καλόκαρδες ὕρες του, καὶ ὁ Ρένος Ἀποστολίδης.)

Τὸ στοιχεῖο τῆς ὑπερφηφανεῖας ὁμοῦ, καὶ τῆς ἀλαζονικῆς συναισθήσεως τῆς ὑπεροχῆς του ἀπέναντι τοῦ στρατιωτικοῦ του περιβάλλοντος, εἶναι ἐκεῖνο, ποῦ, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὑπερσχύει. Χαρακτηριστικὸ εἶναι τὸ ἐπεισόδιο ποῦ περιγράφει μὲ τὸν διοικητὴ τοῦ τάγματος. Προκαλούμενος, δὲν ἀντιδρᾷ μὲ τὸ ἐνδεικτικὸ τοῦ φύσει κατωτέρου σιω-

πηλὸ καὶ μοχθηρὸ πείσμα καὶ τὴν ἐπιμονα καλλιεργημένη στα κρησφύγετα τοῦ μυαλοῦ, ὄνειροπόληση μιᾶς μελλοντικῆς ἀνατροπῆς κ' ἐκδικήσεως, ἀλλὰ κατὰ τρόπο ἄμεσο καὶ ὑπεροπτικὸ:

«—Κατ' ἀρχὴν, δὲν χωνεύω τοὺς διοπτροφόρους!.. (Ἦταν ἡ πρώτη του κουβέντα σὰ μπῆκε στὴ σκηνή.) Ὅλοι τοῦτοι οἱ μορφωμένοι ξέρεις τί ἔπαρση ἔχουν;.. (Ὁ ἄλλος δὲν ἀπαντοῖσε.) Ναι, ποῦ σοῦ λέω! Μιά ἔπαρση, μιὰ ἰδέα—ξέρεις τί νομίζουν πῶς εἶναι; Σὰν κουνουπία μὰς βλέπουν ἐμᾶς! Ἀθύρο, σὰ διασταυρωθῶμε, μῆτε καλμῆρα!.. Ἔτσι δὲν εἶναι, διοπτροφόρος; (Μὲ πρόσκληση προσβλητικῆς στὴ φωνή, βέβαιος γιὰ τὴν δυνάμη του, μὲ σαρκασμὸ προσμένοντας τὴν ὑποταγή!)

Μὰ γὰρ δὲν τοῦ τὸ χάρισμα, κ' ἄς μὴν ἦταν κ' ἔτσι:

—Ἔτσι ἀκριβῶς! κύριε ταγματάρχα.»

Ἀπάντησις φαντάρου ρωμοῦ στὸν ταγματάρχη του, ἐν σωτηρίῳ ἔτει 1948, ἡ γάλλου εὐγενεῖς πρὸς τὸν προέδρο τοῦ Ἐπαναστατικοῦ Δικαστηρίου;

Τὸ ἀποτέλεσμα ὑπῆρξε νὰ σταλεῖ καὶ πάλι πίσω στὸν λόχο, ὡς ἀκροβολιστής. Οἱ «ἀξέστοι» τοῦ ἔδειξαν τὴν δύναμή τους, γιὰ μιὰν ἀκόμη φορά.

Γιὰ νὰ διατηρήσει κανεὶς, μὲς στὸν στρατό, τὴν ἀτομικὴ του ὄντοτητα, νὰ παραμείνει μὲχρι τέλος ἐκεῖνο ποῦ εἶναι, νὰ μὴν ὑποκύβει, νὰ μὴν προδώσει τὸν ἑαυτοῦ του, ἀπαιτεῖται μιὰ ἄθλησις συνεχῆς καὶ σκληρότατη. Ἡ πρὸς χάριν τῆς πειθαρχίας καὶ τῆς ἐνόητος τοῦ συνόλου συνβλιθῆ τῶν στοιχείων ἐκείνων ποῦ συνιστοῦν τὴν ἀτομικὴν ἰδιοπροσωπία, ἀποτελεῖ, ἀναπόφευκτα, τὸ κύριο μέλημα τῆς στρατιωτικῆς ἡγεσίας. Ἡ ἀσυτηρῆ ἐξωστρατιωτικῆ ὁμοιομορφία δὲν ἀποβλέπει σὲ τίποτε ἄλλο, παρὰ στὴ δημιουργία εὐνοϊκῶν συνθηκῶν γιὰ τὴν ἀνάπτυξη ἐνός συναισθηματος αὐθυποβολῆς στὸν ψυχικὸ κόσμο τοῦ νεοσυλλέκτου πῶς, καὶ καθ' ὅλα τ' ἄλλα, εἶναι ἀπολύτως ὁμοιος μὲ τὸν συστρατιώτη του. Ἐκεῖ ἀποσκοπεῖ ἡ ἰδεώδης συμμετρία, ἡ τάξις θανάτου ποῦ ἐπιβάλλεται στὰ πράγματα. Ἐνας ἀντιανονικὸς χαιρετισμὸς, ἕνα πηλῆχιο ποῦ φορέθηκε λίγο πιὸ λοξὰ ἀπὸ τὸ συνηθισμένο, θεωροῦνται ὡς οἱ ἱερόσυλες παραβιάσεις ἐνός ἀεγχοῦ νόμου. Κι αὐτὸ, γιὰτὶ μὲ τὶς παραβιάσεις αὐτῆς διαλύεται ἡ μαγικὴ αὐθυποβολὴ τῆς ὁμοιομορφίας.

Ἄλλ' ὅταν, στὴν κόλαση ἐκεῖνη τῆς πηλῆχου ἰσοπεδώσεως, δὲν ὑπάρχει κανὴν χῶρος γιὰ ἕνα πηλῆχιο κατὰ τρόπον αἰρετικὸ φορεμένο, τί χῶρος μπορεῖ νὰ ὑπάρξει γιὰ μιὰ συνείδηση αἰρετικῆ; Κ:

άν, ως στο τέλος, κατορθώσει να υπάρξει και να διατηρηθεί, τί συνεχής και επίμονος μόχθος θάχει απαιτηθεί, τί γερά στρηγμάτα οργανωμένης και κατασταλαγμένης προσωπικότητας!

Στόν συνεχή αυτό μόχθο για την διατήρηση τής αίρετικής συνειδήσεως μέσα στο βασίλειο τής ὀρθοδοξίας, ὀφείλονται οἱ πιό κραδασμένες καί πιό πλούσιες σ' ἐνδιαφέρον σελίδες τής «Πυραμίδας 67».

«...Τὸ πᾶν εἶναι πᾶς νὰ μείνεις σὲ μιὰ ἡλικία, πὸν αὐτοὶ εἶδαν κ' ἐπαθὰν νὰ ξεπεράσουν, σκοτώνοντας τὴν ψυχικὴ ἰθυτένεια τοῦ νέου καὶ ἄγνοῦ ἀνθρώπου...»

Καὶ συνεχῶς ἐπανερχεται τὸ ἴδιο ἀγωνιώδες ἐρώτημα: "Ἀραγε ἡ «ἰθυτένεια» αὐτὴ, πὸν δὲν εἶναι, ἄλλωστε, παρὰ ὁ ἴδιος, καὶ ὁλος-ὅλος, ὁ ἑαυτὸς μας, θὰ κρατηθεῖ νὰ μὴ λυγίσει, θὰ περάσει νικηφόρα τὴν δοκιμασία;

Στὴν σελίδα 151, δίνεται μιὰ ἀδίστακτη κατάφασξις:

«... Λοιπὸν: Μιὰ ἔμμονα ἀτομικὴ, μιὰ ἐρμητικὴ συνείδηση, μπορεῖ νάνα καὶ ἀνένδοτη! Κι ὅταν ἀκόμα δὲν εἶναι ἀπ' τὴν φύση τῆς ἡρωικῆς... Σοῦ λέω πὼς ἡ τραγικότερη προσωπικὴ μοῖρα εἶναι ἐκεῖνον ποὺ στέκει ὡς τὸ τέλος ἀκέραιος σὲ κα τ' οὐσίαν του.»

Ἄλλοῦ ὅμως ἔρχεται ἡ ἀμφιβολία, πὸν ἐκφράζεται ἂν εὐχὴ καὶ καταλήγει σ' ἐπίκληση ἐναγώνια, πὸν τὴν ἀπευθύνει, εἶναι φανερό, περισσότερο πρὸς τὸν ἑαυτὸ του ὁ συγγραφέας, παρὰ πρὸς τοὺς ἄλλους:

«Αὐτὸ τὸ τσόφι τὸ δοκιμαζόμενον - ἄχ, ἂν τὸ βγάξουμε πέρα, ἂν ὡς τὸ τέλος νικούσαμε τὴν ἔλξη τῶν βυθῶν, δίχως ποτὲ νὰ προδώσουμε τὴν πολυτροπὴ φύση τῆς ἀνθρωπιάς, δίχως ποτὲ ν' ἀνυπακούουμε σκληρὰ καὶ ἀπάνθρωπα σὲ τίποτα - μῆτε κἂν σὲ τὸ θολὸ καὶ μονότροπο δαιμονισμό τῶν πιστῶν! Ἄχ, μείνετε πρόσωπα - μείνετε ὅσο μπορεῖτε πρόσθετο πρόσωπα!..»

Μόνον γι' αὐτὴ τὴν ἐπίκληση, γι' αὐτὴ τὴν κραυγὴ, θὰ ριχνόταν στὴν πυρὰ ἡ «Πυραμίδα 67», ἂν οἱ πιστοὶ τῶν παρατάξεων, «συνερχόμενοι ἐπὶ τὸ αὐτό», ἀπεφάσιζαν τὴν διοργάνωση ἐνὸς μεγαλειώδους autodafé γιὰ ὅλα τὰ αἰρετικὰ βιβλία (ἂν ὄχι καὶ γιὰ τοὺς αἰρετικὸς συγγραφεῖς των). Ἄλλὰ πὸν τέτιες ἐμπνεύσεις! Οἱ Μεγάλοι Ἱεροεξετασταὶ τῆς Ἰσπανίας εἶχαν καὶ φαντασία, καὶ καλαισθησιὰ περισσότερη. Ἡ ἐποχὴ μας ἔχει ἀνακαλύψει, γιὰ τίς περιπτώσεις αὐτές, ἓνα ὄπλο λιγότερο ἐντυπωσιακὸ, ἀλλ' ἀποτελεσματικότερο: τὸ ὄπλο τῆς σιωπῆς!

Ὅμως, ἄς μὴν ἔχουμε τὴν ἀξίωση γιὰ τέτιες λεπτότητες, τέτιους ὑπερευαίσθητους ἐρεθισμοὺς ἀπὸ τοὺς φανατικὸς τῶν παρατάξεων εἶναι ἀρκετὰ ἀδύνατα τὰ νεύρα τῆς ἐπιθετικότητος τους, γιὰ νὰ μεταδώσουν ἐρεθισμοὺς τέτιου εἶδους ὡς τὸν ἐξηγούμενο τους ἐγκέφαλο.

Ἄλλοῦ ἔρρισκονται τὰ σημεῖα, πὸν, βιαιότερα, προκλητικότερα, ὠμότερα, δὲν θὰ τοὺς κεντήσουν πλέον τὴν ἐπιθερικότητα, ἀλλὰ θὰ τὴν ὀργώσουν σὲ ρυθμὸν ραπισμάτων ὀργίλων.

Εἶναι, ἀσφαλῶς, οἱ δύο λαμπρὲς ἐκείνες σελίδες γιὰ τὸ «ἰσῆμα τῆς φανφάρας» - ὅταν οἱ στρατιώτες τοῦ τάγματος, μπαίνοντας νύχτα, μὲ τ' αὐτοκίνητα, στὰ Γιάννενα, ἀποκοτῶν ἀφινιδίως τὴν ψυχροσύνησ τοῦ «παρελαινόντος λεθένη», ἐνώ ὡς τὴν σιγμὴ ἐκείνη ἔρρισκονταν σὲ μιὰ κατάσταση ἐσχάτης ἀπαθλιώσεως, καὶ «καμαρώνουν, κορδώνονται, ξελαογιάζονται τραγουδιώτας», μὲ μοναδικὸ «κοινό» τοὺς «δύο-τρεῖς κακομοίρηδες, νωσταγμένους, μούριζουλοῦς, ἀργοπορημένους στὴν ταβέρονα καὶ στὴ μιζέρια» διαβάτες, καὶ τίς ξενοχτίσεις γάτες!

Καὶ εἶναι, ἀκόμη περισσότερο—maximum πλέον προκλητικότητος!—ἡ ἰταμοτάτη ἐκείνη προβολὴ τοῦ «συμβόλου ἐνὸς κνυκοῦ» ἀπέναντι τοῦ συμβόλου τοῦ ἥρωος (Block n° 2, σελ. 175-178).

Αὐτὸς ὁ ἀσυμμόρφωτος ἀτομιστής, ὁ ἄπιστος, ὁ ἔξομναχιασμένος μέσα στοὺς θρησκευόμενους καιροὺς μας, πὸν περιπλαῖ τὴν ἱερόσυλη ἀπιστία του μὲς στοὺς ναοὺς τῶν νέων θρησκείων πὸν ἀνακαλύψαμε, καὶ μυρρίζει ἀσυγκίνητος τίς ἀναθυμιάσεις τοῦ λιθωνωτοῦ πὸν καίμε στοὺς θεοὺς μας, κ' ὑφώνει ἀνευλαβέστατο τὸ βλέμα του στὶς ἄγιες εἰκόνες, ἔχει εἰσχωρήσει πιά μέσα σὲ τὸ αὐτὸ τῶν ἀδύτων. Δὲν προσβάλλονται πλέον ἐδῶ οἱ νεκροί, οἱ νεκροὶ «πὸν ἔπεσαν γιὰ τὸν ἀγῶνα» (τὸν ὁποιοδήποτε ἀγῶνα)—προσβάλλεται ὁλόκληρο τὸ ἱερὸ μαρτυρολόγιον!

Ἰπεράνω κάθε πίστεως, κάθε ιδεώδους, ὑφώνεται, ὡς μόνη πίστις, μόνον ἰδεώδες, «μέγα καλὸ καὶ πρῶτον», ἡ Ζωὴ:

«Τὸ ζήτημα εἶναι νὰ ζήσεις αὐτὸ πὸν εἶσαι, ὅποιος εἶσαι! Ὅχι νὰ πεθάνεις γι' αὐτὸ πὸν εἶσαι!»

Σ' αὐτὸν τὸν τύπο τοῦ ἥρωα (τὸν ἀρελή, τὸν ἡττημένο, τὸν θνήσκοντα εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν του), ἐγὼ ἀντιτάσσω ἓνα πρόσωπο πὸν ἰσχυρὸ, πὸν γνήσιο στὸν ἑαυτὸ του, πὸν ορατικὸ: Προβάλλω ἐκεῖνον, πὸν δὲ νοιάζεται γιὰ καμιά ἐξωτερικὴ συνέπεια ἐν ὄψει τοῦ θα-

νάτου!.. Ἐκείνον πού, μῆς καὶ δὲν ἔγινε ὡς τὴν ὥρα αὐτοκότος, τὸ παίρνει ἀπόφαση, καὶ τὸ χωνεύει, δὲ ἀγαπᾷ τὴν ζωὴ (ἢ δὲ), τοῦλάχιστο, δὲ εἶναι ἔτοιμος ἀκόμ' ἐν τῇ ἀπαρνηθεῖ, δὲ ἀναμιασθήσει, εἰν' ἀνήμπορος μὲρὸς στῆ βία τὴν ἕλική, ἢ δὲ εἶναι ἧττα ὁ θάνατος, σὰ δὲν εἶναι αὐτόβουλος!.. Ἐκείνον πού συνέλαβε, δὲν αὐτὸ τοῦτο, τὸ νὰ μείνεις «συνεπής» καὶ νὰ πεθάνεις, ἐν ὧ ἀποστέρεις τὸ θάνατο, ἀφορᾷ τοὺς ἄλλους - μόνον τοὺς ἄλλους, καὶ τῇ γνώμῃ τους γιὰ σένα, ὄχι ἐσένα τὸν ἴδιον! Πῶς αὐτὸ ἀκριβῶς: τὸ νὰ σταθεῖς ἤρωας θανάτου σὰ Σκοπευτήρια εἰναι ἀφιλοδοξία! Τὸ νὰ μείνεις «συνεπής», εἶναι, λίγο πολὺ, χειροκροτημάτων ἐκζητήση - εἰν' ἀουδέπεια εἰς βάθος!»

Ἀυτὰ ὁ «ἤρωας!» Ἐνῶ ὁ «κυνικός», τὸ σύμβολο πού ὁ συγγραφεὺς προβάλλει, «πιστεύει δὲ ἴλα τελειοῦν ἐδῶ κάτω, δὲ ἴλα σὸν τέμα τῆς δικίας του ζωῆς περατοῦνται καὶ κρινονται. Εἶναι ἀνένδοτα ὑλιστικὴ ἢ ἀδιάφορος πρὸς κάθε δόξα, κάθε ἀθανασία, ὑστεροφημία καὶ τὰ παρόμοια!..»

«Ὅσες φορὲς καὶ ἂν ὀδηγήθῃς στὸ ἐκτελεστικό ἀπόσπασμα, δὲν ἂν διστασῇς ν' ἀπαρνηθῇ τὸν ἑαυτὸ του - προθυμότητα θὰ παραδεχθῇ ὅτι καὶ ἂν τοῦ ζητήσουν, ὅσες φορὲς καὶ ἂν τὸ ζητήσουν!

«Στηριξέτέ μου ὅσες κἄνες θέλετε στοὺς κροτάφους (ἀφοῦ τὸ πρόβλημα τὸ κατανήσατε ἐκεῖ!) Ἐγὼ τὴν χάρι δὲν θὰ σὰς τὴν κάνω «νὰ πεθάνω σὰν ἤρωας», πολὺ φτηνὰ ἀπαλλάσσοντάς σας ἔτσι ἀπὸ τὴν παρουσία μου. Ἐγὼ, ἀντίθετα, θὰ σὰς ὁμολογήσω ὅτι ζητᾷτε. Θὰ σὰς ἀπαρνηθῶ ὅτι θ' ἐθέλετε. Θὰ σὰς ὑπογράψω ὅσες θέλετε καταδικῆς τοῦ ἑαυτοῦ μου, καὶ μετάνοιες. [...] Γιατί ὄχι; Καὶ ἂν ἔτσι ἐσεῖς ἀποσύρτε τις κόνες σας κἄνες ἀπ' τὸ κεφάλι μου, ἐ, τότε ἐγὼ θὰ σὰς φτύσω πάλι κάμμουτρα! Μὰ καὶ ἂν εὐθύς μου τις ξαναπροτείνετε, καὶ πάλι ἐγὼ, γιὰ δεύτερη φορὰ, θὰ σὰς ὁμολογήσω ὅτι ζητᾷτε! Καὶ θὰ ξανασωθῶ! Ἄλλα καὶ δεύτερη, καὶ τρίτη, καὶ χιλιοστὴ, καὶ ἰοσιτὴ φορὰ ἐγὼ θὰ σὰς ξαναφτύσω, καὶ θὰ σὰς φτύνω ὅσο ἀναπνέω, ἀδιαφορώντας γιὰ κάθε συμφερτικό σας σύμβολο «ἤρωας», γιὰ ὅτι καὶ ἂν πῆτε, γιὰ ὅτι καὶ ἂν σκεφτῆτε, γιὰ ὅσο καὶ ἂν ἀηδιάσετε, γιὰ ὅσο καὶ ἂν σὰς εἰν' ἀπεχθὺς ἢ ἰδέα τοῦ κ ν ν κ ο ρ ὀ!

Ἀκούστέ το! Ἀπέναντι ἐκείνου πού σὲ κανένα δόξανό σας δὲν πέφτει, δὲν ἔχετε δῖπλο - καὶ ἂν ἀκόμα αὐτὸς ἀποστέρη τὸ θάνατο! Ὅσαδήποτε δισεκατομῦρια κἄνες δῖπλων δὲν μποροῦν ν' ἀλλάξουν μῆτε ἕνα γιώτα μῆς συνείδησης προσωπικῆς, πού ἐπιμένει νὰ δασυλογεῖ στὸν ἑαυτὸ της καὶ μόνο! Τίποτα στὸν κόσμο αὐτὸ δὲν εἰν' ἰσχυρότερο ἀπὸ τὴν ἐρημικὰ κλειστὴ συνείδηση τοῦ ἐνός!»

Τὴ σημασία μπορεῖ νὰ ἔχει: γιὰ τὸ γνησίως, τὸ ἐντελῶς ἀτομικὸ ἄτομο, ὁ ψόγος ἢ ὁ ἔπαινος τῆς κοινωνίας, τῶν ἀλλων, ὁ «ἀφηρωισμὸς τὸν στῆ συνείδησή τους»;

«Ἡ ἰδέα τοῦ «ἤρωας» καὶ τῆς «συνέπειας» εἶναι ἰδέα τῆς κοινωνίας καὶ παγίδα γιὰ τὸ ἐγὼ! Κι ὁ πῶς ἀντικοινωνικός ἤρωας, ἐφό-

σον εἶναι ἤρωας καὶ συνεπής, μένει, ἐν τέλει, τοῦ χροιοῦ τους!.. (Καὶ δὲν ἀλλάζει τίποτα τὸ νᾶναι «ἐνάνια» τῆς κηροτοσίας κοινωνίας - τοῦ χροιοῦ τῆς ἐπερχομένης! Κοινωνίας καὶ πάλι ὑποχείριος! Τὸ ἴδιο κάνει, τὸ ἴδιο ἀπολύτως!..)

Ἀσφαλῶς, τὸ σύμβολο ἐξωθεῖται ὡς τὴν ὑπερβολή. Ἡ ζωνρῆ ἀντίδρασις πού τοῦ προξενεῖ ἢ διαδεδομένη εὐρύτατα στὶς ἡμέρας μας τάσις τῆς ἐθελοθυσίας γιὰ πρόσκαιρα καὶ ἀφελῆ ἰδανικά, τὸν κάνει πιθανόν νὰ λησμονεῖ πὸς καὶ ὁ ἴδιος - πνεῦμα κριτικὸ, ἀπογοηνωτικὸ, ἀλλὰ συνάμα φύσις θερμῆ, συναισθηματικῆ, μὲ ἰσχυροὺς δεσμοὺς ἀγάπης σὲ πρόσωπα καὶ πράγματα - δὲν θὰ δεχόταν, εἰμαι βέβαιος, καὶ ἂν τοῦ τὸ ἐπέβαλαν «μὲ τὴν κἄνη στὸν κρόταφο», ν' ἀπαρνηθῇ, ὄχι φυσικὰ τὶς μὴ ὑπάρχουσες πολιτικο-κοινωνικῆς του πεποιθήσεις, ἀλλὰ τὰ προσφιλῆ καὶ τὰ οἰκεία του, τὰ στενῶς καὶ ἀτομικώτατα δικὰ του. Σὲ μιὰ τέτια περίπτωση, θὰ ἐπρόδιδε τὸ σύμβολο του. Ὅμως, ἄλλως, ὁ σύμβολο θὰ ἔχανε σὲ ὀλοκλήρωση - ἄρα καὶ σὲ θέλητρο. Καί, στὸ κάτω-κάτω, γιὰ νὰ προβλῆθονταί εἶναι τὰ σύμβολα!

Ἡ ἀνία, τὸ spleen, τὰ complexes, τὰ vices, οἱ νευρώσεις, οἱ ἀπωθήσεις σὲ ὑποσυνείδητο τῶν ἀνικανοποίητων ἐπιθυμιῶν, οἱ «παθιτικοὶ τραυματισμοί», οἱ νοσηρῆς ψυχικῆς καταστάσεις, ὁ περίπλοκος καὶ πολυσύνθετος ἐσωτερικὸς κόσμος τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώπου - ὅλ' αὐτὰ, πού ἀποτελοῦν τὴν σκιά, στὴν ὅποια κινεῖται περιπυρὸ ὀλοκλήρη ἢ λογοτεχνία τῶν τελευταίων 30 ἐτῶν, πὼς γίνονται καπνὸς καὶ χάνονται, πὼς - χωρὶς, ἐντούτοις νὰ εἶναι... - ξαφνικὰ μῆς φαίνονται ἐπίπλαστα, ἀνόητα, ἀσοδάρευστα, ὅταν βρεθῶμε πρόσωπο μὲ πρόσωπο, μὲ τίς μεγάλες, τίς πρώτες, τίς χοντρῆς δυστυχίες: τὸν σωματικὸ πόνον καὶ μόχθο, τὴν πείνα, τὴν δίψα, τὸ κρύο, τὸ καθημερινὸ ἀντίκρουμα τοῦ θανάτου, τὴν στέρηση τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας. Καμιά, τότε, δὲν ἐπιζεῖ ἀπὸ αὐτῆς τίς «ἀσθένειες πολυτελείας» φ' ἀνάουμε μάλιστα, στὸ σημεῖο, νὰ αἰσθανόμαστε καὶ κάποια περιφρόνηση γιὰ τὸν ἑαυτὸ μας, πού τις εἶχε ἄλλοτε πάρει τόσο πολὺ στὰ σοδάρια.

Θὰ δυσπιστήσουν ἀσφαλῶς σ' αὐτὰ ἐδῶ, καὶ πιθανῶς θὰ ἐνοχηθῶν, ἐκεῖνοι πού συνέπεσε νὰ μὴν ἔχουν δοκιμάσει στῆ ζωὴ τους παρὰ τίς πολυτε-

λεις αυτές δυστυχίες - τὰ θερμοκηπιακά, ἄρρωστα ἄνθη τοῦ συγχρόνου πολιτισμοῦ. "Ὅμως, κι ἄς μὴν τὸ θέλουν, ἄς μὴν τὸ πιστεῦνουν, σῶμα εἶμαστε πρὶν ἀπ' ὅλα, ὕλη, χῶμα, κορμί πού πονάει, παγώνει, πεινάει, διψάει, κουράζεται κι' ἔπειτα ὁ τιδῆποτε ἄλλο! "Ἐκείνοι πού περάσανε τὴν σκληρὴ περιπέτεια τοῦ δοκιμαζόμενου κορμιτοῦ, θὰ τὸ θυμῶνται πολὺ καλά, πῶς, μετὰ τὴν συνεχῆ πορεία μιᾶς ἡμέρας ὀλόκληρης, μὲ δεκαπέντε ὀκτάδες φορτίο στὴν πλάτη, ἢ μετὰ ἀπὸ μιὰ τρίωρη νυχτερινὴ σκοπιά στίς παγωμένες κορυφές τῆς 'Ἡπέλου, θὰ δεχόντουσαν — και ἔχι μόνο θὰ δεχόντουσαν, ἀλλὰ και θ' ἀναγάλλιαζαν ὀλόκληροι στὴν προσφερόμενη δυνατότητα μιᾶς τέτιας ἀνταλλαγῆς— νὰ φορτωθοῦν γιὰ τὸ ὑπόλοιπο τῆς ζωῆς τους ὅλες αὐτὲς τίς λεπτεῖς δυστυχίες, γιὰ μιὰ νύχτα και μόνη σ' ἓνα κρεβάτι μὲ καθαρὰ, λινα σεντόνια, πού νὰ τρίξουνε στὴν ἀφή, γιὰ τὸν γλυκὸ θόρυθο τῶν ἐξύλων, πού καιγονται στὴν ἀναμένη σόμπα, γιὰ ἓναν θαθὺ, πολὺωρο και χωρὶς ὄνειρα ὕπνο.

Σ' αὐτὲς τίς βαριές, μονοκόματες δυστυχίες, στὸν μεγάλο πόνο τοῦ κορμιτοῦ, τὸν ἀσχηκτο, μᾶς ξαναφέρνει ἡ «Πυραμίδα 67».

Αἰσιθάνεται κανεὶς τὸν συγγραφέα τῆς νὰ βρίσκεται στὸ στοιχεῖο του, ἀκριβῶς ὅταν πλησιάζει τὰ τέτια θέματα, τὰ σκληροτράχηλα και δυσπρόσιτα γιὰ τὸν σημερινὸ πεζογράφο, συνηθισμένο στοὺς χαμηλοὺς, τοὺς ἐλάσσονες, τοὺς ὑποβλητικούς τόνους, —θέματα, τὰ ὁποῖα ἀπαιτοῦν ὕψος νευρῶδες, παραστατικό, δυναμικό— και, πρὸ παντός, μιὰ «ὕψηλῆς καύσεως» συγγραφικὴ ἰδιοσυγκρασία.

Ἰνῆσια στόφα ἐπικόου ὁ Ρένος 'Αποστολίδης, προικισμένος μ' ἓνα σπάνιο περιγραφικὸ δαιμόνιο, κατορθώνει νὰ κατακτῆ τὰ δυσκολότατα αὐτὰ, ἀκριβῶς λόγῳ τῆς πρωτογονικῆς τους ἀπλότητος, θέματα, νὰ μὴν ὑποχωρεῖ μπροσά τους, ἀλλ' ἀντιθέτως ἐκεῖ νὰ ἐπιμένει και ἐκεῖ νὰ ἀναδεικνύεται περισσότερο, στὰ σκληροτράχηλα και στὰ δυσπρόσιτα: σὲ μιὰ ἐξαντλητικὴ πορεία, σὲ μιὰ πολὺνεκρη μάχη, σὲ μιὰ παγωμένη νύχτα μὲ θερμοκρασία 24 ὑπὸ τὸ μῆδεν στίς κορυφές τοῦ Βίτσι.

'Ἐμπρεσσιονιστικὴ σχεδὸν, χαράζοντας τίς ἀγχοῦδες, βραχυλόγες φράσεις στὸν ἴδιο ἀποκαμωμένο ρυθμὸ τοῦ βαδίσματος, ἡ περιγραφή τῆς πορείας (σ.

94-95)· σκληρά, ἀλλὰ χωρὶς ἐκζητησὴ «φρικαλεότητος» ρεαλιστικῆ, συγκρατώντας ὀλόκληρη τὴν ἐφιαλτικὴ ἀναστάτωση τῶν ὠρῶν ἐκείνων, ἡ περιγραφή τῆς μάχης (σ. 233-234)· ἐπικόο, μεγαλήθως ποιήμα ἢ παγωμένη νύχτα στὸ Μάνκοβετς, τὴν κορυφὴ τοῦ Βίτσι, ἀλλὰ γραμμένα ὅλα στὸν ἴδιο ὕψηλό, δραματικό τόνο, τὸν δεσπόμενον στὴν «Πυραμίδα 67» — τὸν τόνο τὸν ἐπιβάλλοντα, τὸν ἐπιπτόντα, τὸν ἐκ τῶν ἄνω ἐπερχόμενο, τὸν πειθαναγκάζοντα.

Και πρέπει νὰ, λεχθεῖ, ὅτι τὸν ἐπιβάλλοντα αὐτὸν τόνο, πού κατορθώνει, ἀκολουθώντας τὴν ἀντίστροφον ἐκείνης πού συνηθίζεται φορὰ, τίποτα μὴ ἀποκρύπτοντας ἢ ἀποσιωπώντας, ἀλλ' ἀντιθέτως, φωτίζοντας μ' ἓνα σκληρὸ, ἀπλετο φῶς, ὀλόκληρες τίς ἐπιφάνειες τῶν πραγμάτων, νὰ πεθεῖ ἐντούτοις και νὰ σαγηνεύει τὸν ἀναγνώστη, — τὸν τόνο αὐτὸν, τὸν ἀσυνήθη και ἰδιότυπο, τὸν κατέχει στὴν ἐντέλεια ὁ Ρένος 'Αποστολίδης, σὲ τρόπον ὅστε, μιὰ και μόνη παράγραφος νὰ δίνει πάντοτε τὸ μέτρο τοῦ ὕψους του, ἐνὸς ὕψους προσαπικού ἀπολύτως, πού συγγενές του δὲν ἐρῖσκειται στὴν πεζογραφία μας.

'Ἡ θερμὴ και συγκινητικὴ εὐγλωττία, ἡ λέξις ἡ χυμώδης και κρουστή, ὁ γλωσσικός ἐκλεκτισμός— πού, ἀσφαλῶς, ἀρκετὰ θὰ ἔχει ἐξερεθίσει τοὺς ὀρθοδόξους τοῦ δημοτικιστικοῦ νεο-σχολαστικισμοῦ—, ἡ παραχρῆ τῆς καρδιάς, πού δὲν κρύβεται, δὲν συγκρατεῖται μέσα στὰ πλαίσια μιᾶς ἀντικειμενικῆς ἐξιστορήσεως, ἀλλὰ προσφέρεται πλούσια, ἡ ἀπέραντη σκάλα τῶν ἐκφραστικῶν ἀποχρώσεων, ἀπὸ τὸ ἐπίσημο μεγαλεῖο μιᾶς δραματικῆς στιγμῆς, ὡς τὴν ὑπέργλυκη τρυφερότητα μιᾶς νοσταλγικῆς ἀποστροφῆς πρὸς τὰ πρόσωπα και τὰ πράγματα πού ἔμειναν πίσω, μακριὰ, ἀποτελοῦν τὰ στοιχεῖα, τὰ περισσότερο καθορίζοντα τὴν ὅλη ὕψή τοῦ πεζοῦ λόγου τοῦ Ρένου 'Αποστολίδη.

Γίνεται, τελευταῖα, μιὰ συστηματικὴ και κατὰ τὸ πλεῖστον κακόπιστη οὐγχυση μεταξὺ τοῦ γνησίως ὕψηλῶ τόνου τῆς γνησίας εὐγλωττίας, και τοῦ κενοῦ θερμπαλισμοῦ, τῆς ρητορείας, τῆς ἐπιτηδευμένης ὠραολογίας. Ὀχρὸς και ὀλίγος, ὁ τυπικός «πνευματικός ἄνθρωπος» τῆς ἐποχῆς, δυσπιστεῖ, θεληματικὰ ἢ ἀθέλημα, πρὸς ὅ τι δὲν εἶναι προσαρμοσμένο στὸ κλίμα τῆς δικῆς του ἐπισφαλῶς ὕψους, τῶν ἐρεθισμένων του

νεύρων καὶ τῶν ἐλαττωμένων ἐρυθρῶν αἰμοσφαιρῶν του.

Ἡ γνησιότης, ὁμως, τῆς εὐγλωττίας τοῦ Ρένου Ἀποστολίδη, πεθεὶ ἀφ' ἑαυτῆς πεθεῖ, ἔννοεῖται, τοῦς μὴ δεσμευμένους μὲ θεοντολογικὰς προκαταλήψεις, ἐκείνους ποὺ διαθέτουν ἕνα δέκτη ἐδασιθησίας, ἔτοιμο νὰ συλλάβει καὶ νὰ χαρεῖ ὅλες τὶς δυνατὰς ἀποχρώσεις νὰ κινηθεῖ ἐλευθέρος σ' ὀλόκληρη τὴν κλίμακα τῆς Τέχνης.

Χαρακτηριστικὸ δεῖγμα τῆς μεγαλόστομης αὐτῆς, ἀλλὰ συνάμα ἀπόλυτα θερμῆς, ἀπόλυτα πειστικῆς εὐγλωττίας, εἶναι ἡ σελίδα, ποὺ ἀνέφερα παραπάνω, γιὰ τὸ Μάνκοβετς, τὴν παγωμένη κορυφὴ τοῦ Βίτσι.

Δέκα μὲ μία τὴ νύχτα, ἐνῶ τὸ θερμόμετρο δείχνει «24 ὑπό», φυλάει στὸ Μάνκοβετς, ὁ συγγραφεὺς τῆς «Πυραμίδας», σκοπός, Τρεῖς παγερές, ἀτελείωτες ὥρες, ἐγέννησαν αὐτὸν τὸν παράδοξον ἐφιάλητη, τὴν ὄραματικὴ εἰκόνα, ποὺ ἴσως καὶ ν' ἀποτελεῖ τὴν κορυφαία ἐκφραστικὴ ἐπίτευξη τοῦ Ρένου Ἀποστολίδη στὴν «Πυραμίδα 67» :

«Τὸ Μάνκοβετς, ἀπόψε, καράβι δίχως ξάρτια καὶ τζιμινιέρες, μυστηριακὸ, δίχως φῶτα σηματοδοσίας, σὲ ταξίδι ἀνάκουστο ἀρμενίζει... Κανένας στὸ πηλόλλο, κανένας στὴν πυξίδα! πλέει δίχως στίγμα, σὲ ὕδατα ποὺ κανένας χάρτης αὐτοῦ τοῦ κόσμου δὲ σημειώνει!

Κάθε νύχτα, ποὺ ὁ ἀνεμὸς μὲ χιλιάδες ἀράγες, μὲ χιλιάδες δάχτυλα προσταγῆς, μὲ ὀλολυμιμὸς, μὲ θήνηνον, μὲ κραυγὴς ἀπογνώσεων, μὲ ἱκεσίες, παρῶσι στὸν ἄλγος τῆς κουραστῆς, πάνω ἀπ' τὴν πάλεικη ἀβυσσοῦ κάθε νύχτα, τὸ Μάνκοβετς, μυστηριακὸ ὑπερντρεντιωτ, μὲ γρανιτένια θωράκιση, πλέει σ' ἄλλα πλάτη, σ' ἄλλα μήκη σὲ ὕδατα ἄλλα! Γιὰ χάρη του, θάλασσες ποὺ ἄλλο καράβι δὲν τὶς ἀρμενίσει ποτέ, κάτασπρα πέλαγα, ξεκορμισμένα ἀπ' τὸ μεγάλο γαλαξία, φτάνουν κάθε νύχτα νὰ τὸ ἀρμενίσουν!.. Καὶ πλέει, βουβὸ ἢ ἀτάραχο, πάνω ἀπ' ὅλες τὶς θύελλες, πάνω ἀπὸ ἐλιγμοὺς καὶ παραεκλίσεις, κατὰσθητὰ στυλώνοντας τὴν πλώρη του στὴ μπόρα, περριθάνον, ἀροβό, περιφρονητικὸ, τὴ μοῖρα τοῦ γρανίτη του ἀκούουθώντας... Βαστὰ τὴ ὄρατα του ἴδια!.. Πάει δληνύχτα, μὲ τὸ παράξενό του πλήρωμα στὶς γρανιτένες του καμπίες ἐνταφιασμένο!.. Οὐθιλάζει ὁ ἀνεμὸς, ἡ λαλαπια δλολόζει στὴ γέφυρά του... Μὰ κείνο, ἀτάραχο, στὸν Ἄσπρο του Ὠκεανὸ ἀρμενίζει!..

... Καὶ τὶς αὐγές, τ' ἄστρα ποὺ σβήνουν, τὴν τελευταία τους στίλβη ἀποθθόνοντας στὰ κρύσταλα τῆς πύχνης, σὲ ἀπίθανες ἀχτές τόχουν ἀθόρυβα προσμινίσει... Τριγυρισμένο ἀπὸ σκοπέλους σκοτινῶς, φυλάκεις ἄγρυπνος, τὸ βρῖσκει ἡ μέρα... Φτάνει κάθε χάρουνα νὰ παραλάβει... τί; ποῖ ἄλλοκοτο φορτίο; Κανεὶς δὲν ξέρει ποῖός τὸ ναυλῶνει, ἢ οὔτε γιὰ ποῦ τῆς ἐρχόμενης νύχτας, γιὰ ποῖα ἄλλα μήκη, ἄλλα πλάτη, ἔξω ἀπ' τὰ σύνορα τοῦ κόσμου τοῦτου!..

Κάθε αὐγὴ, τὴν ἀγωνία τοῦ ἀλλόκοτου πληρωμάτος του στ' ἄστρα ποὺ σβήνουν ἀναθῆτει καὶ σβήνει πιά ἢ αὐτὸ τὶς μηχανές του... Σὲ ποῖα σημαία τόχουν ναυτολογήσει; Τὰ χρώματά της ποῖα; Νὰ μὰς τὰ δείξει!

Μὰ κείνο, ἀτάραχο, βουβὸ, δὲν ἀποκρίνεται... Καθυσταρεὶ λίγες ὥρες στὸ λιμάνι, καὶ σὰ σβήσει ὁ ἥλιος πῶς ἀπ' τὸ σύνορο, ἀνάβει πάλι τὶς ὑπόγειες μηχανές του καὶ ξανακινᾷ!.. Θάλασσες ἄλλες, ἔχουν ἐρθεῖ ἀνὰ τὸ ἀρμενίσουν, ἄλλοι Ἄσπρο Ὠκεανοὶ νὰ τοὺς διαπλεύσει ἀπόψε!..

Καὶ κάθε νύχτα τὸ ἴδιο...

... Τὸ Μάνκοβετς, καράβι δίχως ξάρτια καὶ τζιμινιέρες, μυστηριακὸ, δίχως φῶτα σηματοδοσίας, σὲ ταξίδι ἀνάκουστο ἀρμενίζει, μὲ τὶς μοικίτες τῶν πολυβόλων του ἔτοιμες!..

Ἔλα, ἔλα μαζί μου, στὶς ὑπόγειες μηχανές του! ἔκει ποὺ τὰ ἐμβολὰ του ζυμῶνουν ἀτέλειωτα τὴ ζωὴ καὶ τὸ θάνατο, τὴ φωτιὰ καὶ τὸν πόνο, τὸν καπνὸ καὶ τὰ δάκρυα, τὴν ἀσφυξία καὶ τὴ δίψα, τὴν πείνα καὶ τὴ νύχτα, τὸν τάρο, καὶ τὸ κρῦο, καὶ τὴν ἀπόγνωση! Ἐκεῖ ποὺ οἱ ἄξονές του καὶ τὰ γρανίτια του συντριβουν, κοινορτοποιοῦν, διαλύουν, καὶ τὰ μανόμετρα του μετροῦν ὀργὴ χιλίων ἀτμοσφαιρῶν, κ' οἱ στήλες τῶν θερμομέτρων του σημειώνουν: «24 ὑπό»!

Ἔλα, ἔλα μαζί μου στὶς ὑπόγειες μηχανές του, στὴν ἐντάφια γρανιτένια πύλη τοῦ Πουργκατόριου!..»

Ἀσφαλῶς, ἂν θέλαμε νὰ ἐπιμελούμε σ' ἕνα ἀνωστὸρ εἰδολογικὸ διαχωρισμό, αὐτὸ δὲν εἶναι πρόζα πιά! εἶναι ποιήσις. Ἄλλ' ὁ Ρένος Ἀποστολίδης δὲν ἔχει δισκαπμούς γιὰ τὸ εἶδος, οὔτε δισταγμοὺς γιὰ τὸν τρόπο, μὲ τὸν ὁποῖο θὰ ἐπιβάλλει στὸν ἀναγνώστη νὰ αἰσθανθεῖ ἐκεῖνο ποὺ αὐτὸς θέλει. Τὸν ἀρπάζει ἀπ' ὅπου τοῦ ἐρχεται βολικὸ — κατὰ τὸν τρόπο, τὸν ὁποῖο ἐπιζητεῖ τὸ ἴδιο τὸ ἀντικείμενο. Ἐδῶ, τὸ ἀντικείμενο θ' ἀσφυκτιοῦσε μέσα σὲ μιὰ ὀμαλὴ πρόζα, ὁσοδήποτε πειστικὴ, νευρώδῃ παραστατικὴ εἶναι τόσο ἀσύλληπτο τὸ κρῦο τῆς νύχτας αὐτῆς, τόσο ἀπάνθρωπο τὸ ἐρημικὸ μεγαλεῖο τοῦ ὄρου, ὥστε μόνον του τοῦ θέμα ἐπιζητεῖ τὴν μυθοποίηση, ὑψώνεται πρὸς τὸ ἔπος.

Ἀδέμευτος ἀπὸ κάθε εἰδολογικὴ πρόληψη ὁ Ρένος Ἀποστολίδης φθάνει μάλιστα, ὡς τὸ σημεῖο νὰ παραθέσει καὶ ποιήματα ὀλόκληρα σὲ στίχους—τὸν Ἄρχοντα *Radio*—, ἐνῶ ἄλλοῦ—στὴν «Χαράδρα τῆς Ρεκιά»—, ξεκινώντας μὲ πρόζα, ξεσπάει πρὸς τὸ τέλος σὲ στίχους, ὅταν τὸ ἀντικείμενο χάνει πλέον τὴν περιορισμένη, πραγματικὴ του ὑπόσταση, καὶ ἐκτείνεται σὲ σύμβολο, ἀναπόσπυκτα ἔτσι ἀναζητώντας τὴν μελίζουα πυκνότητα καὶ τὴν μελίζουα δραματικότητα τοῦ στίχου.

Συχνὰ συμβαίνει, ἄλλωστε, στὴν «Πυραμίδα 67», ἕνας τόπος ἢ ἕνα ἀντικεί-

μενο να παίρνει την προέκταση του συμβόλου. Σύμβολο νοσταλγίας, επανερχόμενο κάθε τόσο, γίνονται τα «ικετευτικά δέντρα της οδού Χένδεν» σύμβολο παρηγορητικής στεργής και τρυφερότητας «της Παναγίας τὸ μάγουλο» στο τέμπλο της καλιᾶς ἐκκλησίας, «πού χωνεύει, χωνεύει τὴν κούραση ὄλων τῶν ἀπὸ καταβολῆς κεκοιμηκότων» κι ἀκόμη, «διὰ τὴν ἡ ζωὴ ἔχει κατεβῆ τόσο πολὺ πὺν νὰ μὴν παίρνει ἄλλο», σύμβολο γίνεται «ἐνα βουναί ἀπὸ ἄχυρο στὸ στάβλο» («... ἡ εὐτυχία ἡ ἀπόλυτη - ὁ ὕπνος !...») σύμβολο και «μιά σταβλόπορτα πελώρια... ἡ ἴδια ἡ μάνα μας, ἡ φλόγα τῆς ἀγάπης της, πὺν καίει στὸν ὕπνο μας λαμπάδα και μᾶς ζεσταίνει !...»

Ὅταν ἡ ζωὴ ξεφεύγει ἀπ'τὴν «καθημερινὴ ἀνοησία» της, ὅταν γίνεται ἐνα ἀδιάνοπο σωματικὸ και ψυχικὸ μαρτύριο, μιὰ ἀέναη, κοπιαστικὴ ἔως θανάτου, μετακίνησις ἀπὸ θουὸ δὲ θουὸ, ἀπὸ χαράδρα σὲ χαράδρα, ἀπὸ κόλαση σὲ κόλαση, ὅταν ἀντιπρῶξεις τὸ ἐνδεχόμενο τοῦ θανάτου κάθε ὥρα, κάθε στιγμὴ, τότε και τὰ πράγματα τὰ ἴδια θανέζονται τὴν ἀφύσικη φρίκη τῶν γεγονότων πὺν τὰ περιβάλλον, μεταβάλλον ὑπόστασι - μθοποιούνται.

★

Ἄφρα, γιὰ ν' ἀναφέρω τελευταία, τὴν — μόνη ἄλλωστε — οὐσιαστικὴ ἐπιφύλαξη πὺν διατηρῶ γιὰ τὴν «Πυραμίδα 67». Ἡ ἐπιφύλαξις αὐτὴ ἀφορᾶ τὴν ὑπέρμετρη παρυσία τοῦ διασημικοῦ στοιχείου στὶς σελίδες της. Ἐφ' ὅσον τὸ οιασημικὸ στοιχεῖο συμπλέκεται ἄρρηκτα μὲ τὰ γεγονότα, ἐφ' ὅσον δὲν εἶναι μόνον σκέψις, ἀλλὰ σκέψις πὺν περνάει μέσα στὸ αἷμα, ταυτίζεται μὲ τὸ συναίσθημα και γίνεται συγκίνηση, γίνεται πάθος, — και ἐφ' ὅσον ἀκόμη, και τότε, παρεμβάλλεται μὲ μέτρο και δὲν διασπᾶ τὴν ἐνότητα τῆς ἐξελλίξεως τοῦ ἔργου — ἡ παρυσία του εἶναι, ἀσφαλῶς, θεμιτὴ μέσα σ' ἐνα λογοτέχνημα. Ἄλλ' αὐτὸ δὲν συμβαίνει πάντοτε, στὴν περίπτωσι τῆς «Πυραμίδας 67». Ἀντιθέτως, πολὺ συχνὰ ὁ συγγραφεὺς παρασύρεται σὲ συλλογισμοὺς ἀτελείωτους και σὲ σχόλια ἐπὶ σχολίων, πὺν διακόπτουν τὴν συνοχὴ τῆς ἀφηγήσεως, χωρὶς και νὰ ἐρσονται σὲ ἄμεση συνάρτηση μὲ τὰ γεγονότα, χωρὶς νὰ πείθουν τὸν ἀναγνώστη πὺς ἀπορέουν ἀπὸ αὐτὰ: Παράδειγμα: δυὸ σελίδες ὀλόκληρες (σ.

253-254) περί ratio, irratio και ἄλων τινῶν, σελίδες δοκιμίου και ὄχι πεζογραφήματος κατεξοχὴν γήνιου και κατεξοχὴν αἰματώδους. Ὁ Ρένος Ἄποστολίδης αἰσθάνεται μιὰ στεργὴ γιὰ τὰ γραπτὰ του, ἐξαιρετικὰ ἐπικίνδυνη: δὲν ἐννοεῖ τίποτε νὰ περικόψει, τίποτε νὰ παραλείψει. Ἐπιμένει νὰ τὰ πεί ὀλα ! Ἐξέρει νὰ γράφει — ἀλλὰ δὲν ξέρει νὰ σῆνει. Χρησιμοποιεῖ μόνον τὸ μολύβι και τὴν πένα — λημονεῖ τελείως τὸν τρίτο παράγοντα τοῦ ἀπλίου ὕφους: τὴν γομολάστιχα.

Νομίζω πὺς θάπρεπε νὰ ἐπιβάλει στὸν κριτικὸ, τὸν σχολιαστὴ, τὸν διασημικὸ πὺν ὑπάρχει μέσα του, ἐνα εἶδος πειθαρχίας: νὰ μὴν ἐπεμβαίνει ὅταν δὲν εἶναι ἡ ὥρα του, νὰ μὴν καταπατεῖ τὰ ξένα ἐδάφη — τὰ ἐδάφη τοῦ πεζογράφου Ρένου Ἄποστολίδη.

Νὰ μείνει ὁ πεζογράφος ἀνόθετος, καθαρός, νὰ μείνει ἐκείνος πὺν εἶναι, γράφοντας γιὰ τὰ πράγματα «ε' ἀπλὰ και τὰ θερμά, τὰ ξεκινημένα ἀπὸ τὴν αἰσθησι και γιὰ τὴν αἰσθησι, πὺναι πὺν ἀνεῦμα ἀπὸ τὸ πνεῦμα, πὺν νοῦ ἀπὸ τὸ νοῦ.»

Δικὴ του εἶναι ἡ φράσις — και ἀπὸ τὴν σελίδα ἐκεῖνη μάλιστα (σ. 206-207) πὺν, ἐγὼ τουλάχιστον, θερωῶ ὡς τὴν πὺν καίρια, τὴν ἀντιπροσωπευτικότερα δικὴ του, τὴν σελίδα γιὰ τὴν ὅποια θὰ ἦταν δυνατόν κανεῖς νὰ πεί πὺς ἀποτελεῖ τὴν συμπίκνωσι ὀλόκληρης τῆς «Πυραμίδας 67».

Στὴν σελίδα αὐτὴ συνυπάρχει, γιὰ πρώτη φορά συνδυαζόμενα, δασταυρούμενα, συντιθέμενα, και τὰ τρία ἐκεῖνα πὺν θὰ ὀνομάσω θεμελιακά στοιχεῖα τῆς «Πυραμίδας 67» :

Πρῶτο στοιχεῖο της εἶναι τὸ δέσιμο μ' ὁ τι τὸ γήνιο, τὸ χοϊκὸ, τὸ αἰμάτινο, τὸ ἐκ τοῦ κόσμου τούτου προερχόμενο, τὸ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ περατούμενο. Μιὰ ἄρνησις τοῦ θανάτου και ἐνας αἶνος γιὰ τὴν ζωὴ εἶναι ἡ «Πυραμίδα 67» — τὴν ζωὴ, ὑπέρτατα και μόνη ἀξία, πὺν νὰ μὴν θυσιάζεται γιὰ ἰδέες, γιὰ παρατάξεις, γιὰ λάθαρα... Ἡ ἀπιστία τῆς «Πυραμίδας 67» δὲν εἶναι ἡ νευρωτικὴ ἀπιστία τῆς παρακμῆς, πὺν προέρχεται ἀπὸ κούρασι, ἀποθάρσυνσι και διάλυσι, ἀλλ' εἶναι πίστις θερμὴ πρὸς τὸ ἀπτό και τὸ συγκεκριμένο, πρὸς τὴν ζωὴ τὴν ἴδια, πὺν δὲν ἀναγνωρίζεται σὰν μέσο γιὰ ὁ τιδήποτε ἄλλο, ἀλλὰ σὰν αὐτοσκοπός. Ἰδεῶδες του εἶναι ὁ αἰώνας πὺν «τὸ μπειὸν θὰ κνη-

ἡ Κριτική τοῦ Θεάτρου

ΘΕΑΤΡΟ ΚΑΙ ΜΗ ΘΕΑΤΡΟ

Ἔχουν πολλοὶ γιὰ τὸ θέατρο ἰδέες παράξενες, πὺν πρέπει κάθε τόσο νὰ τις δείχνουμε τέτιες πὺν εἶναι, κάλπικες, γιὰ νὰ μπορούμε νὰ προχωροῦμε χωρὶς δισταγμοὺς στὸ δρόμο πὺν ὀδηγεῖ στὸ... θέατρο κὶ ὄχι ἀλλοῦ. Μά, πρῶτα-πρῶτα, πρέπει νὰ σαφηνίσουμε ἂν θεωροῦμε τὸ θέατρο εἶδος τοῦ λόγου ἢ εἶδος τέχνης ἄλλης πὺν χρησιμοποιεῖ ἀπλῶς τὸ λόγο ὡς στοιχεῖο ἐπικουρικό γιὰ νὰ στηρίξει τὴ σκαλωσιά του. Γιατί στὰ χρόνια τοῦτα τῆς σύγχυσης κὶ τῆς κάθε λογῆς μπεχλιθωνιάς, τὸ ρῶτημα ἔχει τὴ θέση του. Σ' ἄλλους καιροὺς, ὅταν οἱ συγγραφεῖς ἔγραφαν γιὰ τὸ θέατρο ἢ, μάλλον, ἔγραφαν θέατρο, ἢ ἀμφισβήτηση τοῦ θεάτρου ὡς σκηνηκοῦ λόγου θὰ ἦταν ἀδιανόητη. Σήμερα δὲν εἶναι πιά. Καὶ δὲν εἶναι, γιατί δημιουργήθηκε ὀλόκληρη σχολή, κακὴ κὶ ψυχρὴ, πὺν κηρύσσει χωρὶς καμιὰ ἐπιφύλαξη, θὰ ἔλεγα ἀδιανόητα, πῶς ἄλλο τὸ λογοτέχνημα κὶ ἄλλο τὸ θέατρο. Βέβαια, τὸ θέατρο, δηλαδὴ ἢ σκηνηκὴ προβολὴ τοῦ λόγου, ἀκολουθεῖ κανόνες ἄλλους ἀπὸ ἐκείνους πὺν δεσπόζουν στὸ μυθιστόρημα, π. χ., ἢ πὺν κυριαρχοῦν στὴν ποίηση. Γι' αὐτὸ οὔτε ἀντίρρηση ὑπάρχει, οὔτε συζήτηση νοεῖ-

ται. Ὅμως ἢ διαφορετικὴ μεταχείριση τοῦ λόγου δὲν τὸν ἀποστρακίζει, οὔτε τὸν ἀχρηστεῖ. Κὶ ὅταν μιῶ γιὰ λόγου, ὑπονοῶ πάντα τὸν ἐντεχνο.

Ἡ ἀποψη πὺν ὑποστηρίζεται ἀπὸ κάποιους νεοἑλληνες συγγραφιάδες, πὺν συνήθως τροφοδοτοῦν τὴ σκηνὴ τοῦ νεότερου ἑλληνικοῦ θεάτρου μὲ τὰ ζαρζαβατικά τῆς λαχαναγορᾶς, εἶναι πῶς εἶναι θεατρικό ἔργο δὲν μπορεί νὰ εἶναι τίποτ' ἄλλο πὰρ ἔνας καλὰ στημένος διάλογος, κὶ πῶς ὁ διάλογος αὐτὸς εἶναι τόσο πὺν καλὰ στημένος ὅσο πὺν κοντὰ βρίσκεται στὴν τρέχουσα ὀμιλία. Ἔχει, λέγουν, φυσικότητα κὶ πειστικότητα ὁ λόγος αὐτὸς. Ἀγγίζει κατευθεῖαν τὴν ψυχὴ τοῦ θεατῆ κὶ ὀρίζει προθυμότερη συναισθηματικὴ δεκτικότητα. Δηλαδὴ δὲν τὰ λένε ἀκριβῶς ἔτσι, γιατί ἔτσι θὰ ἦσαν κάποιο ἐπιχείρημα τὰ λένε πολὺ ἀφελέστερα κὶ ἀδεξιότερα. (Συνήθως αὐτοὶ πὺν ὑποστηρίζουν τὸ ἀντιλογότερον ὁ θεατρο, δὲν εἶναι κὰν σὲ θέση νὰ στηρίζουν μὴ φράση σωστὴ, κὶ ἀνοηταῖνον ἐπιχειρηματολογώντας, ὅπως ἀνοηταῖνον «γράφοντες»). Ὡστόσο αὐτὴ εἶναι στὸ βάθος ἢ ἀποψη πὺν δὲν εἶναι ἰκανὸ νὰ διατυπώσουν. Καταλαβαίνει κὶ ὁ πὺν

γῆσι τὸ ὄφος τοῦ ξύλου», πὺν «τὰ φερέματα τῶν γυναικῶν μας θὰ ζηλέψουν τὰ χρώματα τὰ χυπητὰ κὶ ἀκράτα τῶν Ἀτίετων» κὶ πὺν οἱ ἄνθρωποι θάνατι ἄπιστοι ἀπὸ θρησκὸς κὶ ἀδούλωτοι ἀπὸ ἀνθρώπια!»

Στοιχεῖο δεύτερο - ἢ ἀγάπη. Ὅχι ἢ ἀγάπη σὰν χρέος ἠθικό, σὰν ἔξωθεν ἐντολὴ - ὄχι ἢ ἀφηρημένη, ἢ γενικὴ, ἢ ἔξωανθρώπινη «ἀγάπη πρὸς τὸν πλησίον» τοῦ Εὐαγγελίου. Ἄλλ' ἢ ἀγάπη - ἀνάγκη κὶ ἔσθια τῆς καρδιάς, πρὸς ὅτι ἀπὸ μόνο του, ἔξω ἀπὸ ἠθικὸς ἐπιταγές, γεννάει μέσα μας τὴν ἀγάπη ἢ ἀγάπη στίς δύο κοπελίτσες πὺν γύρευαν τὰ χαμένα θῶδια τους, τὸ «μικροῦλι Χερουβείμ, πὺν ἀπλωνε τὰ δύο χεράκια τ' ἀδειανά» κὶ ζήτηγε καραμέλες, ἢ ἀγάπη στοὺς σκύλους τῆς Βλαχοκρασιάς.

Καὶ, στοιχεῖο τρίτο, ἐκεῖνο γιὰ τὸ ὀποῖο διεφοδικότατα μιλήσα στὴν ἀρχὴ: ἢ ἐλευθερία. Μὴ ἐλευθερία πὺν σπᾶει κάθε σχῆμα συμβατικότητας κὶ προσωπογῆς κὶ φέρνει ἔνανι τρικυμισμένο ἄερα λησημονημένης ὑπερηφανείας στὴν δουλικὴ νηνεμία τῆς ἐποχῆς μας.

Τὰ τρία αὐτὰ στοιχεῖα ἐκφράζουν, νομίζω, περισσότερο ἀπὸ κάθετι ἄλλο, τὴν «Πυραμίδα 67». Καὶ ἂν οἱ λέξεις πὺν τὰ ὀρίζουν δὲν εἶχαν τόσο πιά ἐπιφάνεια, τόσο ἀπογομνωθεῖ ἀπὸ κάθε νόημα, κὶ γινόνταν νὰ ξαναβροῦν μεμιᾶς τὴν πρώτη, τὴν πυκνὴ, τὴν σωστὴ σημασία τους, τὸν τριπλὸ αὐτὸν ὀρισμὸ θὰ μπορούσαμε νὰ δώσουμε στὴν «Πυραμίδα 67» τοῦ Ρένου Ἀποστολίδη:

Βιβλίο ζωῆς - βιβλίο ἀγάπης - βιβλίο ἐλευθερίας.

ΦΑΙΔΡΟΣ ΜΠΑΡΛΑΣ

άνδρες, πώς τὸ ἐπιχειρήμα τοῦτο μᾶς ὀδηγεῖ κατευθείαν στὴν ἀρνήση τοῦ θεάτρου ὡς εἶδους λόγου. Γιὰ τοὺς «συγγραφεῖς» ποὺ ἀκολουθοῦν τὴ συνταγὴ τούτη—καὶ εἶναι σήμερα ἢ πλειοψηφία—, τὸ θέατρο, ὁ σκηνικός λόγος, πρέπει νὰ ἔχει τὴν ἀμεσότητα τῆς μεταφορᾶς ἀπὸ τὴν τρέχουσα ζωὴ. Ἄν πάρετε τὴν κουβέντα τοῦ γραφείου ἢ τὴ συζήτηση τοῦ δρόμου ἢ τὸν καυγᾶ τοῦ χαυτείου καὶ τὰ κατανείμετε στοὺς σκηνικούς ἤρωες, κατορθώνετε νὰ ἔχετε φυσικότητα καὶ πειστικότητα. Ὅτι μπορεῖτε νὰ δημιουργήσετε τὴ φυσικότητα καὶ ὅτι μπορεῖτε νὰ πεῖστε ἀσφαλέστερα καὶ μονιμότερα μὲ ἄλλα μέσα, πιὸ ὑψηλά, καλύτερης ποιότητας, οὔτε ποὺ περνᾷ ἀπὸ τὸ μυαλὸ τῶν περιέργων αὐτῶν θεατρικῶν συγγραφέων τοῦ καιροῦ μᾶς.

Γιατί; Μὰ ὁ λόγος εἶναι πρόδηλος. Πιστεύουν πῶς ἡ τέχνη εἶναι ψεύτισμα. Πῶς ἡ λογοτεχνία εἶναι ἓνα κυριακᾶτικο κοστούμι, ποὺ στενεύει καὶ δυσκολεύει τὴν ἀνεση τῆς κίνησης καὶ τῆς ἐκφρασης. (Καὶ ἡ ἀντίληψη τούτη δὲν περιορίζεται, δυστυχῶς, μόνο στοὺς συγγραφεῖς τοῦ θεάτρου. Ἐχει σπουδαίες κατακτήσεις καὶ στὴν ἄλλη λογοτεχνία τοῦ καιροῦ μᾶς. Ξεκίνησε μαζὶ μ' ἐκεῖνο ποὺ ὀνόμασα κάποτες ἀλητογραφία καὶ προόδευσε τόσο ὥστε νὰ αἰχμαλωτίσει καὶ ἄλλα κείμενα, δῆθεν λογοτεχνικά. ποὺ ζητοῦν μὲ τὸν τρόπο τοῦτο νὰ ἐπιβάλλουν τὸ ρεαλισμὸ τῆς περιγραφῆς. Πρόκειται, ἐθέθαια, περὶ ἐνὸς ρεαλισμοῦ κατεξοχὴν φωτογραφικοῦ, ποὺ εἶναι ἀσφαλτοσημάδι τῆς πιὸ θλιβερῆς παρακμῆς. Γιατὶ εἶναι ἀρνήση τῆς τέχνης καὶ προσχώρηση στὴν προχειρότητα. Ὁ λογοτέχνης παύει νὰ εἶναι ποιητὴς δημιουργός· γίνεται κατασκευαστῆς-μεταφορέας. Κουβαλητῆς τῆς καθημερινῆς πεζολογίας, ἀχθοφόρος τοῦ χυδαίου ἢ τοῦ ἀσήμαντου, τοῦ στοιχείου δηλαδὴ ἐκεῖνου ποὺ ἐχθρεύεται τὴν τέχνη καὶ ἡ τέχνη τὸ παραμερίζει γιὰ νὰ μὴν εἶναι τίποτ' ἄλλο ἐξὸν ἀπὸ τέχνη. Μὰ ἡ παρένθεση μπορεῖ νὰ μᾶς πᾶει μακριὰ καὶ νὰ πατήσῃ οἰκόπεδα ποὺ δὲν τῆς ἀνήκουν στὸ περιοδικὸ τοῦτο).

Ἄγνοοῦν, δηλαδὴ δὲν εἶναι σὲ θέση νὰ καταλάβουν, ὅτι τὸ θέατρο δὲν εἶναι ἄλλῃ μεταφορὰ ζωῆς ἀπὸ τὸ δρόμο στὰ σανίδια τῆς σκηνῆς. Ἡ ζωὴ αὐτή, ἡ ζωὴ τοῦ δρόμου ἔσω, ἂν ἀνεβαίνει:

μερικὰ σκαλοπάτια ψηλότερα ἀπὸ τὴν πλατεία, δὲν εἶναι γιὰ νὰ φαίνεται καλύτερα. Πρέπει νὰ εἶναι καὶ ὡς οὐσα ὑψηλότερη. Ὁ συγγραφέας ὑποτίθεται ὅτι ἔχει κάποιο ἀτομικὸ ὄραμα νὰ κοινοποιήσει, κάποια δική του ἀντίληψη ἢ κρίση, πρωτίστως κρίση, γιὰ τὴ ζωὴ τῆς περιουρίας του. καὶ βαθύτερη πρόθεσὴ του εἶναι ἡ ἀλλαγὴ τῆς. Ὁ θεατρικός συγγραφέας, ὅπως, ἀλλωστε, ὁ κάθε ἐργάτης τοῦ πνεύματος, παίρνει ἀπέναντι τῆς ζωῆς, καὶ τῆς δικῆς του καὶ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, στάση ἀπροσχημάτιστα κριτικῆ. Δέχεται ἢ ἀπορίπτει. Ἄλλὰ καὶ ὅταν δέχεται μὰ κοινωνικὴ κατάσταση, ἀπορίπτει κάποια ἄλλη, ποῦ, ἢ εἶναι στὸ γίγνεσθαί τῆς, ἢ προβάλλεται ὡς μελλοντικός σκοπός, ὡς ἰδανικὴ κατάσταση. Προσοχὴ ἢ ἀρνήση ἔχουν ὡς συστατικὸς τοὺς τὴν κριτικῆ. Ἄν ἄλλος ἦταν ὁ σκοπὸς τοῦ θεάτρου, ἂν ἐπρόκειτο δηλαδὴ νὰ καλεῖται ὁ θεατῆς γιὰ νὰ ἰδεῖ αὐτὸ ποὺ βλέπει στὴν καθημερινῇ ἐπαφῇ μὲ τοὺς συνανθρώπους του, τότε ὁ λόγος θὰ ἦταν ὀλόκληρα περιττός καὶ τὸ θέατρο θὰ ἔξεπεφτε σὲ μιμῶδραμα, παρ' ὅτι καὶ τὸ μιμῶδραμα, χρησιμοποιώντας τὴν τέχνη τοῦ ὑπαινιγμοῦ, κατορθώνει νὰ ὑποβάλλει πράγματα ποῦ τοποθετοῦνται στὴ σφαῖρα τοῦ ἰδανικοῦ.

Κάθε τέχνη καὶ κάθε δημιουργία ἔχουν ὡς ἀφετηριακὸ κίνητρο καὶ ὡς τελικὸ τους σκοπὸ τὴ μετὰ πλάση. Τὸ θέμα, ὅταν προσφέρεται στὴν κατάσταση τῆς πρώτης ὕλης, δὲν ἔμπορεῖ νὰ ἐνδιαφερέται αἰσθητικά. Καὶ ὀλόκληρο σχεδὸν τὸ νεώτερο ἑλληνικὸ θέατρο, αἰχμαλωτισμένο ἀπὸ τὸ κίβδηλο ἰδεῶδες τοῦ φωτογραφικοῦ ρεαλισμοῦ, θρίσκειται, ἀπὸ ἀπόψεως θεμάτων, στὴν κατάσταση τῆς πρώτης ὕλης. Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος τοῦ ἔσπεσμοῦ τῆς θεατρικῆς λογοτεχνίας. Γιατὶ τὸ θέατρο τοῦ εἶδους αὐτοῦ δὲν ζητεῖ οὔτε νὰ πείσει οὔτε νὰ παρακινήσει σὲ νέες ἰδεολογικὲς κατακτήσεις. Τὸ νεοελληνικὸ θέατρο ἔχει ἀπὸ μακροῦ μεταπέσει στὴν κατηγορία τῶν φυλάρων «σκέτς», καὶ τὰ «σκέτς» εἶναι ὅτι καὶ ἡ λέξις ὑποδηλώνει: ἰχνογραφήματα. Ἡ σύνθεσις ἀπουσιάζει, ἢ μεταποίησις τοῦ πρώτου, ἀκατέρηστος ὕλικος, θεωρεῖται ἀδιανόγητη πολυτέλεια. Καὶ ὁ θεατῆς, διασκαλεμένο νὰ μὴ ζητεῖ παρά φωτογραφίες, ἰκανοποιεῖται μὲ τὰ θάναυσα σκίτσα ποῦ τοῦ προσφέρουν οἱ μαθητεοῦ-

μενοι τοῦ θεατρικοῦ «Διγκουαφόν». Καμιὰ πνοή, καμιὰ ὀργή, κανένας ἡμερος δημιουργίας. Καί καμιὰ σάτιρα, σάτιρα διαδρωτική, ἀναγεννητική. Γαργάλισμα τῶν αἰσθήσεων, νυγμοὶ μὲ καρφίτσα, ἐκεῖ πού χρειάζεται συχνὰ γενναῖο νυστέρι.

Καταλαβαίνω πάρα πολὺ καλά γιὰ τὶ οἱ νέοι θεατρογραφιάδες περιφρονοῦν τὴν τέχνην τοῦ λόγου στὸ θέατρο. Θεωροῦν ὅτι τὸ θέατρο θὰ χάσει ἂν γίνῃ τέχνη. Θεωροῦν ἀκόμη ὅτι θὰ μείνουν χρεώστες στὴν ἀξίωση τοῦ ναθοῦ κοινῶν νὰ μὴ σκέπτεται ἀλλὰ μόνο νὰ βλέπει καὶ νὰ διασκευάζει μὲ τὸ προσφερόμενο θέαμα. Ἔτσι, σιγά-σιγά, ἡ δραματογραφία στὸν τόπο μας ἔχει διαψευσθεῖ τῇ λογοτεχνίᾳ. Καὶ τὸ χειρότερο εἶναι πῶς τὸ διαζύγιό τοῦτο καταβάλλεται προσπάθειαν ἄερμηνευθεῖ ὡς ἐπιστροφή τοῦ θεάτρου στὸν ἑαυτὸ του!

Πρέπει, ὁμως νὰ ἐρευνήσουμε ἓνα ἄλλο ζήτημα, πού εἶναι μὲ τὸ πρηγούμενο σύμφυτο.

Συχνὰ συμβαίνει νὰ διαβάζουμε ἢ νὰ βλέπουμε θεατρικὰ ἔργα πού εἶναι περισσότερο μίμηση θεάτρου παρά θέατρο. Ὅταν λέγω «μίμηση θεάτρου» ἐννοῶ τὴν εἰδικὴ ἐκείνη κατασκευὴ τοῦ λόγου πού, εἴτε δαεῖζεται τῇ μορφῇ τοῦ θεάτρου, εἴτε προσπαθεῖ νὰ γίνῃ θέατρο χωρὶς νὰ πετυχαίνει. Παραδείγματα δὲν ἔχουμε λίγα κ' οἱ σκηνικὲς ἀτυχίες δὲν εἶναι διόλου σπάνιες. Πρόσφατα ἀκόμη ἡ ἑλληνικὴ σκηνὴ μᾶς ἔδωσε ἓνα δείγμα τοῦ τί μπορεῖ νὰ εἶναι ἡ θεατρικὴ μυθογραφία, ἡ, καλύτερα, ἡ μυθογραφικὴ θεατρογραφία. Ὁ «Κατοαντώνης» τοῦ κ. Γ. Θεοδοκά εἶναι ἓνα τυπικὸ δείγμα τοῦ εἶδους. Τὸ μυθιστόρημα ἔχει κανόνες δικούς του, πού διεκδικοῦν τὴν αὐτονομία ὅσῃν καὶ οἱ κανόνες τοῦ θεάτρου. Ἡ πρόσμιξή τους καὶ ἡ ἀλληλοδοθηθεὶά τους ἔχουν ὡς συνέπεια τὴ νόθευση καὶ τὴν παραποίηση τοῦ εἶδους. Τὸ θέατρο δὲν εἶναι ποτὲ παράθεση ἐπεισοδίων καὶ ἀφήγησης ἢ ἐξηγήσεως δράσεως. Εἶναι τὸ ἴδιο ἔργον, καὶ μὲ τοῦτο θέλω νὰ ὑποδηλώσω ὅτι ἡ δράση δὲν εἶναι παράγων ἐξηρημαμένος ἀπὸ τὴν ἱστορικὴν (τὴ μυθικὴν) πλοκή, ἀλλὰ συνέπεια τῆς τέτιας ἢ τέτιας τοποθετήσεως καὶ τῆς τέτιας ἢ τέτιας ψυχολογίας τῶν ἡρώων τῆς σκηνῆς. Τὰ σκηνικὰ πρόσωπα δη-

λαδῆ, ἔχουν κάποιαν αὐτονομία, πού γίνεταί γεγονός αὐτοδύναμο καὶ παρωθεῖ σὲ κίνηση καὶ σὲ διαγωγή πού διέπεται ἀπὸ τὴ σκηνικὴ τους ὑπόσταση. Δὲν ἐννοῶ μὲ τοῦτο πῶς δὲν πειραχθῶν στοὺς σκοποὺς καὶ τῇ δράσει πού τοὺς διαγράφει ὁ συγγραφέας. Ἀλλὰ χρειάζεται τέχνη πολλὴ γιὰ νὰ μὴ φαίνεται τὸ σχέδιον καὶ νὰ προβάλλεται ὁ ἀθεομητισμός. Αὐτὸ εἶναι κατὰ κύριο λόγο τὸ θέατρο: ἡ δημιουργία τῆς ψευδοπατῆς τοῦ αὐτόνομου καὶ τοῦ ἀθεομητου, ἡ δημιουργία, μὲ ἄλλες λέξεις, τῆς σκηνικῆς ἀλήθειας, πού εἶναι ἀνεξάρτητη ἀπὸ τὴν προδιαγραφὴ τοῦ σχεδίου ὅσον καὶ ἂν εἶναι στενὰ μὲ τοῦτο δεμένη καὶ ἀξεχώριστη. Γιὰ νὰ ἐπιτευχθῶν αὐτὰ χρειάζεται ἡ ἰδιαίτερη ἐκείνη ἰκανότητα πού πετυχαίνει νὰ συνδυάζει τὴν πρόθεση μὲ τὴ σκηνικὴ ἀληθοφάνεια. Ἡ πρόθεση εἶναι πάντα τὸ δεῦτερον πλάνο. Ἡ σκηνικὴ πραγμάτωση εἶναι ἐκείνου πού ἀποτελεῖ τὸ θέατρο ὡς πλαστικὴ μορφή λόγου σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴν κίνηση καὶ τὴ μιμητικὴ.

Γιὰ νὰ πετύχουν τὴν ἀληθοφάνεια οἱ ὀπαδοὶ τοῦ ἀντιλογοτεχνικοῦ θεάτρου θυσιάζουν τὴν τέχνην. Γιὰ νὰ περισώσουν τὴν τέχνην οἱ ἔραστοι τοῦ λογοτεχνικοῦ θεάτρου, δηλαδὴ τοῦ θεάτρου ἀπλῶς, πολλὰς φορές θυσιάζουν τὴ θεατρικότητα. Νομίζω ὁμως πῶς τὸ δεῦτερον τοῦτο δὲ θάπρεπε νὰ τεθεῖ. Γιατὶ ὅσοι γράφουν μυθιστόρημα, εἴτε ὀτιδήποτε ἄλλο, μὲ τὴν ψευδαίσθησιν ὅτι γράφουν γιὰ τὴ σκηνή, προδίδουν ἀνεπίγνωστὰ τὸ θέατρο. Ὁ θεατρικὸς συγγραφέας, εἴτε συλλαμβάνει τὸ θέμα του θεατρικὰ, δηλαδὴ στὴν ἐνεργὴ σύζευξιν τοῦ λόγου μὲ τὴν κίνηση καὶ τὴν δράση, εἴτε τὸ συλλαμβάνει μυθιστορηματικὰ, ὅποτε οἰαδήποτε προσπάθεια ἐνοφθαλμισμοῦ τοῦ ἐνός εἶδους στὸ ἄλλο ἀποβαίνει μάταιη. Ἀκόμη, θάπρεπε νὰ προσθέσω τοῦτο, πού δίνει, νομίζω, κάποιαν ἀπάντησιν σ' ὅτι προβάλλεται ὡς δικαίωμα «φαντασίας» γιὰ τὴν ἀνθεατρικὴ μεταχείριση τοῦ δραματικοῦ ὑλικοῦ: Τὸ δραματικὸ στοιχεῖον δὲν εἶναι μόνον προνόμιον τοῦ θεάτρου. Ἡ μορφὴ πού παίρνει ἐκάστοτε ἡ δραματικὴ ὕλη, ἐνδιαφέρει καὶ προσδιορίζει τὸ εἶδος τοῦ πλαίσιου ὅπου θὰ ἐνταχθεῖ.

Θὰ μπορούσαμε νὰ χωρίσουμε τὸ θέατρο σὲ δύο μεγάλας κατηγορίας: στὸ ρεαλιστικὸ καὶ στὸ ἀντιρεαλιστικὸ ἢ ποιητικὸ θέατρο, χωρὶς τοῦτο νὰ ση-

μαίνει πώς δὲν μπορεί καὶ δὲν πρέπει νὰ ὑπάρχει ποίηση στὸ ρεαλιστικὸ θέατρο ἢ πὼς στὸ ποιητικὸ θέατρο παύουν νὰ λειτουργοῦν οἱ βασικοὶ κανόνες τοῦ σκηνηκιοῦ λόγου καὶ τῆς θεατρικῆς τέχνης. Ἀντίθετα, πιστεύω πὼς ὅσο αὐστηρότερη εἶναι ἡ ἐφαρμογὴ τῶν κανόνων αὐτῶν στὸ ποιητικὸ θέατρο, τόσο μικρότερη γίνεται ἡ ἀπόσταση ἀνάμεσα στὴν ποιητικὴ αὐθαιρέσια καὶ στὴ δεχτικότητα τοῦ θεατῆ. Γιατὶ τὸ στοιχεῖο τῆς ἀληθοφάνειας εἶναι ἀπὸ τὰ οὐσιαστικότερα στὸ εἶδος τοῦτο τῆς τέχνης, ὅπου δὲν κινεῖται μόνον ὁ λόγος, ἀλλὰ καὶ ἄνθρωποι ζωντανοὶ μὲ λαλιά, ἐκφράσεις καὶ μιμική, ποὺ ἔχουν πρότυπὸ τους τὴ μεγαλύτερη ἀλήθεια ποὺ μπορεί νὰ γίνει, τὴν ἴδια τὴ ζωὴ. Τὸ πρόβλημα τοῦ ποιητικοῦ θεάτρου—γιατὶ εἶναι ἓνα πρόβλημα—θὰ μπορούσε ν' ἀντιμετωπισθεῖ καὶ μ' ἄλλα κριτήρια, ποὺ θὰ ἐπέβαλλαν κάποιο διαχωρισμὸ ἀνάμεσα στὴν ἀπροσχημάτιστη «φαντασιοκοπία», ὅπου ἡ αἰσθητικὴ συγκίνηση μετατίθεται σ' ἄλλο ἐπίπεδο καὶ ἡ θεατρικὴ μορφή εἶναι μονάχα πρόσχημα, καὶ στὸ συνειρημὸ τοῦ «φανταστικοῦ» μὲ τὸ πραγματικὸ, ὅπου πιά τὸ θέατρο εἶναι μιὰ πρόσκληση φυγῆς ἀπὸ τὴν πραγματικότητα καὶ μιὰ προβολὴ ἐνὸς χώρου ἰδανικοῦ στὸν ὁποῖο μεταφέρεται ὁ θεατῆς, ἀναγκασμένος νὰ ἀποβάλλει πολὺ ἀπὸ τὸ ἔρμα ποὺ τὸν συγκρατεῖ στὶς ἀπτές πραγματικότητες καὶ καταστάσεις. Τὸ δεύτερο τοῦτο εἶδος θεάτρου εἶναι ἀπὸ τὰ πιὸ δύσκολα καὶ προϋποθέτει τόσο δυναμισμό ποιητικῆς ἐμπνεύσεως καὶ τέτιαν ἰκανότητα ἀπὸ μέρους τοῦ συγγραφέα γιὰ τὴν ἀποδέσμευση τοῦ ὄνειρικοῦ στοιχείου στὸν θεατῆ, ποὺ κάθε ἐπίτευγμα στὴ σφαῖρα τούτη πρέπει νὰ θεωρεῖται ἀθλῆμα. Καὶ ἀκόμη, ἂς σημειωθεῖ, ὅτι τὸ ρεαλιστικὸ μέρος τοῦ ἔργου πρέπει νὰ ἔχει τὴσὴν ἀλαφράδα γιὰ νὰ μπορεῖ νὰ συγχωνεῦται μὲ τὴν ποιητικὴν ὕλη. Ὅμως, τίς περισσότερες φορές δὲ συμβαίνει τοῦτο. Συμβαίνει, ἀντίθετα, ἓνας

συμφυρμὸς ρεαλιστικῶν καὶ ἐξωλογικῶν στοιχείων, ποὺ, ἐνῶ ἀδυνατίζει τὴ θεατρικότητα μὲ συμβατισμοὺς ποὺ τοὺς ἀρνεῖται ἡ σκηνή, δημιουργεῖ τὸ ἄνμα ἓνα νόθο εἶδος, ποὺ δὲν ἔχει καμιά πιθανότητα νὰ κερδίσει τὴν εὐνοια τοῦ πληροφορημένου θεατῆ.

Ἵπάρχει καὶ στὸ θέατρο, ὅπως ἄλλωστε σ' ὅλες τίς τέχνες, μιὰ τάση ἐπιστροφῆς στὶς πρμιτιβιστικὲς μορφές, καὶ ἡ τάση αὕτη δικαιολογεῖται μὲ τὴ διάθεση τῆς ἀξιοποίησης τῶν λαϊκῶν πηγῶν καὶ τρόπων ἀπ' ὅπου ξεκίνησαν οἱ πρῶτες ἀπόπειρες θεάτρου. Πολὺ φοβῶμαι ὅτι οἱ προσπάθειες αὐτὲς θὰ μείνουν χωρὶς καλλιτεχνικὴν ἀναπόδοση, κ' εὐχόμαι οἱ νέοι καλλιτεχνικοὶ μας συγγραφεῖς νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν ἄγωνα φιλοδοξία τῆς «παλιμπαδοποίησης» τοῦ θεάτρου. Ἡ κάθε μορφή τέχνης διαγράφει τὴν τροχιά της καὶ ἡ καμπύλη της δὲν ἐπανέρχεται ποτέ στὴν ἀφετηρία. Θάρθει στιγμὴ ποὺ θὰ ξεπέσει ἀπὸ τὴν ἀνοδικὴ της πορεία, ὅμως ὁ ξεπεσμός της σημειώνεται μόνον ὅταν ἔχουν ἐξαντληθεῖ ὅλες οἱ δυνατότητες τῆς μορφῆς. Καὶ εἶναι ἓνας ξεπεσμός παροδικός, ποὺ σημαδεύει τὴ συγκέντρωση δυνάμεων γιὰ νέαν ἀνοδο. Θὰ ἦταν ἀντίθετο πρὸς τὴ λογικὴ τῶν πνευματικῶν ἐξελιξέων νὰ ζητοῦμε νὰ ἐπαναφέρουμε τὴν τέχνην στὰ νηπιακά της σκιρτήματα. Θὰ ἦταν μανιέρα - καὶ ὅλες οἱ μανιέρες ἐχουν τὴν τύχη τῶν πυροτεχνημάτων. Εἶναι ἀμετάκλητα καδικασμένες, γιατί κανενὸς βαθμοῦ δικαστήριου δὲ θὰ θρεθεῖ νὰ δικαιώσει τίς ὀπισθοδρομήσεις. (Ἡ τελευταία φράση ἀφορᾷ κάποιες ἐλλπίδες περὶ Ἐφφετίων, ποὺ δὲν πρόκειται ν' ἀπασχοληθοῦν ποτέ μὲ ὅτι καταδικάζει ἡ σίγουρη αἴσθησις τῆς ἐποχῆς. Τουλάχιστον γιὰ τὸ θέατρο, ποὺ εἶναι, ἢ μᾶλλον πρέπει νὰ εἶναι, τόσο ζωντανὸ ὅσο καὶ οἱ ἄνθρωποι. Καὶ οἱ ἄνθρωποι ζοῦνε μέσα σὲ χώρο καὶ χρόνο περιγεγραμμένο).

ΑΙΜ. Χ.

ἡ Κριτικὴ τῆς Ἀπαγγελίας

Ἀφήσαμε ἐπίτηδες νὰ περάσει λίγος καιρὸς, γιὰ νὰ διατυπώσουμε κάποιες σκέψεις μας ἐπάνω στὶς «ποιητικὲς ἀπογευματινές», πὺν δόθηκαν ἐφέτος, σὲ μεγαλύτερη μάλιστα ἔκταση ἀπὸ ἄλλοτε, ἀφοῦ, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ Ἐθνικόν, τὶς καθιέρωσεν καὶ τὸ ἐλεύθερο θέατρο. Ἔτσι, παίρνει νὰ γίνονται θεσμοὶ οἱ «ποιητικὲς» αὐτές, καὶ γι' αὐτὸ ἀκριβῶς, θὰ πρέπει νὰ εἰπωθοῦν μερικὲς βασικὲς ἀπόψεις — ἄνευ φόβου καὶ πάθους — καθαρὰ καὶ ξάστερα.

Καὶ πρῶτα - πρῶτα : οἱ καλλιτέχνες τοῦ ἑλληνικοῦ θεάτρου εἶναι κατάλληλοι γιὰ τὴν ἐρμηνεύει τοῦ ποιητικοῦ λόγου ; Θεωρητικὰ, οἱ ἠθοποιοὶ πρέπει ν' ἀπαγγέλλουν ἄρτια, πολλοὶ τουλάχιστον, ἀπ' αὐτοὺς, ἀφοῦ ἀπαραίτητη, φυσικὰ, προϋπόθεσις τοῦ καλλιτεχνικοῦ τοῦς δπλισμοῦ πρέπει νὰ εἶναι ἡ ὑπόκρισις, ἡ εὐαισθησία, ἡ ὠραία φωνὴ κ' ἡ ἐμφάνισις, οἱ ἄρμονικὲς κινήσεις, τὸ μαϊντιεν μὲ μιὰ λέξη, ὅλα τὰ αἰσθητικὰ καὶ καλλιτεχνικὰ δηλαδὴ ἐκεῖνα στοιχεῖα, πὺν ἀπαιτεῖ καὶ ἡ ἔντεχνη ἐρμηνεύει ἐνὸς ποιήματος, πὺν δὲν εἶναι ἄλλο παρὰ ἕνας μικρὸς ρόλος καὶ μάλιστα συχνὰ δύσκολος, ἀφοῦ ἕνας ὁλόκληρος κόσμος εἶναι κλεισμένος μέσα σὲ λίγους στίχους. Πολλὲς φορές τὸ ποιῆμα πραγματοποιεῖ «τὸ μέγιστον ἐν ἐλαχίστῳ» τῶν ἀρχαίων.

Κ' ἐδῶ εἶναι ἡ πλάνη καὶ ἡ παρεξήγησις. Οἱ καλλιτέχνες τοῦ θεάτρου δὲν ξέρουν ἢ δὲν θέλουν νὰ ξέρουν, οἷ ἡ ἐρμηνεύει τοῦ ποιητικοῦ λόγου ἔχει καὶ αὐτὴ τὰ ἰδιαιτέρα μουσικὰ της, ὁρισμὲνα θεμελιώδη ἀξιώματα, νόμους καὶ ὁρισμούς, πὺν ἡ ἄγνοιά τους ὀδηγεῖ σὸ συμβατισμὸ καὶ σὸν αὐτοσχεδιασμὸ, καὶ φτάνει κάποτε σὸν σαφρασονισμὸ.

Πιστεύω πὺς, καλὰ ὀδηγημένοι οἱ ἠθοποιοὶ μας — ὅχι βέβαια καὶ ὅλοι —, θὰ μποροῦσαν νὰ φτάσουν σὲ καλλιτεχνικὰ ἐπιτεύγματα Ἀλλὰ ἀπαιτεῖται γι' αὐτὸ ἰδιαιτέρη μύηση στὸς κανόνες τῆς ἀπαγγελτικῆς τέχνης, πάντα μὲ τὴν προϋπόθεσις μιᾶς γενικότερης πνευματικῆς καλλιέργειας καὶ αἰσθητικῆς ἀναπτύξεως, πὺν θὰ βοηθήσουν τὸν ἠθοποιὸ νὰ κατανοήσῃ τὸ ἰδιαιτέρου κλίμα κάθε ποιήματος. Ἔτσι μόνον θὰ τὸ ἀποδώσει σὶν ἐντέλεια καὶ δὲ θὰ προδώσει τὸ βαθύτερου ἔσσωτερικὸ του νόημα, διὰν μάλιστα τὸ ποιῆμα εἶναι βαθιὰ συναισθηματικὸ ἢ δια-

νοητικὸ καὶ ὅλη ἡ γοητεία τῆς ἐρμηνεύει στήριζεται ἀκριβῶς στὶς λεπτὲς ἐκείνες ἀποχρώσεις πὺν θὰ δείξουν ἀνάγλυψη τὴν ὁμορφιά του, σὶν φῶμα καὶ σὶν ὁδοσία.

Ἔμεῖς ἀπ' ὅσα εἶδαμε καὶ ἀκούσαμε στὶς ἐφεστεινὲς «ποιητικὲς», ἰδιαιτέρου τοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου, διαπιστώσαμε : Ἀπαγγελία ἐξωτερικὴ, συμβατικὴ, ἐπιτηδευμένη, φωνῆς ὑπερβολικῆς καὶ ἄμουσος, σὲ πολλὰ σημεῖα στόμφο καὶ ἔμφρασις — πὺν μᾶς γύρισαν δεκαετίες πίσω —, θεατρικότητα ἐξὴν τελείως πρὸς τοὺς αἰσθητοὺς κανόνες τῆς ἀπαγγελίας, ἀταίριαστη μιμικὴ, χειρονομίες ὑπερβολικῆς καὶ ἀκαλασθητικῆς — γυμναστικῆς κινήσεις κάποτε — καὶ βηματισμοὺς ἀκόμα, τεντωμένα χεῖρα, σὲ ὁρισμὲνα σημεῖα, μὲ τρέμολα δακτύλων, κάκιστο ἀπαγγελτικὸ μαϊντιεν. Ὁ ἠθοποιὸς πὺν «ἐρμηνεύει» τὸν «Ἀστραπόγιαννο», π.χ., ἔφιασε ν' ἀπαγγέλλει μὲ τὸ ἕνα χεῖρ σὶν τὸ ἐπὶ τοῦ σακακιῦ του, γιὰ νὰ δείξει, ἴσως, ἄνεσις, χωρὶς νὰ ἔχει ὑπόψιν του πὺς ἡ ἀπαγγελία δὲν εἶναι θέατρο καὶ πὺς παρόμοιες κινήσεις εἶναι μιὰ ἀπρέπεια καλλιτεχνικῆ, τελείως ἀπαράδεκτη. Ὅλα αὐτὰ, πρόχειρος συνταγῆς, γιὰ εὐκόλη, ἐντυπωσιακὴ ἐπιτυχία καὶ χειροκροτήματα ἐνὸς κοινῶ πὺν δὲν εἶναι ὑποχρεωμένον νὰ κατέχει τὴν τέχνη τῆς ἐρμηνεύει τοῦ ποιητικοῦ λόγου, καὶ πὺν παίρνει συνήθως «αὐτὸ πὺν τὸ προσφέρουν» καὶ σπᾶνια ὑποπέτυνται τὶ ἀκριβῶς θὰ ἔπρεπε νὰ τοῦ δοθεῖ, κατὰ τὴν ἔκφρασις γνωστοῦ κριτικοῦ. Μεγάλη ἀλήθεια, πὺν θὰ ἔπρεπε στὸς καλλιτέχνες τοῦ θεάτρου πὺν ἔχουν συνείδησις τῆς ἀποστολῆς τους νὰ γεννᾶ συναισθημα εὐθύνης. Ἰδιαιτέρου τὸ Ἐθνικὸν Θεᾶτρο, σὸν ἐπίσημη κρατικὴ σκηνή, μὲ τὴν «ὑποτιθεμῆς» αὐθεντικὴ του ἐρμηνεύει σὸν θεατρικὸ καὶ ποιητικὸν λόγο, ἔχει βαρῖα εὐθύνη ἀπέναντι τῶν νέων καὶ, ἀκόμα περισσότερο, τῆς ἀνυποψίαστῆς, ἀπλαστῆς μαθητικῆς νεολαίας, πὺν, κατὰ σύστασις τοῦ Ἐπουργείου Παιδείας, ὀδηγεῖται ὁμαδικὰ στὶς «ποιητικὲς» αὐτές, γιὰ νὰ στρεβλωθεῖ ἡ αἰσθητικὴ της ἀνίληψη, καὶ νὰ ἐπηρεασθεῖ, ἀνεπανόρθωτα, ἀπὸ τὴν κακὴ αὐτὴ παράδοσις, πὺν δημιουργεῖ σὸν τομέα τοῦτον τῆς Τέχνης, ἡ Κρατικὴ μας Σκηνή, ἀφοῦ πρὸ τῆς πρὸς τὴν ἡθοποιῶν της ἀπὸ τὰ παιδιὰ αὐτὰ καὶ τοὺς καθηγητῆς τους.

Αὐτὴ φρονοῦμε εἶναι ἡ σημαντικότερη ζημία καὶ ὁ ὑπ' ἀρῆμόν 1 καλλιτεχνικός κίνδυνος, καὶ λιγότερο τὸ γεγονός ὅτι οἱ σίχοι ἐνὸς Σολωμοῦ, π.χ., προδίδονται μιά βροχιά ἀπὸ τὴν ἐπίσημη Κρατικὴ μας Σκηνή. Μάθημα ταπεινοφροσύνης εἶναι τὸ θέατρο ἔργαφς τελευταία, ὁ νεώτερος τῆς καλλιτεχνικῆς δυναστείας τῶν Κοκλῆν, Κοκλῆν ὁ 4ος.

Ἡ τέχνη δὲν εἶναι αὐτοσχεδιασμός, οὔτε ἀναρχία. Ἀπαιτεῖ ἀπόλυτη ὑποταγὴ στοὺς αἰσθητικούς φραγμούς καὶ νόμους, καί, ἀκόμα, στοὺς τεχνικούς τῆς κανόνες, ἀφοῦ πίσω ἀπὸ κάθε τέχνη κρύβεται μιά ἐπιστημονικὴ τεχνικὴ, βάσις ἐπίσης ἀπαραίτητῆς κάθε μορφῆς προφορικοῦ λόγου. Καὶ σοβαροῦται ἀκριβῶς τεχνικὸ ἐμπόδιο στὴ λεπτὴ ἀπόδοση τοῦ οἴχου ἀπὸ τοὺς ἠθοποιούς μας—καὶ περισσότερο αὐτὸ παραρτηρήθηκε στὰ ἀνδρικά στελέχη—ἐμπόδιο ἀσύλληπτο ἀλλὰ ἕλικό, καθὼς λέει κ' ἡ Σάρα Μπερνάρ, εἶναι ἡ ἔλλειψη «ὄργάνου». Ἐννοῶ τὴ φωνή. Τῆ φωνῇ, ποὺ ποῖπει νάχει μιά ἐσχωριστὴ γοητεία καὶ ἁρμονία, πλατιά καὶ μελωδική, ὀμι ραγισμένη, ἀκαμπτη ἢ σκληρῇ, δονοῦμενη, μὲ μουσικὴ πληρότητα κ' εὐαίσθησια γιὰ ν' ἀνεβοκατεβαίνει ἄνετα τὶς φωνητικὰς γκάμες, καὶ ν' ἀποδίδει τοὺς λεπτότερους κ' εὐγενέστερους χρωματισμούς ἐνὸς στιχηροῦ ἔργου, φωνικά καὶ ἀρίστα, δίνοντας ἔτσι τὴν ποιητικὴν ἐρμηνεία στὴν ἐντέλεια τῆς.

Ἄλλὰ εἶναι βαρὴ ἡ καλογορευικὴ. Τί θυσίαι στὸν καθημερινὸ τρόπο ζωῆς, καὶ τί ἐπίπονες εἰδικὲς ἀσκήσεις ἀπαιτοῦνται, γιὰ ν' ἀποκτήσουν τὰ φθογοπλαστικά ὄργανα—μὲ τὰ δεδομένα πάντοτε τοῦ καθενός—μὲ σχετικὴ φωνητικὴ πληρότητα καὶ τὸ δυσκολότερο, νὰ τὴν διατηρῶσιν. Εἰδικὴ ἀγωγή τῆς φωνῆς, ποὺ πολὺ λίγο τὴν προσέχουν στὸν τόπο μας.

«Μουσικὴ σκέψη», ἀποκαλεῖ τὴν ποίησιν ὁ Καρλόλ. Καὶ εἶναι θλιβερὸ νὰ σκέπτεται κανεὶς τὴν κακομεταχείρισιν ποὺ παθαίνει ἡ ποίηση στὸν τόπο μας, ἐχτός ἀπὸ ἄλλες αἰτίαι καὶ ἀπὸ ἔλλειψιν κατ'ἀλλῆλου φωνητικοῦ ὄργανου τῶν ἠθοποιῶν μας, ποὺ γίνεται ὀλοφάνερα αἰσθητὴ στὴν ἐρμηνεία τῆς ἀρχαίας τραγῳδίας, ποὺ ἡ ποιητικὴ ἁρμονία τῶν

κειμένων τῆς βρῖσκεται σὲ τόση ἀντίθεση μὲ τὶς τραχιὰς καὶ ἄμουσες φωνὰς τῶν ἐρμηνευτῶν καὶ τὸν κραυγαλέο τόνο ποὺ κυριαρχεῖ πάντα ἐκεῖ.

Ἡ παραμέληση τοῦ ποιητικοῦ στοιχείου στὴν ἀπαγγελία ὀδηγεῖ πολλὰς καλλιτέχνιδες, ἰδιαίτερα τοῦ Ἑθνικοῦ, στὸ ἀντίθετο ἀποτέλεσμα, σὲ μιά ὄση, πεζή, ἀνταισθητικὴ ἀπόδοση τῶν ποιητικῶν κειμένων, ἔξω τελείως ἀπὸ τὸ νόημα τῆς ἀληθινῆς τέχνης, ποὺ μ' αὐτὴν θαροῦν πὼς κάνουν «τέχνη» καὶ φτάνουν στὴν ἀπλότητα, ἐνὼ στὴν πραγματικότητά ξεπέφτουν στὴν πιὸ κοινὴ κουβεντολογία. Γιατὶ ἡ μεγάλῃ τέχνη καὶ τὸ ἐπίτευγμα τοῦ φτιασμένου καλλιτέχνη, ποὺ ἔμαθε νὰ πειθαρχεῖ στοὺς ἀσθητικούς αἰσθητικούς νόμους, εἶναι «τὸ ἀπλό, ὅταν ὁμως δὲν εἶναι εὐκόλο».

Δὲν ξέρουν ἀκόμα τὸ μεγάλο μυστικὸ τῶν «ἀποσιωπήσεων» μὲ τὴν τόση ὑποβλητικότητά τους. Τὸ συγκράτημα τῆς καλλιτέχνη εἶναι μιά ἀπὸ τὶς πιὸ σημαντικὰς του ἀρετὰς. Μὲ τὸν ἀσθματικὸ ρυθμὸ ποὺ ἐρμηνεύουν τοὺς ωραϊότερους ἑλληνικούς στίχους πνίγουν τὴ λεπτομέρεια, καὶ ἡ τέχνη, εἶναι κοντὰ σ' ἄλλα λεπτομέρεια. Ἐθνικά δὲ, μὰς ἐμφανίζουν μιά τυποποιημένη ἀπαγγελία—, ὅπου ὁ ἐνας ἀπαγγέλης δὲν διαφέρει ἀπὸ τὸν ἄλλο. Τὰ ἐξωτερικά στοιχεῖα, τὰ ἐπιφανειακά, κυριαρχοῦν. Κ' ἔτσι τὸ ἀξίωμα: «Ἀλήθεια στὴν τέχνη» ποὺ δογματίζει ὁ Ράσκιν, πάει περίπατο... Κι ὅσο πιὸ ψευτοστολισμένος ἐμφανίζεται ὁ τρόπος αὐτὸς τῆς ἀπαγγελίας, τόσο εἶναι πιὸ εὐκόλο, χωρὶς ὁμως κανένα καλλιτεχνικὸ «ἀντίκρουσμα»

Τελειώνοντας, ἔχουμε νὰ συμπεράνουμε ὅτι οἱ καλλιτέχνες τοῦ θεάτρου μας—καὶ μ' εὐχαρίστησιν διαπίστωσα πὼς ὑπάρχουν μερικὰ καλὰ στοιχεῖα, σὲ γυναικεῖα ἰδίως στελέχη, τοῦ ελεύθερου θεάτρου—δὲν θ' ἀποδώσουν καὶ δὲν θὰ ἐρμηνεύσουν σι' ἀλήθεια τὸν ποιητικὸ λόγον, ἐὰν δὲν ἀποκτήσουν εἰδικὴν ὕστερα ἀπὸ σχετικὰς σπουδὰς. Διαφορετικὰ θὰ προχωροῦμε «πλανώντες καὶ πλανόμενοι...»

ΓΙΑΓΚΟΣ ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΣ

Ἡ Κριτικὴ τῆς Μουσικῆς

Ἔχουμε συνηθίσει νὰ μετρᾶμε τὴ συμβολὴ ἑνὸς ἔργου, ἀνάλογα μὲ τὸ βᾶρος ποὺ ἔχει ἡ φόρμα του καὶ ὄχι τὸ ἴδιο τὸ ἔργο. Ἔτσι, μιὰ ὄπερα, ἕνα κοντσέρτο, μιὰ συμφωνία, ἀποτελοῦν πάντα ἕνα σταθμὸ στὴ μουσικὴ μας ζωὴ, ἀνεξάρτητα ἀπ' τὴν ὁποία ἀξία τους.

Νὰ γιατί δὲν πρέπει νὰ μᾶς ἐκπλήσσει ἡ σιωπὴ τῆς κριτικῆς—μὲ μοναδικὴ ἐξαιρέση τὸν κ. Χομουδόπουλο—γύρω ἀπ' τὰ «44 Παιδικὰ κομᾶτια πάνω σὲ ἑλληνικοὺς σκοποὺς γιὰ πιάνο» τοῦ κ. Γιάννη Κωνσταντινίδη, σὲ τρία τετράδια τῆς «Melody» - μιὰ σιωπὴ ποὺ χαρακτηρίζει μὲ τὸν πιὸ ἐπίσημο τρόπο τὸ χαμηλὸ πνευματικὸ ἐπίπεδο τῆς μουσικῆς μας ζωῆς.

Ἄν ἐπρόκειτο γιὰ ἕνα ὁποιοδήποτε συμφωνικὸ ἔργο, ἡ κριτικὴ μας θὰ ἔσπευδε νὰ πεῖ τὴ γνώμη της καὶ ὁ κύκλος τοῦ θορύβου θὰ ὀλοκληρωνόταν μὲ τὴ φωτογραφία τοῦ συνθέτη σὲ φιλόξενες δημοσιογραφικὲς στήλες, ἐνῶ τώρα πρόκειται γιὰ μερικά παιδικὰ κομᾶτια. Καὶ μόνο τὸ ἐπίθετο «παιδικὰ» εἶναι ἀρκετὸ γιὰ νὰ προκαλέσει τὴν ἀδιαφορία τῆς κριτικῆς. Εἶπαμε : τὸ βᾶρος τῆς φόρμας καὶ ὄχι τὸ ἴδιο τὸ ἔργο.

Ἄς τονίσουμε λοιπὸν ἀμέσως ἀπ' τὴν ἀρχὴ ὅτι τὰ «Παιδικὰ κομᾶτια γιὰ πιάνο» τοῦ κ. Κωνσταντινίδη ἀποτελοῦν σταθμὸ στὴ μουσικὴ μας φιλολογία. Καὶ ὅτι στὴν τέχνη δὲν ὑπάρχουν «εἶδη», ἀλλὰ ἀξία τῆς προσοχῆς, καὶ ἄλλα ὄχι, παρὰ ἁπλῶς «ἔργα», καλὰ ἢ κακὰ.

Ἄν ἐπαιρναν τὸν κόπο νὰ παίζουσαν ἢ καὶ ἀπλῶς νὰ φυλλομετρήσουσαν τὰ δυὸ τετράδια ποὺ ἔχουν ἐκδοθεῖ, θά νιώθων τὴ χαρὰ ἐκείνη, ποὺ νιώθουμε κάθε φορὰ ὅταν ἀνακαλύπτουμε τὸν ἀληθινὸ ἑαυτὸ μας σ' ὅτι ἀνώτερο.

«Πάνω σὲ ἑλληνικοὺς σκοποὺς», ἔχει γιὰ ὑπότιτλο ἡ ἔργασια τοῦ κ. Κωνσταντινίδη. Κι ἀκριβῶς σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο βρῖσκεται τὸ ἐνδιαφέρον ποὺ μᾶς προκαλοῦν τὰ κομᾶτια αὐτὰ.

Μὲς σὲ λίγες γραμμές, κάθε κομᾶτι μᾶς δίνει καὶ ἀπὸ μιὰ δημοτικὴ μελωδία, τέλεια προσομοιωμένη στὶς τεχνικὲς ἀπαιτήσεις τοῦ πιάνου.

Γιὰ πρώτη φορὰ, τέτια ἔργασια, παρουσιάζει τόση ὠριμότητα τεχνικῆς ἀριότητας.

Ἡ ἐπιμελημένη δακτυλοθεσία, ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο ἐμπιστεύεται τὴ μελωδικὴ κίνηση στὰ δυὸ χέρια, τὸ σύστημα τῆς γραφῆς ποὺ δὲν χροσιμοποιεῖ κλειδιά στὴν ἀρχὴ τοῦ πεντάγραμμου, τὰ μελωδικὰ στολίδια ποὺ δημιουργοῦν μιὰ ἰδιότυπη πιανιστικὴ τεχνικὴ - ὅλα προδίδουν τὸν τεχνίτη ποὺ ξέρει τὸ πιάνο. Πιάνο ὅμως, ὅπως τόχουν σήμερα ἀναδειξεῖ ἕνας Μπάροκ ἢ ἕνας Γκρετσανίνωφ.

Ἄν ἡ προσοχὴ μας σταμάτησε τόσο ἐνδεικτικὰ στὸ τεχνικὸ μέρος, αὐτὸ ἔγινε γιὰ νὰ ἐξαρθεῖ ἀκριβῶς τὸ περιεχόμενον καὶ τὸ ὕφος τῆς μουσικῆς ποὺ μᾶς δίνει ὁ κ. Κωνσταντινίδης στὶς μικρὲς συνθέσεις του.

Ὅπως εἶπαμε, τὰ κομᾶτια αὐτὰ, στηρίζονται ὅλα σὲ δημοτικὲς μελωδίες. Τὸ ἐκπληκτικὸ εἶναι πῶς, χωρὶς νὰ χάνουν τίποτε ἀπ' τὸ ὕφος τους σὰ δημοτικὲς μελωδίες, προσφέρουν μὲ τὴ νέα τους μορφὴ, λεπτότατη αἰσθητικὴ χαρὰ. Ἐκπληκτικὸ, γιατί ὅταν σκεφοῦμε ὅτι δὲ δέχονται οὐσιαστικὰ καμιά ἀνάπτυξη, ἔτσι ὅπως μᾶς τὴν διδάσκει ἡ κλασικὴ μορφολογία, ἀναρωτιέται κανεὶς τί νάναί ἄραγε ἐκεῖνο ποὺ τὶς ἀναδεικνύει.

Ἔχει ὅμως ὁ κριτικὸς ἔλεγχος τὴ δύναμη νὰ παραβιάσει καὶ αὐτὴ τὴν περιοχὴ; Νὰ ἐξηγήσει, δηλαδή, αὐτὴ τὴν ἴδια τὴν δημιουργία; Βο μυστικὸ τοῦ κ. Κωνσταντινίδη βρῖσκεται ἀκριβῶς σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο.

Καθὲ μελωδία του θὰ τὴ φωτίσει ἀπλῶς μὲ τὸ κατάλληλο ἁρμονικὸ φῶς καὶ θὰ τὴν ἀφήσει νὰ ἐξαντληθεῖ σὲ μιὰ πρώτη ἐκδοση. Αἰσθάνεται τόσο καλὰ τὸ ἁρμονικὸ τους ὑπόβουθο καὶ κινεῖται τόσο ἄνετα ἀνάμεσα στὴν περιοχὴ μοντάλ καὶ τονάλ, ὥστε ἡ ἁρμονικὴ του ἐπεξεργασία νὰ ἐξαιρεῖ πραγματικὰ τὸ ὕφος κάθε μελωδίας ποὺ χρησιμοποιεῖ.

Τὰ «Παιδικὰ κομᾶτια» θὰ πρέπει νὰ γίνουσαν βασικὸ βοήθημα στὴ μουσικὴ μας ἐκπαίδευση. Ἄκόμα ὅμως νομίζω ὅτι κάθε συνθέτης θὰ εἶχε νὰ ὠφεληθεῖ πολλὰ ἀπ' τὴ μελέτη τους.

Νὰ προσθέσω ὅτι ἡ ἐναρμόνισή

τους γεννᾶ καὶ ὀρισμένα προβλήματα στὸν ἐπιστήμονα μουσικολόγο, πού θὰ τὸν βοηθήσουν ἀργότερα ὅταν καταπιαστῆ μετὰ τὴν ἀποκατάσταση τῆς δημοτικῆς μελωδίας ;

Τελειώνω μετὰ τὴν εὐχὴ νὰ τ' ἀκούσουμε γρήγορα σὲ συναυλία ἢ ἀπ' τὸ ραδιόφωνο.

Τώρα πού ὁ θόρυβος ἔχει πιά κοπάσει καὶ ὁ πῶτος ἐνθουσιασμός παραχώρησε τὴ θέση του σὲ ἡρεμότερες ψυχικὲς ἀντιδράσεις, νομίζω ὅτι ἐπιβάλλεται ν' ἀντιμετωπίσουμε τὴν περίπτωση τοῦ μαέστρου Κράους μετὰ τὴν προσοχὴ πού τῆς ἀξίζει.

Δὲν πρόκειται, ἄλλωστε, γιὰ μιὰ κριτικὴ πού θὰ ικανοποιήσει ἀνάγκες δημοσιογραφικῆς ἐπικαιρότητας. Αὐτὸ ἔγινε μετὰ τὸ παραπάνω στὸν καθημερινὸ μας τύπο, πού, οὐσιαστικά—εὐτυχῶς μετὰ λίγες ἐξαιρέσεις—μετέφερε τὸν ἐξᾶλλο ἐνθουσιασμό τῆς σάλας τοῦ «Ὁρφῶς» στὶς κριτικὲς του στήλες. Ἐνα ἐνθουσιασμό πού ἔχουμε δεῖ ἄλλοτε νὰ χειροκροτεῖ μετὰ τὸν ἴδιο τρόπο κάποιο ἐπιθεωρησιακὸ νούμερο. Γιατὶ ὁ κόσμος πού γέμισε ἀσφυκτικά τὴ σάλα τῆς συναυλίας—ἄς μὴν ἀπατοῦμαστε—ἦταν ἓνα κομμάτι τῆς κοσμικῆς Ἀθήνας.

Τὴν προσωπικότητα τοῦ Κράους θὰ μπορούσε νὰ τὴν ἀντιμετωπίσει κανεὶς ἀπὸ τρεῖς διαφορετικὲς πλευρῆς· ἀνάγκη πού ἐπιβάλλει κάποτε ὁ ἀναλυτικὸς στοχασμὸς καὶ ὄχι τὸ ἀδιάσπαστο τῆς προσωπικότητος ἑνὸς καλλιτέχνη. Οἱ πλευρῆς αὐτὲς εἶναι : α) ὁ Κράους ὡς ἓνας μαέστρος πού διηύθυνε τὴν κρατικὴ μας ὀρχήστρα, β) ὁ Κράους καὶ οἱ ξένοι μαέστροι, καὶ γ) ὁ Κράους καὶ ἡ κρατικὴ μας ὀρχήστρα.

Πλευρῆς ἐνιαίου συνόλου, θὰ παρατηρήσει κανεὶς, καὶ θάχει ἴσως δίκιο.

Ὡστόσο, ἄς προχωρήσουμε μετὰ τὸν ἀναλυτικὸ αὐτὸν τρόπο. Πιστεύω πὼς ἔτσι θὰ περιορίσουμε εὐκολότερα τὸ βαθύτερο νόημα πού εἶχε ἡ προσφορὰ τοῦ ξένου μαέστρου στὴ μουσικὴ μας ζωὴ.

Στὴν πρώτη περίπτωση, ἂν δοῦμε τὸν Κράους ὡς ἓνα ἀπ' τοὺς τόσους μαέστρους πού κατὰ καιροὺς ἔχουν διευθύνει τὴ συμφωνικὴ μας ὀρχή-

στρα, εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ κάνουμε σύγκριση μετὰ τοὺς ἔλληνες συναδέλφους του. Σύγκριση πού θάταν ἀδίκη γιὰ τοὺς μαέστρους μας, καὶ παράλογη γιὰ τὸν κριτικὸ ἔλεγχο.

Ποιὸ μέτρο θὰ μπορούσε νὰ χρησιμεύει σὲ μιὰ τέτια σύγκριση ; Νομίζω κανένα. Ὁ Κράους ἔχει πίσω του αἰῶνες μουσικῆς παράδοσης καὶ ζεῖ σὲ μουσικὰ κέντρα ὅπου ἡ τέχνη τῶν ἤχων καλλιτεργεῖται ἀνεκάθευ, ἀπὸ ἀνάγκη καὶ πραγματικὴ ἀγάπη, μετὰ πάθος.

Ἐπειτα—εἶναι μῆπως ντροπὴ νὰ τὸ ἀναγνωρίσουμε ;—οἱ φυσικὲς ικανότητες πού διαθέτει εἶναι τόσο μεγάλες... Ὁχι, δὲν ἐπιτρέπεται καμιά σύγκριση. Ἡ προσωπικότητα τοῦ Κράους δὲ μπορεῖ νὰ δεχτεῖ δίπλα τῆς παρὰ μόνον ἀναστήματα ἄλλων εὐρωπαίων συναδέλφων του.

Ὁμως καὶ σ' αὐτὴ τὴν περίπτωση νομίζω ὅτι θὰ συναντήσουμε δυσκολίες.

Ἡ συμβολὴ κάθε μαέστρου στὴν ἐρμηνεῖα ἑνὸς ἔργου, δὲν καθορίζεται μόνον ἀπ' τὶς ικανότητες πού αὐτὸς διαθέτει. Ὁ παράγοντας τῆς ὀρχήστρας ἀποφασίζει πάντα ὡς ἓνα σημεῖο γιὰ τὴν τύχη τοῦ ἔργου. Στὴ σχέση αὐτὴ μαέστρου καὶ ὀρχήστρας εἶναι πολλὲς φορὲς δύσκολο νὰ πεπεριορίσουμε τὴν εὐθύνη καὶ ν' ἀποδώσουμε τὰ τοῦ Καίσαρος τῷ Καίσαρι.

Δυὸ χαρακτηριστικὰ παραδείγματα στὴ μεταπολεμικὴ μουσικὴ ζωὴ τῆς Εὐρώπης, μᾶς ἔχουν βάλει πολλὰς φορὲς σὲ σκέψεις πάνω σ' αὐτὸ τὸ ζήτημα.

Στὸ τελευταῖο φεστιβάλ τοῦ Ἑδιμβούργου ἀκούσαμε ἀπ' τὸ Β.Β.С. τὴν ὀρχήστρα τῆς Νέας Ὑόρκης νὰ διευθύνεται τὴ μιὰ μέρα ἀπὸ τὸν Μητρόπουλο καὶ τὴν ἄλλη ἀπὸ τὸν Μπροῦνο Βάλτερ.

Σὲ κάθε προσεχτικὸ ἀκροατῆ, ἔκανε ἀμέσως ἐντύπωση, ὅτι οἱ ἐρμηνεῖες πού μᾶς ἔδωσε ὁ Μπροῦνο Βάλτερ μετὰ τὴν ὀρχήστρα τῆς Νέας Ὑόρκης δὲν εἶχαν τίποτε τὸ κοινὸ μετὰ τὶς ἐκτελέσεις στὶς ὁποῖες ὁ ἴδιος μᾶς εἶχε συνηθίσει ὡς τότε μετὰ ἄλλες εὐρωπαϊκὲς ὀρχήστρες.

Τὸ φαινόμενο δὲν εἶναι δύσκολο νὰ ἐξηγηθεῖ. Ἀπλούστατα, ἡ ὀρχήστρα τῆς Νέας Ὑόρκης ἐξακολουθοῦσε, ἂν καὶ διευθυνόταν ἀπὸ ἓνα Μπροῦ-

νο Βάλτερ, νὰ παίξει σὰ νὰ δεχόταν παραγγέλματα τοῦ Μητρόπουλου. Ἡ συνοριτὴ τῆς, οἱ ἔντονοι ρυθμικοὶ τονισμοί, ἡ μεταλικὴ χροιά τῶν ἐγχόρδων, τὰ πάντα προδίδαν τὴν παρουσίαν τοῦ Μητρόπουλου.

Ὁ Μπρούνο Βάλτερ ἔδωσε τέμπο, διηύθυνε ἕνα ριτενοῦτο, ἐπέβαλε ἕνα μέτρο χρωματισμῶν-ναί. Πίσω ὁμοῦς ἀπ' ὄλ' αὐτὰ ὀρθωνόταν μιά διαφορετικὴ στὸ βάθος ἀντίληψη. Ἡ ἀντίληψη τοῦ Μητρόπουλου, πού, σὰν μόνιμος ἐκπαιδευτὴς τῆς ὀρχήστρας του, ἦταν φυσικὸ νὰ τῆς δώσει τὴν ἀνατροπὴν πού αὐτὸς ἐπίστευε.

Πῶς ἦταν, ἄλλωστε, δυνατὸ νὰ γίνῃ διαφορετικὰ. Ὁ Μπρούνο Βάλτερ, γὰ νὰ μᾶς δώσει μιά πραγματικὰ δικὴν του ἐρμηνεῖαν μετὴν ὀρχήστρα τῆς Νέας Ὑόρκης, θὰ χρειαζόταν τουλάχιστο τὸν ἴδιον χρόνον πού χρειαζόταν ὁ Μητρόπουλος γὰ νὰ νηρεσάσῃ τὴν ὀρχήστρα σύμφωνα μετὴν δικὴν του ἀπαιτήσει. Κάτι ἀνάλογο συμβαίνει, ἔπειτα ἀπ' τὸν τελευταῖον πόλεμον, καὶ μετὴν Φουρτβαϊγκλερ. Σήμερον, πού, ὁ μάστρος αὐτὸς εἶναι ἀναχρασμένος νὰ διευθύνῃ διάφορες ὀρχήστρες, ἡ ποιότητα τῶν ἐκτελέσεων του ὑστερεῖ σὲ σύγκρισιν μετὴν ἐρμηνεῖας πού μᾶς ἔδινε πρὶν ἀπ' τὸν πῶλεμον, ὅταν διηύθυνε ἀποκλειστικὰ τὴν περίφημην φιλαρμονικὴν τοῦ Βερολίνου. Τότε ἡ πολυχρονὴ συνεργασία τους, εἶχε δημιουργήσει μεταξὺ τους ἕναν τέτιον δεσμόν, ὡστε ἡ παραμικρότερη κίνησις, ὁ πιὸ ἀδιόρατος μορφασμὸς τοῦ Φουρτβαϊγκλερ, νὰ βρίσκουν ἀμέσως τὴ μουσικὴν τους ἔκφραση στὰ διάφορα ὄργανα τῆς ὀρχήστρας.

Τὰ παραδείγματα αὐτὰ νομίζω πῶς θὰ μᾶς κάνουν ἀκόμα πιὸ προσωπικοὺς στὴν κρίσιν μας γιὰ τὸν Κλέμενς Κράους. Ἡ σύγκρισίς του μετὴν ἑξέτους μάστρου εἶναι οὐσιαστικὰ ἀδύνατη, ὅταν τὸ μέσον ἔκφρασης—ἡ ὀρχήστρα—δὲν εἶναι κοινὸ γιὰ ὄλους.

Μένει ἀκόμα νὰ ἐξετάσουμε τὴν τελευταῖαν περίπτωσιν. Τῆ μόνῃ, ἄλλωστε, πρόσφορῃ στὸν κριτικὸν ἔλεγχον

καὶ γόνιμη σὲ συμπεράσματα γιὰ τὴν μουσικὴν μας ζωὴν.

Τρεῖς συναυλίαι μετὴν Κρατικῇ μας Ὀρχήστρᾳ ἦταν ἀρκετὲς γιὰ νὰ ξεκαθαρίσουν μερικὰ ζητήματα, πού ἡ ἴδια ἡ Ὀρχήστρα μετὴν τακτικοὺς διευθυντὰς τῆς εἶχε ἐπικίνδυνα συγχύσει τὰ τελευταῖα τούτα χρόνια μετὴν τρεῖς συναυλίαι τῆς. Ἡ τέλεια μεταμόρφωσις τῆς Ὀρχήστρας, τόσο στὴν τεχνικὴν πλευρὰ, ὅσο καὶ στὴν ἀντίληψιν ὁμοιογένειας ἄφους, μᾶς ἔδειξε πῶς τὸ ὑλικὸν τῆς εἶναι ἀκόμα ζωντανόν, πῶς οἱ ἰκανότητες πού διαθέτει χρειαζόνται ἀπλῶς τὸ κατάλληλον πρόσπο γιὰ ν' ἀξιοποιηθῶν.

Κ' εἶναι ν' ἀπορεῖ κανεὶς, ἀλήθεια, πῶς, τόσο λίγο χρονικὸν διάστημα δοκιμῶν, στάθηκε ἀρκετὸν νὰ προκαλέσῃ ἕνα τέτιον ἄλμα. Γιατὶ στὶς συναυλίαι αὐτές, ὁ ἦχος δὲν ἦταν ὁ Μάστρος ἀλλὰ ἡ Ὀρχήστρα, καὶ ἡς ξέρουμε τόσο καλὰ πῶς στὶς ἰκανότητες του ὀφείλεται ἡ ἀλλαγὴ τῆς. Κάποια ἀκοίμητη φλόγα ἔπρεπε νὰ σιγοκαίει στὴν ψυχὴ τῶν μουσικῶν αὐτῶν. Ἡ φλόγα τῆς δημιουργίας, πού τόσες ἀδιάφορες συναυλίαι εἶχαν καταφέρει τελευταῖα ν' ἀποκομίσουν, ὄχι ὁμοῦς καὶ ν' ἀπονεκρώσουν. Μεμιάς οἱ μουσικοὶ μας ἔδειξαν δείγματα λεπτότατης εὐαισθησίας. Μεταμορφώθηκαν σὲ τέλειον δέκτην, καὶ ἄφησαν τὸν ἑαυτὸν τους εὐπλαστοῦ ὑλικὸν στὰ ἐπιδέξια χέρια τοῦ Κράους. Γι' αὐτὸ καὶ τὴ συμβολὴν του δὲν θὰ πρέπει νὰ τὴν ἀναζητήσουμε σὲ τούτῃ ἡ ἐκείνη τὴν ἐρμηνεῖαν, ἀλλὰ στὸ γεγονόςν ὅτι, φεύγοντας, μᾶς ἔδωσε πίσω κάτι πού εἶχαμε χάσει: τὴν Ὀρχήστρα μας. Ὅχι σὰν τυχαῖον ἄθροισμα μερικῶν δεκάδων μουσικῶν, ἀλλὰ σὰν ἄξιαν Συμφωνικὴν Ὀρχήστρα.

Καὶ τώρα τὸ ἐπιμύθιον. Ἐνωσαν ἄραγε—ὅσοι πρέπει, φυσικὰ, νὰ νιώσουν—τὴν εὐδύνῃν πού ἔχουν ἔπειτα ἀπὸ ἕνα τέτιον μάθημα; Ἐμεῖς, πάντως, ξέρουμε ὅτι μπορούμε νάχομε Συμφωνικὴν Ὀρχήστρα, ἀρκεῖ νὰ ὑπάρχει ὁ κατάλληλος μάστρος.

ΦΟΙΒΟΣ ΑΝΩΓΕΙΑΝΑΚΗΣ

Ἡ Στήλη τῆς Ἀλληλογραφίας

Ποῦ νὰ προσφτάσουμε, κύριοι, πῶς νὰ σᾶς εὐχαριστήσουμε ἄλλοι, γιὰ ὅλα καὶ τὸν καθᾶς νὰ χωριστὰ - γίνεται; Τὸ βλέπετε καὶ μόνοι σας... Ὡστε συμπυᾶτε μας!

★ Τὸ ἄτυλο σὲ φανερώσει προσοντοῦχο, κ. Γε., μὰ δὲ φτάνει. Σφιχτό! ★ Ὅυτε, λοιπόν, τ' ὄρατο Graz, οὐτὴ ἡ φωνητικὴ Χιμεία πρᾶσινον τὸν περιπαθο ἀθηναϊσμοῦ σου, κ. Σιγ. Κι ὅμως ἐκεῖνα ἀκριβῶς εἶναι πού δὲ θὰ ξαναβροῖς. Ἡ Ἀγαπούλα, ἔννοια σου, καὶ μεστῶνει καλύτερα στὸ ὀδρινον ἕπνο της γιὰ σέ. Καὶ θὰ τὴν πᾶλλεις ἀξία της θταν θάσαι καὶ σὺ «ἐμπεπλημένος» ἀπὸ πολλά, κοντὰ δὲ σ' ἄλλα, βεβαίωτα καὶ μὲ ξένοση. ★ Ὁ φίλος, κ. Κατ., ἔχει ἐλπίδες - τὸ βλέπεις καὶ μὲ τέτιον ὀδηγό... ★ Ὅχι, κ. Σ.α. Πρέπει πρῶτα νὰ πετάξεις πολὺ ἀπ' ὅτι κακὰ φορτώθηκες καὶ κουβαλεῖς. ★ Καὶ βέβαια, κ. Γαν. ★ Πῶς μοροῦμε, κ.κ. Κατ. καὶ Κυρ., ἀφοῦ δὲν τόχομε προκανονίσει ἐταί; Ἐδῶ δὲ πού τὸ λέμε, δὲν τὸ βροσκομε καὶ σωστό. ★ Μοῦ τᾶστελε, κ. Σπύρ. Ὅσο γιὰ τὴ σειρὰ, μὰ προβλέπονται δύο κύκλοι τῆς ποιητικῆς καὶ πέντε τῆς διηγηματικῆς Ἀνθολογίας. Κι αὐτὰ σὰν πρῶτο test, πού τίποτε δὲν προδικάζει. ★ Τὸ ἂν δίνουν ἡ δὲ δίνουν ἐλπίδες «γιὰ ἓνα καλύτερο γράψιμο» εἶναι δευτερότερο, φίλε κ. Σιν. Τὸ πῶς δίνουν τὴν βεβαίωτητα γιὰ ἓνα λαμπρὸ ἦθος εἶναι τὸ κυριότερο. ★ Καὶ τὰ τετράστιχα τὰ πῆρα, κ. Κυρ. Γιατὶ αὐτὸ τὸ ἴρ στὴ σάτιρᾶ σου; Δὲ νομίζεις πῶς τὴν ἀδικεῖ; ★ Προτιμῶ τὰ δικά σου, κ. Σταυρ.: «Τῆ θάλασσα | δὲν τὴ μετράνε μὲ λυγιοῦς! | Τόσο πλάτος, | τόσο βάθος, | τόσο μικρὸς ὁ θαῖνος καὶ ἀνήμπορος τὰ μάτια...» Ἐ, μὰ σταγόνα κ' ἔγινε. Αὐτὴν! Αὐτὴν! ★ Τραίνουμε κἄπως, ἀλλιῶς καλό, κ. Βασ. Μόνο μὴ πᾶξεις κάθε λίγο καὶ λιγάκι τὸν ἀρηγητὴ νὰ λείει τις γνῶμες του, γιατί σπάζεις ἐταί τὴν ἀσθητικὴ συνέχεια. ★ Μακάρι νάταν ἀλήθεια, κ. Γρ. πῶς «ἀδράξατε τὸ δρεπάνι τῆς δουλειᾶς | ὑγραίνοντας τὴ φύχτα σας μ' ἀγάπη» καὶ «γιοιζίζοντας», ἔτσι, «σκοποὺ τὴν ὑπαρξή σας», μὰ φοβοῦμαι πῶς δὲν εἶναι. Ἀλλιῶς, πρῶτο τὸ τραγοῦδι θὰ πέτονταν σὰν τὸ ἱδανικὸς ἄβαρος, τὸ περιπνευμα. Γιὰ ν' ἀκολουθήσουν κ' οἱ στύλοι τοῦ Ὀλυμπεῖου. Ποῦναι το δ' ὡς; ★ Γιὰ σᾶς τόξερα, κ. Καλ. Καὶ γιὰ τὸν κ. Βασ. Μὰ εἶναι τόσοι ἄλλοι! Καὶ δὲν τοὺς εἶδα... ★ Ἄκου, λέει; Ἀσκαράτειο, κ. Γ. Γαῦτη, «Τὸ γαῖδούρι» σου, καὶ δὲν τὸ ὑπομῶ, ὑποθέτω, μῆτε τὸ στερεὸ τῆς ἀπιστοφαιρας του, φιλοξενώντας τὸ στὴν κἄπως μούρτζουφλη στήλη μου. Τὸ ἐναντιν.

*Τὸ γαῖδούρι τοῦ σπιτιοῦ μας
ἔχει ὅσο τὸ σαμάρι συνηθιστοί,
κι ἄμα τύχει καὶ τοῦ λείπει ἀπὸ τὴν πλάτη
δὲν πηγαίνει νὰ βοοκήσει.*

*Μοιάζει μερικὸς ἀνθρώπος,
Τρέμουμε τί θὰ γενοῦνε,
καὶ δὲ θέλουμε νὰ χάσουν
τὸ σαμάρι πού φοροῦνε.*

★ Μμ. Καὶ τὸ I καὶ τὸ III καὶ τὸ IV, κ. Γλ., τίμα καὶ φρέσκα. Λίγο ἀκόμα νὰ δουλεύεις τὸ στιχο... ★ Ἀπ' τὸ νὰ θλιβεσαι γιὰ τις ψυχῆς πού περνοῦν ὁμοιες τις φωτινῆς καὶ τις μουντῆς τις μέρες, πεδῶνοντας ὀλοῦνα καὶ πὺ πολὺ, ὡς τὸ νὰ τίς μακαρίζεις κιάλας, ὑπάρχει, δ. Φλωρ, ἀπόσταση πού μόνο μὲ ἀείτιο πῆμα πορεῖς νὰ διαγίνεις. Ἐνῶ τὸ νὰ νιώσεις πῶς εἶς ἄλα φωλεύουν στὴ ζωῇ, καὶ ξένα, τελικά, μὰς εἶναι,

κι ὅταν ἀκόμη δὲ λημονοῦνε τὴ μικρὴ μας ὑπαρξή, αὐτὸ τὸ μορεῖς καὶ σχεδὸν τὸ δίνεις. Πολὺ περισσότερο τὴ «μάταιη ζήτηση» τῆς λέξης, τῆς μικρῆς - μικρῆς ἔκνετης λέξης, πού θὰ σὲ λῦθωνε μὰ καὶ θὰ σὲ πρῶδιε - τί σπαργαμῶς! Ὡστόσο τὴν ἀκούω κιάλας ν' ἀναδευταί μέσα σου, ἔτοιμη νὰ εἰπωθεῖ. Πέσ τη, λοιπόν! ★ Καὶ τὰ τέσσερα κἄτι λέν, κ. Ἄλ., ἀνάγκη ὅμως ν' ἀπαλλαγῆς ἀπ' τὸ ἐγκεφαλικὸ στοιχεῖο καὶ νὰ κρατήσεις μόνη ἡ ἀβίαστη τὴ λυρική σου διάθεση, μεστὴ ἡ ἀποκαλυπτικότητι δῶ καὶ κει (; «Γιὰ ὅλα ἄς σιωπήσουμε...») ★ Μπᾶ! Περάσαμε κατὰ 104 τίς σελίδες πού εἴχαμε ὑποσχεθεῖ, χωρὶς ν' αἰσῆσομε τὴν τιμῇ. Τῶρα πού τὸ λογαριάζομε, ἔτσι εἶναι, κ. Δεμ. Τὶ βασανο ὅμως νὰ φτάνει ὡς ἐκεῖ ἡ λογιστικὴ σου! ★ Νὰ σοῦ πῶ, κ. Λίπ. Ἔτσι φαίνεται, μὰ δὲν εἶναι. Γιὰ τοὺς πολλοὺς ὑπάρχουν οἱ κολοστρωμένοι, πλατιοί, κοινοὶ ὄρσοι. Γιὰ τοὺς ὀλιγότερους, οἱ κουστρωμένοι καὶ δυσκολοδιαβάτοι, ἀλλὰ κ' ἐμῶν. Γιὰ τοὺς λίγους, ἐκεῖνοι πού πορεῖτηκαν οἱ ἀνάκαθεν λίγους. Γιὰ τοὺς ἐλάχιστους, τοὺς «μογαχικούς», ἐκεῖνοι πού ἀνοίγουν οἱ ἴδιοι καὶ μόνο γιὰ τὸν ἑαυτὸ τους. Συνήθως, οἱ πρῶτοι παίρνουν, ἀφοῦ τοῦσον τὸν ἐναστὸ τους τὸ λεωφόρο, ὅπου οἱ μυαλωμένοι δικοὺ τους ἔχουν κιάλας φροντίσει νὰ τοὺς μπᾶσουν. Οἱ ἄλλοι δελχουν μικροὶ ἂν νὰ τοὺς ἀνταπαθοῦν, μὰ, μετὰ ἀπὸ κάποια μικροεστρατῆματα, κἄπου - κἄπου καὶ μικροζημιές, παίρνουν οἱ περισοτέροι μὰ θέση στὶς φάλαγγες τῶν ὀμηλικῶν καὶ τῶν συνηθιστωτῶν τους πού λεωφοροῦν, καὶ τότε λίμνε πῶς φρονίμεψαν ἢ, ἂν ἔχουν ἀρρήσει λιγάκι, πῶς προσγειώθηκαν ἐπὶ τέλους». Ἀρκετοί, θές γιατί ντρέπονται νὰ φρονιμῶνουν πέρα ὡς πέρα καὶ τὸσο ἀπτότομα - φρίκη! -, δὲν γιατί ἔχουν αὐτοὶ ἰδιαιτερες πληροφορίες γιὰ τὸ μεγάλο ἔμλλον τῶν νέων ὀροῦμων, πληθαίνων τοὺς ὀδοτες τῶν νέων, κ' ἔτσι πᾶν κι αὐτοί. Οἱ λίγους, τραβοῦν ὡς τὸ τέλος τοὺς ὀροῦμους τῶν λίγων, κὶ ὅχι μόνο δὲ ἐξεγείρουν, παρὰ παρηγοροῦνε κὶ ἄλλους μὲ τὴν ἰδέα πῶς θὰ ποροῦσαν κὶ αὐτοὶ οἱ ἔξομοι νὰ πηγαῖναν ἀπὸ κει. Μένουν οἱ ἐλάχιστοι, πού ἐπιμένουν στὴ φοβερὴ μόνωση κ' ἐξοργιστικὴ παροταλμία τους, ἔ, θὰ δοῦμε ὡς πόσο θὰ βαστάξουν, οἱ τρελοὶ! Ἔτσι εἶναι - νὰ σὲ χαρῶ! - καὶ μὴν πλανιέσαι! Πάντως, εὐχαριστῶ γιὰ τὴ διάθεση. ★ Κ' ἡ σύλληψη σου ρωμῆα καὶ ὁ πληθωρισμὸς σου ὑποσχετικός, κ. Ἄνδρ. Θέλει ὅμως δουλεῖα γιὰ νὰ ξεδιαλύνεις τὶ σοῦ χρειάζεται, νὰ βρεῖς ὅτι ἀληθινὰ δικό σου, νὰ τὸ συλλιθάρεις κατὰ πῶς τοῦ πᾶει, νὰ μισῆσεις τὴν - καὶ ἐπαγγελματικὴ, ὑποθέτω - ἐπιλογογραφία σου κὶ ὅτι σὲ τραβᾶ πρὸς τὸ κραιναλέο καὶ τὸ φανταχτό. ★ Τὰ πῆρα, κ. κ. Ἄρ., Ἄσκ., Βα., Βαλ., Βιν., Ἐν., Ζα., Κ., Καρ., Κατ., Κορ., Κου., Κων., Κωσ., Λε., Μιχ., Νικ., Νίκαρ., Νει, Ντ., Παῖ., Παν., Α. Παπ., Ν. Παπ., Π. Παπ., Πι., Πο., Ρο., Σαγ., Σαλ., Σερ., Χα., Χρ., Χυ. καὶ τὰ εἶδα. Ἄλλὰ κἀνετε ὑπομονή! Ὅλοι καθυστερημένη ἀπάντησι παίρνουν. Καὶ τὸ κακὸ δὲν ἔχει, ὡς φαίνεται, γιαιρεία. Η—

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ: Στὴ σελ. 402, στ. 33, ἀντὶ πιστεῖαι, νὰ γραφεῖ: *νομίζει*. Στὴ σελ. 403, σημείωση 78, ἀντὶ Ἑλληνικὴ Γράμμα, 1927, σ. 620, νὰ γραφεῖ: Ἑλληνικὰ Γράμματα τ. 2 (1928) σ. 309-310.

Ἔ ν τ υ π α π ο ὦ λ ά β α μ ε

ΠΟΙΗΣΗ

ANNINOS Γ.: Τραγούδια. 'Αθ. '47. ΒΑΒΟΥΡΗΣ ΣΤΑΥΡΟΣ: 'Εδώ, φαντάσον καλλασμούς και κύματα. 'Εκδ. 'Ικάρου. 'Αθ. '52.— ΓΚΟΦΑΘΗΣ ΡΗΓΑΣ: Τετραμέτρα. 'Αθ. '52.— ΓΡΟΥΜΠΟΥ ΔΟΥΚΙΑ Α.: Φευγαλέα. 'Αθ. '52.— ΔΕΠΟΥΝΤΗΣ ΙΑΣ.: 'Ο λόφος, Κέρκυρα. '52.— ΖΩΓΡΑΦΟΣ Ν. Π.: 'Εμμετρα φιλοσοφήματα. 'Αθ. '50.— Λυρικές μελωδίες, 'Ομηρικές παρομοιώσεις, 'Ανθρόπινες άμαρτίες. 'Αθ. '52.— ΘΑΛΑΣΣΙΝΟΣ Π.: Στρενές θάλασσες. 'Εκδ. 'Φιλολογικών Χρονικών. 'Αθ. '49.— Πανσέληνος. 'Εκδ. Γκοβόστη. 'Αθ. ά.χ.— ΚΑΛΑΝΗΣ ΚΩΣΤΑΣ: Ταξίδια στην 'Ελλάδα. Σέρρες '52. ΚΑΡΕΛΛΗ ΖΩΗ: Χαλαρογραφίες και εικονίσματα. Θεσσαλονίκη '52.— ΛΕΟΝΤΑΡΗΣ ΑΝΤΡΕΑΣ Ι.: Νέκδουμ. 'Εκδ. 'Αετού. 'Αθ. '52.— ΛΥΓΙΖΟΣ ΜΗΤΣΟΣ: 'Η άλλαγή. 'Εκδ. Μαυρίδη. 'Αθ. '47.— ΜΑΡΑΝΤΟΣ Σ.: 'Αποχαιρετισμοί. 'Εκδ. 'Ικάρου. 'Αθ. '52.— ΝΤΟΡΡΟΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ: Στού γλυτωμού τού χάρι. Β'. 'Εκδ. Παριού '31.— ΠΛΑΚΩΤΑΡΗ ΙΩΑΝΝΑ: Περιστερία στην δύση. 'Αθ. '52. (Διά τού Πρακτορείου Πνευματικής Συνεργασίας).— ΣΑΧΤΟΥΡΗΣ ΜΙΑΤΟΣ: 'Η λησμονημένη. 'Εκδ. 'Ικάρου. 'Αθ. '45.— Παράλλογαίς. 'Αθ. '48.— ΣΤΡΑΤΑΚΗΣ ΝΙΚΟΣ: Τραγούδια τού στρατοκόπου. 'Αθ. '40.— Λεύτεροι παλμοί. 'Εκδ. Μαυρίδη. 'Αθ. '44.— 'Ο δρόμος τών άστρων. 'Εκδ. 'Προμηθέως. 'Αθ. '47. Ποιηταί τής Γαλλίας. 'Εκδ. 'Προμηθέως. 'Αθ. '49.— ΣΤΡΑΤΗΓΟΠΟΥΛΟΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ-ΜΙΛΑΝΟΣ: Λυρική τριλογία. 'Εκδ β'. 'Αθ. '51.— Τό πνεύμα τού πόνου. 'Αθ. '52.— ΤΑΧΤΗΣ ΚΩΣΤΑΣ: Μικρά ποιήματα. 'Αθ. '52.— ΤΣΟΥΡΑΣ ΑΝΔΡΕΑΣ: Συνομιλία με τούς άνέμους. 'Αθ. '50.

ΠΕΖΕ ΛΟΓΟΣ

ΓΚΟΥΡΑ ΑΓΓΕΛΙΚΗ: 'Ο έμπορας. 'Εκδ. Μαυρίδη. 'Αθ. '52.— ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΝΟΤΗΣ: Σταυροδρόμια. 'Αθ. '52. ΜΑΚΗΣ ΒΑΣΙΛΗΣ: Φουρτούνες. 'Εκδ. 'Ηπειρωτικού 'Αγώνα. Γιάννενα '52.— ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΝ ΔΗΜΗΤΡΗΣ: 'Ο δρόμος με τς τετράγωνες πέτρες. 'Αθ. '49.— ΣΑΝΤΑΣ ΘΑΝΟΣ: 'Αν οί ζητιάνοι σάν και μάς!. 'Αθ. '52.— ΤΣΙΜΙΚΑΛΗΣ ΒΑΓΓΕΛΗΣ: Μπάρμπια Λάζαρος. 'Αθ. '51.— Δυνατοί και άδύνατοι. 'Εκδ. 'Λογοτεχνικής Γωνιάς. 'Αθ. ά.χ.

ΜΕΛΕΤΕΣ

ΚΑΛΟΓΗΡΑΣ ΑΝΔΡΕΑΣ ΧΡ.: Ασκαράτος γνωστικός και άγνωστος. 'Αθ. '51.— ΚΡΙΑΡΑΣ Ε.: 'Ο Ψυχρός και οί θερησκευτικές και πολιτικές του ιδέες. Θεσσαλονίκη '51.— ΠΑΠΑΓΕΡΓΙΟΥ ΑΛΕΚΟΣ-ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΟΥ ΕΙΡΗΝΗ: 'Ο έθνικός ύμνος. 'Αθ. '52.— ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ-ΜΑΤΣΟΥΚΑΣ Δ.: 'Η τοπική και έλληνική δημοτική νομοθεσία έν Δωδεκανήσφ. Ρόδος '52.

ΣΤΟΧΑΣΜΟΣ

DORROS THEODORE: Intelligence. Fontenay-aux-Roses, France. '36.— ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΙΣ Ν.: Ascèse. Salvatores Dei. 'Εκδ. Γαλλικού 'Ινστιτούτου 'Αθηνών. 'Αθ. '51.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ

ΑΝΔΡΙΩΤΗΣ Ν. Π.: 'Ετυμολογικό Λεξικό τής Κοινής Νεοελληνικής. 'Εκδ. Γαλλικού 'Ινστιτούτου 'Αθηνών. 'Αθ. '51.

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ

ΛΟΥΚΑΤΟΣ Δ.: Religion populaire à Céphalonie. 'Εκδ. Γαλλικού 'Ινστιτούτου 'Αθηνών. 'Αθ. '51.— ΛΟΥΚΟΠΟΥΛΟΣ Δ.-ΛΟΥΚΑΤΟΣ Δ.: Παρομιές τών Φαράσων. 'Εκδ. Γαλλικού 'Ινστιτούτου 'Αθηνών. 'Αθ. '51.

ΙΣΤΟΡΙΚΑ

ΕΥΑΓΓΕΛΑΤΟΣ ΧΡΗΣΤΟΣ Γ.: Τό φαύμα τής 'Εξέδου τού Μεσολογγίου και ό θάνατος τού Μπάρον. 'Εκδ. 'Αχαιού. Πάτρα '52. ΚΟΥΚΟΥΔΕΣ ΦΑΙΔΩΝ.: Βυζαντινών βίος και πολιτισμός. Τόμ. Δ'. 'Εκδ. Γαλλικού 'Ινστιτούτου 'Αθηνών.

ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΑ

ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Θ. Φ.: 'Ανατομία τής 'Επαναστάσεως. 'Αθ. '52.

ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ

ΜΕΤΑΞΑ ΙΩΑΝΝΟΥ: Τό προσώπικό του 'Ημερολόγιου. Τόμ. Α', 'Αθ. '51. Τόμ. Β', 'Αθ. '52.

ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΑ

ΣΦΕΝΔΟΝΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ Α.: Μακεδονικό 'Ημερολόγιον. Θεσσαλονίκη '49, '50, '51, '52.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΑ

BULLETIN ANALYTIQUE DE BIBLIOGRAPHIE HELLENIQUE 1949. 'Εκδ. Γαλλικού 'Ινστιτούτου 'Αθηνών. 'Αθ. '50.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

ΕΚΛΟΓΗ: Μάιος-Ιούν. '52.— ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ: 27 'Απριλίου, 4, 11, 18, 25 Μαΐου και 1, 8, 15, 22 Ιουν. '52.— ΕΠΙΟΧΗ: Βόλος. Μάης-Ιούν. '52.— ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ: 'Ιωάννινα. Μάιος '52.— ΚΑΛΥΜΝΙΑΚΟΣ ΠΑΛΜΟΣ: 'Απρ. '52.— ΚΙΒΩΤΟΣ: Μάιος-Ιουν. '52.— ΚΡΗΤΙΚΗ ΑΝΕΜΗ: Χανιά. 1 και 15 Ιουνίου '52.— ΚΡΗΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ: 'Απρ., Μάιος-Ιουν. '52.— ΚΡΙΚΟΣ: Μάιος '52.— ΚΥΠΡΙΑΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ: Μάιος-Ιουν. '52.— ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΗ ΠΝΟΗ: Μάρτης-'Απριλίου '52.— ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ: Μάρτιος-'Απριλίου '52.— ΜΟΡΦΕΣ: Μάιος '52.— ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ: 15 Μαΐου και 15 Ιουν. '52.— ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ: 15 Μαΐου και 15 Ιουν. '52.— ΣΜΙΑΗ: Μάης '52.— ΣΤΡΟΦΗ: 'Απριλίου και Μάης '52.— ΣΥΜΠΟΣΙΟ: Πάτρα. 'Ανοιξη '52. ΧΡΟΝΙΚΑ ΤΟΥ ΠΕΡΑΜΑΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ: 'Απριλίου-Ιουνίου '52.

ΚΩΣΤΗ ΜΠΑΣΤΙΑ

Ο ΠΑΠΟΥΛΑΚΟΣ

Φώτης Κόντογλους έκρινε :

«Αυτό τὸ βιβλίο πὸ ἐβγήκε τελευταία στὴ Ν. Ἰόρκη ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ πολυγράφου Μπαστιά, εἶναι πολὺ σπουδαῖο. Ἔχει πολλὰ νοήματα, καὶ μεγάλη ὠφέλεια μπορεῖ νὰ λάβει ὅποιος τὸ διαβάσει μὲ γνώση. Ὁ Μπαστιάς εἶναι τεχνίτης πολυπείρος, γνωρίζει καλὰ αὐτὸ πὸν λένε «λογοτεχνία». Μὰ, ὅπως κι ἄλλοι λόγοι σὰν κι αὐτὸν, «μαστόροι» στὸ γράψιμο, παράτησε τὴ ματαιότητα καὶ δόθηκε ὀλοφύχως στὴν ὑπηρεσία τῆς θρησκείας. Αὐτὸ κάνει ὥστε νὰ ἔχει ξεχωριστὴ σημασία ὁ τι γράφει. Μὲ μεγάλη κατανύξη καὶ εὐκρίνεια μιλά γιὰ τὴ μέγαινα σ' αὐτὸ τὸ βιβλίο του.

«Ὁ Παπουλάκος», δὲν εἶναι ἀπλὰ ἓνα βιβλίο μὲ θρησκευτικὸ θέμα, ἀλλὰ γραμμένο μὲ εὐσέβεια, καὶ πιὸ πολὺ ἀκόμα : ὀρθόδοξο. Εἶναι γεμάτο ἀπὸ ἀγάπη καὶ πόνο γιὰ τὴν Ὁρθοδοξία. Ὅσα λέγει γιὰ τὸν καιρὸ τοῦ Παπουλάκου, πὸν κινδύνουσε ἢ Ὁρθοδοξία ἀπὸ τοὺς ἑτεροδόξους, καὶ πολλοὶ διόλοι μας, χωρὶς νὰ τὸ ξέρουμε ἢ θεληματικά, ἀπὸ παροδικὰ καὶ ἐγκόσμιες «σκοπιμότερες» συνεργούσανε στὸ ξερίζωμα τῆς Ὁρθοδοξίας, καὶ κοντὰ σ' αὐτὸ στὴν παραμόρφωση τοῦ πνευματικοῦ χαρακτῆρος τῆς φυλῆς μας, σὰ νὰ τὰ λέγει καὶ γιὰ τὴ σημερινὴ κατάσταση, πὸν παρουσιάζεται πάλι αὐτὸς ὁ κίνδυνος, μ' ἄλλα καθέκαστα μὲν, ἀλλὰ πὸν εἶναι κατὰ δάθος ὅμοια κι ἀπαράλλαχτα μὲ τὰ τότε. Αὐτὸν τὸν κίνδυνο δὲν τὸν νιώθουμε πολλοί, γιατί χάσανε τὴν λεπτότητα τῶν πνευματικῶν αἰσθήσεων μὲ τὸ νὰ βρίσκονται μακριὰ ἀπὸ τὸν πολὺ κόσμο πὸν ἀποτελεῖ τὸ Πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας μας καὶ πὸν ἔχει ζωηρὰς τὶς πνευματικὰς αὐτὰς αἰσθήσεις καὶ γι' αὐτὸ ξεχωρίζει τὸν κίνδυνο καθαρά. Αὐτοὶ εἶναι «τὰ μωρὰ τοῦ κόσμου», πὸν δὲ συζητοῦν γιὰ θρησκευτικά, πὸν δὲ σ π ο υ δ ἄ σ α ν ε γ ι ἄ ν ἄ μ ἄ θ ο υ ν ε τὴν ὀρθοδοξία (γιατὶ αὐτὴ δὲ σπουδάζεται), ἀλλὰ πὸν τὴ ζοῦν καὶ ἐμποτίζονται ἀπ' αὐτὴ μὲ τὶς ἐκφράσεις τῆς ὀρθόδοξου παραδόσεως. Αὐτοὶ εἶναι πὸν κάνουν τὴν προσευχὴ τους στὰ ἐρημοκλήσια ἢ στὶς ἐκκλησίαι τῶν χωριῶν, μακριὰ ἀπὸ φανταχτερὰ μοντέρνα οἰκίσματα. Αὐτοὶ εἶναι πὸν βρίσκονται κοντὰ στὶς ρίζες τῆς φυλῆς μας καὶ στὴν ἀληθινὴ μορφὴ τῆς λατρείας μας.

Ὁ Παπουλάκος εἶναι ἓνας ἀπ' αὐτούς. Δὲ γνωρίζει γράμματα. Δὲν εἶναι σπουδαζόμενος σὲ θεολογικὴ σχολή. Μὰ ἔχει πίστη. Τί νὰ τὰ κάνει τ' ἄλλα ; Ἡ πίστη δὲ μαθαίνεται μὲ τὰ συστήματα τῆς κοσμικῆς γνώσεως [...]

Ὁ συγγραφεὺς τοῦ «Παπουλάκου» εἶδανε τὴν πένα του στὴν ὑπηρεσία τοῦ Χριστοῦ, καταφρονώντας τὴ φήμη καὶ τὸν ἐγωισμό πὸν ὑπάρχει μέσα στὴν ἐπιδείξη τῆς τεχνικῆς ἱκανότητος. Τούτη εἶναι ἡ θυσία τοῦ αὐτοῦ σὰ ὅτι ἔχουμε πιὸ ἀγαπητὸ καὶ κολακευτικὸ. Ἐνῶ ἄλλοι, πὸν δὲν ἔχουμε κανένα φυσικὸ χάρισμα, ὀλοένα καταγίνονται μὲ ψευτολογοτεχνίες, γιὰ νὰ ὑπηρετήσουνε τὰχα τὴ θρησκεία, καὶ δὲν καταλάθανε τί θέλει νὰ πεῖ ὁ Χριστὸς λέγοντας «γλώσσας καλλήσοιαι καιναῖς».

Πολλὰ ἔχει νὰ προσέξει κανεὶς μέσα σ' αὐτὸ τὸ χρῆσιμο καὶ θαλαεὸ βιβλίο. Ἀλλὰ θὰ περιορισθοῦμε σὲ λίγα, γιὰ νὰ νιώσει ὁ ἀναγνώστης τί ἀληθεῖς ἔχει μέσα. Ἄς δώσει προσοχὴ στὴ σελίδα 115, στὰ λόγια πὸν λέγει ὁ Παπουλάκος. Στὴ σελίδα 151, γιὰ νὰ δεῖ ζωγραφισμένον τὸν Θεόκλητον Φαρμακίδη, τὸν ἑσπρόν, ἀρχαιπληκτον, σκοπιμολογώτατον θεολόγον, τὸν πρόδρομον τῶν σημερινῶν νεωτεριστῶν καὶ εὐρυμαθῶν ἀνακαινιστῶν στὰ θρησκευτικὰ τῆς χώρας μας. Στὴ σελίδα 154, γιὰ νὰ δεῖ πῶς μιλά σ' αὐτὸν ὁ Παπουλάκος, καὶ πῶς μιλά ὁ ἐπίσκοπος Καλαδρύτων. Στὴ σελίδα 155 κ' ὕστερα, γιὰ νὰ δεῖ γιατί ἔλεγε ὁ Χριστὸς «ὅς δ' ἦν σκανδαλίσθη ἓνα τῶν μικρῶν τούτων τῶν πιστευόντων εἰς ἐμὲ, συμφέρει αὐτῷ ἓνα κρημασθῆ μύλος ὀνικός εἰς τὸν τράχηλον αὐτοῦ καὶ καταποντισθῆ ἐν τῷ πελάγει τῆς θαλάσσης». (Ματθ. ιζ', 6). Στὴ σελίδα 165, πὸν μιλά ὁ συγγραφεὺς γιὰ τοὺς «τακτοποιημένους ἀνθρώπους», πὸν στὸν καιρὸ μας γέμισε ἀπὸ τίτιους ἢ θρησκευτικὴ ζωὴ μας.

Καὶ ἄλλα πολλὰ θὰ βρεῖ ὁ ἀναγνώστης μέσα στὸ διδακτικὸ αὐτὸ βιβλίο. Ὁ Χριστὸς ἄς δίνει φῶτιση, θάρρος καὶ δύναμη στὸν συγγραφεὶα πὸν τὸ ἔγραψε, γιὰ νὰ ἀγωνίζεται «τὸν ἀγῶνα τὸν καλόν», ἀδιαφορώντας γιὰ τὴν κατάκριση τοῦ κόσμου.»

ΤΑ ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

Περιεχόμενα τῶν προηγουμένων (1-6^α) τευχῶν

ΑΡΘΡΑ : Ἡρακλῆ καὶ Ρένου Ἀποστολίδη (1-6α).

ΠΟΙΗΜΑΤΑ : Κρίτωνος Ἀθανασούλη (3, 5), Θεόδωρου Αἰγιαλινοῦ (3, 6), Ἕλλησις Ἀμιρᾶ (3), Νικηφόρου Βρεττάκου (1, 6), Κώστα Γελανταλή (6), Γιώργου Γεραλή (1, 6), Γιώργου Θέμελη (1), Ἰάκωβου Καμπανέλη (5), Γιώργου Κάρτερ (1), Λίνας Κάσδαγλη (4), Τάσου Κατελάνου (3), Μιγάλη Κατσαρού (1), Παύλου Κρινιαίου (3, 4), Μήτσου Λυγίζου (2), Μίμη Μαρωνίτη (6), Τατιάνας Μιλλιέζ (2), Ἀλέξανδρου Μπάρα (2), Τάκη Μπαρλά (2, 4), Φαίδρου Μπαρλά (1), Δημήτρη Πάπακουσταντινίου (6), Γιάννη Παπαράλλη (1), Τάκη Παπατζάνη (1), Ἄλκη Ράμμου (5), Γιώργου Ριζόπουλου (5), Βασίλη Ρώτα (1), Μίλτου Σαχτούρη (5), Γιάννη Σκαρίμπα (1), Κώστα Στεργιόπουλου (2), Λύττας Στεφάνου (5), Γιώργου Στογιαννίδη (1, 6), Φρίξου Τζιόβα (4), Θ. Δ. Φραγκόπουλου (2, 5), Νίκου Φωκά (1), Θανάση Φωτιάδη (3, 6).

ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ : Κώστα Καραβίβα (1), Νίκου Κάσδαγλη (4), Γιώργη Κιτσιόπουλου (3), Βασίλη Κούλη (6), Κοχελέθ (5), Γιώργη Χαλατσά (2), Κώστα Χατζεκαργύρη (1).

ΞΕΝΗ ΠΟΙΗΣΗ : David Lawrence (4), Federico Garcia Lorca (1), Archibald Mac Leish (1), Ezra Pound (1, 4), Jacques Prévert (2), Walt Whitman (3).

ΞΕΝΟ ΔΙΗΓΗΜΑ : Klaus Woldemar Schrempf (2).

ΕΚΚΛΕΚΤΑ ΞΕΝΑ ΚΕΙΜΕΝΑ : Rainer Maria Rilke : Οἱ σημειώσεις τοῦ Μάλτε Λάουριτς Μπρίγκε (3-6).

ΚΛΑΣΙΚΟΙ : Virgilius Maro : Ἀπ' τὰ «Βουκολικά» (2).

ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ : Β. Ρ. (3-6), Γιάννη Κ. (1), Τάκη Γιαννόπουλου (2), Τάσου Κατελάνου (1), Σωτήρη Αιριτζή (2), Βασίλη Ρώτα (3), Νίκου Σπάνια (1, 4), Ἀ. Τσ. (2).

ΜΕΛΕΤΕΣ : Ρένου Ἀποστολίδη : Κριτική τῶν Παραλλήλων στὴν ποίηση τοῦ Μελαχρονίου (3). — Rober Bishop : Ernest Hemingway ἢ ἡ Ἀσθητικὴ τῆς βίας (4). — Χαρίλαος Σακελλαριάδης : Τὰ δημοτικὰ τραγούδια καὶ ὁ κ. Ἅγιος Θέορος (6).

ΔΙΣΘΗΤΙΚΕΣ ΑΝΑΛΥΣΕΙΣ : Γιώργου Θέμελη : Τὰ «Παράφραση» τοῦ Καβάφη (2).

ΕΛΕΓΓΙΑ : Ρένου Ἀποστολίδη : Μνημόσυνη στὸν Γιάννη Κ. (1).

ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΙ : Ἀλκιβιάδης Γιαννόπουλου (2).

ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΗΡ ΑΠΟΣΤΟΛΙΑΝ :

ΠΟΙΗΤΙΚΗ Ἀνθολογήθηκαν οἱ : Κρίτων Ἀθανασούλης (1), Θεόδωρος Αἰγιαλινοῦ (1), Λευτέρης Ἀλεξίου (1), Μανόλης Ἀναγνωστάκης (2), Δημοσθένης Ἀντύπας (2), Σταύρος Βαβούρας (2), Καραλάμπας Βάλιος (2), Ἐλένη Βακαλό (2), Νάνος Βαλαωρίτης (3), Τάκης Βαρθιμιώτης (3), Γιώργος Βαφόπουλος (3), Γ. Βερίτης (3), Ὀλγα Βότση (3), Ἀντώνης Βουσοβόνης (3), Νικηφόρος Βρεττάκος (4), Γιώργος Γαβαλάς (5), Χρῆστος Γανιάρης (5), Ἀγγελικὴ Γάττου (5), Γιώργος Γεραλῆς (5), Στέλιος Γεράνης (6), Τάκης Γιαννόπουλος (6), Φώτος Γιοφύλλης (6), Νίκος Γκάνος (6), ΠΕΖΟΥ ΛΟΓΟΥ : Ἀνθολογήθηκαν οἱ : Ἕλλη Ἀλεξίου (1), Πέτρος Βαλμάς (3), Ἡλίας Βενεζῆς (1), Γεώργιος Βιζυηνός (1-2), Γιάννης Βλαχογιάννης (2), Δημοσθένης Βουτυράς (2), Εἰρήνη Γαλανοῦ (2-3), Ἀλκιβιάδης Γιαννόπουλος (3), Βασίλης Δασκαλάκης (3), Τάκης Δόξας (3), Γεώργιος Δροσίνης (3-4), Μάγια Δρόσου (4), Γιώργος Θεοτοκάς (4-5), Κωνσταντῖνος Θεοτόκης (5), Μανώλης Κανελλῆς (5), Πάνος Καραβίας (5-6), Μ. Καραγάτσης (6), Ἀνδρέας Καρκαβίτσας (6).

ΚΡΙΤΙΚΕΣ :

ΒΙΒΛΙΟΥ, ἀπὸ τὸν Ρένο Ἀποστολίδη : Προεισαγωγικὸ (1), Ἡ ποίηση τοῦ Μανόλη Ἀναγνωστάκη (2), Ὁ «Σκελετόβραχος» τῆς Εἰσὸς Βλάμη (3), Ἡ ποίηση τοῦ Νικηφόρου Βρεττάκου (4), Τὸ «Νούμερο 31328» τοῦ Ἡλία Βενεζῆ (5), Μία παρένθεση γιὰ τὴν ποίηση (6), Ἡ «Ἰσραὶ δόδος» τοῦ Γ. Θεοτοκά (6α).

ΘΕΑΤΡΟΥ, ἀπὸ τὸν Αἰμίλιο Χουρμούζιο : Προεισαγωγικὸ (1), Ἡ θεατρικὴ κρίση (2), Τὸ «Σταυροδρόμι» τοῦ Μαν. Σκουλοῦδη (3), Ὁ «Υψηλῆς δυὸ ἀφεντάδων» τοῦ Κολυτῶνι (3), Ὁ «Κατοικωνίων» τοῦ Γ. Θεοτοκά (5), Οἱ «Τρομεροὶ γονεῖς» τοῦ Ζάν Κοκτώ (5), Τὸ «Ὀνειρο καλοκαιριώτικης νύχτας» τοῦ Σαίξπηρ (5), Ὁ «Ἐδαγγελισμὸς» τοῦ Κλωντέλ τοῦ Ἐθνικῶ (6). Καὶ Interim : Ἡ ποίηση τοῦ Θεάτρου (4).

ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΕΞΗΜΗΣΙΟΥ ΜΗΝΩΝ ἀπὸ τὸν Ρ- : 86 ἄρθρα καὶ σχόλια πάνω σ' ὅλα τὰ φλέγοντα θέματα, ἐξ ἀφορμῆς ὑπερτρικαστικῶν δημοσιευμάτων σ' ἐφημερίδες, περιοδικὰ κ.λ. (1-6α).

ΤΙ ΛΕΓΟΥΝ Οἱ Ἄλλοι γιὰ τὰ ἰδία ζητήματα, ἀπὸ ἐπιστολὲς τῶν : Κρίτωνος Ἀθανασούλη (4, 313β), Δημοσθένης Ἀντύπας (4, 314α), Τάκη Βαρθιμιώτη (6, 443α), Τάκη Γκοσιόπουλου (4, 314α), Τάκη Δόξα (4, 313β), Ἀντῶνη Ζαχαρόπουλου (4, 313β), Γιώργου Θέμελη (4, 313β), Γιώργη Κότσιρα (4, 313β), Τίμου Μαλιάνου (4, 315β), Ἐφῆς Μασατιᾶ (4, 313α), Κωστῆ Μασατιᾶ (4, 313α, 313β-314α), Ὀμηροῦ Μπεκέ (4, 313β), Θύμιου Νουδῆμου (4, 314β), Σαράντου Παυλέα (4, 313α), Γεράσιμου Σπαταλά (4, 315αβ), Γιώργου Στογιαννίδη (6, 443α), Γ. Π. Τζιτζέλη (4, 315β).

ΤΑ ΞΕΝΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ, μὲ σχόλια τοῦ Θ. Δ. Φραγκόπουλου γιὰ τοὺς : Camus (4), Fry (4), Glaser (4), Huxley (6), Koestler (4, 6), Orwell (6), Priestley (4), Rilke (4), Waugh (4), Wilder (4), καὶ τῆς Μυϊκάς Κρανάκη γιὰ τὸ μήνυμα τοῦ Samuel Beckett (5).
Η ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ — ΤΑ ΕΝΤΥΠΑ (1-6).

ΤΑ ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ κυκλοφοροῦν διὰ τοῦ Κεντρικοῦ Πρακτορείου Ἐφημερίδων « Σ π α γ κ ἄ ρ η ς », Βρίσκονται σ' ὅλα τὰ περίπτερα καὶ βιβλιοπωλεῖα Ἀθηνῶν, Πειραιῶς, Θεσσαλονίκης, Ἐπαρχιῶν. Τεύχη καὶ συνδρομές : Ρ. Ἀποστολίδης, Τήνου 16, Ἀθήνα [8]

Κεντρικὴ πώληση, γιὰ τὰ βιβλιοπωλεῖα Ἀθηνῶν : Ἰ. Δ. Κολλάρος καὶ Σία